

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

Türkiye'de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi:
Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi Faz II

Erkekler, Erkeklikler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Haritalama ve İzleme Çalışması

Serpil Sancar
Murat Göç-Bilgin

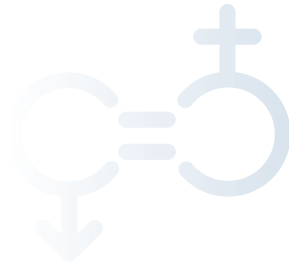
Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi:
Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi Faz II

Erkekler, Erkeklikler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Haritalama ve İzleme Çalışması

Prof. Dr. Serpil Sancar
Doç. Dr. Murat Göç-Bilgin

CEİD YAYINLARI:

Erkekler, Erkeklikler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması

ISBN: 978-625-7666-12-1

Kaynak gösterilmek kaydıyla yararlanılabilir.

CEİD ADRES

Yıldızevler Mahallesi 721. Sokak, No: 4/9 Çankaya/Ankara – Türkiye

Tel: 0 312 440 04 84

www.ceid.org.tr

www.ceidizler.ceid.org.tr

1. Basım:

Haziran 2021

Kapak/İç Tasarım/Baskı: Elma Teknik Basım Matbaacılık Tic. Ltd. Şti.

İvedik OSB Matbaacılar Sitesi

1516/1 Sokak No:35

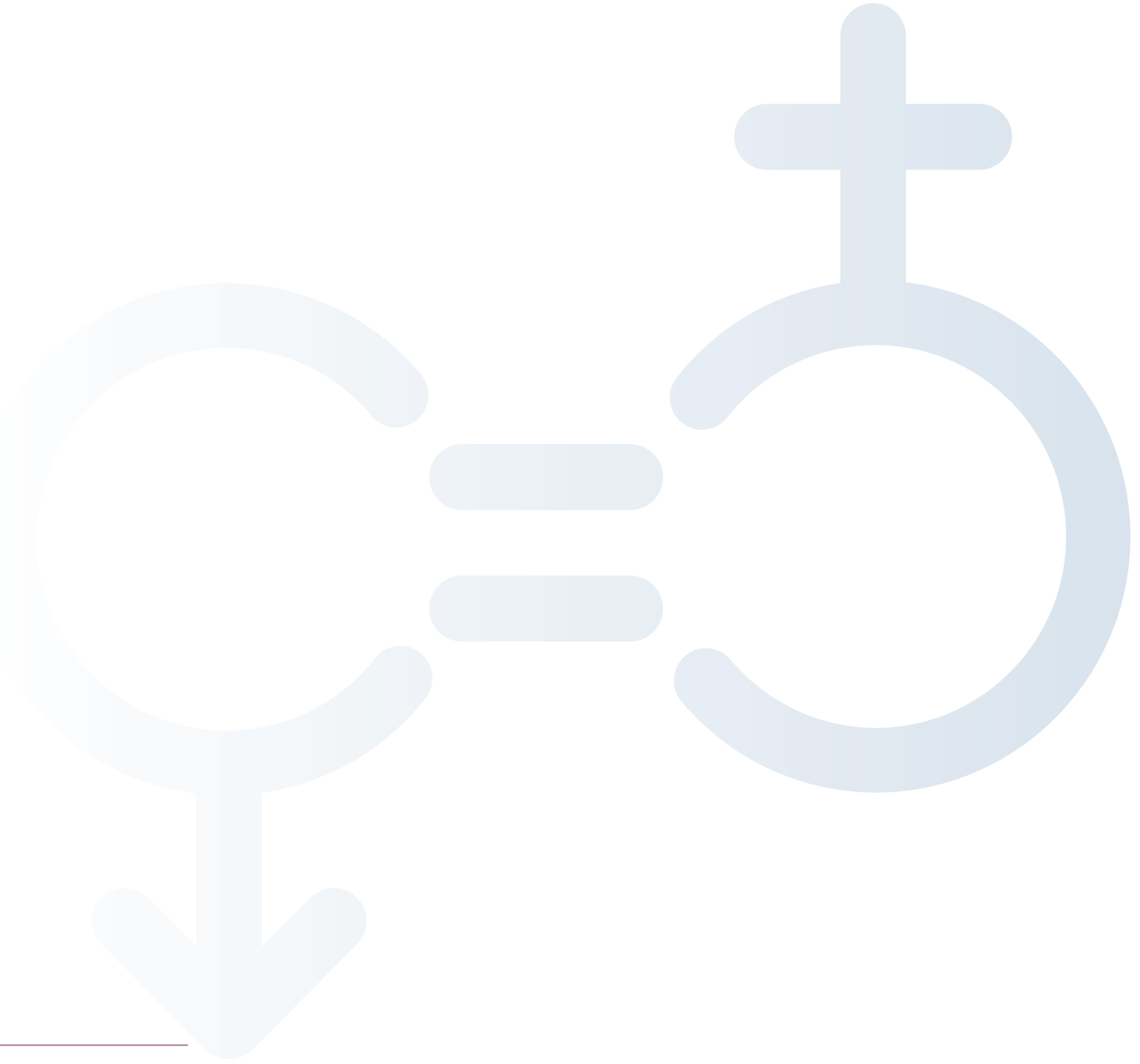
Yenimahalle/Ankara

Tel: +90.312 • 229 92 65

“Bu yayın Avrupa Birliği’nin maddi desteği ile hazırlanmıştır. İçerik tamamıyla Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği’nin (CEİD) sorumluluğu altındadır ve Avrupa Birliği’nin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.”

PROF. DR. SERPİL SANCAR: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü öğretim üyesi. Siyaset bilimi alanında doktorasını tamamladıktan sonra siyaset kuramı, siyaset sosyolojisi, küresel siyasal dinamikler, din siyaset ilişkisi, sosyal bilimlerde araştırma metodolojisi konularında dersler verdi. Kadın çalışmaları ve toplumsal cinsiyet araştırmaları alanında da akademik çalışmalar yapan Profesör Sancar, bu alanda da “Feminist Kuram,” “Cinsiyet ve Siyaset,” “Kadın Hakları Hareketleri,” “Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti” ve “Kadın Araştırmalarında Yöntem” derslerini vererek Ankara Üniversitesi Kadın Çalışmaları Yüksek Lisans ve Doktora Programlarının yürütülmesinde aktif olarak yer aldı. Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi’nin (KASAUM) kurucularından olan Profesör Sancar uzun yıllar bu merkezin müdürü olarak da görev yaptı. Profesör Sancar 2011-2012 yılları arasında ABD George Washington Üniversitesi’nde konuk araştırmacı olarak bulundu; “Din ve Cinsiyet” konusunda araştırma yaptı ve dersler verdi. Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği (CEİD) kurucu başkanı olan Profesör Sancar kuruluşundan bu yana derneğin yönetiminde de aktif olarak çalışıyor. Profesör Sancar’ın kadın çalışmaları ve siyaset bilimi kesişim alanlarında çok sayıda yayını ve araştırması mevcuttur. Profesör Sancar’ın yakın dönemde yayınlanmış bazı kitapları şunlardır: Din, Siyaset ve Kadın: İran Devrimi, 1990, Belge Yayınları (İkinci baskı: 2016, Nika Yayınevi); Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar, 2012, İletişim Yayınları (İkinci baskı: 2014, İletişim Yayınları); 21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Eleştirinin Birikimi, Derleme, Bölüm I ve II, 2011, Koç Üniversitesi Yayınları; Erkeklik: İmkânsız İktidar: Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler, 2009, Metis Yayınları, (Dördüncü baskı: 2020, Metis Yayınları); İdeolojinin Serüveni: Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme, 1997, İmge Yayınevi (Üçüncü baskı: 2016, İmge Yayınevi).

DOÇ. DR. MURAT GÖÇ BİLGİN: Doktora derecesini Ege Üniversitesi Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Bölümü’nden aldı. Halen Celal Bayar Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Eleştirel Erkeklik İncelemeleri İnisyatifi kurucu üyesi, Masculinities Journal kurucu editörüdür. Erkekler ve erkeklikler konulu birçok panelde konuşmacı olarak yer almış, birçok atölye çalışması düzenlemiştir. Eleştirel erkeklik çalışmaları konusunda kendisini geliştirmeye gayret etmektedir.

ÖNSÖZ

Bu rapor, Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi (CEİDizler) kapsamında hazırlanan tematik haritalama ve toplumsal cinsiyet eşitliğini (TCE) izleme göstergeleri geliştirme çalışmasının bir ürünüdür. Proje ilk olarak 2017 yılında başlamış ve 2019 yılında tamamlanmıştır. Halen, Proje’nin 2020-2022 yılları arasında sürececek olan ikinci aşaması yürütülmektedir. Proje’nin yazım sürecinde, Türkiye’de TCE alanında çalışan çok sayıda kurum ve kişi ile toplantılar yapılmış, bu toplantılar sonucunda Türkiye’de TCE politikalarının geldiği noktada, bağımsız izleme ve değerlendirme mekanizmaları geliştirilmesinin hayati önemde olduğu kanısına varılmıştı. Bunun için yapılacak en önemli işlerden birisi, o tarihe kadar TCE’yi hayata geçirmeye yönelik olarak geliştirilmiş ulusal mevzuat ve eylem planları uygulamasının etkinliğini ölçebilecek ve değerlendirebilecek bağımsız bir izleme mekanizmasının kurulmasıydı. Bunun yanında, TCE’yi gerçekleştirmeye ilişkin uygulamaların sistematik biçimde tarafsız ve bağımsız olarak izlenebilmesini kolaylaştıracak, bilimsel ve teknik gereklere uygun araçlar geliştirilmesinin önemi de ortaya çıkmıştı. Bu çabaların sürdürülebilir olması için kurumsallaşmak gerekliydi. Proje yazılırken ulaşılmaması gereken hedeflerinden biri de, bu kurumsallaşmayı sağlamak oldu.

Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi’nin 1. Faz’ı bu hedefler doğrultusunda biçimlendi. Mart 2017’de uygulanmaya başlayan Proje, temel olarak, TCE için geliştirilmiş uluslararası norm ve standartların Türkiye’deki mevzuat, uygulama ve izleme politikalarına içerilmesini desteklemeyi; TCE ile ilgili sorun alanlarını haritalama çalışmaları ile raporlamayı; bu alanlara özgü izleme göstergeleri geliştirerek bağımsız, bilimsel ve ana-akımlaştırılmış bir izleme stratejisinin Türkiye’de kurumsallaşmasına katkıda bulunmayı; TCE’yi izleme alanında kamu-sivil işbirliğini ve gösterge temelli izleme kapasitesini geliştirmeyi hedefledi.

Projenin ilk fazında, bu amaçlar doğrultusunda 10 tematik alanda haritalama raporları ve izleme göstergeleri hazırlandı. Bu alanlar: eğitim, sağlık, istihdam, siyasal kararlara katılım, kenttsel haklar/hizmetler, medya, spor ve din hizmetlerine erişimde TCE ve kadınlara yönelik toplumsal cinsiyet temelli şiddet idi. Projenin çok önemli ve değerli çıktılarını, ilgili alanlardaki sayısız veri ve kaynağı konuyla ilgilenen her kesimin erişimine sunabilmek için Cinsiyet Eşitliği İzleme Merkezi kurularak, dokümanların yükleneceği bir e-kütüphane oluşturuldu.

Projenin ilk fazının yarattığı olumlu izlenim ve kazanımların etkisiyle, 2020-2022 tarihleri arasında Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi (CEİDizler) başlığıyla, ikinci faz hayata geçirilmiştir. Avrupa Birliği tarafından finanse edilen projenin temel hedefi, ilk fazda olduğu gibi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin yaygın olarak gerçekleşmesi ve katılımcı demokrasinin güçlendirilmesidir. Bunun için hak temelli çalışan sivil toplum kuruluşlarının, yerel yönetimlerin, kamu yararına çalışan örgütlerin, akademinin ve sendikaların hak temelli izleme kapasitelerini artırmak, ilgili paydaşlar arasındaki işbirliğini güçlendirmek ve hak temelli izlemenin bilimsel temelde yapılması için bilgi üretmek amaçlanmıştır. Bir başka hedef de, göstergelere dayalı cinsiyet eşitliği izlemesi ile ilgili mevcut bilgiler ve kaynakların

geliştirilmesi, bu kaynaklara erişimin yaygınlaştırılmasıdır. Bu amaçlar doğrultusunda, 6 yeni başlıkta tematik alan raporu hazırlanmıştır. CEİDizler Projesi kapsamında hazırlanan 6 yeni tematik alan raporu şunlardır: **Bilim, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik Disiplinlerinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği (STEM)**; Adalete Erişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği; **Gelir, Yoksulluk ve Sosyal Adalet Alanında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği**; Kadın Mülteciler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği; **Erkekler, Erkeklikler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması**; Yaşlılık ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği.

Bu raporlarda da önceki fazda hazırlanan raporlar gibi, ilgili alanda izleme göstergeleri hazırlanmıştır. Göstergeler verisi olan ve yıllar içinde izlenebilen göstergeler ile henüz verisi olmayan ancak olması gerektiği için önerilen göstergeler olarak ayrıştırılmıştır. Yeni 6 tematik alan raporunun tam metinleri, basılı hale getirilmelerinin yanında, ana metinleri, Türkçe ve İngilizce geniş özetleri CEİM e-kütüphane aracılığıyla konuyla ilgili geniş kitleye ulaştırılmıştır. İlk 10 tematik alan raporuyla birlikte bu 6 rapor da, online eğitim materyaline dönüştürülmüş ve bunlar da CEİM e-portala yüklenmiştir.

Proje çıktılarının uzun vadede kalıcı olabilmesi, TCE duyarlı izleme çalışmalarında kullanılabilmesi geniş toplum kesimlerinin katkısı ile mümkün olmaktadır. Projenin çeşitli aşamalarında farklı kişi ve kurumlardan bu yönde destek aldık. Başta, uzun ve zorlu bir yolu birlikte yürüyen proje ekibi olmak üzere, haritalama raporlarını ve göstergeleri titiz ve yoğun emek gerektiren bir çalışmayla tamamlayan uzmanların katkılarını minnetle anıyoruz. Bu projenin ve tematik alan raporlarının, Türkiye’de katılımcı demokrasinin güçlendirilmesine katkıda bulunmasını diliyoruz.

Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği

Yönetim Kurulu

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR TABLOSU.....	11
YÖNETİCİ ÖZETİ.....	13
I. GİRİŞ	23
1. Erkek Egemen Toplamlar ve Egemen Erkeklik	24
2. Erkek Egemen Toplumu Nasıl Tanımlayabiliriz?	26
3. Endüstrileşme, Erkek Emeği ve Modern Erkeklik	29
4. Bedenin Cinsiyeti ve Erillik	31
5. Erkeklik ve Şiddet İlişkisi	31
6. Erkeklik ve Koruyuculuk: Zorunlu Askerlik ve Ulusal Vatandaş Orduları	36
7. Ordular, Erkeklik ve Şiddet	38
8. Postmilitarizm: Askerliğin Yeni Biçimleri ve Profesyonel Ordular	40
9. Askeri Şirketler ve Yeni Savaşlar	41
10. Vicdani Ret Hakkı ve Hareketi.....	43
11. Babalık ve Erkekler	45
12. Homofobi ve LGBTİ+.....	46
13. Erkek Egemenliğinin Değişen Yüzü	53
14. Erkeklik Krizi	55
15. Değişim Ne Yönde?	56
16. Eril Şiddete Duyarlılık ve Değişim	58
17. Endüstri Sonrası Kapitalizmde Hane, Piyasa ve Cinsiyet İlişkilerinde Değişimler	58
18. Yeni Mülksüzler: Eril Şiddetin Sınıfsal Boyutu	59
19. Irkçılık, Yabancı Düşmanlığı	60
20. Eril Tahakkümün Krizi ve Eril Restorasyon	61
21. Değişimin Dinamikleri: Erkek Hareketleri.....	62
II. NÖRMLARIN VE STANDARTLARIN BELİRLENMESİ	67
A. Birleşmiş Milletler Normları ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Erkeklerin Katılımı.....	67
1. CEDAW’da Erkeklerin TCE’ye Katılımı.....	68
2. BM Kadının Statüsü Komisyonu ve Erkeklerin TCE’ye Katılımı	69

B. Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi Normları ve Erkeklerin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Katılımı	73
1. Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü ve Erkeklerin TCE’ye Katılımı	75
2. Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) ve Erkeklerin TCE’ye Katılımı	76
3. İstanbul Sözleşmesi ve Cinsiyetçi Dirençler	81
4. Uluslararası Sözleşmelerde LGBTİ+ Hakları ve Homofobi.....	83
C. Diğer Uluslararası Örgütler ve Sözleşmelerde Erkeklerin Katılımı	88
D. Uluslararası Sivil Örgütler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Erkeklerin Katılımı	91
E. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Erkeklerin Katılımı: Uluslararası İyi Örnekler	94
Kuzey Amerika.....	94
Güney Amerika.....	95
Avrupa.....	97
Asya - Ortadoğu.....	101
Afrika	103
III. TÜRKİYE BAĞLAMININ MEVCUT DURUM ANALİZİ: NORMATİF-POLİTİK YAPI	107
A. Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Mekanizmasının Erkeklerin Katılımına Yaklaşımı: İlgili Politikaların Haritalaması	107
1. Ulusal Eylem Planlarının Genel Özellikleri.....	107
2. Ulusal Eylem Planlarında TCE Politikalarına Erkeklerin Katılımının Öngörülmesi....	108
3. Erkeklerin TCE Politikalarına Katılımıyla İlgili KSGM İzleme ve Değerlendirme Raporları	111
Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2016-2020)	111
Adalet Bakanlığı Faaliyetleri.....	112
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Faaliyetleri.....	112
Diyanet İşleri Başkanlığı Faaliyetleri	114
Milli Eğitim Bakanlığı Faaliyetleri.....	115
Milli Savunma Bakanlığı.....	115
Sağlık Bakanlığı Faaliyetleri.....	115
B. Sivil Toplum Örgütlerinin Kapasitelerinin Haritalaması	116
C. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Erkeklerin Katılımı: Türkiye’den İyi Örnekler	117

IV. GÖSTERGE VE VERİ KAYNAKLARI.....	121
V. TÜRKİYE’DE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ HARİTALAMASI.....	125
A. Uluslararası Örgütlerin Türkiye Verileri.....	125
B. Ulusal Kurum ve Kuruluşların Verileri.....	132
1. Demografik Veriler: Türkiye’de Erkek Üstünlüğü ve Önceliğini Oluşturan Eşitsizlikler	132
Erkek Nüfusun Kırılganlıkları ve Risk Konumları	133
Erkeklerin Ömrü Kadınlardan Daha Kısa.....	136
Erkek Nüfusun Üstünlük ve İktidar Alanları: Evlilik, Para, Mülkiyet, Yönetim Yetkisi, Boş Zaman, vb.	138
2. Erkekler ve Erkeklikler ile İlgili Veriler.....	155
2.1. Erkeklik ve Şiddet.....	155
Kadınlara Yönelik Şiddetin Faili Olarak Erkekler	157
Erkek Şiddetini Görünür Kılmak	160
Türkiye’de Şiddet Faili Erkek Verileri	161
2.2. Askerlik ve Erkeklik	167
Türkiye’de Askerlik ve Erkeklik	168
Bedelli Askerlik	169
Türkiye’de Vicdani Ret	169
Askerlik ile İlgili Araştırmalar ve Veriler	172
2.3. Hanede Erkeklik	173
Türkiye’de Hane Halkı ve Erkekler	173
Baba Olarak Erkekler	173
Türkiye’de Babalık ve Erkeklik Araştırmaları	181
Erkekler ve Ev İşleri Sorumlulukları	198
Türkiye’de Erkekler ve Çocuk Bakımı.....	200
Erkek Sorumluluğu Olarak Nafaka	207
2.4. Egemen Erkeklik ve Değişim	211
Demografik Veriler Ne Söylüyor?	211
Erkek Egemen Toplumlar Değişiyor mu?	214
Türkiye’de Egemen Erkeklik Davranış ve Değerleri Ne Kadar Benimseniyor? ..	215

2.5. LGBTİ+ Hakları ve Homofobi	225
2.6. Türkiye’de Erkek Hakları Hareketi.....	228
2.7. Erkeklik Üzerine Akademik Araştırmaların Gelişimi	230
VI. ÖNERİLER VE SONUÇ.....	237
Erkekler Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Neden Desteklesin?	237
Geleneksel Erkekliğin Dönüşümü Kime Yarar?	239
Erkeklerin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Savunmaları İçin Politika Önerileri	239
Erkeklerin Gönüllü Dönüşümünü Amaçlamak Hayati Önem Taşır.....	241
Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması İçin Kadınların Erkeklerden Beklentileri Nelerdir?	242
VII. GÖSTERGELER.....	245
TCE ve Erkeklik Alanında Hak Temelli İzleme Göstergeleri.....	245
KAYNAKÇA.....	253
EK: ERKEKLİK İLE İLGİLİ TÜRKİYE’DEKİ MEVCUT GÖSTERGE VERİLERİ.....	279

KISALTMALAR TABLOSU

AÇEV	Anne Çocuk Eğitim Vakfı
ALDE	Alliance of Liberals and Democrats for Europe (Avrupa Demokratlar ve Liberaller Birliği Partisi)
ALDEGEN	ALDE Gender Equality Network (ALDE Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Çalışma Ağı)
APA	The American Psychiatric Association
BVLF	Bernard Van Leer Foundation (Bernard Van Leer Vakfı)
CEDAW	Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination (Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi)
CSW	UN Commision on the Status of Women (BM Kadının Statüsü Komisyonu)
DAW	UN Division for the Advancement of Women (BM Kadınların İlerlemesi Birimi)
ECOSOC	UN United Nations Economic and Social Council (BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi)
EIGE	The European Institute for Gender Equality (Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü)
EPIC	Equal Pay International Coalition (Uluslararası Eşit Ücret Koalisyonu)
ESCAP	The Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (BM Asya ve Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu)
FEMM	EP Committee on Women’s Rights and Gender Equality (Avrupa Parlamentosu Kadın Hakları ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Komitesi)
GEFT	UNDP Equality Focal Team (Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Odak Ekibi)
GEM	Global Entrepreneurship Monitor (Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinden Yana Erkekler Ölçeği)
GREVIO	Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (Kadına Yönelik Şiddet ve Ev içi Şiddete Karşı Eylem için Uzman Grubu - İstanbul Sözleşmesi hükümlerinin uygulanıp uygulanmadığını değerlendirmek üzere kurulan komisyon)
GSNI	UN The Gender Social Norms Index (UNDP Toplumsal Cinsiyet Normları İndeksi)
HÜNEE	Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü
ILGA	International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association (International Lesbian and Gay Association)
IMAGES	International Men and Gender Equality Survey

INSTRAW	UN International Research and Training Institute for the Advancement of Women (BM Uluslararası Kadınların İlerlemesi Araştırma ve Eğitim Enstitüsü)
ISSA	International Social Security Association (Uluslararası Sosyal Güvelik Kurumu)
KSGM	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
LIBE	European Parliament’s Committee on Civil Liberties (AB Sivil Özgürlükler, Adalet ve İşçileri Komitesi)
MENA	IMAGES çalışmasının Ortadoğu ve Kuzey Afrika’yı kapsayan bölümü
MUDEM	Mülteci Destek Derneği
PODEM	Kamusal Politika ve Demokrasi Çalışmaları Derneği
SGI	OECD, The Sustainable Governance Indicators (OECD Toplumsal Kurumlar ve Toplumsal Cinsiyet Endeksi)
SHÇEK	Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu
SIDA	The Swedish International Development Cooperation Agency (İsveç Kalkınma Ajansı)
TCE	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği
UNDOC	United Nations Office on Drugs and Crime (BM Uyuşturucu ve Silahla Mücadele Ofisi)
UNGEI	UN Girls’ Education Initiative (BM Genç Kızların Eğitimi İnisiyatifi)
WEEF	OECD Women’s Economic Empowerment Forum (OECD Kadının Ekonomik Olarak Güçlendirilmesi Forumu)

YÖNETİCİ ÖZETİ

Modern Erkek Egemen Topluların Yapısı Nasıl Açıklanabilir?

Modern toplumlarda insanlar arasında ayırım yapan düşüncelerin varlığına rağmen, sürekli yaşayan ve hiç ölmeyen düşünce insanların cins, sınıf, ırk, bölge ya da yaş farkları ne olursa olsun eşit ve özgür olması gerektiğiydi. Bu insanlık düşününün gerçekleşmesi, kadınların temel haklarına sahip çıkmayı başarmaları kadar, erkeklerin de ‘erkek olmak’ için vazgeçtikleri, katlandıkları, yok saydıkları insanlık değerlerini ve gerçekleri görmeye başlamaları ile paralel olarak gelişmektedir. Bu çalışma, bu çerçeveden bakarak, erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğinin gerçekleşmesine nasıl katkıda bulduklarını ve bulunabileceklerini anlamak üzere yapılmıştır.

Günümüz topluları önemli ekonomik, mali, siyasi, askeri konuların, statülerin ve makamların çoğunlukla erkeklerce sahiplenildiği ve bu nedenle de erkeklerin sorun, deneyim ve beklentilerini odağına almış “erkek egemen” toplumdur. Erkek egemen toplumlarda kadınların ve erkeklerin birbirine zıt, birbirini dışlayıcı, biyolojik farklılıklardan kaynaklanan özellikleri olduğu düşüncesi yaygındır. Bu cinsiyet özelliklerinin doğuştan gelen değişmez biyolojik özellikler olduğu düşünülse de, aslında toplumsal yaşam içinde, küçük yaşta başlayarak çocuklara nasıl kadın ve erkek olacakları öğretilir ve içselleştirilmesi istenir. Toplumsal değerler *erkeksi* ve *kadınsı* diye ayrışıp erkeksi olanlar değerli olur; toplumsal olgular *eril-dışıl* anlamlar kazanır. Güçlü, akılcı, risk alabilen, duygusal davranmayan, yönetme becerisine sahip olmak *eril değerler* olarak üstünlük getirir.

Eleştirel erkeklik araştırmaları modern toplumlarda yaygın olarak benimsenen egemen erkeklik değerlerinin tarihte ancak yakın zamanlarda, endüstri toplumlarının gelişimi ile ortaya çıktığını söylemektedir. Ayrıca egemen erkeklik değerlerini benimsemeyen farklı erkekliklerin ve farklı erkeklik değerlerinin olduğunu, ama bunların azınlıkta, sessiz ya da dışlanmış kaldığını da yine bu araştırmalardan öğrenmekteyiz. Çok farklı erkekler ve onların farklı yaşam biçimlerinin varlığına rağmen egemen erkeklik değerlerinin varlığından söz ediyoruz. Egemen erkekliği, dünya çapında iktidarı elde tutanların sahip olduğu değerler, yönettikleri kurumlar ve geliştirdikleri mekanizma ve politikalar olarak tanımlayabiliriz. Güçlü olmak, başarmak, sorunları sadece ikna ederek değil, gerektiğinde şiddet kullanarak çözmek; duygularına göre değil çıkarlarına göre davranmak, rekabete ve hiyerarşiye dayalı ilişkileri odağa almak; bağımsız davranmayı önemsemek, başkalarını yönetmeyi bilmek ve benzeri davranışlar egemen erkeklik değerleri olarak kabul ediliyor ve bu tür davranışlarla şekillenen toplumsal olgulara da *eril* diyoruz.

Egemen erkeklik değerleri aile reisliği, namus koruyuculuğu, erkek çok-eşliliği, para ile kadın satın alma/fuhsu gibi meşru görülen ve erkeklere tanınan ayrıcalıklar olarak kurumlaşır; bunlar çoğu zaman yasalar, gelenekler ve dini inançlar tarafından da korunan ya da cezalandırılmayıp hoş görülen davranışlardır. Bu davranışlar *eril* iktidar yapıları ile bütünleşmiştir; aile hukuku, heteroseksüelliğin zorunluluğu, babalık haklarının yasal ayrıcalıklı hali, erkeklerden oluşan yapının saygınlığı, siyasal partilerin ve piyasayı yöneten şirketlerin patronları olarak politikacıların ve iş insanlarının sahip oldukları güçler...

Modern egemen erkeklik endüstrileşmeyi sağlayan erkek emeğine dayanır. Endüstriyel kapitalizmin gelişimi toplumsal yaşamı çalışma-üretim alanı ile ev/hane iki ayrı alan haline getirdi. Bu durum ‘piyasa’ ve ‘hane’nin, toplum ile aile yaşamının birbirinden sadece mekân olarak değil, aynı zamanda geçerli değerler, normlar, hukuki haklar ve özgürlükler olarak da ayrışmasına yol açtı. Modern aile, geçimi sağlayan erkek ve ücretsiz ev kadını rollerine dayandı. Bunun yanı sıra insan bedeninin cinsiyetine ilişkin modern algılar eril değerlerinin üstünlüğüne dayandı. Modern tıbbın kuruluşuna öncülük etmiş bazı görüşlere göre erkeklik genetik olarak kodlanmıştı; saldırganlık, üstün gelme arzusu *erkeğin biyogramıydı*. Kadın bedeni ise erkek bedeninden farklı, daha güçsüz ve asıl olarak doğurganlığa yönelik olarak yaratılmıştı. Bu görüş aslında modern tıp biliminin icadıydı.

Aslında erkek bedeni üzerindeki, biyolojik özelliklere indirgenen her tür kültürel kurgu, onun zaman ve mekan içinde serbestçe hareket hakkının varlığına işaret eder. Erkek egemenliği ve üstünlüğü, erkeklerin bedenleriyle olan ilişkilerinde yani beden in jestleri, duruşları, mekânda yer kaplama tarzları, hareket biçimleri, fiziksel ilişkilene tarzlarında kendini gösterir. Bu bağlamda, erkeklik ile eril şiddet ilişkisi aslında toplumsal olarak öğrenilen bir davranıştır; bu nedenle değiştirilmelidir. Saldırganlık evrensel olarak erkeklerde görülen bir ‘cins/tür’ davranıştır; ama bunun hormonlarla değil, hormonları aktifliğe teşvik eden toplumsal beklentiler, ahlaki zorlamalar ve ‘erkeklik kültürü’ ile ilişkisi vardır ve sosyalleşme çerçevesinde açıklanabilir. Erkekler, toplumdaki erkeklik ideolojisini ne kadar içselleştirir ve uygularsa o kadar fazla şiddet uygularlar. Şiddet, egemen erkekliğin kurucu unsurlarından biri olarak erkekliği sorgulayan, tehdit eden ve başkalarının gözünde küçük düşüren durumlarda, erkeğin sarsılan iktidarını/gücünü, statüsünü yeniden kazanmasına hizmet eder. Kadınlara yönelik erkek şiddeti ister kamusal ister özel hayatta olsun bu tür eylemlerle tehdit etme, zorlama veya özgürlükten keyfi olarak yoksun bırakma dahil olmak üzere, kadınlara fiziksel, cinsel veya psikolojik zarar veya acı verme sonucu doğuran veya bu sonucu doğurması muhtemel olan, cinsiyete dayalı her türlü şiddet eylemi anlamına gelir. Erkek şiddeti yeterince erkek gibi davranmayan diğer erkekler, yabancılara, düşman olarak tanımlanan azınlık gruplara ya da cinsel yönelimi farklı olan LGBTİ+’lara yönelmiş olabilir. Erkek şiddeti, egemen erkekliğin ötekileştirdiği tüm gruplar üzerinden düşünlerek kavranabilecek geniş kapsamlı ve çok katmanlı bir olgudur.

Erkeklerin, erkekliklerini tanımlarken kullandıkları önemli bir dayanak da babalık, başka bir deyişle nesebi sürdüreceği üreme kabiliyetleri ve cinsel kapasiteleridir. Ancak erkeklerin ev içi işler ve ebeveynlik sorumluluklarına eşit bir biçimde katılmıyor oluşu, evlilik birliğini ve ev yaşamını, tahakkümünü ve iktidarını daha çok pekiştirmenin bir aracı olarak görüyor oluşu ve aile kurumunu kutsallaştırarak eşitsizliklerin üstünü örtme çabası neredeyse küresel bir egemen erkeklik tavrıdır ve erkekliğin belirleyici göstergelerinden birisidir. Bu sebeple, toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden, erkekler için babalık hem bir imkân hem de bir sorunlu alan teşkil eder. Birçok ülkede yapılan araştırmalar, geleneksel cinsiyet rollerinin ve yasal düzenlemelerin ev içi sorumlulukların erken yaşta itibaren kız çocukları ve daha sonraki yıllarda da kadınların sırtına yüklediğini göstermektedir. Bir araştırmaya göre kız çocukları aynı yaşta ki oğlan çocukları ile kıyaslandığında zamanlarının %40’ından daha fazlasını ev işleri ile geçirmektedir¹.

1 Promundo ve MenCare (2019). State of World Fathers. <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1611>

Eşitlikçi babalık modellerinin benimsenmesi ve erkeklerin çocuk bakımı ve ev içi sorumluluklara katılması yalnızca olumlu erkeklik temsillerini yaygınlaştırmakla kalmaz, aynı zamanda oğlan çocukları ve kız çocuklarının eşitlikçi ve güvenli bir ortamda yetişmesine de olanak sağlar. Kız çocuklarını güçlendirir ve destekler, erkeklerin ve oğlan çocuklarının şiddet ile olan ilişkisini dönüştürür, erkeklerin toplumsal cinsiyet algısını ve pratiklerini değiştirir².

Günümüzde egemen erkeklik değerleri ve kurumları değişmektedir. 20. yüzyılın sonuna doğru, başta feminist kuramcılar olmak üzere, önemli sosyal bilimciler eril tahakkümün niteliksel bir değişim yaşadığını, artık ataerkillikten değil, yeni türde bir *erkek egemenliğinden* bahsetmek gerektiğini söylüyorlar. Çünkü artık erkeklerin kadınlardan daha üstün ve önde olmasını meşrulaştıracak biyolojik, kültürel, ekonomik ya da ideolojik kökenli bir neden bulmak eskisi kadar kolay değil. Bazı düşünürler bu durumu *erkekliğin krizi*, bazıları ise *ataerkilliğin sonu* gibi adlandırmalarla açıklıyorlar. Bu değişimin önemli nedenlerinden biri ‘kurum’ olarak örgütlenmiş aileden (hane de diyebiliriz) ‘birlikte yaşam’ı amaçlayan yeni bir aile modeline doğru bir değişim yaşanıyor olmasıdır. Erkeğin aile reisliğine dayalı klasik patriarkal aile modeli yerine, karşılıklı aşk, sevgi, arzu, birlikte yaşam isteği ve mahremiyetin paylaşımına dayalı yeni bir aile modeli yerleşiyor. Bu gelişime paralel olarak *biyolojik üstünlüğe dayalı erkeklik* anlayışının ve buna dayalı eril tahakküm tarzının dönüşüme uğraması kaçınılmaz hale geliyor.

Değişimin göstergeleri nelerdir? Erkek egemenliğine dayalı modernitenin temeli olan modern ulus-devletlerin, zorunlu askerliğe dayalı erkek-vatandaş ordularının, erkek merkezli ailenin, erkek kas gücüne dayalı endüstriyel fabrika üretiminin değişmekte olduğu gerçekse bunu var eden erkek egemen sistem de değişmektedir. Çünkü erkeklerin aile geçimini sağlayabilmeleri için gerekli tam gün ve güvenceli istihdam olanakları giderek azalıyor. Giderek artan sayıda aile çalışan ve ev içi sorumlulukları da eşit paylaşan karı-kocadan oluşuyor. Diğer yandan erkeklerin geçim sorumluluğunu kadınlarla paylaşmalarının getireceği değişimler erkekleri korkutuyor; giderek artan erkek şiddeti bu değişimi durdurmayı amaçlıyor. Ama şiddet arttıkça değişim daha da hızlanıyor. Heteroseksüel erkekliğin meşruluğu aşınıyor; LGBTİ+ hareketi güçlenerek homofobi ve heteroseksizm eleştirisi görünür hale geliyor. Egemen babalık normu dönüşüyor ve para kazandığı için geçimi sağlayan ama çocuğuna duygusal olarak uzak, mesafeli bir otorite figürü olarak baba modeli anlam yitiriyor. Çocuklarıyla duygusal ilişkiler kurma ve birlikte yaşama arzusu taşıyan yeni babalık modeli popülerleşiyor.

Kadın hakları mücadelesi erkek ayrıcalıklarını yasaların gücüne bağlayan kuralları değiştiriyor; yasalar değişiyor ve daha eşitlikçi yasalar uygulamaya konuluyor. Örneğin, aile içinde kadınlara ve erkeklere eşit haklar anayasal ve yasal garantilere kavuşuyor. Feministler, yoğun bir çabayla kadınlara yönelik erkek şiddetin küresel bir politik gündem haline getirmeyi başardılar. Yaklaşık 15-20 yıldır ve özellikle de son yıllarda artan ölçüde kadınlara yönelik şiddet ve aile içi şiddet yaygın bir toplumsal eleştiri ve muhalefet konusu haline geldi. Ana-akım medya tarafından bile benimsendi; orta ve üst sınıf erkeklerin de kolaylıkla katılabileceği bir eşitlik ve demokrasi talebi olarak tanımlanır oldu.

2 UNDAW (2008). Women 2000 and Beyond: The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality 30 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/820>

Eğer egemen erkeklik değerleri yandaşları varsa, tanım gereği sürekli ona direnen, ayak sürünen, çaktırmadan arkadan dolaşan, cepheden karşı çıkarak savaşan çok sayıda, farklı farklı erkekliklerin de olması kaçınılmazdır. Ama egemen erkeklik tarzlarının ve kurumlarının gölgesinde kalan, karşına geçen erkeklikler üzerine yapılmış araştırmalara hemen hemen hiç rastlamıyoruz.

Eril tahakkümün krizi eril iktidarın restorasyonuna yol açıyor. Erkek üstünlüğünün birçok alanda geriliyor oluşu bazı erkeklerde eski güçlerini yeniden kazanma arzusu yaratıyor. 2010’lu yıllardan başlayarak kadın haklarının gelişimine ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin reddedilemez bir norm haline gelişine karşı ciddi bir erkek tepkisinin örgütlenmesine şahit oluyoruz. Özellikle muhafazakar sağ hükümetlerin ve kökten dinci siyasi hareketlerin desteğiyle kadın haklarını koruyan önemli kurumlara karşı eleştiriler, saldırılar ve yoğun tepkiler ortaya çıkıyor. Kadınların güçlenmesine yönelik mali fonlar ve devlet destekleri azaltılıyor; bütçeler kısıyor; cinsiyetçi, homofobik ve kadın hakları karşıtı uygulamalar kamuoyunda destek bulmaya başlıyor. Kürtaj yasakları, üniversite kadın araştırmaları merkezlerinin kapatılması, medeni yasalarda boşanma, nafaka gibi konularda mevcut kadın hakları ile ilgili geri adımların atılması talepleri görünür ve bazı coğrafyalarda da güçlü hale geldi.

Erkeklerin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Katılmasını Öngören Uluslararası Normlar

1980’de **Birleşmiş Milletler (BM)** tarafından çok geniş katılımlı çalışmalarla hazırlanan **Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)** toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına erkeklerin de dahil edilmesi gereğini açıkça belirtmişti. 1995’te IV. Dünya Kadın Kongresi’nde hazırlanan ve bütün devletlerce imzalanan **Pekin Eylem Planı** ise kadınların güçlendirilmesi için erkeklerin de toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına katılımını açıkça politik hedefler arasında tanımladı. **BM-Kadının Statüsü Komisyonu (CSW)** erkeklerin ve oğlan çocuklarının toplumsal cinsiyet eşitliğine katılımını komisyonun temel görevlerinden birisi olarak belirledi ve 2004 yılından başlayarak her oturumunda erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesine katılmaları için tavsiye ve önerilerde bulundu. CSW, özellikle yargı, polis ve silahlı kuvvetleri de kapsayacak şekilde, toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi ve bilinç yükseltme çalışmaları yapılması; eğitim müfredatlarına toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimlerinin dahil edilmesi ve kamuya açık eğitim programları ile desteklenmesi gerektiğini vurguladı. Komisyon, cinsel sömürü ve cinsel saldırı, diğerlerine zarar veren geleneksel erkeklik pratikleri, HIV/AIDS ve şiddetle mücadele, çalışma hayatında cinsel ayrımcılık, babalar için doğum izinleri ve erkeklerin çocuk bakım sorumluluklarını üstlenmesi alanlarında özellikle erkeklerin aktif rol almalarının teşvikini önerdi. CSW’nin 2016 yılındaki 60. oturumunda ise erkeklerin bakım sorumlulukları ve ev içi sorumlulukları üstlenmesinin önemine vurgu yapıldı³.

BM-DAW (BM- Kadının İlerlemesi Kurulu Ekonomik ve Sosyal İlişkiler Bölümü) 2008 yılında hazırlanan Women and Beyond 2000⁴ raporunda erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına

3 MenEngage (2018). Briefing Note: Engaging Men And Boys And Transforming Masculinities For The Realization Of CEDAW’s Mandates <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1599> s10.

4 UNDAW (2008). Women 2000 and Beyond: The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality 30 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/820> s4

katılımına dair prensipleri tanımladı.⁵ **Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi**’nin 2017 tarihli 33. Oturum kararında ‘Tüm Kadınlara ve Kız Çocuklarına Karşı Şiddeti Önleme Çalışmalarına Erkekleri ve Oğlan Çocuklarını Dahil Etme’ başlıklı bölüme (A/HRC/35/L.15) yer verildi⁶. Konsey, ulusal seviyede politikaların ve stratejilerin geliştirilmesi ve uygulanması, yasal düzenlemelerin yapılması, kamusal kampanyaların düzenlenmesi ve kapasite geliştirme çalışmalarının planlanması sorumluluğunun taraf devletlere ait olduğunu da belirtti⁷.

Avrupa Komisyonu, 2005 yılı toplumsal cinsiyet eşitliği değerlendirme raporunda erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğine katılımını ‘Erkekler ve Toplumsal Cinsiyet’ başlığı ile ayrı bir bölüm içinde ele almıştır. 2006 yılında **Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tavsiye Komitesi** toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına erkeklerin katılımını, çalışma hedeflerinden birisi olarak belirlemiştir. **Avrupa Konseyi** 2006 yılında erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği katılımı konusuna daha yoğun bir şekilde eğilmek gerektiğini belirterek, erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklemesinin ve sorumluluk almasının yalnızca kadınlar için değil, erkekler için de kısa ve uzun vadede olumlu sonuçlar getireceğinin altını çizmiştir. **Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü (EIGE)** kurulduğundan bu yana toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarında erkeklerin konumu ve sorunları üzerine odaklanmıştır. EIGE 2013 yılında ‘Erkeklerin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Çalışmalarındaki Rolü - Avrupa’nın Stratejileri ve Yaklaşımı’ başlıklı raporu hazırlamış ve erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğine yapacağı katkılara dair geniş kapsamlı önerilerde bulunmuştur⁸.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Erkeklerin Katılımı için Çalışan Uluslararası Sivil Örgütler

Uluslararası alanda erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelelerine katılımını sağlamaya çalışan ve Raporda hakkında kısa bilgi verilen uluslararası sivil örgütler şunlardır: The White Ribbon Campaign, Men Engage Alliance, Maschile Plurale, A Call to Men, Promundo, Men Can Stop Rape (MCSR), National Organization for Men Against Sexism (NOMAS), MenCare Promundo, American Men’s Studies Association (AMSA), The South Asian Network to Address Masculinities (SANAM), European Men’s Health Forum (EMHF), Masculinites et Societe (MS), Advocates for Social Change Kenya (ADSOCK), UN Women- HeForShe.

Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği (TCE) Ulusal Eylem Planlarında Erkeklerin Öngörülen Katılımı

Türkiye’de TCE politikaların temel resmi belgesi olan Ulusal Eylem Planları, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na (AÇSŞB) bağlı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) eliyle hazırlanıyor ve uygulanıyor. Söz konusu Ulusal Eylem Planları’nda, KSGM dışında hangi kamu kurumlarının, hangi politikaların uygulanmasında, ne tür görevler alacağı ve iş tanım ve kapsamı belirtiliyor. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği çalışmalarına erkeklerin katılımı *2008-2013 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eylem Planı*’nda Hedef 2 başlığı altında ‘Toplumsal cinsiyet eşitliğinin

5 UNDAW (2008). Women 2000 and Beyond: The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality 30 <https://dspace.ceid.org/tr/xmlui/handle/1/820> s8-9

6 United Nations (2017) General Assembly. 53. Session. <https://digitallibrary.un.org/record/1305180>

7 MenEngage (2018). Briefing Note: Engaging Men And Boys And Transforming Masculinities For The Realization Of CEDAW’s Mandates <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1599> pdf s8

8 EIGE (2013). Men and Gender Equality: An Online Report <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/803> s6-9

sağlanması konusunda erkeklerin farkındalığı ve duyarlılığını artırmak’ olarak ele alınmıştır. 2018-2023 Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı’nda ise erkeklerin TCE uygulamalarına katılımı bütün politikaları yatay kesen bir hedef olarak tanımlanmıştır. İçerik olarak tanımlanan faaliyetlere baktığımızda, ‘iş ve aile sorumlulukları arasındaki dengenin sağlanması’ ve ‘aile eğitimi kurs programlarına erkeklerin katılımının artırılması’ ve ‘eğitimlerin erkekler üzerindeki etkisinin analizi’ yapılması hedeflerini görüyoruz. Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2012-2015, kadına yönelik şiddetin önlenmesi kapsamında erkeklere yönelik ‘farkındalık yaratma’ ve ‘zihniyet dönüşümü sağlama’ hedeflerini tekrarlıyor. Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2016-2020 ise politikayı, farkındalık artırma ve eğitim verme gibi dolaylı müdahale faaliyetinin ötesine taşıyarak, konu ile ilgili ‘kurum kuruluşlar arası işbirliği ve politika geliştirme’ başlığı altında, kamu kurumlarının işbirliği ve eşgüdümünü gerektiren bir ortak sorumluluk konusu olarak öngörmüştür. Bugün yürürlükte olan Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Koordinasyon Planı 2020-2021 ise erkeklerin TCE politikalarına katılımını kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği açısından değil, ‘ailenin korunması’ hedefi açısından tanımlanmıştır. Plan bu konuda din görevlilerini özel olarak öne çıkarıyor; Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) tarafından yürütülen ‘Aile Dini Rehberlik ve Danışmanlık Birimleri’nin faaliyetlerini temel alıyor. DİB tarafından yürütülen din hizmetlerinin bir faaliyeti olarak ‘Baba Okulu’, ‘Aile Bilinci Eğitimi’ yapılması öngörülmüş. İçişleri Bakanlığı tarafından, ‘denetimli serbestlik’ altında bulunan ve öfke yönetimi konusunda ihtiyaçlarının olduğu tespit edilen yükümlülere ‘öfke yönetimi’ eğitimi verilmesi de öngörülmüştür.

Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması gereğini yerine getirmekle yükümlü devlet kuruluşu olan Kadının Statüsü Genel müdürlüğü (KSGM) tarafından hazırlanan ve yürütülen TCE için ulusal eylem planlarında erkeklerin katılımı ile ilgili tanımlanan hedeflerde ‘şiddet fali erkeklerin rehabilitasyonu’, ‘erkek şiddetine karşı kamuoyu kampanyaları düzenlemek’, ‘şiddeti öven medya içeriklerinin takip edilip engellenmesi’, ‘şiddete karşı erkekleri aktif desteğe çağırmak’ gibi daha doğrudan sorun alanına müdahale edebilecek politikalar ne yazık ki öngörülmemiştir.

Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine (TCE) Erkeklerin Katılımı İçin Çalışan Sivil Örgütler ve İyi Örnekler

Türkiye’de erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğine katılımı ve eşitlikçi erkeklik modellerinin yaygınlaştırılmasına yönelik çalışan sınırlı sayıda STK ve yerel örgüt bulunmaktadır. Bu örgütlerin önde gelenleri şunlardır: Eleştirel Erkeklik İncelemeleri İnisyatifi (EEİİ), Yanındayız Derneği, Erkek Muhabbeti, Biz Erkek Değiliz İnisyatifi (BEDİ), Ataerkiye Karşı Erkekler, Vol-trans, Ana Çocuk Sağlığı ve Eğitim Vakfı (AÇEV) Baba Destek Programı. Ayrıca UN Women Türkiye Ofisi, AÇEV, UNFPA, ASAM, Fenerbahçe Spor Kulübü ve diğer STK’larla işbirliği içinde bir dizi proje kapsamında geleneksel erkeklik rollerinin dönüşümü ve erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına katılımını sağlama yönünde çabalar göstermektedir.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine (TCE) Erkeklerin Katılımı ile ilgili Gösterge ve Veri Kaynakları

Erkek üstünlüğünün yaygınlığına ilişkin uluslararası kurumların hazırladığı veriler açısından tek önemli endeks UNDP’nin Toplumsal Cinsiyet Normları Endeksi’dir (Gender Social Norm

Endeks- GSNE)⁹. Bu endeksin 2020 verilerine göre, dünya ölçeğinde erkeklerin %90’ı kadınlara karşı önyargılıdır. Endeks verilerine göre dünya kadın ve erkek nüfusun en az yarısı erkeklerin kadınlardan daha iyi politik lider olduğunu; %40’tan fazlasının erkeklerin daha iyi iş yöneticisi olduğunu ve iş bulma sıkıntısı olduğunda erkeklerin öncelikle hakkı olması gerektiğini; %28’i de erkeklerin kadınları dövme ‘haklarının’ olduğunu kabul ediyor. Endeks Türkiye verilerine de yer veriyor. Toplumsal Cinsiyet Sosyal Normları endeksine göre, Türkiye’de de dünyadaki eğilime benzer biçimde, kadınlar erkeklerden biraz daha az toplumsal cinsiyet ön yargısına sahip görünüyor. Üstelik tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de toplumsal cinsiyet ön yargıları yükselme eğiliminde.

Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Erkeklerin Katılımı Verileri

Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliği verilerine dair farklı uluslararası kurumlarca izleme, değerlendirme veya araştırma amaçlayan çeşitli raporlar yayınlanmaktadır. Erkeklerle ilgili doğrudan ya da dolaylı verileri bulabileceğimiz dokümanlar ne yazık ki çok az sayıdadır¹⁰. Bu konuda İstanbul Sözleşmesi hükümlerinin uygulanıp uygulanmadığını değerlendirmek üzere kurulan GREVIO Komisyonu 2018 yılı Türkiye Değerlendirme Raporu’nu bir istisna olarak ele alabiliriz¹¹. Rapor, kadınlara karşı ayrımcılık ve şiddetle ilgili sorunlara odaklanırken erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğine katılımına ‘Önleme’ başlıklı bölümde yer vermiştir. Raporda erkeklerin, kadınlara karşı şiddetin önlenmesi çalışmalarına katılmasının gerekliliğinin altı çiziliyor ve erkek şiddetinin geleneksel normlarla ve yasal düzenlemeler ve uygulamalarla aklanmasının ve haklı çıkarılmasının şiddetin devam etmesine sebep olduğunu, erkeklerin şiddetle olan ilişkisinin sorgulanması gerektiğini belirtiyor. Raporda, İstanbul Sözleşmesi uygulamasının bir ‘erkek direnci’ ile karşılaşması nedeniyle, elde edilen sonuçların son derece kısıtlı ve cılız kaldığı da belirtiliyor ve ayrıca LGBTİ+’lara karşı ayrımcılığın ve şiddetin daha da ciddi boyutlara ulaştığı saptanıyor.

OECD tarafından 2017 yılında gerçekleştirilen ‘The Pursuit of Gender Equality¹²’ başlıklı çalışmada, Türkiye OECD ülkeleri arasında erkeklerin ev içi iş bölümüne en az katıldığı ülkeler arasında yer aldığı ve Türkiye’deki erkeklerin zamanının büyük bölümünü ev dışında ve işyerinde geçirdiği belirtiliyor.

Türkiye, MenEngage ve UN Women’in işbirliği ile hazırlanan küresel erkeklik değerleri araştırmalarına dahil edilmemiştir. Bu nedenle Türkiye’de erkeklik değerlerinin dönüşümü ve erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına katılımını odağına alan çalışmaların eksikliği ciddiyyetini kurumaya devam etmektedir.

Raporda **Türkiye’de erkek üstünlüğünü ve önceliğini oluşturan demografik veriler** ele alınıyor. Demografik veriler, Türkiye’de eğitim, istihdam, siyaset, hukuk, ekonomi, vb. alanlarda kamu kaynaklarından erkeklerin öncelikle ve ayrıcalıklı olarak yararlandıklarını ve bu koşulların erkek üstünlüğünü ve toplumsal gücünü belirleyen koşulların nicel göstergeleri olduğu bize gösteriyor.¹³

9 <http://hdr.undp.org/en/gsni>

10 Konu ile ilgili verilere ulaşılabilecek güncel raporların bir kısmı raporda listelenmektedir.

11 GREVIO (2018) Grevio’s (Baseline) Evaluation Report, Turkey <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1135>

12 <https://www.oecd.org/publications/the-pursuit-of-gender-equality-9789264281318-en.htm>

13 Bu veriler TÜİK toplumsal cinsiyet verilerinden derlenmiştir. http://www.tuik.gov.tr/pretablo.do?alt_id=1068

Erkek nüfusun risk alanları: Mesleksizlik, eğitimsizlik, işsizlik... Türkiye’de erkeklerin en riskli kesimi çalışma yaşına gelmiş, az eğitilmiş ve sürekli ve düzgün bir işi olmayanlardır: 15+ yaş grubunda toplam erkek nüfus 30.3 milyon, bunların 21.8 milyonu (%72) istihdamda. 25+ yaş erkek nüfusun %76.9’u lise ve altı eğitilmiş; 15-24 yaş arası erkek nüfus 5.9 milyon ve bunların 1.084.000’u ne eğitimde ne istihdamda ve sadece 155.000’i yüksek eğitim görmüş olanlar, geri kalanı lise ve altı eğitilmiş; bekar erkeklerin %52.7’si istihdam ediliyor. Erkek işsizlik oranı %22. İşgücüne dahil olmayan 8.5 milyon erkek nüfus var, bunların 2 milyonu eğitimde, 0.7 milyonu emekli, 1.2 milyonu çalışamaz durumda.

Erkek nüfusun üstünlük ve iktidar alanları: Evlilik, para, mülkiyet, yönetim yetkisi, boş zaman kullanımı vb .¹⁴ Erkek nüfus sayısı kadın sayısından daha fazla, yani yaşamı sürdürme şansları daha yüksek; erkekler her koşulda kadınlardan daha yüksek ücret alıyor; engelli erkekler daha avantajlı; erkekler kadınlara göre daha çok eğitilmiş. Evlilik erkeklerin avantaj ve üstünlük alanı çünkü erkekler daha fazla evleniyor ve daha az dul yaşıyorlar. Boşanan eşlerin çocukları babalarla değil, annelerle yaşıyor; erkekler daha az görücü usulü ile evleniyorlar; evliliklerde erkek eğitim seviyesi daha yüksek; erkekler değil, kadınlar erken yaşta evleniyor; evlilikte stratejik konularda karar verme önceliği erkeklerde. Evlenen kadın göç ediyor ama erkeğin göç nedeni geçim.

Erkekler bilgisayar ve internet kullanımında kadınlara göre daha önde; sosyal medya kullanımını açısından erkekler daha aktif; araba kullanmak erkeklerin ayrıcalığı olmaya devam ediyor. Erkekler sosyal iletişim ve destek geliştirme açısından daha avantajlı çünkü sosyal yaşama daha fazla katılıyorlar; kadınlar daha çok mahalle, komşu, hemşeri çevresiyle görüşürken, erkekler okul, iş arkadaşları ve hobi grupları ile görüşüyorlar.

Siyasal kararları alanların ezici çoğunluğu erkek¹⁵: 2015 (Kasım) genel seçimlerinde TBMM’da seçilen 550 milletvekilinin %86.09’u; 2019 Yerel Seçim sonuçlarına göre ise seçilen belediye başkanlarının %97’si; belediye meclis üyelerinin %89’u; il genel meclisi üyelerinin %96’sı; 30 büyükşehir belediye başkanının %90’ı; köy ve mahalle muhtarlarının %98’i erkek¹⁶.

Türkiye’de Egemen Erkeklik Değerler, Algılar ve Davranışlarla İlgili Veriler

Türkiye’de cezaevlerinde 275 bin erkek (%96,1) ve 11 bin kadın (%3,9) tutuklu ve hükümlü vardır¹⁷. Tutuklu ve hükümlülerin yaklaşık %40’ı ilköğretim, yaklaşık %20’si ortaokul ve dengi okullar, yaklaşık %25’si lise mezunu, yaklaşık %15’i ise yüksek öğretim mezunudur¹⁸.

Türkiye’de 2018 yılında 440 kadın erkekler tarafından sadece kadın olduğu için öldürüldü¹⁹. Kadınlara yönelik şiddet faillerinin ilk sıralarda kocalar, eski sevgililer/partnerler veya erkek akrabalar var (HÜNEE, 2015). Polis Akademisi’nin 2016-2018 Kadın Cinayetleri Raporu’na göre

14 Bu alandaki veriler Rapora ek tablolarda verilmiştir.

15 Daha geniş bilgi için bkn: Serpil Sancar, 2019, *Siyasal Kararlara Katılımda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Haritalama ve İzleme Çalışması*, <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1318> ve Serpil Sancar, 2020, *Siyasal Kararlara Katılımda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*, <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1251>

16 Bu sayılara kayyum atanarak görevden alınan belediye başkan ve görevlileri dahil değildir.

17 <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cezaevlerinde-yaklasik-286-bin-hukumlu-ve-tutuklu-var/1646397>

18 <http://www.tuik.gov.tr/prehaberbultenleri.do?id=30597>

19 <https://tr.euronews.com/2019/12/31/kadin-cinayetleri-2019-raporu-474-kadin-erkekler-tarafindan-olduruldu>

kadın cinayetlerinde failerin %63.5’i eş ya da partner, %32’si bir aile üyesidir. Failerin bildirimine dayalı olarak cinayet sebepleri arasında birinci sırada %42.6 ile psiko-sosyal motifler, yani erkeklerle tartışmak, kıskançlık, eşinin başka erkeklerle görüşmesi, kadının ayrılma talebi, geçimsizlik nedeniyle doğan tartışma, mal varlığı tartışması vb. gelmektedir²⁰.

HÜNEE’nün 2014 ve 2018’de yaptığı ‘Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırmaları’nda elde edilen verilere göre görüşülen kadınların yarısı eşi veya beraber olduğu erkek tarafından fiziksel şiddete maruz kalmıştır. Kadınların en fazla maruz kaldığı fiziksel şiddet davranışları sırasıyla dayak atma (%52,4), yumruk atma (%48), tokat atma (%37,8) ve tartaklamadır (%37,8) (HÜNEE, 2015). Bu araştırmaların verilerine göre şiddetin nedeni eğitimsizlik ve işsizlik değildir. Şiddet uygulama ile kötü alışkanlara sahip olma arasında doğrudan bir bağ da yoktur. Şiddet uygulayan erkeklerin aile içindeki şiddet geçmişi incelendiğinde, anneleri babalarının fiziksel şiddetine maruz kalan erkeklerin oranı %27’dir. Fiziksel şiddet uygulayan erkeklerin %40’ının, cinsel şiddet uygulayan erkeklerin %46’sının annesi, babasının fiziksel şiddetine maruz kalmıştır. Erkeklerin annelerinin şiddete maruz kalmasına benzer şekilde, fiziksel ve cinsel şiddet uygulayanlar arasında da kendisi şiddete maruz kalmış olanların payı artmaktadır. Kendisi fiziksel şiddete maruz kalmış erkeklerin oranı %22’dir. Fiziksel şiddet uygulayan erkeklerin %35’i, cinsel şiddet uygulayan %42’si ailesinde fiziksel şiddete maruz kalmıştır.

Eğitimi olmayan veya ilkokulu bitirmemiş erkeklerin %45’i fiziksel şiddet, %19’u cinsel şiddet uygulamışken, bu oran lisans ve lisansüstü eğitimi olan erkekler arasında fiziksel şiddet için %20’ye, cinsel şiddet için ise %4’e düşmektedir. Eğitimin olumlu etkisine karşın, ülkenin en eğitilmiş erkeklerinin beşte birinin fiziksel şiddet uygulamış olması gerçeği oldukça dikkat çekicidir.

Türkiye’de erkeklerin askerlik yapma zorunluluğu ortadan kalkmakta ve onun yerine bedelli ve sözleşmeli askerlik yerleşmektedir. Türkiye’de 2018 yılında yani askerlik çağı gelmiş olanların sayısı 585.210, yoklama kaçağı 570.422, bakaya 56.947, firari 5772, askerliğini ertelemiş olanlar 2.930.279, öğrencilik nedeniyle ertelemiş olanlar 1.885.438, silah altında bulunan er sayısı 360.869 ve 2019’da silah altına alınacak asker sayısı 345.933’dir. Yani askerlikle ilişkisi devam eden toplam 5.448.858 kişi vardı²¹.

Türkiye’de ortalama hane halkı büyüklüğü 3,4 kişidir ve tek kişilik hane halklarının oranı 2018 yılında %16,1’e ulaşmıştır. Toplam hane halklarının %1,9’u baba ve çocuklardan, %7’si ise yalnızca anne ve çocuklardan oluşuyor. Türkiye’deki babaların %35’i geleneklerine bağlı, otoriter, değişime kapalı ve çocukları ile mesafeli ‘geleneksel babalık’ rolünü benimsiyor; %28’i geleneksel erkeklik rollerini benimsemekle birlikte kendi kızları ile geleneksel rolleri aşma yönünde bir isteği olan ‘yeni geleneksel babalar’; %23’ü geleneksel rolleri benimseyen ancak kendi tercihi ile ilgili babalık davranışları sergileyen ‘hevesli babalar’; %12’si geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini ve beklentilerini benimsemeyen ve geleneksel babalık pratiklerini reddeden, ancak bunu farklı sebeplerle kendi isteği dışında yapan ‘gayretli babalar’ ve sadece %0.9’u toplumsal cinsiyet eşitliğine inanan ve bu doğrultuda eşitlikçi bir tavır sergileyen, çocuk bakımını üstlenen

20 Taştan, Coşkun ve Aslıhan Küçük Yıldız (2019) Dünyada Ve Türkiye’de Kadın Cinayetleri 2016-2017-2018 Verileri Ve Analizler. Polis Akademisi Yayınları <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1622>

21 <https://www.dunya.com/gundem/asker-adayi-55-milyon-kisi-var-tnknin-yillik-htiyaci-346-bin-haberi-418102>

ve kendini geliştirmek için çabalayan çizgi dışı babalar²².

Babaların büyük çoğunluğu için (%91) çocuğun bakımından birinci derecede sorumlu olanın anneler olduğunu düşünüyor. ‘Hiçbir koşulda çocuğumun bakımını üstlenmezdim’ diyen babaların oranı %41’dir. Babaların neredeyse yarısı çocuklarının fiziksel bakımı ile ilgilenmiyor; yalnızca %51’i çocuğunu yatağına yatırıyor, %50’si çocuğunu tuvalete götürüyor, %47’si çocuğunun giyinmesine yardımcı oluyor, %42’si ise çocuğuna mama yediriyor, %36’sı çocuğunun altını hiç değiştirmiyor, %35’i hiçbir zaman çocuğunun tırnaklarını kesmiyor²³. Babalar çocuklarına karşı sevecen ve yakın olduklarını düşünüyor ama birlikte çoğu zaman kalitesiz zaman geçiriyorlar. Babalar çocukları ile en çok televizyon izliyorlar. Bu oran küçük yaş gruplarında %78.5 ama daha büyük yaş gruplarında %86’ya kadar yükseliyor. Babalar ev dışında da çocuklarına özel bir zaman ayırmıyorlar; babaların %76’sı çocukları ile sokakta dolaşılıyor, %73’ü aile ziyaretine, %62’si alışveriş merkezlerine gidiyor. Erkeklerin %85.9’u babalarının onlarla konuşup sadece nasihat verdiğiğini söylemektedir²⁴.

TÜİK zaman kullanım verilerine göre erkekler günün ortalama 4.5 saatini istihdamla, bir saatini hane halkı ve aile bakımıyla; kadınlar ise günün 1.15 saatini istihdamla ve 4.5 saatini hane halkı ve aile bakımı işleriyle geçiriyorlar. Boşanma davalarının %79’unda çocukların velayeti kadınlara veriliyor. Mahkemeler tarafından hükmedilen nafakaların %20,7’si ödenirken, %0,7’si kısmen ödenmiş %50,7’si ise ödenmemiştir.

Türkiye’de erkeklerin %16’sı askerlik yaptıklarında, %14’ü baba olduğunda, %13’ü sünnet olduğunda, %12’si evlendiğinde ve iş hayatına atıldığında, %10’u sevgilisi olduğunda ve %9’u kendi parasını kazandığında kendisini erkek olarak hissettiğini belirtilmiş²⁵. Toplumun ve yakın çevrenin erkeklerden ne beklediği konusunda ise iyi bir işinin olması en sık belirtilen özelliktir (%55). İyi bir baba olmak (%44), paralı olmak (%38,5) ve eğitilmiş olmak (%36) da öncelikle belirtilen nedenlerdir. Bu veriler erkeklerin aile geçindirmek ve babalık sorumluluklarının onların hayatında önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

Erkeklerin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Mücadelesine Katılımlarını Sağlamak İçin Öneriler²⁶

EIGE’nin önerilerine özetle yer verirken bunun için erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklemeleri halinde yaşamlarında ortaya çıkacak olumlu değişimler görünür hale getirilmesi; erkeklerde davranış değişikliği yaratmak için olumlu rol modellerini öne çıkarılması; erkeklerle iletişimde onların kazanımlarına odaklanmak ve bu kazanımları somut olarak tanımlayabilmek; geleneksel erkeklik rolleri kolayca hastalık ve sakatlık yarattığı açıkça gösterilmesi ve ilgili veriler paylaşılması; erkek şiddetinin azaltılmasının her erkeğin yararına olacağı gösterilmesi; erkek şiddetine sessiz kalan ya da işbirlikçi erkeklerin bu tutumlarını değiştirmesinin teşviki önerilmiştir.

22 age

23 AÇEV (2017) Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri. <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/802> s29

24 Boratav, Hale Borak ve diğerleri. *Erkekliğin Türkiye Halleri*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 2017.

25 UN Women tarafından SAM Araştırma şirketine yaptırılan *Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklere İlişkin Erkek Algısı* Araştırması

26 EIGE (2012).The Involvement of Men in Gender Equality Initiatives in the European Union <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/813> s46

I. GİRİŞ

Modernlik düşüncesi kendi içinde iki çelişkili düşünceyi hep barındırdı: Bir yandan bütün insanların doğuştan eşit ve özgür olduğu savunuldu, öte yandan toplumsal düzen için merkezi bir otoritenin, devlet elinde disipline edilmiş bir şiddetin kaçınılmazlığı ileri sürüldü. Toplumsal düzeni sağlamak için gerektiğinde şiddet kullanma ayrıcalığı sadece devlet aygıtlarının tekelinde olmalı, sivil kişi ve kurumların kendilerini korumak amacıyla şiddet kullanma hakları olmamalı dendi. Dolayısıyla devletin düzen kurması karşılığında gerektiğinde bireylerin özgürlüklerinden vazgeçmesi kaçınılmaz hale geldi.

Modern düşünce, benzer bir biçimde, hem kadınlarla erkeklerin eşit ve aynı olduğunu, hem de kadınlarla erkeklerin farklı ve benzemez olduklarını; ailede ve toplumda düzeni sağlamak adına bir cinsin diğerini yönetmesi gerektiğini söyledi. Ailede ve toplumda aklı, risk alma becerisi ve koruyucu misyonuyla hayatı yönetecekler erkek; nesillerin yetiştiricileri ve ailenin bakıcıları da kadınlar oldu. Bu ayırım, arkaik toplumlardan farklı olarak, modern yaşamın temel yapılarından biri olan cinsiyete dayalı işbölümünü ve buna dayalı kadın-erkek eşitsizliğini yarattı.

İnsanlar arasında ayırım yapan düşüncelerin varlığına rağmen cins, sınıf, ırk, bölge ya da yaş farkları ne olursa olsun tüm insanların eşit ve özgür olması gerektiği fikri hiç ölmedi. Bu insanlık düşü, kadınların temel haklarına sahip çıkmayı başarmaları kadar, erkeklerin “erkek olmak” için vazgeçtikleri, katlandıkları, yok saydıkları insanlık değerlerini ve gerçekleri görmeye başlamalarıyla paralel olarak gelişti.

Bu çerçeveden bakarak, erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğinin gerçekleşmesine nasıl katkıda bulduklarını ve bulunabileceklerini anlamak üzere hazırlanan bu raporda, öncelikle erkeklerin fail ya da mağdur olarak konumlandıkları eril şiddete ve bununla bağlantılı askerlik, militarizm gibi konulara yer verdik. Ayrıca doğrudan kadınların hak ihlalleri yaşadığı bir alan olarak ailede, evlilik içinde erkeklerin sorumluluklarını, baba ve eş olarak yaşadıklarını ele almaya çalıştık. Bu çerçeveyi çizerken kaçınılmaz olarak iki önemli konuyu; erkeklerin istihdam koşullarını ve erkek sağlığı ve cinselliğiyle ilgili erkeklik sorunlarını dışarıda bıraktık.

Bu giriş yazısı, rapor konusunun toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmaları açısından çok fazla ele alınmamış olması nedeniyle, geniş bir kavramsal çerçevelendirme ve bakış açısı tanımlama metni olarak yazıldı. Bu nedenle bu giriş bölümünde erkeklik çalışmaları alanında temel kavramların, izleklerin, tartışmaların kısa bir özetini vermeye çalıştık. Dileriz ki bu rapor daha kapsamlı, yol gösterici ve cinsiyete dayalı eşitsizlikleri dönüştürücü yeni çalışmaların önünü açsın.

Bu çalışmanın yapılmasına olanak sağlayan Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği’ne (CEİD) ve Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu’na teşekkür ederiz. Elbette bu raporda yer alan görüşler ve bilgiler bu kurumları değil sadece yazarlarını bağlar.

1. Erkek Egemen Toplamlar ve Egemen Erkeklik

Modern toplamlar önemli ekonomik, mali, siyasi, askeri konumların, statülerin ve makamların çoğunlukla erkeklerce sahiplenildiği ve bu nedenle de erkeklerin sorun, deneyim ve beklentilerini odağına almış toplamlardır.

Biliyoruz ki toplumsal ilişkiler, taşıdıkları anlamlar ve bu anlamların bütünleşip eklemlendiği iktidar ilişkileriyle var olur. Toplumsal iktidar ilişkileri, yani farklı toplumsal konumlar arasında eşitsizlikler, hiyerarşiler, öncelikler, bağımlılıklar oluşturan ilişkiler toplumsal sınıf, yaş, etnik köken farkı, bölgesel aidiyet, ırk ve cinsiyet gibi faktörlere bağlı olarak şekillenir. Modern toplumlarda her tür toplumsal iktidar ilişkisi cinsiyet farklarına dayalı ilişkilerin oluşumuyla iç içe geçerek birlikte gerçekleşir; birbirini oluşturur ve besler. Bu nedenle cinsiyet farklarının doğal ve kaçınılmaz olduğunu düşünürüz ve birçok başka toplumsal farkın da eşitsizlik yaratmasını normal karşılarız. Buna **toplumsal iktidar ilişkileri düzeni** diyebiliriz. Cinsiyet farkları bu iktidar ilişkilerinin oluşumunda temel faktörlerden birisidir.

Modern toplumlarda cinsiyet farkları hakkındaki egemen anlayış, kadınlar ve erkeklerin birbirine zıt, dışlayıcı, ikili karşıtlıklar olarak tanımlanabilecek özellikleri olduğu görüşüne dayanır. Bir yandan cinsiyetin doğuştan gelen bir biyolojik özellik olduğu düşünülür, diğer yandan kadınlara ve erkeklere ait cinsiyet özellikleri toplumsal yaşam içinde sosyalleşmeyle öğrenilen davranışlar olarak tanımlanır. Erkekler akılcı, çıkarıcı ve güçlü; kadınlar duygusal, yumuşak ve dolayısıyla zayıftır. İlaveten, bu cinsiyet özellikleri birbiri karşısında daha üstün, daha güçlü veya zayıf ya da daha önemsiz olduğuna ilişkin anlamlar kazanarak konumlanır.

Sonuçta, cinsiyetlere ilişkin bu eşitsizleşmiş davranış farkları toplumsal statü ve fırsatların paylaşımında da farklara, daha doğrusu eşitsizliklere yol açar. Toplumsal değerler *erkeksi* ve *kadınsı* diye ayrışıp erkeksi olanlar değerli olur; toplumsal olgular *eril-dişil* anlamlar kazanır ve cinsiyet eşitsizlikleri ile diğer toplumsal eşitsizlikler birbirine eklemlenir; sınıf, cinsiyet, ırk, etnisite gibi farklı toplumsal eşitsizlik biçimlerinin birbirini besleyen bir iktidar düzeni içinde var olmasına yol açar (Sancar, 2009: s. 175-88).

Cinslerin birbirinden farklı psikolojik, bedensel, toplumsal ve sosyal özellikleri olduğu fikri elbette ki modern toplamlara özgü değildir. Ama endüstrileşme ve kapitalizmin dünya çapındaki gelişimi (sömürgecilik ve emperyalizm), geçmişte var olandan farklı, yeni ve modern bir cinsiyet farkları düzeni yarattı. Çalışıp para kazanan, ailesini geçindiren erkek nasıl işsiz ve bekâr erkekten üstün tutuluyorsa, iş insanişçi erkekten, kentli kadın köylü kadından, beyaz Batılı erkek Doğulu “etnik” erkekten daha üstün görülmeye başlandı. Çıkarlarını iyi bilmek ve kazanmak için hareket etmek, başkalarını yönetebilmek, teknolojiyi ve bilimi insanların refahı ve toplamların istikrarı için kullanmayı becermek gibi modern değerler aslında dünya ölçeğinde erkeklerin yaptıkları işleri anlatır; akıl, rasyonel düşünme becerisi, rekabeti göze alma ve doğru karar alma yeteneği gibi. Bunlar modern toplamların eril değerleridir ve diğer toplumsal değerlere göre üstünlük ve ayrıcalık atfedilir. Öte yandan duygusallık, merhamet, başkaları için fedakârlık yapmak, uyumlu ve itaatkâr olmak gibi davranışlar dişil değerlerdir. Yaygın düşünme biçimine göre, toplumsal ilişkilerde bu tür davranışlar insanın güçlü ve başarılı olmasını sağlamada geçerli ve arzulanılan davranışlar olamaz; *dişil değerler* ancak özel yaşamda, aile ve çocuklarla ilişkilerde,

cinsellik ve dostluk ilişkilerinde geçerli olabilir (Bourdieu, 1990). İşte bu cinsiyet farklarının toplumsal ilişkilerde ayrımlara, hiyerarşilere, içerme-dışlama pratiklerine yol açan yapısına cinsiyet farkları rejimi diyoruz. Cinsiyet farkları rejimi gündelik yaşamımızda birçok şeyi cinsiyet farklarına bağlıyor. Örneğin araba kullanmanın neden erkeksi, çamaşır yıkamanın neden kadınsı olduğunu rasyonel bir sorgulamayla değil, ancak bu cinsiyet farkları rejiminin işleyişini bilerek anlayabiliyoruz.

Egemen erkeklik değerleri toplumsal düzenin devamını sağlar.

Modern toplumsal iktidar ilişkilerini anlamak için, egemen erkeklik değerlerini ve bunları ayakta tutan toplumsal kurumların işleyişini anlamak gerekir. Modern toplumlarda erkekler nasıl olmalı sorusuyla ilgili normlara ve değerlere baktığımızda erkekliğin, sahip olunan/yitirilen bir meta gibi düşünüldüğünü ve “erkek olan erkek” ve “erkek olamayan erkek” gibi ayrımların yapıldığını görürüz. Diğer deyişle, erkeklik sınırları ve kaybedilme koşulları her zaman belirsiz, değişken, geçişli bir insan olma halidir. Örneğin, zengin bir iş insanı olmak tercih edilen bir durumdur ama iflas etmiş iş insanı saygınlığını yitirir, acınarak bakılır. Duygusal ve yumuşak huylu bir erkek “kadın gibi olmakla” eleştirilir ve alaycı davranışlara muhatap olur. Doğulu, az gelişmiş topluluk mensubu erkekler genellikle barbar, cahil, uygarlıktan nasibini almamış, tecavüzcü yaratıklar olarak tanımlanabilir. Bir aileyi geçindirecek yeterli parayı kazanamayan yoksul bir erkek, diğer erkekler tarafından itilip kakılıp horlanarak “başarısız erkek” muamelesi görebilir. Cinsel kimlik ve yönelimine bakılmaksızın tüm bireyler bu davranışlara doğrudan ya da dolaylı olarak maruz kalsalar da, çoğu zaman sessiz kalmayı tercih ederler ya da bazen sessiz kalmak zorunda kalırlar. Bu anlamda egemen erkekliğin inşasına herkes katılır ve böylece egemen erkeklik inşası kolektif bir üzüntüye, eğlenceye, çoğu zaman da bir ritüele dönüşür; herkes bu “inşaya” ortak olur. Bu durum bize gösteriyor ki, erkek olmak sabit, değişmez biyolojik özellikler anlamını içermez; toplumun erkek olmaya atfettiği özelliklere sahip olabilmeye-olamama ile belirlenen değişken bir toplumsal konumdur.

Çoğu kişi erkekliğin doğuştan sahip olunan *biyolojik, genetik, hormonal* bir özellik, yani “doğal” bir hâl olduğunu düşünür. Oysaki erkeklik değerlerinin oluşumu ve tek tek her erkek tarafından benimsenmesi toplumsal bağlama göre şekillenir. *Eleştirel erkeklik araştırmaları* modern toplumlarda yaygın olarak benimsenen egemen erkeklik değerlerinin, tarihte ancak yakın zamanlarda, endüstri toplumlarının gelişimiyle ortaya çıktığını bize söylemektedir. Ayrıca egemen erkeklik değerlerini benimsemeyen farklı erkekliklerin ve farklı erkeklik değerlerinin olduğunu ama bunların azınlıkta, sessiz ya da dışlanmış kaldığını da yine bu araştırmalardan öğrenmekteyiz.²⁷

Modern toplumlarda çok farklı erkekler ve onların farklı yaşam biçimleri olduğunu biliyoruz. Bu kadar farklılığa rağmen egemen erkeklik değerlerinin varlığından nasıl söz ediyoruz? Egemen erkekliği, dünya çapında iktidarı elde tutanların sahip olduğu değerler, yönettikleri kurumlar ve geliştirdikleri mekanizma ve politikalar olarak tanımlayabiliriz. Güçlü olmak, başarmak, sorunları sadece ikna ederek değil gerektiğinde şiddet kullanarak çözmek, duygularına göre değil çıkarlarına göre davranmak, rekabete ve hiyerarşiye dayalı ilişkileri odağa almak, bağımsız

27 Bu konudaki tartışmalar için bkz: Kimmel, M.S. ve Messner, M.A. (Eds.). (2001). *Men’s Lives* (5th Ed.). Allyn And Bacon.

davranmayı önemsemek, başkalarını yönetmeyi bilmek, vb. davranışlar egemen erkeklik değerleri olarak kabul edilir. Bu tür davranışlarla şekillenen toplumsal olguları da *eril* olarak adlandırıyoruz. Örneğin, para kazanmak ile erkek olmak arasındaki özdeşliğin egemen erkeklik değerleriyle ilişkili olduğu açıktır. Tersine işsiz erkek, güçsüz erkektir; yani “saygın erkekler topluluğuna” girmeye hak kazanamamış erkektir.

Egemen erkeklik karşısında farklı erkeklikler mümkün mü?

Biyolojik ve tıbbi kriterler erkek cinsel organı olan herkesi erkek olarak niteler; devletin nüfus ve istatistik daireleri bu insanları erkek olarak kaydeder; okullar, camiler ve komşuluk-mahalle ilişkileri bu insanları erkek olarak adlandırır; cinsiyet temelli askere alınmada olduğu gibi önemli hukuki, siyasal ve sosyal kurumlar ve örgütsel pratikler insanlara atfedilen bu cinsiyetlere göre muamele eder ve insanları erkek ya da kadın olarak ikiye ayırır; böylece bir cinsiyetimiz olur.

Bu bağlamda, erkek olarak tanımlanan insanlar içinde mevcut egemen erkeklik değerlerine ve bunu destekleyen kurumların pratiklerine uymayı reddeden ya da sessizce farklı olmayı seçen erkeklerin ve erkeklik tarzlarının varlığı da açıktır. Farklı sınıfsal konumların, inançların, düşünce akımlarının, etnik kimliklerin farklı erkeklik değerlerinin geçerliliğine etkisi vardır. Farklı erkekliklerin oluşum dinamikleri dikkate alındığında işçi sınıfı ve orta sınıf erkekliklerin yanı sıra burjuva erkeklüğünden de bahsedebiliriz; aile reisi, işsiz, “serseri”, “efendi”, eşcinsel, profeminist vb. erkekler vardır. Siyah, Asyalı ya da dindar, Müslüman erkeklik gibi farklı kültürel/siyasal dinamiklerle oluşan farklı erkeklikler de olabilir. Farklı erkekliklerin nasıl oluştuğunu anlamak²⁸ ve bu oluşum içinde daha tahakkümcü ve egemen tarzların, daha itaatkâr, tabi ya da muhalif erkekliklerin ayrışımını görmek toplumsal ilişkileri anlamamızı kolaylaştırır (Sancar, 2009: s. 267-96).

Farklı erkeklikler arasında bir hiyerarşi, içirme-dışlama pratikleri, ittifak ya da çatışma dinamiklerinin oluşup oluşmadığını anlamak bize toplumsal iktidar ilişkilerinin işleyişi hakkında çok önemli şeyler söyler. Örneğin, egemen erkeklik ile homoseksüel erkeklik arasındaki ilişkiyi anlamak için erkek erkeğe cinsel ilişkinin yasalar tarafından nasıl suç olarak tanımlandığına, polis yaptırımlarıyla nasıl cezalandırıldığına bakarak heteroseksüel erkeklığın kurumlar aracılığıyla korunan bir egemen erkeklik tarzı olduğunu görürüz.

2. Erkek Egemen Toplumu Nasıl Tanımlayabiliriz?

Erkek egemen toplum, iktidar aygıtlarının egemen erkeklik değerlerine göre şekillendiği ve bu değerleri sahiplenen erkeklerin denetiminde ve yönetimindeki bir toplumsal düzeni anlatır. Erkek egemen toplum birbirinden çok farklı erkeklik tarzlarının merkezinde egemen erkeklik değerlerinin olduğu; her tür farklı erkeklik ve kadınlık konumunun da buna göre mesafelenerek ilişkilendiği ya da denetim altında tutulduğu bir iktidar düzenini anlatır. Eğer bu farklı erkeklikler arasında bir tür çıkar ve güç birliği ve iktidar/güç paylaşımı da varsa hegemonik erkeklik olarak tanımlanır.

28 Bu konudaki tartışmalar için bkz: Gardiner, Judith Kegan (Ed.). (2002). *Masculinity Studies & Feminist Theory*, Columbia University Press.

Her erkek egemen toplumda hegemonik erkekliğin gerçekleşmiş olduğunu söyleyemeyiz. Eğer erkek egemen bir toplumda farklı erkeklikler arasında bir tür çıkar birliği oluşmuş ve yaşam biçimi, inançları ya da benimsediği erkeklik değerleri ne olursa olsun, her erkeğin kadınlardan üstün kılınmasından bir yararı oluyorsa orada hegemonik erkeklik olduğunu söyleyebiliriz.

Ama bu durum her zaman kolayca gerçekleşmez. Çoğu zaman farklı erkeklikler farklı nedenlerle çatışır. Bu nedenle bir erkeğin, erkek egemen toplumlarda, -konumu ve statüsü ne olursa olsun- egemen erkeklik değerlerinin sürdürülmesinden ya da en azından sessizce onaylanmasından kazançlı olduğunu fikri tartışmalıdır.

Egemen erkeklik değerleri aile reisliği, namus koruyuculuğu, erkek çokeşliliği, parayla kadın satın alma/fuhuş gibi meşru görülen ve erkeklere tanınan ayrıcalıklar olarak kurumlaşır; bunlar çoğu zaman yasalar, gelenekler ve dini inançlar tarafından da korunan ya da cezalandırılmayıp hoş görülen davranışlardır. Bu davranışlar *eril* iktidar yapılarıyla bütünleşmiştir; aile hukuku, heteroseksüelliğin zorunluluğu, babalık hakları, erkeklerden oluşan ordular vardır. Siyasal partileri ve piyasayı yöneten şirketlerin patronları, politikacılar ve işinsanları genellikle erkektir.

Egemen erkeklik değerleri toplumsal konumlara atfedilen anlamlara sinmiştir. Öğretmenlik ve çocuk bakıcılığının “kadın işi”, işyerinde yöneticiliğin “erkek işi” olarak görülmesi sonucu ilkinde düşük statü atfedilmesi ve düşük ücret ödenmesi olağan karşılanır. Erkekler arası arkadaşlık ve dostluk ilişkileri kadınlara kapalı bar, pavyon, meyhane, spor salonu, kahvehane, halı sahası gibi *homososyal* erkek mekânlarında yaşanır. Buralarda erkek eğlence dünyasının eril tarzını, spor salonlarında “eril beden inşasını”, iş görüşmelerindeki erkek erkeğe işbirliği ve pazarlık dilini görebiliriz. Erkek *homososyal* ortamlar kadınları ve kadınsılığı “aşağılama” veya “cinsel nesneleştirme” yoluyla eğlenme ve rahatlama mekânları olabilir; buralarda *homofobik* “erkek eğlencelerinin” güçlü-zayıf erkek ayrımı yapan söylemlerine tanık olabiliriz. Sportmen görünüş, kadınlar tarafından arzulanır ölçüde yakışıklı olmak, şık ve zengin olmak gibi konumlar egemen erkeklik değerlerini yansıtır; temsil eder ve yeniden üretir.²⁹

Erkek egemen toplum kavramı, aynı zamanda, farklı erkeklikler arasındaki hiyerarşi ve iktidar mücadelelerine dikkat çeker ve erkek egemenliğinin devlet, ordu, işgücü piyasası gibi *kurumlaşmış eril iktidar* alanlarındaki yapılanmış özelliğine vurgu yapar. Eril iktidarın stratejik özneleri olan sermaye, devlet ve aile gibi kurumlar erkekleri öncelikli ve ayrıcalıklı kılan mekanizmaların yaratılıp beslenmesini destekleyen stratejileri içerirler. Bu kurumların yanı sıra medya, spor, paraya dayalı gündelik yaşam ve eğlence kurumları erkek egemenliğini yeniden üreten ilişkileri barındırır.

Egemen erkeklik nedir ve nasıl anlaşılması gerekir sorusuna verilen yanıtlar arasında en çok benimsenen görüşlerden birinin yazarı R. W. Connell’dir. Connell’in iki önemli çalışması (*Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*, 1987 ve *Erkeklikler*, 1995) bu alanda öncüdür. Connell bu çalışmalarında, farklı erkeklikleri ortak paydada toplayan durumun kadınlar üzerinde sağlanan iktidar (kadınların baskı altında tutulup bağımlı kılınması) olduğunu söyleyen *hegemonik erkeklik* kavramını geliştirdi. Hegemonik erkeklik, en genel anlamıyla, iktidarı elinde tutan erkeklerin sahip olduğu

29 Homososyal: Aynı cinsten insanlardan oluşan topluluk; homofobik, eşcinsel insanları dışlama, aşağılama davranışı.

erkeklik değer ve yapılarının toplumun geri kalanına, erkeklere ve kadınlara, farklı biçimlerde özendirilerek, zorlanarak, dışlanarak ya da paylaşılarak kabul ettirilmesini sağlayan bir düzenin adıdır.

R. W. Connell’e göre hegemonik erkeklik, genç, kentli, beyaz, heteroseksüel, tam zamanlı bir iş sahibi, makul ölçülerde dindar, spor dallarının en azından birisini başarılı olarak yapabilecek düzeyde aktif bedensel performansa sahip erkeklerin temsil ettiği erkekliğin toplumdaki üstün konumların ve statülerin dağılımını belirlemesidir (Connell, 1987 ve 1995).

Evrensel olarak var olan ve erkeklerin toplumsal iktidar ilişkilerini denetleyip nimetlerinden yararlandıkları bir cinsiyet sisteminden bahseden Connell’e göre, bu sistemin işleyişini sağlayan üç temel mekanizma vardır. İlk olarak, kadınların ve erkeklerin farklı işler yaparak farklı konumlar, statüler ve getiriler elde etmelerine yol açan *cinsiyete dayalı işbölümü* belirleyicidir. Bu işbölümü kadınların ev-aile işleriyle sınırlandırılarak, ücretsiz eviçi emek sarf ederek çalıştırılmalarına yol açar. Erkekler de genel anlamda kamu alanlarının denetimini ellerinde tutmalarını sağlayacak biçimde özel şirketleri, ticareti, bürokrasiyi, orduyu yöneterek bu cinsiyet rejiminin sürekliliğini sağlar. İkinci olarak, sınıf, ırk, etnisite, bölgesel gelişmişlik farklılıklarına dayalı iktidar ilişkileri ile cinsiyet farklarına ilişkin toplumsal ilişkilerin iç içe geçtiğini ve bunun da toplumsal cinsiyetin mevcut iktidar ilişkileriyle eklemlenmesine yol açtığını belirtir. Connell üçüncü olarak, *cathexis* dediği cinselliğin ve cinsel arzunun şekillendiği toplumsal ilişkilerin oynadığı rolü vurgular. Erkek egemen cinsellik, kadın-erkek ilişkilerinde birbirine denkliğin ve bireysel mahremiyetin değil, erkek üstünlüğünün ve cinsel zevk ile şiddetin iç içe geçtiği eril cinsel arzular alanıdır, yani *cathexis’in* alanıdır. Connell’e göre bu faktörlerin oluşturduğu *toplumsal cinsiyet sistemi* kadınların boyun eğdirildiği, erkeklere tabi kılındığı bir yapıyı oluşturur ve sürekli kılar.

Hegemonik erkeklik düzeni farklı sınıf, etnik ve sosyal/kültürel gruplara mensup erkeklerin egemen erkeklik değerlerini ortak olarak benimsemelerine yol açar ve bu sayede oluşan *hegemonik* ilişkiler içinde eril tahakküm olanaklı hale gelir. Yani, *hegemonik erkeklik* kendi kendine varlığını sürdüren ve sadece kültürel pratikler, geleneksel alışkanlıklar içine gömülü olan “erkeklik reflekslerinden” ve davranışlardan doğmaz; hegemonik erkekliği üreten olmazsa olmaz kurumların varlığı önemlidir. Devlet, yasalar, ticari şirketler, işçi sendikaları, heteroseksüel aile, ulusal ordu, erkek sporları gibi yapı, kurumlar ve faaliyetler sayesinde ekonomik ve kamusal işleyişler homofobik-heteroseksüel erkeklik değerleriyle yoğrularak meşru ve arzulanır ilan edilip ödüllendirilir.

Hegemonik erkeklik kavramı, küçük bir azınlık erkeğin nasıl bütün iktidar ve güç pozisyonlarını ellerinde tuttuğunu; bunu nasıl meşrulaştırıp tahakkümün yeniden var edildiğini açıklamaya çalışır. İktidarı elinde tutan erkek grubu sayıca çok azdır, ama bu durum geniş bir erkek kesiminin onayı ve işbirliğiyle beslenen *hegemonik* bir oluşumdur. Çünkü hegemonik erkeklik pratiklerini onaylama, katılma ya da ses çıkarmama karşılığında farklı erkekliklere maddi kazançlar ve ayrıcalıklar sunulur. Eril fanteziler yoluyla zevk almayı odağına alan erkek eğlenceleri; kadınsı-eş-cinsel erkekleri aşağılama ve dışlama özgürlüğü; altsınıf erkeklerin kızgınlıklarını boşaltmak için barlarda, sokaklarda, futbol maçlarında taşkınlık yapmalarına hoşgörü gösterme; evlilik, kocalık/babalık, namus değerleri gibi bağlamlarla erkeklerin kadınlar üzerinde sağladığı iktidardan yararlanma ayrıcalığı erkeklere bu sayede sağlanır (Sancar, 2009: s. 31-41).

Hegemonik erkeklik farklı sınıfsal bağlamlarda ve farklı aile modelleri içinde farklı farklı işleyebilir. Yönetici sınıfa mensup ailelerde yaşam, erkeğin kariyer başarısına odaklıdır ve bunu devamlı kılacak şekilde, erkeğin özgüveninin yüksek tutulmasıyla meşguldür. İşçi sınıfı erkeğinin ise motive edilecek bir kariyeri elbette yoktur. Bu nedenle ayrıcalıklı konumunu ailenin geçimini sağlama becerisine bağlamak durumundadır. Aslında her zaman *eril şiddet* de bu iktidarı garantileyecek bir stratejik araç olarak devrededir. Bu farklı erkeklik stratejilerinin varlığı işçi sınıfı erkekliğinin despotizme ve sermaye sınıfı erkekliğinin de liberalizme dayandığı anlamına gelmez; ikisi de bir tür hegemonik erkekliktir. Yani, hegemonik erkeklik, ikincil ve tabi erkekliklerin bazı öğelerini yanına çeker ve öne çıkarır. Çünkü hegemonya bu farklı erkeklik tarzlarının melezleşmesiyle kurulur, böylece erkek egemenliği yeniden üretilir; altsınıf, üstsınıf, etnik azınlık vb. erkekliklerin farklı öğeleri birbirine eklemlenir.

Hegemonik erkeklik kavramının gelişimine katkıda bulunan bir başka düşünür olan Jeff Hearn (2004), hegemonik erkeklikten değil, “*erkek hegemonyası*”ndan bahsetmek gerektiğini söyler. Hegemonik erkekliği beyaz, orta sınıf, orta yaş, heteroseksüel, homofobik, Anglosakson, Hıristiyan, Batılı, bedensel olarak aktif erkek özellikleri olarak tanımlar. Buna ilaveten egemen erkeklik değerlerinin risk almaktan kaçınmama, fiziksel sertlik ve dayanıklılık, ısrarcı ve sebatkâr olma, saldırgan ve atak olmaktan çekinmeme, homofobik bir heteroseksüellik, duygusal olmayan bir mantıklılık, acıya katlanma ve şikâyet etmeme, egosantriklik (benmerkezcilik) olduğunu vurgular (Hearn, 2004). Hearn, hegemonik erkekliğin farklı erkeklik türleri arasındaki stratejik çıkar birliği olduğunu da belirtir: İşbirlikçi, *tabi kılınmış* ya da *marjinal erkeklikler* gibi farklı erkeklikler vardır ve bunlar arasında hiyerarşik bir işbirliği oluşur.

3. Endüstrileşme, Erkek Emeği ve Modern Erkeklik

Endüstriyel kapitalizmin “fabrika sistemi” temel bir ayrımın gerçekleşmesiyle tarih sahnesine çıkmıştı: çalışma/üretim alanı ile ev/hane iki ayrı toplumsal alan haline geldi. Bu durum ekonomik, kurumsal, ideolojik ve giderek politik bir ayrım olarak piyasa ve hanenin, toplum ile aile yaşamının birbirinden sadece mekân olarak değil, aynı zamanda geçerli değerler, normlar, hukuki haklar ve özgürlükler olarak da ayrışmasına yol açtı. Hane ile toplumsal yaşam hiyerarşik öncelikler ve üstünlüklerle tanımlanarak konumlandı; modern endüstri öncesi toplumlardan farklı olarak, toplumsal iktidar ilişkileri içinde her şey yeniden şekillendi. Bu ayrışma aynı zamanda cinslerin rollerinin de ayrışması anlamına geldi; aile ve toplum, daha doğru deyişle kamusal alan ile özel alan arasında ayrım oluşurken birincisi öncelikli ve belirleyici hale geldi (Sancar, 2009: s. 46-62).

Modern endüstriyel üretimin yapısına baktığımızda üretim yapan makineler ile erkek bedeninin kas gücü arasında imgesel, fiziki ve ideolojik bir ilişki vardır. Mekanik işlerdeki becerisiyle tanımlanan erkek bedeninin kas gücü endüstriyel işçi olma şartıdır; bu da ailedeki erkek üstünlüğüne dayalı otoritenin gelişimiyle paraleldir. Bu gelişme kadın emeğinin önemli istihdam alanlarından dışlanmasına yol açmıştır. 19. yüzyılın işçi sendikaları kadınların da çalışma yaşamlarına katılmaları için değil, kadınların evde oturmaları ve erkek işçiye “aile geçim ücreti” ödenmesi için mücadele etti. Endüstriyel kapitalist toplumlarda çalışarak endüstrinin çarklarını döndürecek erkeğin aynı zamanda aile geçindirme sorumluluğu yüklenen erkek oluşu, modern erkek egemenliğine dayalı cinsiyet rejiminin temellerinden biridir. Modern toplumlar, erkeklerin ve

kadınların farklı işler yaparak ayrı mekânlarda ve ayrı değer yargılarına tabi olarak yaşamasına yol açan bir düzeni, modern öncesi ataerkilliğin üzerine inşa etti. 19. yüzyılda ortaya çıkan endüstriyel kapitalist fabrika düzeninin yarattığı istihdam modeli modern yaşam tarzının, modern ailenin ve onun cinsiyet rejiminin temeli olan egemen erkeklik tarzlarının yaratıcısı oldu.

Modern aile: Geçimi sağlayan erkek ve ev kadını

Endüstriyel kapitalist toplumlarda ücretli erkek işgücü evrensel bir nitelik gösterir: çalışma süresi boyunca ilerleyen iş öğrenme, tam gün çalışma ve çalışamaz olunca emeklilik hakkına sahip erkek işgücü ve bu erkeğe eşlik eden ücretsiz ev içi emekçisi olan yeniden üretimden sorumlu kadın/eş/anne. Bu açıdan bakıldığında *eril kamu, dışıl özel alan (aile/hane)* ayrımı modern endüstriyel kapitalist toplumların kurucu unsurudur. Özel-kamu ayrımına paralel olarak var olan üretim-yeniden üretim ayrımının da sınıf temelli olduğu kadar cinsiyet temelli bir ayrım olduğunun ve sınıfsal ayrımların cinsiyet ayrımlarıyla iç içe geçtiğinin örneğidir (Aytaç, 2007: s. 153-95).

Endüstriyel kapitalizm çağında “modern” erkeklik değerlerinin kurulduğu en önemli yerlerden biri çalışma yaşamıdır. Erkekliğin önemli boyutlarının bir kısmı işyerinde kurulur. Çalışma ilişkileri ev, aile, işyeri, kamusal dünya ve devlet gibi çok değişik alanın iç içe geçtiği bir ilişkiler ağıdır. Çalışma, yani üretim sadece ekonomik bir iş olarak tanımlanamaz; tersine, her zaman toplumsal yaşamın içinde en yararlı çalışanı en yukarı taşıyan hiyerarşiler, iktidar ilişkileri ve statülerin var olduğu ve bunlar için yarışılan, mücadele edilen toplumsal dünyalardır. Günümüz dünyasında çalışma biçimleri (tam günlük ömür boyu çalışmadan esnek ve belirsiz zamanlı çalışma biçimlerine doğru) değiştikçe erkeklik kimliğinin inşa stratejileri de bu değişimden etkilenir. Bunu anlamak için endüstriyel kapitalist toplumlarda çalışmanın *erkek olmak/hissetmek/kabul edilmek* açısından ne kadar merkezi bir yer tuttuğunu kavramak gerekir (Kimmel, 2002).

Çalışma yaşamı kamusal yaşamdaki toplumsal çatışmaların, çıkarların örgütlenme biçimlerini de belirler. Çalışma yaşamını anlamak demek, sadece teknik/ekonomik gerekleri değil, evde ücretsiz çalışan ev kadını ile dışarıda tam gün, emekli olana kadar çalışan erkek işgücünün ve bu tür çalışma süreçlerini yönetecek olan “sermaye aklı”nın nasıl örgütlendiğini anlamak demektir. Diğer deyişle, cinsiyet farkları ve hiyerarşilerin inşasıyla gerçekleşen cinsiyet rejiminin, metaların üretimi rejimiyle nasıl birlikte var olduğunu ve nasıl karşılıklı işlediğini de anlamak demektir.

İşyerinde kurulan erkekliğin temel şartı erkeğin para kazanarak ailenin geçimini sağlaması ve bunun bir güç göstergesi olabilmesidir. İşyerinin eril kimliği, erkeklerin toplumsal statüsünün üstünlüğüne dayalıdır. İşyerinde kurulan otorite, hiyerarşi, işbirliği, yardımlaşma, çatışma, itaat, uyum, yaratıcılık, çalışkanlık, üretkenlik gibi değerler farklı erkeklik konumlarının, farklı erkeklik iktidarlarının kurucuları olarak işlev görür. Mülk ve sermaye sahipleri, girişimciler, liderler, yöneticiler, gözetmenler, takım kaptanları, ustabaşılar, işçiler, işsizler farklı erkeklik konumları ve modelleri olarak bu süreçte var olur. Endüstriyel kapitalizmin ücretli tam gün çalışma düzeni sadece işçi erkeği değil, çalışma ilişkileri içinde, başta patron ve sermayedar erkek olmak üzere, en aşağıdaki niteliksiz işleri yapan işçilere kadar farklı erkeklikler yaratır.

4. Bedenin Cinsiyeti ve Erillik

Modern tıbbın kuruluşuna öncülük etmiş bazı görüşler -erkek egemen söylemden hareket ederek- erkek bedeninin hormonlar ve *testosteron*³⁰ yapısı nedeniyle şiddet yanlısı ve tahakkümcü olmaya yatkın olduğunu vurgulayan bir görüşü savundular. Onlara göre erkeklik genetik olarak kodlanmıştır; *saldırganlık, üstün gelme arzusu erkeğin biyogramıdır*. Buna bazı kuramcılar *erkekliğin endokrinolojik kuramı* diyor (Connell, 1995: s. 47-50). Bu görüşler bugün modern toplumlarda çok yaygın olarak “erkek doğası” adı altında benimsenebiliyor.

Kadın bedeninin ise erkek bedeninden farklı, daha güçsüz ve sadece doğurganlığa yönelik olarak algılanmaya başlanmasında modern tıp biliminin sorumluluğu büyüktür. Bu konuda araştırmacılar *“anatomik farklar söylemi”* nin belirleyiciliğine özellikle dikkat çeker. Bu söylem içinde kadınların erkeklerden farklı ve onlara göre güçsüz oldukları iddiası modern tıp biliminden bazı destekler bulmuştur. Biyolojik cinsiyetlerin, doğal ve kaçınılmaz olarak, toplumsal yaşamda cinsler arası farklar ve hiyerarşiler yaratacağı iddiası, tıbbi örneklerde kanıtlanmaya çalışılır. Howson, bu görüşlerin 19. yüzyıldan itibaren kadınların yükselen eşitlik ve hak taleplerine duyulan tepkiyle, kadınların ev işi ve çocuk yetiştirmeye sınırlanmasını arzulayan modern eril tahakkümün bakış açısıyla şekillendiğini söyler.³¹

Erkek bedeni üzerindeki her tür kültürel kurgu ise bir yerde serbestçe hareket hakkının varlığına işaret eder. Erkek egemenliği ve üstünlüğü, erkeklerin bedenleriyle olan ilişkilerinde yani beden jestleri, duruşları, mekânda yer kaplama tarzları, hareket biçimleri, fiziksel ilişkilene tarzlarında kendini gösterir. Erkek bedeni evrende bir yer kaplayan aktif bir bedene sahip olduğu algısını geliştiren sonsuz bedensel edim ve eylemle kendi sınırlarının farkına varma açısından serbestlik içerir (Sancar, 2009: s. 244-50). Erkeklerin kamusal alanda varoluş/duruş biçimlerine baktığımızda, bunun sayısız örneklerini görebiliriz. Örneğin, bacaklarını açıp bedenini yayarak oturmanın anlamı bu serbestliği simgeler. Bunun yanısıra erkek bedeninin önemini vurgulayan ve güç sembolü haline getirilişini sağlayan “erkek sporları” da erkeklerin kamusal alandaki varoluşları için kurucu bir işleve sahiptir. Çünkü erkek sporları, erkek bedeninin gücünün ve dolayısıyla üstünlüğünün, imge düzeyinde gösterisini amaçlar.

5. Erkeklik ve Şiddet İlişkisi

Bir biyolojik “kapasite” olarak, “yaşama refleksi” içinde, her tür canlının kendini koruması için gerektiğinde şiddet uygulama eğilimi vardır. Bir canlı türü olarak her tür insan kendini koruma durumunda bir refleks olarak başkasına zarar verecek şiddet davranışları gösterebilir. Ama insan topluluklarında yaşanan şiddetin büyük çoğunluğu kendini koruma amacıyla değil, başkasına boyun eğdirme ve itaat ettirme amacıyla gerçekleşir. Ayrıca, ister örgütlü ya da tekil biçimde gerçekleşsin, isterse kadınlara ve çocuklara ve diğer erkeklere yönelsin, şiddet davranışlarının çok önemli bir kısmı erkekler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle şiddet olaylarında failin genellikle erkek olması, şiddetin “erkek doğasının” kaçınılmaz bir sonucu olduğunu düşündürür ve bunun tersi olarak da kadınların “doğaları” gereği barışçıl olduğuna inanılır. Bu açıkça özcü ve indirgemeci bir görüştür.

30 Testosteron erkeksi özellikleri yaratan erkeklik hormonu.

31 Bedenin cinsiyeti konusunda önemli bir çalışma için bkz: Howson, A. (2004). *The Body In Society*. Polity Press.

Erkeklerin “şiddet kullanabilir cins” olarak tanımlanması kolay kabullenilebilir bir klişedir. Bunun nedeni erkeklerin -kadınlardan farklı olarak- biyolojik/genetik/hormonal yapıları ve kas güçleri gereği şiddet kullanmaya yatkın olduklarına dair yaygın inançtır. Erkeklerin doğasında şiddetin var olduğu iddiası ya kromozomlar ya da hormonlar gerekçe gösterilerek açıklanır. Bu konudaki kabullerin çoğu, aslında sosyobiyojistlerin iddialarından beslenir. Sosyobiyojistlere göre, erkek türünün doğal evrimi sonucu, hayatta kalmak için sürdürdüğü mücadelenin gereği saldırganlık genleri oluşmuştur ve yaşadığı toprağı koruma içgüdüsüyle şiddet kullanma ve çatışmayı göze alma gibi “türsel özellik” kazanmıştır. Bazı hormonbilimciler de bu iddiayı pekiştirecek şekilde, erkeklik hormonu olan testosteronun hayatta kalma için öldürme içgüdüsü gibi eğilimlere yol açtığını söyleyerek “*saldırgan testosteron*” iddiasını ileri sürer (Sancar, 2009: s. 214-20).

Ciddi bilimsel araştırmalar bu iddiaları doğrulamamaktadır. Örneğin, psikolog Eleanor Maccoby ve Carol Jacklin, bu alanda otorite kabul edilen *The Psychology of Sex Differences* (1973) adlı çalışmalarında saldırganlığın evrensel olarak erkeklerde görülen bir cins/tür davranışı olduğunu; ama bunun hormonlarla değil, hormonları aktifliğe teşvik eden toplumsal beklentiler, ahlaki zorlamalar ve “erkeklik kültürü” ile açıklanabileceğini söylemektedir. *Man and Woman, Boy and Girl* (1975) başlıklı bir başka ciddi çalışmada ise, John Money ve Anke Ehrhardt kültürel faktörlerin *testosteron* düzeyini aktive etmede çok etkili olduğunu göstermektedir. Bu araştırmalar temelde genç erkek çocukların saldırganlığa bir biçimde teşvik edildiklerini ve bunun için eğitildiklerini işaret etmektedir.

Bazı sosyobiyologlar avcılık-toplayıcılık döneminden gelen bir evrimle erkeklerin savaşçı olduklarını, hayatta kalmak için savaşmaları gerektiğini düşündüren bir tür “içgüdü” geliştirdiklerini düşünür. Bu teze göre, erkekler bu nedenlerle şiddet kullanmayı sürdürüp ve ilaveten şiddet araçlarını -silahları- da kendi tekellerinde tutarak, modern sınıflı toplumların güç ve hiyerarşiye dayalı toplumsal yapısını oluşturdu. Bu alanın otorite isimlerinden Edward O. Wilson tarafından yazılan *Sociobiology: The New Synthesis* (1975) ve bu alanda Pulitzer ödülü alan *On Human Nature* (1978) adlı iki temel çalışmada, saldırgan davranışların içgüdü veya herhangi bir içsel yönlendirmeye ilişkili olmadığı ve sosyokültürel koşulların şiddeti öğretilip yönlendirdiği açıkça gösterilmiştir. Bu araştırmaların gösterdiği üzere yaşadığımız şiddet, toplumsal faktörlerin kışkırtmasıyla “öğrenilen şiddettir”. Bu nedenle şiddetin kökeni biyolojik değil, yaşadığımız toplumların kurumsal ve kültürel dayatmalarıyla öğrenilen, dolayısıyla değiştirilebilir bir gerçekliktir.

Eril şiddet her erkeğin yararına mıdır?

Yaşadığımız topluma baktığımızda her erkeğin şiddet uygulamayı kabullenmediğini veya bunu itirazsız gerçekleştirmediğini görüyoruz. Öte yandan zaman zaman bazı kadınların da şiddet kullanarak bundan bir yarar umdukları bir gerçek. Anlaşılması gereken şey eril şiddetle boyun eğdirilen, itaatkâr hale getirilen insanlar ve bunun karşısında şiddet uygulayanların ne tür kazanımlar elde ettiğidir.

Erkeklik ve şiddet ilişkisini açıklamaya çalışan yaklaşımlara göre, modern erkek egemen toplumların temelinde, şiddet kullanmanın erkeklere bir ayrıcalık olarak sunulduğu fikri yatar; her bir erkek, kendisi şiddet kullanmasa bile, uygulanan eril şiddetin getirilerinden yararlanır.

Bu yararlanma farklı ulus, sınıf, etnik gruplardan erkekler veya farklı erkeklik *habitusuna* sahip erkekler arasında eşit dağılmayabilir. Ama eril şiddet kadınların sindirilerek, ikincilleştirilerek, dışlanarak, ayrımcılığa tabi tutularak topyekûn itaatinin sağlanmasını olanaklı kılar. Bu eril şiddetten her erkek isterse kendine düşen “ataerkil payı” alabilir (Connell, 1998). Bekâret ya da namus adına kadınların bastırılması, annelik ve evlilik adına kadınların ev içi emeğine karşılıksız el koyabilme, kadın bedeni ticareti eril şiddet olmadan işleyebilecek eril iktidar pratikleri değildir.

Eril şiddet, kadınlar ve erkekler arasında eşitsiz ilişkiler yaratarak bütün erkeklere, doğrudan eril şiddete bulaşmamış olsalar dahi, ataerkil paydan bir hisse dağıtır. Bütün kadınlar da, az ya da çok, bu eril şiddetin yarattığı erkek üstünlüğünün ayrıcalıklı alanlarından zarar görür; her türden kadın yaşamı bir biçimde egemen erkeklik değerlerine tabi olma tehdidi altına girer.

Modern toplumlara baktığımızda çok sayıda nedenle ve farklı biçimlerde erkeklerin şiddete kışkırtıldığını ve bu şiddetin değişik mekanizmalarla disipline edilerek değişik iktidar yapılarına dönüştüğünü görüyoruz. Eril şiddet yaş, sınıf, cinsiyet ve etnik kökene dayalı hiyerarşilerle yapılandırılmış ve en güçlüünün kazanacağı biçimde örgütlenmiş bir davranışlar bütünüdür. Eril şiddet toplumda kaçınılmaz görünen “düzen”, “disiplin”, “terbiye”, “namus-şerefi koruma” “vatanı koruma” gibi ahlaki değerler adına uygulanan “*disipline edici şiddet*” ile ilişkili olarak ortaya çıkar ve çoğu zaman toplumsal düzen ve istikrar adına meşru görülür.

Eril şiddet tek tek bireylerin kendi arzu ve istekleri ya da psikolojik bozuklukları sonucu sistematik hale gelmez. Şiddeti güvenlik, eğitim, spor, zevk adına gerekli, kaçınılmaz ve meşru gören, göz yuman, seyreden toplumsal kurumlar vardır. Devletin egemenlik iddiası, piyasanın kazanç hırsı, aile ve heteroseksüel evliliğin sürdürülmesi uğruna kadınların, eşcinsellerin ve çocukların disipline edilmesi; erkeklerin mutlu edilmesi adına kadın bedeni ticareti ve fuhuş gibi yapılanmış ve kurumlaşmış ilişkiler içinde şiddeti kaçınılmaz ve haklı görürüz. Ayrıca, erkeklere toplumsal görev olarak yüklenen namusun korunması, aile reisliğine dayalı hanenin geçimi, evliliğin sürdürülmesi ve ailenin yönetimi, militarizmi meşrulaştıran *savaşçı-kahraman erkek miti* (Türk, 2013) gibi toplumsal ve siyasal pratikler şiddeti erkeklerin yaşamında normal ve gerekli bir araç olarak gösterir (Kaufman, 2001; Sancar, 2009: s. 225-40).

Eril şiddetin yaygın türü: Aile içi şiddet

Modern toplumlarda eril şiddetin bildiğimiz en yaygın türü kadınlara yönelen -ve çocukları da kapsayan- ‘ev/aile içi’ şiddettir. Ev/aile içi şiddet, aşk, evlilik, ebeveynlik ilişkileri bağlamında kadınların, çocukların ve aile mensubu genç erkeklerin egemen erkeklik değerlerine itaat ettirilmesi amacıyla, baba, koca, erkek kardeş ya da erkek akrabalar tarafından yöneltilen şiddettir. Ev/aile içi şiddetin “aile reisine” özgü bir ayrıcalık olduğu fikri yaygındır. Erkeklerin aileyi geçindirip, ailenin namus ve şerefini korumak için kadınların yaşamını denetleme/yasaklama otoritesine sahip olduğu düşüncesi kaçınılmaz olarak şiddeti meşru kılar. Geçim sağlama uğruna birçok erkek her tür çalışma koşuluna katlandığını ileri sürerek, bunun karşılığında ailedeki kadınların, çocukların ve gençlerin yönetimini ve itaatini talep eder; “aile reisi” olarak “disiplin, namus, terbiye” adı altında şiddet kullanmaya kendini yetkili görür. Bu tür şiddet, erkeğin korruma, kollama, denetleme, geçindirme görevi olduğunu ve bu görevleri yaparken yasaklama,

zorlama, cezalandırma amacıyla şiddet kullanma serbestliği olduğunu düşünen bir anlayışın sonucu olarak ortaya çıkar.

International Men and Gender Equality Survey’in (IMAGES) bir çalışmasında yer alan ülke verilerinde erkeklerin farklı toplumsal şiddet türlerine karışmalarıyla kadınlara karşı şiddet uygulamaları arasında doğrudan bir ilişki olduğu görülür.³² Tabloda yüzde olarak yer alan veriler sosyoekonomik sebeplerle işlenen şiddet suçlarının yüksek olduğu ülkelerde cinsel şiddetin de yaygın olduğunu gösteriyor. Bu tablodaki başka bir ilginç veri de şu: Şiddetin gündelik yaşamın bir parçası olduğu ve normalleştirildiği ülkelerde, şiddet faili erkeklerin korunması yönünde güçlü bir hukuki ve kültürel eğilim bulunuyor.

Tablo A: Promundo ve UN Women tarafından yürütülen IMAGES çalışmasından derlenmiş sonuçlara göre bazı ülkelerde erkek şiddeti ile gündelik yaşamdaki şiddetin ilişkisi (%)

	Brezilya %	Şili %	Hırvatistan %	Hindistan %	Meksika %	Ruanda %
En az bir kez eşine şiddet uygulayan erkekler	24	30	33	37	17	39
En az bir kez eşinin fiziksel şiddetine maruz kalmış kadınlar	28	31	38	31	31	41
Partnerine yönelik cinsel saldırıda bulunan erkekler	1	4	4	20	3	4
Herhangi birisine karşı cinsel saldırıda bulunan erkekler	2	9	9	24	4	9
Hırsızlık suçunu işleyenler	10	22	36	4	3	13
Silah sahibi olma	3	10	11	1	3	4
Herhangi bir suçtan tutuklananlar	13	29	18	6	28	25
Herhangi bir suçtan hüküm giyenler	3	4	6	1	3	16
Kavgaya karışma	22	16	18	7	13	5
Kanunlar partner şiddeti konusunda erkekleri suçlamayı kolaylaştırıyor	80	76	39	88	81	92
Kanunlar partner şiddeti konusunda mağdurları yeterince korumuyor	72	88	85	81	66	40

Erkeklik ve şiddet ilişkisi yaygın ve normalleşmiştir.

Erkeklik ideolojisi farklı davranış biçimlerinde kendini gösterebilir. Kadınlara yönelik ekonomik şiddet, psikolojik şiddet vb. şiddet türleri diğer bölümlerde örnekleriyle tartışıldığı için bu bölümde daha çok fiziksel şiddet üzerinde duracağız.

Kadınları ve kadını gördüklerini küçümsemek; şiddeti erkeksi bir davranış olarak meşru, gerekli ve kaçınılmaz görmek temeldir. Erkekler toplumdaki erkeklik ideolojisini ne kadar içselleştirir ve uygularsa o kadar fazla şiddet uygulamaktadır. Şiddet, erkekliğin kurucu unsurlarından biri olarak erkekliği sorgulayan, tehdit eden ve başkalarının gözünde küçük düşüren durumlarda

32 Promundo. (2016) Evolving Men Initial Results from the International Men and Gender Equality Survey. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/954>

erkeğin sarsılan iktidarını/gücünü, statüsünü yeniden kazanmaya hizmet eder. Bu anlamda şiddet, sebepsiz yere kullanıldığında erkeğe yakışmayan, fakat durum gerektirdiğinde kullanılması beklenen bir erkeklik pratiği olarak görülmektedir.

Kadınlara yönelik erkek şiddeti ister kamusal ister özel hayatta olsun bu tür eylemlerle tehdit etme, zorlama veya özgürlükten keyfi olarak yoksun bırakma dahil olmak üzere, kadınlara fiziksel, cinsel veya psikolojik zarar veya acı verme sonucu doğuran veya bu sonucu doğurması muhtemel olan, cinsiyete dayalı her türlü şiddet eylemi anlamına gelir.

Şiddeti doğuran ve meşrulaştıran egemen erkeklik ideolojisi ise toplumda idealleştirilen bir erkeklik yaratmayı hedefler ve bu idealden sapan erkeklikleri de bu ideali tehdit eden herkes gibi cezalandırır.

Erkekliğin tanımı ve pratikleri farklı toplumlara ve zamana göre değişse de pek çok kültür için erkeklik statü sahibi olmak, çalışmak, kazanmak, kendine güvenmek, risk almak, duygusal ve fiziksel açıdan sert görünmek, duygularını açığa vurmamak, kadını algılanan herhangi bir davranıştan kaçınmak ve gerektiğinde iktidarını şiddetle ispatlama beklentileriyle tanımlanabilir.

Erkek şiddeti yeterince erkek gibi davranmayan diğer erkeklere, yabancılara, düşman olarak tanımlanan azınlık gruplara ya da cinsel yönelimi farklı olan LGBTİ+’lara yönelmiş olabilir. Erkek şiddeti egemen erkekliğin ötekileştirdiği tüm gruplar üzerinden düşünülerek kavranabilecek geniş kapsamlı ve çok katmanlı bir olgudur. Erkeklik normlarına uyum gösteremeyen oğlan çocukları (farklı etnik, ırk veya sınıfsal kökeni olan çocuklar, fiziksel ve mental olarak güçlü olmayan çocuklar, engelli çocuklar, LGBTİ+ çocuklar) yaşlılarının hedefi olabilir ve sözlü ve fiziksel şiddete maruz kalabilir. Oğlan çocuklarını toplumun beklentileri ve “tıbbi normlar” doğrultusunda belirli erkeklik rollerini edinmeye zorlamak çoğu zaman beklenen sonuçları doğurmaz, aksine depresyon, intihar ve şiddet davranışının artmasına sebep olabilir.³³ Zorbalığa maruz kalan çocukların ileri yaşlarda sosyalleşme sorunları, iş bırakma, bağımsız karar verememe ve bağlanma sorunları yaşadığı da ifade edilmiştir.³⁴ Altı ülkede yapılmış bir IMAGES çalışmasının bulgularına göre, erkekler 18 yaşından önce yüzde 20 ila yüzde 85 arasında değişen oranlarda psikolojik şiddete, yüzde 26 ila yüzde 67 arasında değişen oranlarda fiziksel şiddete ve yüzde 1 ila yüzde 21 arasında değişen oranlarda cinsel şiddete maruz kalmaktadır.³⁵

Erkek şiddeti militarizm ile iç içe geçer ve toplumun güvenliği adına militarizmin savaşçı erkekler üretmesini meşrulaştırır. Militarizm toplumları sürekli savaş ve saldırı tehditleriyle korkutarak *savaşçı-koruyucu erkek mitini* körükler. Bunu önlemek için ülke savunmasına ilişkin politika ve kurumsal yapıların vatandaşlık bağıyla ilgisinin kopartılmaması ve kadınların da toplumsal güvenlik sorumluluklarına içermesi önemlidir.

33 APA. (2018). APA Guidelines for Psychological Practice with Men and Boys. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1585>

34 age s. 8

35 Bridges to Adulthood: Understanding the Lifelong Influence of Men’s Childhood Experiences of Violence Analyzing Data from the International Men and Gender Equality Survey. Washington, DC: International Center for Research on Women (ICRW) and Rio de Janeiro: Instituto Promundo. 2012.

Toplumsal güvenlik örgütlenmesinin savunmaya yönelik olması, ileri teknoloji kullanımına dayalı ama militaristleşmeye izin vermeyen bir kurumsal örgütlenme eril şiddetin önlenmesinde önemli ve kaçınılmaz adımlardır. Askerlik eğitimlerinde kadınların aşağılanması, erkekliğin şiddete dayalı davranışlarla birlikte kutsanması önlenmesi gereken kurumsal pratiklerdir.

Erkekçe eğlence anlayışının ve boks, futbol, karate, güreş gibi popüler erkek sporlarının şiddet içermesi ve şiddeti estetize etmesi sakıncalıdır. Erkek şiddetinin bir başka boyutu pornografinin içerdiği kadınlara yönelik cinsel şiddettir. Eril cinsellik ile şiddet ilişkisini ortaya koymak için pornografi ve kadın ticaretinin içerdiği erkek şiddetini görünür kılmak gerekir. Eril şiddetin pornografi yoluyla meşrulaştırılmasına karşı önlemler alınmalı ve cinsellik eşitlik, duygusallık ve arzuya dayalı bir birey davranışı olarak tanımlanmalıdır.

Birçok dini inançta ve özellikle Sünni İslam’da, Kuran’da kadınların dövülebileceğine ilişkin hükümler bulunmaktadır; buna dayalı bazı yorumlarda, karının kocaya itaatinin dinen gerekli olduğu ve bunu sağlamak için gerektiğinde erkeklerin kadınlara dayak atabileceği söylenmektedir. Dinin kadınlara yönelik erkek şiddetinin meşrulaştırıcı gerekçesi olması da önlenmesi gereken bir durumdur. Öte yandan bir medya popülerlik stratejisi olarak, hatta düşünce ve ifade özgürlüğü adına, kadına yönelik şiddetin medya araçlarında serbestçe teşhiri şiddeti normalleştiren önemli bir nedendir. Bireylerin cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimlikleri nedeniyle maruz kaldıkları şiddetin failleri de çoğunlukla erkeklerdir. “Yeterince erkek” görünmediği için sokak ortasında tartaklanan eşcinsel ya da trans bireylere uygulanan şiddet toplumsal cinsiyet normlarını ihlal ettiği gerekçesine sığırır.

6. Erkeklik ve Koruyuculuk: Zorunlu Askerlik ve Ulusal Vatandaş Orduları

Modern ulus devletlerin oluşmasıyla modern erkekliğin oluşması arasında tarihsel olarak bir paralellik vardır. Savaşta yer almak feodal toplumlarda da modern toplumlarda da erkeklerle prestij getiren bir statü ve üstün erkeklik göstergesi olarak kabul edilmiştir. Çünkü aristokratik/feodal toplumlarda savaşta yer almak sadece üstsınıf aristokrat erkeklerle özgü bir ayrıcalıktı.

Modernleşme ve uluslaşma süreçlerinin yönetilmesinde temel araç olan ulus devletlerin gelişimiyle her sınıftan erkeğin bir vatandaşlık gereği olarak zorunlu askerlik yapması bir tür “demokratikleşme” olarak yaşandı. Modern zamanlarda zengin erkek ile yoksul erkeğin vatandaşlık görev ve sorumluluklarında eşitlenmesi olarak görüldü. “Vatandaş orduları” dediğimiz militer modelin gelişimi farklı sınıftan erkekler arası eşit vatandaşlık hukukunun gelişiminde çok önemli bir aşama oldu.

Yetişkin her erkeğin zorunlu olarak askerlik yapması modeli Birinci Dünya Savaşı öncesinde başlayarak önde gelen ülkelerde hızla yayıldı. Zorunlu askerlik sisteminin yaygınlaşması aynı zamanda milliyetçilik ve yurtseverlik ideolojilerinin yaygınlaştığı bir döneme denk düşer. Bu ideolojiler erkeklerle vatan savunması için bir çağrı niteliğindedir ve erkeklerin vatan savunması için harekete geçmesi erkekleri aynı zamanda hem erkek hem vatandaş yapan temel eylemliliktir.

Ulus devlet ve vatan savunması modeline dayalı modern toplumlar, askerliğin erkekler için doğal, kaçınılmaz bir gereklilik olduğunu ileri sürmüştür. Ama bu modelin hayata geçmesi hiç de sorunsuz olmamıştır. Özellikle savaş ve siyasal kargaşa dönemlerinde askerden kaçma önemli

bir sorun haline gelmiştir. Öte yandan 20. yüzyılın sonuna doğru orta sınıf, meslek ve kariyer sahibi erkeklerin zorunlu askerlik görevi yapmalarından giderek vazgeçilmiştir. Bedelli askerlik, kamu görevi yaparak askerlik görevini tamamlamış olmak, vb. alternatif çözümler ortaya çıkmıştır. ABD gibi ülkelerde de erken tarihlerden başlayarak “profesyonel ordu” denilen model işlevsel olmuştur.

Egemen erkeklik ve militarizm

Militarizmin ne olduğunu anlamadan modern erkeklik kültürünün şiddetle ilişkisini anlamak zordur.³⁶ Militarizm sadece askeri bir ilişki modeli değildir; sosyolojik ve siyasi sonuçları olan bir düzendir. Militarizm askeri değerlerin toplumda da kabul görmesi ve çözüm olarak empoze edilmesidir. Militarizme eleştirel bakış, toplumun örgütlenişinde askeri değerlerin yüceltilmesinin sonuçlarının ne olduğunu analizini gerektirir (Altınay, 2004; Boggs, 2002).

Militarizm ile küresel silahlanma ve dünya hakimiyeti kurmaya yönelik emperyalist politikaların aynı şey olmadığını vurgulamak gerekir. Silahlanmanın yarattığı siyasal düzen ile militarizm birbirinden farklıdır. Militarizm bir toplumun gündelik yaşamına, kurumlarına, düşünme biçimlerine yerleşmiş kültür ve siyaset tarzıdır. Militarizm bir gündelik yaşam pratiği olarak işler. Askeri egemenlik sistemi olarak militarizm sofistike silah teknolojisi, gelişmiş haberleşme, izleme/gözleme ve denetleme teknolojilerine sahip olma, yerel/bölgesel siyasal karışıklıklara karşı ve güvenlik/terörü önleme iddialarıyla hareket etme, silahlanma gereksinmesini karşılamak için endüstriyel kaynakların denetimi, uzayın askerileştirilmesi gibi politikaların kurumsallaşmış halidir.

Ama burada bizi ilgilendiren bir toplumsal kültürel/siyasal tarz olarak militarizmdir. Bu anlamda militarizm şiddetin kutsanması, silah ve savaş kültürünün yaratılarak yüceltilmesi, erkekçi ideolojinin eril güç tapınmasının olumlanmasıdır; kahramanlık anlatılarının popülerleştirilmesi, genç erkek fetişizmi, şiddeti bir sanat gibi estetize ve romantize edebilen, silahı erkek kaslarının bir uzantısı haline getirebilen kültürel imgelerin egemenliği (Rambo, Malkoçoğlu, Battal Gazi, vb.) olarak anlamak gerekir. Militarizmin medya ve sinemadaki egemen konumu da dikkat çekicidir. Örneğin, Spielberg sinemasının savaşı epik hikâyeler halinde romantikleştirmesi, askeri alanın hayatın diğer alanlarını etkisi altına almasına işaret eder.

Militarizm askeri değerlerin topluma egemen olması/sunulması, toplumsal sorunların çözümünün şiddet gerektirdiğine olan inançtır; toplumda sıradan insanlar için kutsal amaçlar tanımı ve bunun uğruna ölmeye/öldürmeye, şehit olmaya onay verilmesidir.

İnsan hakları değerleriyle militer değerler çelişebilir. Savaşın kaçınılmazlığı, hak ve özgürlük yerine görev ve sorumluluk vurgusu, evrensel yurtseverlik değil etnik milliyetçiliğin tercih edilmesi, ulusal kimlik kurgusunun yabancı düşmanlığına dayanması, toplumsal çeşitliliğin zenginlik değil baş edilmesi gereken bir sorun olarak görülmesi karşı çıkılması zor olgular haline gelebilir. Toplumda hizmet ölüm ve savaş kazanmaktan geçebilir; asker olamayanların toplumsal statüsü düşüktür; kadınlar, sakatlar, eşcinseller ikinci sınıf vatandaş kabul edilir. Kadınların asker analarına indirgenmesi militarizmin önemli göstergesidir.

36 Militarizm üzerine önemi kaynaklar için bkz: C. Enloe, 2006 ve 1990; Altınay, 2004; Akgül, 2011; Sünbülüoğlu, 2013.

Militarizm ile erkek üstünlüğü ve önceliğini benimseyen *erkekçi ideoloji* ilişkisini dikkate almak gerekir. İnsan ilişkilerini bir güçler arası ilişkiler hiyerarşisi olarak görmek, fizik olarak en güçlü olanın ayrıcalıklı haklarını ve konumunu meşru kabul etmek üstün erkeklik normunu benimsemektir. Rekabetçi, risk alan, mekâna ve öteki insanlara egemen olmayı önemseyen eril tahakküm tarzları maskülinizmi güçlendirir. Bu anlamda militarizm idealize edilmiş erkekçi ideolojidir ve egemen erkeklik ritüellerine geniş zemini hazırlar.

7. Ordular, Erkeklik ve Şiddet

Dünyada modern ordulara yakından bakarsak kurumsal yapı içinde erkeklik ve şiddet ilişkisinin nasıl şekillendiğini daha net görebiliriz. Askerlik görevinin zorunlu olmadığı, ücretli ya da gönüllü olarak yapıldığı Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve İngiltere’de silahlı kuvvetler mensupları çoğunlukla altsınıf beyaz erkeklerden ya da etnik kökeni farklı erkeklerden oluşur. Örneğin, zorunlu askerlik hizmetinin Vietnam Savaşı sonrası 1973 yılında kaldırıldığı ABD’de 1,9 milyon (1,3 milyonu aktif görevde) silahlı kuvvetler mensubu vardır. 2018 yılı istatistiklerine göre, Amerikan ordusunda beyazların oranı rütbe ve sınıf ilerledikçe yükselir; yönetim seviyesinde beyaz askerlerin oranı yüzde 90’ları bulmaktadır. Kadınların Amerikan ordusundaki oranı ise 1970’li yıllarda yüzde 5 civarında iken, 2018’de yüzde 25’i bulmuştur. ABD’nin eski başkanlarından Barack Obama’nın döneminde, 2010 yılında eşcinsellerin, 2016 yılında trans bireylerin orduda hizmet vermesi önündeki engeller kaldırılmıştır. Ancak Donald Trump döneminde bu uygulamadan vazgeçilerek eşcinsel ve transların orduda görev yapması engellenmiştir.³⁷

Amerikan ordusunda cinsel taciz ve cinsel saldırı önemli bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. İlk kez 1991 yılında açılan davalarla gündeme gelen cinsel saldırı vakaları Amerikan ordusunda ölümcül olmayan suçlar arasında ilk sırada yer almaktadır. 2012 yılında

Pentagon’un yaptığı bir çalışma 26.000 kadın ve erkeğin cinsel taciz ve saldırıya uğradığı ve bu vakalar arasında yalnızca 3374 vakanın (2004 yılında 1700 cinsel taciz ve saldırı vakası) bildirildiğini ortaya koymuştur. Aynı araştırma, kadınların yüzde 23’ünün ve erkeklerin yüzde 4’ünün cinsel saldırıya maruz kaldığına işaret eder. Ordu mensuplarının yüzde 85’inin erkek olduğu düşünüldüğünde cinsel saldırıya maruz kalan erkek ve kadınların sayısı neredeyse eşittir.³⁸

2015 yılında yapılan bir çalışmada Amerikan ordusunda yılda 20.000 cinsel saldırı vakası olduğu tahmin edilmektedir. Bunların yalnızca 6236’sının yetkili makamlara bildirildiği ve bu bildirilen vakaların yalnızca yüzde 10’unun dava aşamasına geldiği kaydedilmiştir. Bu davaların çoğu cezasızlıkla sonuçlanmış ve cinsel saldırı mağdurlarının yüzde 35’i ilk yedi ay içinde görevden uzaklaştırılmış ya da görevi bırakmaya zorlanmıştır.³⁹ ABD Savunma Bakanlığı verilerine göre, 2016 yılında 14.900 olan cinsel saldırı vaka sayısının 2018 yılında 20.500’e yükseldiği tahmin edilmektedir.⁴⁰

37 <https://www.cfr.org/backgrounder/demographics-us-military>

38 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1586>

39 <https://www.lensculture.com/articles/mary-calvert-the-battle-within-sexual-assault-in-america-s-military>

40 <https://www.jcs.mil/Media/News/News-Display/Article/1508881/dod-releases-annual-report-on-sexual-assault-in-military/#:~:text=The%20report%20for%20fiscal%20year,reports%20made%20in%20fiscal%202016>

Dava ve yargılama süreçlerinin çoğu zaman yıllar sürdüğü taciz ve saldırı vakalarında, çözüm-süzlük ve cezasızlık da faili koruma ve mağduru yıldırma politikalarının bir parçası olarak görülmektedir. Bu bağlamda, 2019 yılında ABD Yüksek Mahkemesi, cinsel saldırı suçlarında zamanaşımı süresi olduğuna karar veren askeri mahkeme kararını bozarak cinsel saldırı ve taciz davalarında zamanaşımı uygulanamayacağına hükmetmiştir.⁴¹

Ancak silahlı kuvvetlerin cinsel saldırı ve tacizi rutin bir cezalandırma ve sindirme aracı olarak kullanması ABD ordusuyla sınırlı değildir. Danimarka ordusunda son iki yılda 100’den fazla cinsel taciz ve saldırı bildirimi yapılmıştır.⁴² Askerlik hizmetinin kadınlar ve erkekler için zorunlu olduğu İsrail’de 2017 yılında 893 cinsel saldırı vakası kayıtlara geçmiştir. İngiliz ordusunda her 10 kadından 4’ü cinsel şiddet kurbanı olurken, Kanada ordusundaki kadınların yüzde 27’si kariyerleri boyunca en az 1 kez cinsel tacize uğradığını bildirmiştir.⁴³ 2004 ve 2016 yılları arasında Birleşmiş Milletler’e bağlı askeri birliklerde görev yapan askerlere karşı (aralarında çocuklar, mülteci kamplarına sığınmış mülteciler ve felaket mağduru kadınların da olduğu) yaklaşık 2000 cinsel taciz ve istismar davası açılmıştır.⁴⁴

Silahlı kuvvetlerde görev yapan askerler ve paramiliter milisler, sivillere yönelik cinsel saldırı ve tacizi, özellikle Ruanda ve Bosna’da, bir savaş taktiği olarak yaygın olarak kullanmıştır. Bosna’da 4000’den fazla erkek savaş esiri cinsel taciz ve saldırıya maruz kalmıştır. Amerikan ordusunda görev yapan askerler, Abu Ghraib ve Guantanamo hapishanelerinde cinsel taciz ve saldırıyı sistemli bir kontrol altına alma yöntemi olarak kullanmıştır. 1985 ve 1990 yılları arasında Kolombiya’daki paramiliter gruplar *indeseables* (istenmeyenler) olarak adlandırdıkları eşcinsel ve trans bireyleri işkenceye tabi tutmuş ve öldürmüştü; bunu da ulusal kimliğin inşasında “istenmeyen” örnekleri ortadan kaldırmak için yaptıklarını söyleyerek kendilerini savunmuşlardır (Göç, 2019: s. 176).

Cinsel saldırının ve tacizin silahlı kuvvetler içinde yaygın ve hoş görülebilir bir yöntem olarak kullanılmasının temelinde erkeklik algısının ve erkek cinselliğinin kutsanmasının yattığı şüphe götürmez. Askeri kültür, katı hiyerarşi ve baskı ortamının doğurduğu tek sorun cinsel saldırı ve taciz de değildir. Erkeklik normlarının kurumsal kültürün bir parçası olarak dayatıldığı askerlik hizmeti birçok fiziksel ve ruhsal soruna da yol açar. Travma sonrası stres bozukluğu, madde bağımlılığı, depresyon, anksiyete, intihar düşüncesi, fiziksel ve ateşli silahla yaralanmalar, travmatik beyin hasarı gibi birçok sağlık sorunu dünyanın birçok yerinde silahlı kuvvetlerde görev yapan erkeklerin sıklıkla karşılaştığı sorunlardır.⁴⁵

Özellikle, küresel anlamda militarizm, erkeklik ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorunlarının keşiştiği ve acil çözüm bekleyen alanlardan birisi de çocuk askerler sorunudur. Dünya çapındaki silahlı çatışmalarda 300.000’den fazla çocuk askerin bulunduğu tahmin edilmektedir, bu çocuk askerlerin yaklaşık yüzde 80’ini genç erkekler ve oğlan çocukları oluşturmaktadır. Çocuk askerler çoğu zaman zorla ya da kaçırılarak silahlı birliklere dahil edilir ve şiddete maruz kalır. Çocuk

41 <https://edition.cnn.com/2019/11/15/politics/supreme-court-military-rape-case/index.html>

42 <https://www.cnnturk.com/dunya/danimarka-ordusunda-kadin-askerlere-cinsel-taciz-iddiasi>

43 <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/world-militaries-sexual-violence-problem-180501103623616.html>

44 <https://www.aljazeera.com/indepth/features/2017/07/peacekeepers-rape-170730075455216.html>

45 APA. (2018). APA Guidelines for Psychological Practice with Men and Boys. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1585> s. 9

yaştaki askerlerin yaşadığı güvensizlik, kırılabilirlik ve travmatik duygulardan faydalanan silahlı gruplar çocukları uyuşturucu ilaçlar ve alkol kullanarak kontrol altında tutmaya çalışır. Özellikle kriz bölgelerinde çözüm bekleyen sorunlardan birisi de, silahlı örgütlerde yer almış veya çatışma bölgelerinde yaşamış bu erkeklerin toplumsal hayata kazandırılması, travma deneyimlerinin sağaltılması ve eğitim ve beceri eksikliklerinin telafi edilmesidir. Türkiye özelinde, özellikle Suriye, Irak ve Afganistan’daki kriz ve çatışma bölgelerinden kaçarak Türkiye’ye sığınmış mülteciler arasında oldukça fazla çocuk asker olduğu tahmin edilmektedir. Mülteci ve sığınmacılara yönelik toplumsal cinsiyet eşitliği programları ve kampanyalarında bu sorunlara yönelik özel çalışmaların yapılması da önerilmektedir. Bu çalışmaların sonucunda, erkeklerin şiddete başvurma sıklıklarının azalacağı, toplumsal cinsiyet eşitliği algılarının değişeceği, kadınlarla daha güvenli ve sağlıklı ilişkiler geliştireceği öngörülmektedir.⁴⁶

8. Postmilitarizm: Askerliğin Yeni Biçimleri ve Profesyonel Ordular

Modern kapitalist toplumların siyasal yönetim modeli olan ulus devletlerin temel kurumu olan erkek vatandaşlardan oluşan ulusal orduların 21. yüzyıla birlikte değiştiğini ve yerini profesyonel ordulara bıraktığını görüyoruz. Profesyonel ordu modelinin giderek dünyada yayılıyor oluşu, yani her erkeğin zorunlu olarak askerlik yapmasından vazgeçilmesi ve yerini sadece ücret karşılığı askerlik yapacak kişilerden oluşan orduların alışı ne tür dönüşümlere yol açabilir? Bu dönüşümün, siyasetin kurumsal yapılarında yarattığı ve yaratacağı değişimler dışında, öncelikle, günümüzün egemen erkeklik tarzları ve değerleriyle ilgili kurum, pratik ve normlarını etkileyeceğini söyleyebiliriz. Özellikle orta ve üstsınıf mensubu erkeklerin zorunlu olarak askerlik yapmayacak olması geniş bir erkek nüfusu çok rahatlatacak ve askerlik eğitimi sırasında militarist ve milliyetçi endokrinasyona maruz kalmamalarına yol açacaktır. Bu durum, egemen erkeklik değerlerini benimseme konusunda zorlanan birçok erkek için kuşkusuz çok olumlu bir gelişimdir. Çünkü bu sayede tek tek birçok erkeğin hayatında özgürleşme ve daha bireysel erkeklik tarzlarının gelişimine yol açabilecek olumlu gelişmeler mümkün hale gelecektir.

Ama öte yandan profesyonel ordular, kendi geçimini doğru dürüst sağlayacak eğitimi, mesleki ve kültürel becerisi olmayan erkekleri odağına alan farklı bir çağrı sunuyor. Profesyonel ordular, bu gruba dahil erkeklere, hayatlarında başka türlü elde edemeyecekleri düzeyde düzenli bir ücret alarak, ailelerini “onurlu bir erkek” gibi geçindirme fırsatı sunuyor. Bu fırsat, eğer emekli olana kadar hayatta kalırsa, kendileri ve aileleri için bir gelecek garantisi (emeklilik hakkı ve sağlık sigortası, vb.) demek. Bu durum birçok altsınıf erkek için tercih edilecek saygın bir yaşam, geliri iyi bir iş ve toplumsal statüye kavuşma olanağı anlamına geliyor.

Sıradan bir erkeğin hayatında vatandaş ordusu modelinden profesyonel/paralı askerliğe dayalı ordu modeline geçişin ne anlam ifade ettiği henüz fazla tartışılmamış bir konu olmakla birlikte, profesyonel orduların şimdiden altı çizilen özelliklerine kısaca bakalım... Aslında profesyonel orduların ortaya çıkışı, öncelikle değişen tehdit algısında meydana gelen dönüşümün sonucudur. Profesyonel ordu modeline göre çağımızda tehditler artık öncelikle başka ulus devlet ordularından değil, etnik, yerel gruplardan, sınır ötesi göç ve göçmenlerden gelmektedir. Artık nükleer savaş tehditi yerini terörizm ve yerel çatışma dinamiklerinin oluşturduğu

46 UNDAW. (2008). Women 2000 and Beyond: The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality s.30 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/820>

küresel şiddete bırakmıştır ve ülke ordularının temel stratejik hedefleri bu doğrultuda yeniden yapılanmaktadır.⁴⁷

Bu nedenle kitlesel vatandaş orduları değil, küçük, hareketli, teknik becerisi yüksek ve kalıcı olarak istihdam edilebilen uzmanlardan ve profesyonel savaşçılardan oluşan ordular planlanmaktadır. Bu profesyonel ordular zorunlu olarak askere alacaklarını savaşa götürmek yerine kamu görevi yaptırmak; asker olarak da parayla istihdam edecekleri savaşçıları (bazen bunlar kadın da olabilir) bulmak istemektedir. Zaten vicdani ret hakkının dünya ölçeğinde gelişimi de bir yandan bu tür orduların gelişimini zorunlu kılmaktadır.

Profesyonel orduların bir başka olumlu bulunan özelliği ise sıradan erkek vatandaşların dahil edileceği ulusal ya da uluslararası silahlı çatışmaların asker ailelerinde yaratacağı tepkiyi ve devlete karşı olumsuz düşüncüyü bertaraf etmiş olmasıdır. Çünkü paralı askerler ailelerini geçindirmek için bu işi bilerek ve kendi iradeleriyle seçiyor ve bu konuda çoğu zaman aileleri tarafından teşvik edilip hatta zorlanıyor. Bu nedenle de kendilerinin ya da ailelerinin ölüm ya da sakatlanma durumlarında fazla itiraz edebilecek gerekçeleri olmuyor.

Ayrıca profesyonel orduların faaliyetlerine ve özellikle sınır ötesi operasyonlarına kamuoyunun tepkisi daha sınırlı oluyor ve bu tür devlet operasyonları ya da küçük çaplı silahlı çatışmalar halk nezdinde daha az haberdar olunan, uzak bir “devlet faaliyeti” haline dönüşüyor.⁴⁸

Profesyonel ordular, alternatif çözümleri olmayan erkeklere orduda çalışmayı seçmeleri için telkinde bulunuyor, hatta kamuya açık alanlardaki reklamlar yoluyla asker olmak için başvurmaya teşvik ediyor. Örneğin İsveç profesyonel ordusunu “barış gücü ordusu, başkasına yardım ve insani gelişim amacıyla yapılan askeri hizmet” olarak tanımlayarak paralı asker olmaları için vatandaşlarına çağrı yapıyor.⁴⁹ İngiltere’de orduda paralı asker bulmak için yapılan reklamlarda erkeklere macera, kendini geliştirme vaat ediliyor ve yoksullara fırsatlardan bahsediliyor. Profesyonel ordular bu reklamlar aracılığıyla paraya ihtiyacı olan altsınıf, yoksul erkeklere sesleniyor ve “toplumdan dışlanmak, uyuşturucuya bulaşmak, serserilik yerine ülkene hizmet et” deniyor.

Ama aslında profesyonel ordularda parayla askerlik yapmak isteyenlere söylenen şey şu: “Askere gitmek bir seçim, dolayısıyla başınıza gelenden siz sorumlusunuz”. Askerlik bir erkeklik ve yurttaşlık görevi olmaktan çıkıyor; kişisel bir tercih, bir geçim tarzı ve bir meslek haline dönüşüyor.

9. Askeri Şirketler ve Yeni Savaşlar

Yeni savaş biçimlerinin önemli bir özelliği de cephede savaşacak geniş ordulara duyulan ihtiyacın azalmaya başlamasıdır. Gelişmiş teknolojiler sayesinde, stratejik sonuçlar, bazen savaş

47 Bu konuda özet bir kaynak olarak bkz: Akyürek, S. (2010). Zorunlu Askerlik ve Profesyonel Ordu. Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (Wise Men Center For Strategic Studies) BİLGESAM.

48 Bu konuda temel bir kaynak için bkz: Moskos, C. C. (2000). “Toward a Postmodern Military: The United States as a Paradigm” içinde The Postmodern Military: Armed Forces After the Cold War. (Der: Charles C. Moskos, John Allen Williams, David R. Segal). Oxford University Press. New York.

49 <https://www.forsvarsmakten.se/en/swedint/about-swedint/the-history-of-swedint/>

alanında kimse savaşmadan elde edilmektedir. Yüksek teknolojiye dayalı savaşlarda, uzmanlara daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Bu uzmanlar ise çoğu kez özel sektörden devşirilmektedir.

Paralı askerliğin tarihi, savaşın tarihi kadar eskidir. Özel askeri şirketler ise son yirmi yıla özgü bir olgudur ve gelecekte uluslararası güvenlik sorununun önemli bir parçası olmaya adaydır. Bu şirketler, hakkında hâlâ kesin rakamlar bulunmayan sır dolu bir endüstrinin, gizli ilişkilerin düğümlendiği siyasi ve ticari ağların içinde varlık bulur. Paralı askerlikle ilgili resmi bir istatistik ya da rapora denk gelmek mümkün olmasa da, bugün ABD’nin kullandığı Academi (daha önceki ismi Blackwater⁵⁰) ve Rusya merkezli Wagner Group ya da Rusya’nın kullandığı Evro Polis ve Stroytransgaz veya Çin’in kullandığı DeWe Security gibi özel şirketlerin silahlı çatışma bölgelerinde ya da stratejik tesislerin ve bölgelerin korunmasında bu ülkeler adına çalıştığı biliniyor. Yalnızca ABD, Rusya, Çin, İngiltere, BAE, Suudi Arabistan gibi ülkeler değil CARE, Save the Children, CARITAS ve World Vision gibi uluslararası STK’lar da güvenlik ve koruma hizmetleri için paralı askerlik hizmeti satın alıyorlar.⁵¹ Kâr amaçlı bu özel askeri şirketler, global piyasada oluşan özel bir iş türünü yerine getiriyor ve lojistik destek, taktik saldırı operasyonları, stratejik planlama, gizli istihbarat edinme ve analiz etme, operasyonel destek, çatışma bölgelerinde savaşma ve savunma, askeri eğitim ve askeri teknik yardım tarzı askeri becerilerin tedarik edilmesi gibi konularda profesyonel hizmet sunuyor. Bugün dünya çapında 70.000’den fazla özel askeri şirket olduğu tahmin edilmektedir, Pentagon sadece özel askeri hizmet alımları için 2017 yılında 320 milyar dolar harcamıştır.⁵²

Paralı askerlerin istihdam edilmesi ve görevlendirilmesi 1949 Cenova Sözleşmesi’ne ek 1977 tarihli 1 No’lu Protokol ve “Paralı Askerlerin Görevlendirilmesi, Kullanımı, Finanse Edilmesi ve Eğitimi’ne dair 1989 tarihli Uluslararası Sözleşme” ile belirlenir. 1989 sözleşmesinin 5. maddesi, taraf ülkelerin paralı asker istihdam etmeyeceğini ve eğitmeyeceğini taahhüt etmelerini ister.⁵³ Ancak bu sözleşmelere pratikte uyulduğunu söylemek mümkün değildir ve uluslararası hukukta, özel askeri şirketlerle ilgili birçok hukuki boşluk söz konusudur. Aynı zamanda, özel askeri şirketler genellikle “çökmüş devletlerde”, yani yasal ve kurumsal bir çerçevenin ortadan kalkmış olduğu ya da yok denecek kadar zayıf olduğu ülkelerde etkinlik göstermektedir. Geleneksel devlet yapısının çökmüş olduğu; ancak, çokuluslu şirketlerin ya da güçlü devletlerin ilgisini çekecek denli enerji kaynakları ya da madenleri zengin olan ülkelerde sık sık karşımıza çıkmaları, özel askeri şirketlerin “yeni sömürgeciliğin” bir parçası olduğu düşüncesini doğurmaktadır.⁵⁴ Tüm bunların yanı sıra, özel askeri şirketlerin kullandığı yöntemler, istihdam tercihleri ve eğitim programları savaşçı erkek, kahraman asker ve kendini feda eden vatansever erkek mitlerine yeni anlamlar katmaktadır. Özel askeri şirketlerin oluşturduğu erkeklik anlatıları, bir yandan bu mitleri yeniden üretiyor ve şiddeti yücelten hipermaskülen erkek temsillerini öne çıkarıyor, bir yandan da acı çekerek olgunlaşan ve duygularını erkeklere özgü biçimde küçük erkek topluluklarında ifade eden erkek temsillerine yer veriyor.⁵⁵

50 Blackwater şirketinin niçin isim değişikliğine gittiğine ve karıştığı skandallara dair örnek bir çalışmaya şuradan ulaşabilirsiniz. <https://www.brookings.edu/articles/the-dark-truth-about-blackwater/>

51 <https://dspace.ceid.org/xmlui/handle/1/1587/>

52 <https://www.trtworld.com/americas/six-things-you-should-know-about-modern-mercenaries-of-war-20831>

53 https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtmsg_no=XVIII-6&chapter=18&lang=en TC

54 Yeni Savaşların Gizli Yüzü: Özel Askeri Şirketler <https://dspace.ceid.org/xmlui/handle/1/1588>

55 Bu konuda ayrıntılı bir saha çalışması için şu kaynağa göz atmanızı öneririz: Higate, P. (2017). “Modern Day Mercenaries? Cowboys,

10. Vicdani Ret Hakkı ve Hareketi⁵⁶

Vicdani reddin tarihi antik çağlara kadar gitmektedir. Antik dönemde, Homeros’un İlyada’sından da hatırlanacağı gibi, ordular çoğu zaman kölelerden ve zorla orduya katılan erkeklerden oluşuyordu ve savaşa katılmak istemeyen erkekler çoğu zaman ölümlerine cezalandırılıyordu. Bilinen eski vicdani ret olaylarından birisi, 295 yılında Hıristiyan Maximilianus’un dini inançları gereği Roma ordusuna katılmayı reddetmesi ve akabinde idam edilmesidir. 16. yüzyılda Hollanda’da Anabaptistler ve Quakerler orduya katılmayı reddetti ve ısrarlı duruşları sonucu askerlik hizmetinden muaf tutuldu. Mısır’da 18. yüzyılda erkekler orduya katılmamak için parmaklarını kesiyor, bir gözlerine ve dişlerine zarar veriyor, bir kollarını ya da bacaklarını sakatlıyorlardı. 18. ve 19. yüzyılda hem Avrupa’da hem Amerika’da dini cemaatler inançları gereği askere gitmeyi reddetti. 1900 yılında Norveç’te (kısmen ve koşullu olarak), 1916 yılında İngiltere’de, 1917’de Rus Devrimi sonrasında Rusya’da, 1917 yılında Danimarka’da, 1922’de Finlandiya’da vicdani ret yasal olarak tanınmış olsa da, İngiltere’de 1. Dünya Savaşı’nda askere gitmeyi reddeden birçok erkek hapis cezası ile cezalandırılmıştır.⁵⁷

Amerika’da kurulan ilk savaş karşıtları derneği 1815 yılında David Low Dodge tarafından kurulan The New York Peace Society’dir. Ama bu derneğin kuruluşundan çok önce Amerikan yerlileri, sosyalist gruplar ve farklı dini cemaatler inançları gereği Amerikan ordusu saflarında savaşmayı reddetmişlerdi. Quakerler, Mennonitler, Amişler ve Hutteritler gibi dini gruplar 17. yüzyılın sonundan itibaren Amerika’ya yerleşmeye başlamışlardı ve inançları gereği herhangi bir orduda askerlik yapmayı ve savaşmayı reddediyorlardı. Amerikan İç Savaşı sırasında Quakerların ısrarlı direnişi onlara askerlik hizmetinden muaf olmalarını sağlayacak bir yasal düzenleme kazandırmıştı. Bağımsızlık Savaşı ve daha sonraları İç Savaş sırasında askerlik hizmetini reddetseler de savaş vergisini ödeyen ya da lojistik destek sağlayan cemaatlere karşı bir yaptırım uygulanmazken, savaş vergisini ödemeyen vicdani retçi cemaatlere savaş sonuna kadar hapis cezası verilmiştir. 1. Dünya Savaşı sırasında, barışçı cemaatlere çok farklı görüşte ve sayıda başka topluluklar da katılmıştır. Çarın ordusundan kaçarak ABD’ye gelen Rus göçmenleri (önemli bir kısmı Yahudi kökenliydi), Yehova Şahitleri, Uluslararası İşçi Birliği etrafında toplanmış sosyalist ve anarşist gruplar daha örgütlü ve bilinçli bir vicdani ret politikasını savunuyorlardı. Sayıları 4000’i bulan vicdani retçiler, zorla ordu eğitim kamplarına götürülüyor, burada ya hapse atılıyor ya da geri hizmette görevlendiriliyordu. Askere alınan vicdani retçiler diğer askerler tarafından aşağılanıyor, işkenceye maruz bırakılıyor ya da akıl hastası oldukları gerekçesiyle hastaneye kapatılıyorlardı.

İkinci Dünya Savaşı sırasında, 1940 yılında çıkarılan Selective Training and Service Act (Seçici Eğitim ve Hizmet Kanunu), 18-44 yaş arası 34 milyon ABD’li erkeğin askerlik hizmetiyle yükümlü olduğunu ifade ediyordu. Silah altına alınan askerler arasında 72.354 kişi vicdani retçi olduğunu beyan ederek askerlik hizmetini yapmayı reddetmişti. Bunların büyük bir kısmı geri hizmette görevlendirildi; bir kısmı sağlık muayenesinden geçemedi ve büyük çoğunluğu Yehova Şahidi olan ve askerlik hizmeti yapmayı her şartta reddeden 6000 kişi hapse atıldı. Quakerlar ve diğer

Grey Men, And The Emotional Habitus”. İçinde Contemporary Masculinities in the UK and the US: Between Bodies and Systems. (Ed. Stefan Horlacher And Kevin Floyd). Palgrave.

56 Dünyada ve Türkiye’de vicdani ret hakkında çalışmaları için bkz: Çınar ve Üsterci. (2008).

57 <https://wri-irg.org/en/cobook-online/co-in-history>

cemaatler sivil hizmet kampları kurarak askerlik yapmak istemeyen erkeklerin bu kamplarda çalışmasını sağladı; savaş sonunda yaklaşık sekiz milyon erkek bu kamplarda kayıtlı olarak çalışmıştı. Ancak ABD’de vicdani reddin politik bir harekete dönüşmesi ve kitlelerin ilgisini çekmesi Vietnam Savaşı sırasında gerçekleşmişti. ABD’nin militarist dış politikası ve savaş çığırkanlığına karşı çıkan siyahi Amerikalılar, farklı etnik gruplardan ve altsınıflardan Amerikalılar, askere gitmeyi reddedenler için dayanışma ofisleri kurdu, kadın hareketi ve siyah hakları hareketinin desteğiyle tüm ülkede faaliyet gösterir hale geldi. Askerlik celp belgesinin yakıldığı bu kitlesel gösteriler sonucu yaklaşık 600.000 kişi savaşa gitmeyi reddettiğini açıkladı, yaklaşık 300.000 kişi de resmi olarak başvuru yaptı ve 170.000’inin başvurusu kabul edildi. 1970’te, Amerikan Anayasa Mahkemesi, vicdani reddin sadece dinsel sebeplere dayandırılabilceği yönündeki kararı iptal etti ve düşünce ve ideolojik tavır sebebi ile de vicdani ret ilan edilebileceğine hükmetti.⁵⁸

Uluslararası sözleşmelerde vicdani ret hakkı 1966 yılında yürürlüğe giren Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi’nin 18. maddesinde düzenlenen din, vicdan ve düşünce özgürlüğüne dayandırılır.⁵⁹ İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Avrupa İnsan Hakları ve Temel Haklar Bildirgesi ve Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirgesi aynı şekilde din, vicdan, ve düşünce özgürlüğünün temel insan hakkı olduğunun altını çizer ve vicdani ret hakkına temel teşkil eder.⁶⁰ Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Komisyonu’nun 1987/46 numaralı kararı vicdani reddin “düşünce, vicdan ve din özgürlüğünün meşru bir ifadesi” olarak tanındığını ifade etmektedir ve Komisyonun 1989/59 sayılı kararında olduğu gibi daha sonraki yıllarda alınan birçok kararla bunun altı çizilmiştir. BM İnsan Hakları Komisyonu’nun 1993 tarihli 22. maddesi doğrudan vicdani ret hakkını tanımaktadır. 1998 yılında Komisyonun aldığı 1998/77 sayılı karar ve 2002/45 sayılı karar vicdani reddin temel prensiplerini ortaya koymuştur.⁶¹ BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği en sonuncusu 2019 yılında olmak üzere vicdani ret sorununa dair son 15 yılda yedi rapor hazırlamıştır.⁶²

Avrupa Parlamentosu 1967 yılında vicdani ret hakkını tanıyan ilk karara imza attı ve 1987’de Bakanlar Komitesi’nin aldığı R(87)8 sayılı kararla ve 2001 yılında Avrupa Parlamentosu toplantısında alınan 1518/2001 sayılı kararla üye ülkelerin vicdani reddi bir insan hakkı olarak tanımasını ve bununla ilgili yasal düzenlemelerin yapılmasını tavsiye etti.⁶³ 2000 yılında Avrupa Birliği (AB) Temel Haklar Bildirgesi’nin 10.2 maddesinde “vicdani ret hakkının uygulanmasını öngören ulusal kanunlar çerçevesinde, vicdani ret hakkı tanınmıştır” ifadesi yer almaktadır. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 9. maddesi doğrudan vicdani ret hakkını düzenlemez ancak, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bu maddede düzenlenen “din, vicdan ve ifade özgürlüğü” haklarına dair hükümlere, madde 14’te düzenlenen ayrımcılığın yasaklanmasına dair hükümlere ve 4. maddede zorla çalıştırmaya dair hükümlere dayanarak verdiği kararlarda

58 <https://www.swarthmore.edu/library/peace/conscientiousobjection/co%20website/pages/HistoryNew.htm>

59 <https://www.ohchr.org/EN/Issues/RuleOfLaw/Pages/ConscientiousObjection.aspx>

60 Major, Marie-France. (1992). “Conscientious Objection and International Law: A Human Right. Case Western Reserve Journal of International Law”. Case Western Reserve Journal of International Law. Volume 24|Issue 2. s. 349-378 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1589>

61 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1592>

62 <https://www.ohchr.org/EN/Issues/RuleOfLaw/Pages/ConscientiousObjection.aspx>

63 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1593>

vicdani reddin de bir insan hakkı olduğunun altını defaatle çizmiştir. Ancak tüm bu kararlara ve hükümlere rağmen, AB üye ülkeleri arasında yalnızca Ermenistan, Azerbaycan ve Türkiye vicdani ret ile ilgili uluslararası sözleşmelere uymamaktadır. Bazı Avrupa ülkelerinde askerlik yerine toplum hizmeti yapma yükümlülüğü varken, bazı ülkelerde ise askerlik hizmeti zorunlu olmaktadır çıkarılmıştır. Ülke bazında vicdani ret hakkı ve uygulamalarına, düzenli olarak güncellenen raporlara, Uluslararası Savaş Karşıtları Derneği’nin web sitesinden ulaşılabilir.⁶⁴

11. Babalık ve Erkekler

Erkeklerin, erkekliklerini tanımlarken kullandıkları önemli bir dayanak da babalık, başka bir deyişle nesebi sürdüreceği üreme kabiliyetleri ve cinsel kapasiteleridir. Ancak erkeklerin, ev içi işler ve ebeveynlik sorumluluklarına eşit bir biçimde katılmıyor oluşu, evlilik birliğini ve ev yaşamını, eril tahakkümü ve eril iktidarı daha çok pekiştirmenin bir aracı olarak görmeleri ve aile kurumunu kutsallaştırarak eşitsizliklerin üstünü örtme çabası neredeyse küresel bir erkek tavrıdır ve erkekliğin belirleyici göstergelerinden birisidir. Bu sebeple, toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden, erkekler için babalık hem bir imkân hem de sorunlu bir alan teşkil eder.

Birçok ülkede düzenlenen araştırmalar, geleneksel cinsiyet rollerinin ve yasal düzenlemelerin ev içi sorumlulukların ve işbölümünün erken yaşta itibaren kız çocukları ve daha sonraki yıllarda da kadınların sırtına yüklendiğini göstermektedir. Bir araştırmaya göre kız çocukları aynı yaşta oğlan çocukları ile kıyaslandığında zamanlarının yüzde 40’ından daha fazlasını ev işleriyle geçirmektedir. Bu da eğitim, özbakım ve oyun için daha az vakit ayırabildikleri anlamına gelmektedir.⁶⁵ MenCare, ev içi sorumlulukların eşit bir biçimde paylaşılabilmesi için erkeklerin ortalama olarak günde 50 dakika daha fazla ev içi ve bakım sorumluluklarına katılması gerektiğini ifade etmektedir.⁶⁶

BM’nin 2016’da belirlediği Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri arasında yer alan toplumsal cinsiyet eşitliğini amaçlayan 5. temel hedefi bu konuda önemli bir adım olmuştur: Hanede kadınlar tarafından üstlenilen ücretsiz ev içi emeğinin kadınlar ve erkekler arasında eşitsizlik yarattığını ve bunu önlemek için aileye yönelik kamusal hizmetler, altyapı ve toplumsal koruma politikaları geliştirmek kadar erkeklerin ev içinde eşit sorumluluk almasının gereğini de vurgular. Buna ek olarak BM Çocuk Hakları Sözleşmesi de ilgili ve eşitlikçi babalık pratiklerinin çocukların gelişiminde anahtar bir role sahip olduğunu tespit etmektedir.⁶⁷

Eşitlikçi babalık modellerinin benimsenmesi, erkeklerin çocuk bakımı ve ev içi sorumluluklara katılması yalnızca olumlu erkeklik temsillerini yaygınlaştırmakla kalmaz, aynı zamanda oğlan çocukları ve kız çocuklarının eşitlikçi ve güvenli bir ortamda yetişmesine de olanak sağlar. Kız çocuklarını güçlendirir ve destekler, erkeklerin ve oğlan çocuklarının şiddet ile olan ilişkisini dönüştürür, erkeklerin toplumsal cinsiyet algısını ve pratiklerini değiştirir.⁶⁸

64 <https://wri-irg.org/en/co/rtba/index.html>

65 Promundo ve MenCare. (2019). State of World Fathers. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1611> s. 14

66 <https://men-care.org/what-we-do/advocacy/the-mencare-commitment/>

67 Promundo ve MenCare. (2019). State of World Fathers. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1611> s. 17

68 UNDAW. (2008). Women 2000 and Beyond: The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality 30 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/820>

Her ne kadar babalık büyük ölçüde kültürel deneyim aktarımı, sosyal etkileşim, etnisite, sınıf, ırk, din vs. gibi farklı değişkenlerin kesişiminde kurulmuş olsa da, babalık rolüne ve temsillerine dair küresel bir algılayış ve evrensel bir kabul vardır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini üreten temel unsurlardan birisi olan geleneksel babalık rollerine dair dönüştürücü çalışmaların bu sebeple kapsamlı ve kapsayıcı olması gerekir. Erkeklerin de babalık rollerini sorgulamaları ve dönüştürmeleri için fayda ve kazanım temelli bir söylemsel düzlem oluşturulmalıdır. Çünkü babalık rollerinin dönüştürülmesi sadece kadınlara ve kız çocuklarına daha eşit ve şiddetten uzak bir yaşam sunmayacak; aynı zamanda erkekler ve oğlan çocukları için de fiziksel, ruhsal ve mental olarak daha sağlıklı ve dengeli bir yaşamın kapısını aralayacaktır. Bu bağlamda yapılan çalışmalar, toplumsal beklentilerin ve erkeklik değerlerinin bekâr erkekler ve baba olan erkekler için farklı erkeklik modelleri öngördüğünün altını çizmektedir. Genel kabul görmüş erkeklik değerleri bekâr erkeklerin sahip olduğu ayrıcalıkları ve “sorumsuz” davranışları geniş bir hoşgörülle karşılamayı uygun görüyorken, baba olan erkeklerin birçok davranış kalıbını değiştirmesi ve daha fazla “sorumluluk sahibi” ve daha “ağırbaşlı” olması gerektiğini ifade etmektedir. Küresel ölçekte yapılan çalışmalar, baba olan genç erkeklerin suçlu, sigara, içki tüketimi ve madde bağımlılığına yol açan, riskli davranışlarının önemli ölçüde düştüğünü; daha az kronik sağlık sorunu yaşadıklarını ve sosyal ve mesleki ilişkilerinde daha sorumluluk sahibi ve eşitlikçi olduklarını ortaya koymuştur.⁶⁹

Babalık rollerinin ve algılarının değişimi ve dönüşümü bir yandan toplumsal değerlerin, erkeklerle ve babalara yönelik geleneksel beklentilerin dönüşümünü gerektirirken, diğer yandan da yasal düzenlemelerin ve yapısal dönüşümlerin de gerçekleştirilmesini zorunlu kılar.

12. Homofobi ve LGBTİ+

Michael Kimmel, erkeklığı inşa eden önemli unsurlardan birisinin de homofobi ya da başka bir deyişle kadınsılaştırma ve erkeklığını yitirme korkusu olduğunu ileri sürmüştür.⁷⁰ Gerçekten de erkeklik değerlerini inşa eden temel saiklerin başında erkeklikle özdeşleştirilen cinsel ve toplumsal iktidarın yitirilmesi korkusu gelir. Erkekliklerini yitirmediklerini kendilerine ve diğerlerine kanıtlamak erkeklik temsillerinin ve tavırlarının özünü oluşturur. Ancak erkekler sadece kendi erkekliklerini ispatlamakla yükümlü değildir; çevrelerindeki diğer erkeklerin de “yeterince” erkek olduğundan emin olmalıdırlar. Erkeklığın ispatı bu sebeple bireysel bir çabadan öte toplumsal bir dayatma ve kontrol mekanizmasına dönüşür.

Bu bağlamda, LGBTİ+’lara karşı duyulan nefret ve korku neredeyse insanlık tarihi kadar eski ama bir o kadar da çelişkilerle doludur. Birçok efsane ve mitik anlatıda kendine yer bulan iki erkeğin dostluğu, erkeklerin (her durumda homoerotik denilemese de) homososyal dayanışması üzerine kuruludur. Antik dinlerde ve inanışlarda çift cinsiyetli tanrılara ya da aynı cinsiyetten iki tanrının; aynı cinsiyetten tanrı ve insanların ve bazen de tanrılar ve insandışı varlıkların birlikteliğine sıklıkla rastlanır. Geleneksel Yahudilikte ve kutsal Yahudi metinlerinde eşcinsellik (kadın ve erkek⁷¹) yasaklanıyor ve hatta idamla cezalandırılıyor olsa da, bugün Yahudiliğin farklı kollarında,

69 American Psychological Association-APA. (2018). APA Guidelines for Psychological Practice with Men and Boys. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1585f> s. 13

70 Kimmel, M. S. (2016). “Masculinity as Homophobia: Fear, Shame, and Silence in the Construction of Gender Identity”. *İçinde Women in Culture: An Intersectional Anthology for Gender and Women’s Studies*. John Wiley & Sons. s. 24-32

71 Aksi belirtilmedikçe, metnin geri kalanında eşcinsel kavramı gey ve lezbiyen eşcinselleri kapsayacak şekilde kullanılacaktır.

özellikle reforma uğramış tarzlarında, daha farklı anlayışlar mevcuttur. Özellikle ABD’de örgütlenen ve kendilerine Yeniden İnşacı Yahudiler ismini veren grup 1984 yılında açık eşcinsellerin hahamlık başvurularını kabul etmeye başlamış ve daha sonra 1993 yılında hahamların eşcinsellerin evlilik törenlerini düzenlemesine izin vermiştir. Reformcu Yahudiler grubu da, aynı sırayla, 1990 ve 2000 yıllarında aynı adımları atmıştır. Muhafazakar Yahudiler grubunun oluşturduğu ve tüm dünya Yahudileri üzerinde önemli bir etkisi bulunan İbrani Kanunu ve Standartları Komitesi (Committee on Jewish Law and Standards) 2006 yılında eşcinsellerin din görevlisi olmalarına ve eşcinsel evlilikleri onaylamalarına izin vermiştir (Dorff, Novak, Mackler; 2008: s. 225-235).

Hıristiyanlık geleneğinde ise LGBTİ+’lara karşı algı ve tutum çok daha karmaşık ve çelişkili uygulamalarla örülmüştür. Genel olarak, Hıristiyanlık LGBTİ+’ların günahkâr olduğunu kabul eder ama bu bireylere karşı bir yaptırım öngörmez. Özellikle Protestan cemaatler ve liberal Hıristiyanlar arasında eşcinsel ve trans birlikteliklerin Tanrı’nın kurallarına karşı gelmek anlamına gelmediği görüşü yaygındır. Bu cemaatler içinde eşcinsel bireylerin din görevlisi olmalarında ya da eşcinsel evlilikleri onaylamalarında bir sakınca yoktur. İncil’de eşcinsel ya da trans kimliklerle ilgili herhangi bir doğrudan ifade bulunmuyor olsa da, eşcinselliğe dair dini hükümler çoğu zaman insani erdemler, evliliğin kutsallığı ya da beden ve arzuların kontrolüne dair üstü örtük ifadelerin yorumlanmasıyla ortaya konmuştur.⁷² Vatikan’ın düzenlediği ve Hıristiyanlığın temel kurallarını açıklayan Roma Katolik Kilisesi İlmihali’nin 2357. maddesi eşcinselliğin doğanın kanunlarına aykırı olduğunu ve bu sebeple hiçbir şekilde onaylanmayacağını ifade eder. 2358. maddesi eşcinsellere saygı, şefkat ve hassasiyetle yaklaşılması gerektiğinin altını çizmekte, 2359. maddesi ise eşcinsellerin iffetli bir hayat sürmeleri ve Tanrı’nın yolunda hizmet etmeleri koşuluyla Hıristiyan cemaatinin bir parçası olduğunu kabul etmektedir.⁷³

Ancak pratikte dini kurumlar ve yasalar LGBTİ+’lara birçok ayrımcı uygulamayı sürdürmekte ve farklı papaların yönetiminde kilisenin eşcinselliğe bakışı önemli ölçüde değişmektedir. 2004 yılında Papa 2. Jean Paul’ün temsilcisi eşcinsel evliliklerini tanıyacağını ilan etmiştir. Ancak 2015 yılında Vatikan yayınladığı bir kararla eşcinsel evliliklere hiçbir şekilde izin verilmeyeceği ve heteroseksüel evliliklerle bir tutulmasının mümkün olmadığını bildirmiştir. Vatikan 2005 yılında yaptığı bir başka açıklamada, son üç yıllık süre içinde eşcinsel bir birlikteliği olmayan din görevlilerinin Katolik kiliselerinde görev yapabileceğine ancak herhangi bir şekilde kendisini eşcinsel kültür ile ilişkilendiren din görevlilerinin görev yapmasına izin vermeyeceğine dair bir karar aldığını duyurmuştur.⁷⁴ 2008’de Vatikan eşcinselliğin bir suç olmaktan çıkarılmasına dair bir çağrı yayınlamıştı ama aynı hükmü içeren bir BM kararına, eşcinsel evliliklerin heteroseksüel evliliklerle birlikte değerlendirilemeyeceğini öne sürerek karşı çıkmıştı. 2019 yılında Uluslararası Barolar Birliği İnsan Hakları Enstitüsü’nden Helena Ann Kennedy’nin başını çektiği avukatlar ve insan hakları aktivistlerinden oluşan bir grup Vatikan’da Katolik din adamları ile birlikte bir toplantı düzenlemiş ve Vatikan otoritesinin bu konuda net bir tavır sergilemesini istemiştir.⁷⁵

İslam’da eşcinsel, trans ve interseks bireyler ayrı ayrı değerlendirilir. İntersekslik (hünsalık)

72 <https://www.hrc.org/resources/what-does-the-bible-say-about-homosexuality>

73 https://www.vatican.va/archive/ccc_css/archive/catechism/p3s2c2a6.htm

74 <https://pridelegal.com/vatican-city-state-lgbt-laws/>

75 <https://www.reuters.com/article/us-brunei-lgbt-vatican/lawyers-ask-vatican-to-denounce-criminalization-of-homosexuality-iduskcn1rh1xc>

doğuştan gelen bir durum olarak değerlendirilir ve herhangi bir cezai yaptırımı yoktur. Kuran’da eşcinsel ilişkiyi tanımlayan livata kelimesi hiç geçmez ama “aşırı derecede çirkin davranış, açık hayâsızlık ve sapkınlık” anlamındaki fahişe (çoğulu fevâhiş) ve fahşâ kelimeleri livata fiilini de kapsayan geniş bir içerikle yirmi dört yerde geçer. Ayrıca zina, livata, sevicilik gibi “iffetsizlikler” şiddetle kınanır, yol açacağı dinî ve hukukî sorumluluklara işaret edilir. İslam hukukundaki farklı yorumlar, eşcinselliğin idamla, sopa ile dövülerek ya da sürgün gibi farklı şekillerde cezalandırılmasını öngörür. Peygamberin eşcinselliği lanetlediği ve hoş görülmediği hadislerle aktarılıyor olsa da, kendi yaşamı boyunca eşcinsellere dair idam cezası uyguladığına ya da cezai bir hükme dair fikir beyan ettiğine yönelik bir kayıt yoktur.⁷⁶ Yüzyıllar boyunca İslam hukukunda farklı şekillerde cezalandırılan eşcinselliğin organik ve psikolojik bir hastalık olabileceği ve bu sebeple ağır bir şekilde cezalandırılmaması gerektiğini ileri süren İslam hukukçuları da olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu’nda karşılıklı rızaya dayalı eşcinsellik için çoğunlukla para cezasına hükmedilirken rızaya dayalı olmayan eşcinsel ilişkilerde faile idam cezası verilmektedir. Bunun yanında, eşcinsel ilişkiye girdiği tespit edilenlere sürgün, dayak, kürek ve hapis cezası verildiği de görülmüştür (Avcı, 2018). Osmanlı’da 1858’de çıkartılan Ceza Kanunname-i Hümayunu ve sonrasında Tanzimat yasaları, 1791’te eşcinselliği bir suç olmaktan çıkararak Fransa örnek alınarak hazırlandığı için, eşcinsellikle ilgili herhangi bir cezai yaptırım öngörmemiştir. Bugün İslam coğrafyasında LGBTİ+’lara karşı tutum ve yasal düzenlemeler farklılık göstermektedir. LGBTİ+ hakları ve cezai hükümler çoğunlukla siyasi iklime göre değişmektedir. Örneğin, İran’da, eşcinsellik idamla cezalandırılıyorken, 1987 yılında Ayetullah Humeyni trans geçiş operasyonlarının dine aykırı olmadığı yönünde bir fetva vermiştir. Her ne kadar bugün İran hükümeti resmi olarak trans geçiş operasyonlarına izin veriyor olsa da, bu trans bireylerin hoşgörülmediği ve cezalandırılmadığı anlamına da gelmemektedir (Saeidzadeh, 2014).

LGBTİ+’lara karşı ayrımcılığı sadece din ekseninde açıklamak mümkün değilse de, dinlerin LGBTİ+’lara karşı algılarını ve düzenlemelerini uzun bir özetle aktarmış olmamızın birkaç sebebi var. Birincisi, yukarıda da açıklandığı üzere dünya nüfusunun büyük çoğunluğuna etki eden dinlerin net, kesin çizgilerle belirlenmiş ve tutarlı bir LGBTİ+ tanımı yoktur. Bu belirsizlik bir taraftan yüzyıllar boyunca oluşturulmuş yasalara ve geleneklere damgasını vurmuş, bir taraftan da modern çağda gerçekleştirilen birçok hukuki düzenlemenin tanımlayıcı özelliği olmuştur. Birazdan ayrıntısı ile tartışacağımız gibi, birçok uluslararası sözleşme ve düzenleme LGBTİ+’ların haklarını ve toplumsal statülerini net bir dille tanımlamaktan kaçınır ya da birçok boşluk barındırır ki bu da sonuç olarak sözleşmelerle kendini bağlamak istemeyen yerel hükümetlere açık kapı bırakır. İkinci olarak, modern çağda yasalar kadar güçlü ve çoğu zaman yasaların niteliğini ve kapsamını belirleyen gelenek mefhumu dini inançlar ve uygulamalar temelinde oluşmuştur. Bu sebeple LGBTİ+’lara karşı uygulanan ayrımcı tavrı ve ceza düzenlemelerini anlamak için dinlerin tarihsel gelişimini ve farklı dini uygulamalarını dikkate almak kaçınılmazdır.

Üçüncü olarak, her ne kadar seküler bir dünyada yaşıyor olduğumuzu varsaysak da dini kurumlar ve topluluklar, yasa yapıcı mekanizmalar ve uygulayıcı politikacılar üzerinde hâlâ çok güçlü bir etkiye sahiptir. Bu sebeple kilise cemaatleri ve Vatikan gibi merkezi dini otoritelerinin LGBTİ+ hakları hakkındaki görüşleri ve talepleri hâlâ büyük ölçüde belirleyici olmaktadır. Polonya’nın İstanbul Sözleşmesi’nden çekilme isteğinin ardında Katolik kilise cemaatlerinin

76 <https://islamansiklopedisi.org.tr/livata>

politik etkisinin olduğu⁷⁷ veya Afrika’da homofobik politik düzenlemelerin ardında Amerikalı köktenci sağ grupların olduğu düşünüldüğünde⁷⁸, dinin LGBTİ+’lara karşı cinsiyet ayrımcılığı ve eşitsizliğinde ne kadar önemli bir küresel aktör olduğu anlaşılabilir.

Ancak dini inançlar ve kurumlar tek başına açıklayıcı olamaz. Polonya ve Hırvatistan halklarının çoğunluğu Katoliktir ve din ulusal kimliğin önemli bir unsurudur, buna rağmen LGBTİ+ hakları ve yasal düzenlemeler konusunda ciddi farklılıklar gösterir. Brezilya ve İspanya, benzer bir şekilde, Katoliklerin yoğun olduğu Latin ülkeleridir ve kültürlerinde aile vurgusu önemli bir yer tutar. İspanya yakın zamanda eşcinsel evlilikleri yasal kabul eden bir kanuni düzenleme yapmışken Brezilya’nın son başkanı Bolsonaro seçim kampanyasını cinsel azınlıklara karşı nefret söylemi üzerine kurmuştur. Güneydoğu Asya ve Ortadoğu kültüründe İslam dini belirleyici bir öge olsa da, 2018 yılında Hindistan eşcinselliği bir suç olmaktan çıkarmış, Pakistan’da ilk Onur Yürüyüşü düzenlenmiş, Sri Lanka ve Butan trans geçiş operasyonlarına yasal olarak izin vermiştir (Göç, 2019: s. 178).

Tarih boyunca LGBTİ+ bireylere karşı ayrımcılık aynı zamanda bilimsel referanslarla da desteklenmiştir. Hindistan’da MÖ 3. yüzyılda ünlü bir hekim olan Caraka, LGBTİ+’ların anormal olduğunu ve bedensel olarak tam olmadığını ileri sürmüştür. Bu görüş Budistler arasında da geniş yer bulmuş ve eşcinselliği erkek iktidarsızlığının bir sonucu olarak ele almışlardır. Erken dönem İslam hekimleri eşcinselliği doğuştan gelen bir bozukluk ya da bir tür patoloji olarak değerlendirmiş, bu patolojinin kökeninde de kişinin doğduğu andaki yıldız haritasının etkili olduğuna inanmışlardır. Aristo, eşcinselliğin kökeninde epilepsinin ya da erkek bedeninde spermin yeterince üretilemeyişinin olduğunu ileri sürmüştür. Avrupa’da 19. yüzyıla kadar eşcinsellik sadece teolojik bir sorun olarak görülmüştür ancak 1860 yılında Alman tıp doktoru Karl Westphal eşcinselliğin psikopatolojik bir sorun olduğunu, aynı yıllarda İtalyan tıp doktoru Cesare Lombroso ise bazı insanların sinir sistemlerinde doğuştan bir bozukluk olduğunu ve bunun da eşcinselliğe yol açtığını iddia etmiştir. 1876’da Avusturyalı tıp doktoru Richard von Kraft-Ebbing doğanın amaçlarına hizmet etmeyen tüm cinsel dürtülerin sapkın olduğunu ve tedavi edilmesi gerektiğini ileri sürmüştür.⁷⁹ LGBTİ+’ların hastalıklı olduğu, bu hastalığı topluma yaydığı ve tedavi edilmeleri gerektiği düşüncesi 20. yüzyıl boyunca geçerliliğini korumuştur. 1973 yılında the American Psychiatric Association (APA) ruhsal hastalıkların tanımlarını ve standartlarını belirlediği Diagnostic and Statistical Manual (DSM) listesinden eşcinsellik maddesini kaldırmıştır (Drescher, 2015; s. 567). APA aynı listeden transseksüalite maddesini ancak 2013 yılında kaldırmıştır (Russo, 2017). Dünya Sağlık Örgütü ise 1992 yılında ICD-10-CM ile eşcinselliği ve 2018 yılında ICS-11 ile transseksüelliği “The International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems” listesinden kaldırmıştır.^{80 81}

Bu sebeple, küresel çapta giderek yükselen homofobinin ve ayrımcılığın ardında başka nedenler de aramak gerekiyor. Dini inançlar, bilimsel tanımlar ve kültürel farklılıkların ötesinde homofobinin ardındaki en güçlü dayanaklardan birisi erkeklik ideolojisi ve erkeklik iktidarının

77 <https://www.bbc.com/news/world-europe-53538205>

78 <https://harvardpolitics.com/covers/globalizing-hatred/>

79 ICJ. (2009). Sexual Orientation, Gender Identity and International Human Rights Law <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1594>

80 age

81 <https://tgeu.org/icd-11-depathologizes-trans-and-gender-diverse-identities/>

perçinlenmesi arzusudur. Egemen erkeklik, eril iktidarları tesis etmek ve politik ve toplumsal iktidarlarını sürdürmek için homofobiyi araçsallaştırır; ailenin kutsallığı, ahlak ve ulusal bütünlük söylemlerini homofobiyle birleştirir. Erkeklik ideolojisi, toplumun kesin çizgilerle belirlenmiş, kategorize edilebilir ve böylelikle kontrol altına alınabilir tanımlarla vücut bulmasını gerektirir. Bu otoriter tektiplik ve tahakküm düzeni erkeklik ideolojisinin belirlediği kimlik tanımlarının hiyerarşisine dayalıdır ve bu hiyerarşi egemen erkeklik idealleri temelinde yükselir. Buna göre, LGBTİ+’ları ötekileştiren, marjinalize eden ve cezalandıran erkeklik ideolojisi aynı şekilde farklı ırk ve etkin kökenden, farklı inanış ve gelenekten, farklı sınıftan insanları; bedensel olarak “tam olmayan” ya da “farklı olanları” ve farklı dilleri konuşanları da aynı şekilde marjinalize eder ve cezalandırır. Erkeklik ideolojisi için LGBTİ+ meselesi ötekini tanımlamaya ve kontrol altına almaya yönelik bilinçli ve kararlı bir politik stratejidir.

Örneğin, 1307 yılında Kral 4. Philip Tapınak Şövalyeleri olarak da bilinen silahlı birlikleri eşcinselliği yaymakla suçlamış ve bu askeri birlikleri lağvetmiştir. Oysa ki bu suçlamanın asıl sebebi Fransız kralının bu askeri birliklere çok miktarda para borcu olmasıdır.⁸² İngiltere’de eşcinselliğin bir suç olarak görülmesi ilk defa 1280’de Fleta adı verilen bir sözleşmede geçer. Bu sözleşmeye göre, Yahudilerle herhangi bir şekilde bağlantısı olanlar ve eşcinsel ilişkiler yaşayanlar yakılarak idam edilecektir. Sözleşme eşcinselleri cinsel kimlikleri üzerinden hedef almaz ama Yahudilerle bir araya getirerek, toplumun politik düşmanlarından birisi olarak ele alır. İngiltere’de eşcinselliğin devlete karşı bir suç olarak güçlü bir şekilde vurgulandığı ilk yasa Kral 8. Henry’nin 1533 yılında ilan ettiği Buggery Act’tir. Katolik Kilisesi’nden ayrılarak yeni bir düzen inşa etmeyi amaçlayan 8. Henry, kilisenin eşcinselliği ve ahlaksızlığı yaydığını iddia ederek Katolik papazları cezalandırmış ve mallarına el koymuştur. Kral 8. Henry, yalnızca Katolik din adamlarını değil politik olarak rakip gördüğü Lord Hungerford’u da eşcinsellikle suçlayıp idam ettirmişti. 1861’de yayınlanan Kişilere Karşı İşlenen Suçlar Kanunu ile idam cezası 10 yıl hapis cezasına çevrilmiştir.⁸³

İngilizler sömürge olarak işgal ettikleri ülkelerdeki iktidarlarını perçinlemek için yerel kültür- lere ait tüm gelenekleri, özellikle de cinsellik ve cinsel rollerin temsiliyetine dair gelenekleri ahlakdışı ve ilkel ilan etmiş, ahlak ve cinselliğe dair katı düzenlemeler getirmiştir. Benzer şekilde, Güney Amerika’yı sömürgeleştiren İspanyol sömürgeciler, yerel halkın direnişini kırmak ve kültürel yapıyı “Batılı ve uygar” bir formda yeniden düzenleyebilmek için öncelikle cinsiyet rolleri ve performanslarındaki “çoğulluğu” hedef almış ve heteronormatif olmayan tüm cinsiyet temsillerini yasaklamıştır.⁸⁴

Günümüzde, homofobinin, transfobinin ve cinsiyete dayalı ayrımcılığın en yaygın olduğu coğrafyaların eski İngiliz ve İspanyol sömürgeleri olması tesadüf değildir. Bugün eşcinselliği bir suç olarak kabul eden ülkelerin yarısından fazlası eski İngiliz sömürgesidir (72 ülke içinde 42 ülke). Sömürge sonrası dönemde sadece Ürdün ve Bahreyn bu kanunları iptal etmiştir. Mısır gibi bazı ülkelerde yükselen muhafazakârlıkla birleşen bu sömürge mirası LGBTİ+’lara ayrımcı

82 <https://www.hrw.org/news/2014/09/06/international-law-and-uncertainty-rights-lgbt-people>

83 https://www.equalrightstrust.org/ertdocumentbank/err8_joshua_hepple.pdf

84 Reeves, Ashley. ‘Transforming Gender Roles In The Colonial Andes: Native Andean Female Resistance To Colonial Spanish Constructs Of Gender Hierarchy’. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1595>

uygulamaların ve düzenlemelerin temelini oluşturmaktadır.⁸⁵ 2001 yılında Mısır’da 52 erkek eşcinsel ülkedeki yabancıların da sıklıkla uğradığı bir barda gözaltına alınmıştı. Başkan Hüsnü Mübarek eşcinselliğin yabancılar tarafından Mısır halkının ahlakını ve geleneksel aile yapısını bozmak için dışarıdan ithal edildiğini iddia etmişti (Pratt, 2007: s. 132). Afrika ülkelerinde politik iktidarlarını korumak isteyen diktatörlerin imdadına Amerikalı köktenci sağ gruplar yetişmiş ve eşcinsellik karşıtı düzenlemeleri yasalastırmaları karşılığında Amerikan politikacılarının ve finans merkezlerinin desteğini vaat etmişlerdi. Zimbabwe’nin eski yöneticisi Mugabe 1997 yılında ekonomide ve dış politikada yaşadığı sorunları aşmak için eşcinsellere karşı bir mücadele yürüttüğünü öne sürmüştü, kendisine yapılan eleştirileri ve politik muhalefeti ahlaksızlık ve sapkınlıkla ilişkilendirmişti (Kaoma, 2013: s. 92). ABD’de, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası giderek artan muhafazakârlaşma ve komünizm korkusu, eşcinselliğin bir ulusal güvenlik sorunu olarak ele alınmasına; yalnızca ABD içinde değil, ABD’nin etkili olduğu BM ve NATO bünyesinde de eşcinsellere karşı bir cadı avı başlatılmasına neden olmuştu (Johnson, 2013: s. 64). Romanya, Polonya ve Macaristan’da yükselişe geçen cinsiyet ayrımcılığı ve LGBTİ+ karşıtlığını AB giriş sürecinde ekonomik ve politik olarak güçten düşen altsınıfların bir tepkisi olarak okumak çok da yanlış olmayacaktır (O’dwyer, 2013: s. 107).

Eşcinsellik birçok ülkede yüzyıllar boyunca cezalandırılmış ve bir suç olarak kabul edilmiştir. Eşcinselliğin suç kapsamından çıkarılması birçok ülke için ancak 20. yüzyılın 2. yarısında mümkün olabilmıştır. Andorra ve Fransa (1791) eşcinselliği suç kapsamından ilk çıkaran ülkeler olmuştu. Diğer ülkelerin suç kapsamından çıkarma tarihleri şöyledir: Belçika (1795), İsviçre (1798), Hollanda (1811), Arjantin (1853), Osmanlı İmparatorluğu (1858), Japonya (1880), İtalya ve Vatikan (1890), Danimarka (1933), İsveç (1944), Yunanistan (1951), Ürdün (1951), Filistin (1951), Çekoslovakya (1962), Birleşik Krallık (1967), Almanya (1969), İspanya (1979), İsrail (1988), Rusya (1993), Çin (1997), ABD (2003)⁸⁶ ve Hindistan (2018). Madagaskar, Nijer, Kongo ve Ruanda gibi Afrika ülkelerinde ya da Polonya ve Türkiye gibi Avrupa ülkelerinde de eşcinsellik hiçbir zaman yasal bir düzenlemeye tabi olmamıştır. Ancak genel ahlaka aykırılık ya da kamu düzenini bozmak gibi tali yasalarla LGBTİ+ hakları kısıtlanmıştır. AB’ye üye 13 ülke eşcinsel evliliklerini yasal olarak kabul eder, bu ülkeler kabul sırasına göre Hollanda (2001), Belçika (2003), İspanya (2005), İsveç (2009), Portekiz (2010), Danimarka (2012), Fransa (2013), Lüksemburg (2015), İrlanda (2015), Finlandiya (2017), Malta (2017), Almanya (2017) ve Avusturya’dır (2018). Slovenya (2017), Estonya (2016) ve İtalya (2016) ise eşcinsel evlilikleri resmen tanımamakla birlikte daha kısıtlı haklarla birlikte yaşamaya izin vermiş ülkelerdir. Macaristan 2009 yılında eşcinsel birlikteliklere izin vermiş ancak 2012 yılında yürürlüğe giren bir yasayla eşcinsel evlilikleri yasaklamıştır. Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Polonya, Romanya ve Slovakya eşcinsel evlilikleri yasal olarak tanımaz.⁸⁷

Ancak tüm bu uluslararası düzenlemeler, sözleşmeler ve ortak çalışma gruplarına rağmen, birçok ülkede cinsel yönelime dayalı ayrımcılık ve şiddet ya görmezden gelinir ya da teşvik edilir. 2020 Mayıs ayı itibarıyla eşcinsellik 72 ülkede hâlâ bir suç olarak görülmektedir (bu ülkelerin bir kısmında eşcinsellere karşı ayrımcı yasalar keyfiyete göre uygulanmaktadır); altı ülkede idamla

85 <https://www.economist.com/open-future/2018/06/06/how-homosexuality-became-a-crime-in-the-middle-east>

86 ABD’de her eyalet farklı tarihlerde eşcinselliği suç olmaktan çıkarmıştır. Illinois 1962 yılında bu kararı alan ilk eyalet olmuştur.

87 [https://www.europarl.europa.eu/regdata/etudes/brie/2020/651911/eprs_bri\(2020\)651911_en.pdf](https://www.europarl.europa.eu/regdata/etudes/brie/2020/651911/eprs_bri(2020)651911_en.pdf)

cezalandırılır; üç ülkede ise idam cezası resmi olarak uygulanmaz. Kırgızistan gibi bazı ülkeler ise eşcinselliği suç kategorisinde değerlendiren ve “eşcinsellik propagandasını” yasaklayan yeni yasal düzenlemeler yapmaktadır.

ILGA’nın 2019 tarihli raporuna göre, BM üyesi 35 devlet LGBTİ+’ları cinsel kimlik ve yönelimlerinden dolayı hâlâ tutukluyor, yargılıyor, hapse atıyor ya da idam ediyor. ILGA’nın raporunda yer alan ve sadece son birkaç yılda LGBTİ+’lara yönelik gerçekleşen soruşturma ve cezalandırmalara birkaç örnek şöyle sıralanabilir: Endonezya’da cinsel yönelimi yüzünden meslekten atılan bir polis memurunun açtığı davada, Ulusal Emniyet Müdürlüğü, kararın dini hükümler ve ahlak çerçevesinde alındığını ifade etmişti. İran’da tanınmış bir şarkıcı “yeryüzünde yozlaşmayı yadığı” için tutuklanmış ve idamla yargılanmıştı. İran Dışişleri Bakanı toplumun ahlaki prensipleri olduğunu ve kararın bu prensiplere göre alındığını söylemişti. Fas’ta yalnızca 2018 yılında 170 kişi eşcinsellik suçu gerekçesiyle tutuklanıp mahkemeye sevk edilmişti. Mısır’da 2019 yılında Mohammed al-Ghaity isimli bir televizyon sunucusu yaptığı programda eşcinsel bir erkekle röportaj yaptığı için “dini aşağılama” ve ‘ahlaksızlığa teşvik” suçlarından yargılanmış ve suçlu bulunmuştu. Tunus’ta bir erkek tecavüze uğradığı için polise başvurmuş ve sorgulamalar sonrasında eşcinsel olduğu için altı ay hapis cezasına çarptırılmıştır. Zimbabve’de ve Vietnam’da iki , Malezya’da beş erkek eşcinsel “doğanın kanunlarına karşı suç işlemekten” suçlu bulunmuş ve cezalandırılmıştı. Türkmenistan’da Kasymberdy Garayev isimli bir doktor eşcinsel olduğu gerekçesiyle tutuklanmış ve işkence görmüştür.⁸⁸ Uluslararası Af Örgütü’nün yayınladığı bir rapora göre de, Çeçenistan’da devlet destekli bir grup eşcinsel erkekleri hedefleyerek saldırılar düzenlemiş, işkence etmiş ve hatta öldürmüştür. Bangladeş’te LGBTİ+ aktivistleri bıçaklı kişilerin saldırısına uğramış ancak güvenlik güçleri suçluları tespit etmek ve yakalamak için tatmin edici bir gayret göstermemiştir.⁸⁹

Tüm bu yasal düzenlemeler ve fiili cezalandırmalar göstermektedir ki insanların ayrımcılığa karşı tutumları/yargılarıyla o toplumdaki toplumsal cinsiyet eşitliği ve erkeklik algısı arasında doğrudan bir ilişki vardır. Promundo’nun yaptığı IMAGES çalışmasında cinsel yönelime dayalı ayrımcılıkla ilgili sorulara verilen yanıtlar, aynı zamanda o ülkenin toplumsal cinsiyet tutumları ve erkeklik algısıyla ilgili ipuçları da vermektedir.

Tablo 94’de görüleceği üzere, Dünya Ekonomik Forumu Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İndeksi’nde 25. sırada olan Meksika’da “asla bir eşcinsel arkadaşım olmaz” diyenlerin oranı beş ülke arasında en düşük orana sahip iken (%29), aynı indekste alt sıralarda yer alan ve düşük TCE skoru olan Şili’de neredeyse iki katıdır (%46). Aile bağlarının güçlü olduğu Katolik bir ülke olan Brezilya’da insanlar toplum içinde eşcinsellerin görünürlüğünü kabul etmiş olsalar da kendi aileleri içinde eşcinsellerin varlığı fikrine hâlâ sıcak bakmamaktadır. Aynı endekste 60. sırada yer alan Hırvatistan’da AB’ye uyum sürecinde yapılan yasal düzenlemeler yapısal engelleri ortadan kaldırırsa da geleneksel toplumsal cinsiyet kalıplarının hâlâ varlığını sürdürdüğünü görmek mümkün. Tabloda en kötü durumda olan Hindistan indekste 112. sırada yer almaktadır.

88 https://ilga.org/downloads/ilga_world_state_sponsored_homophobia_report_global_legislation_overview_update_december_2019.pdf

89 <https://www.amnesty.org/en/what-we-do/discrimination/lgbt-rights/>

AB üye ülkeleri arasında yapılmış bir başka çalışmada ise, Avrupa halklarının %76’sı (2015’te %71) LGBTİ+’ların heteroseksüel bireylerle aynı haklara sahip olması gerektiğini düşünmektedir. Bu oran İsveç (%98) ve Hollanda’da (%97) en yüksek, Romanya (%38) ve Slovakya’da (%31) en düşük seviyelerdedir. Bu da Avrupa’da yaşayan ortalama dört kişiden birisinin LGBTİ+’lara karşı ayrımcılığı desteklediği anlamına gelir. Aynı araştırmaya göre katılımcıların %58’i cinsel yönelime dayalı, %48’i trans bireylere karşı ve %39’u ise interseks bireylere karşı ayrımcılık yapıldığını düşünmektedir. Katılımcıların %72’si aynı cinsiyetten insanların bir arada olmasında bir sakınca olmadığını söylerken, biraz daha azı, %69’u eşcinsel evliliklerin onaylanması gerektiğine inanmaktadır.⁹⁰ Araştırmada Avrupalılar ayrıca ülke yönetiminde bir gey, lezbiyen veya biseksüelin (%64), bir interseks (%54) ya da bir trans bireyin (%53) olmasından rahatsız olmayacaklarını söyledi. Ayrıca, çalışmaya katılan Avrupalılar işyerinde bir gey, lezbiyen veya biseksüel (%72), bir interseks (%66) veya trans birey (%55) ile birlikte çalışmanın bir sorun yaratmayacağını düşünmektedir. Son olarak, çalışmaya katılan Avrupalılar çocuklarının bir gey, lezbiyen veya biseksüel (%55), bir interseks (%44) veya trans birey (%43) ile sevgili olmasının sorun yaratmayacağını ifade etmektedir. Görüldüğü üzere LGBTİ+ haklarına verilen ortalama %76’lık destek, çalışma hayatına gelince yaklaşık %63, ülke yönetimine gelince ortalama %57 ve özel hayata gelince yaklaşık %48’e kadar düşmüştür. Bu durumda, erkeklik ideolojisinin dayattığı heteronormatif cinsiyet algısının hâlâ kırılmadığı ve ayrımcılık kodlarının hem kamusal hem de özel yaşamda varlığını sürdürdüğünü söylemek yanlış olmaz.

13. Erkek Egemenliğinin Değişen Yüzü

20. yüzyılın sonuna doğru, başta feminist kuramcılar olmak üzere, önemli sosyal bilimciler eril tahakkümün niteliksel bir değişim yaşadığını, artık ataerkillikten değil, yeni türde bir *erkek egemenliğinden* bahsetmek gerektiğini söylüyordu. Bu iddialar, söz konusu değişimin nedenini farklı tarihsel zaman ve dinamiklerle temellendirse de, sonuçta aynı olgulara işaret ediyor: Artık erkeklerin kadınlardan daha üstün ve önde olmasını meşrulaştıracak biyolojik, kültürel, ekonomik ya da ideolojik kökenli bir neden bulmak eskisi kadar kolay değil. Tıbbın, teknolojinin ve toplumsal değerlerin bugün geldiği noktada böyle bir görüş dayanak bulamıyor; giderek güçsüzleşip marjinalleşiyor. Bazı düşünürler bunu *erkekliğin krizi*, bazıları ise *ataerkilliğin sonu* gibi adlandırmalarla açıklasalar da, işaret edilen dönüşümler çoğu zaman erkekler ve kadınlar arasındaki hiyerarşinin doğuştan gelen biyolojik/genetik/yaratılış/fitrat farkına dayandırılarak savunulamaz hale gelişinden kaynaklanıyor.

Bu tartışmaların birkaç rotada ilerlediğini görüyoruz. Örneğin, ataerkil modele dayalı, toprakta yerleşik, geçimlik tarım ekonomilerindeki geçim stratejileriyle birlikte var olan cinsiyet ve yaş hiyerarşilerinden beslenen *geleneksel (klasik)* ataerkilliğin çözülüşündeki hızlanma bunun önemli bir nedeni. Türkiye’de *pederşahilik* olarak da bilinen, büyük ve yaşlı erkek-babanın tartışmasız bütün genç erkekler, kadınlar ve çocuklar üzerindeki otoritesini tanımlayan *pederşahi erkeklik* hızla yok oluyor. *Kandaşlık kültürünün* yaşlı erkeğe verdiği aileyi/cemaati/aşireti yönetme görevi, toprağa ve kana dayalı yaşam biçimlerinin önemini yitirmesine paralel olarak, kendini bir sonraki kuşağa dahi devredemeyecek şekilde ortadan kalkıyor.

90 <https://www.ilga-europe.org/resources/news/latest-news/eurobarometer-report-lgbti-acceptance-not-full-picture>

Göran Therborn (2004), yirminci yüzyılda cinsiyet ve aileye dayalı iktidar ilişkilerini sorguladığı çalışmasında, cinsiyet rejimlerinin aile biçimleri, evlilik stratejileri ve doğurganlığın toplumsal örgütlenme biçimleri tarafından belirlendiğini söylüyor. Therborn’a göre çağımızda cinsiyet rejimlerinde temel bir değişim yaşanıyor ve “kurum” olarak örgütlenmiş aileden (hane de diyebiliriz) “birlikte yaşam”ı amaçlayan yeni bir aile modeline doğru bir değişim yaşanıyor. *Kurum olarak aile*, görevler, haklar ve sorumlulukların cinsiyete ve yaşa göre değişmez biçimde tanımlandığı; aile reisinin, üyelerinin yaşamlarını katı bir denetim altına alma yetkisiyle donatılmış olduğu; aile içi-dışı ayrımının kesin ve katı sınırlarla çizildiği ve ayrıştırıldığı; en yaşlı erkek tarafından yönetilip temsil edilen bir toplumsal birimdir. Yok olmakta olan bu aile modeli yerine, karşılıklı aşk, sevgi, arzu, birlikte yaşam isteği ve mahremiyetin paylaşımına dayalı yeni bir aile modeli yerleşiyor. Bu gelişime paralel olarak *biyolojik üstünlüğe dayalı erkeklik* anlayışının ve buna dayalı eril tahakküm tarzının dönüşüme uğraması kaçınılmazdır.

Therborn bu değişimin basitçe *akrabalık ve kandaşlık sisteminden* çekirdek aileye geçiş olmadığını; sanayileşme ve kentleşmenin dünyanın her yerinde benzer dönüşümler yaratmadığını; bölgesel özelliklere bağlı farklı aile sistemlerinin var olabildiğini söylüyor. Therborn’a göre, örneğin, Sahraaltı Afrika’sında, Avrupa’da, Doğu Asya, Güney Asya ve Batı/Kuzey Asya’da farklı farklı aile biçimleri var. Katı ataerkil sistem, Güneydoğu Asya’daki Konfüçyanizm’den, İslam ve Katolik toplumlarda dinden beslenen aile biçimleri yarattı. Güney Amerika’da, *Creole American* denen beyaz-sömürgeci anlayışla beyaz Avrupalı erkekliğin üstünlüğüne dayalı geniş tarım plantasyonlarında, maden ocaklarında siyah köle erkeklerin ve yerlilerin çalıştırılmasına dayalı katı ataerkil modeller oluştu. Bu farklı ataerkil aile modelleri artık yeni biçimlere dönüşüyor. Türkiye’de kırsal, tarıma dayalı yaşam biçimlerinin son elli yılda çok hızlı çözülüşü, yeni kentleşme yaşam biçimlerinde geleneksel ataerkil otoritenin sürdürülmesini olanaksız hale getiriyor. Artık pederşahi erkekliğin giderek yerini modern bir erkek egemenliğine bıraktığını görüyoruz (Sancar, 2009: s. 114)

Therborn, ataerkilliği aile reisi olarak kocanın ve genel olarak erkeğin karar yetkisi, karısının faaliyet ve hareketlerini denetleme hak ve görevi, erkeğin çokeşliliğinin ya da başka kadınlarla ilişkisinin hoş görülmesi, cinsel ahlakta çifte standart, kız çocuklara karşı ayrımcılık, erkek cinsinin gereksinimleri lehine kadınlardan fedakârlık beklemek (kadınların namus nedeniyle evden dışarı fazla çıkmaması, kadın sünneti, bekâretin korunması, erkek öfke ve saldırganlığının doğal görülmesi, vb.) olarak tanımlıyor. Therborn, *toplumsal cinsiyet ayrımcılığının* (gender discrimination) ve *toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin* (gender inequality) ataerkinden farklı bir olgu olduğunu ve dünyanın birçok yerinde artık ataerkillikten değil bir tür *postataerkillikten* bahsedilebileceğini söylüyor. Yeni düzenin doğrudan erkek üstünlüğüne değil, cinsiyet farklarına dayalı ayrımcılıklarla işleyen bir toplumsal cinsiyet eşitsizliği olduğunu vurguluyor (Therborn, 2004: s. 13).

Therborn, ataerkinin kökeninde Roma Hukuku’nun “aile babası” tanımının yattığını ve aile babasının *manus* (karısı üzerindeki hakkı), *potestas* (çocukları üzerindeki hak), *dominium* (mülk ve mallar üzerindeki hakkı) olmak üzere üç tür hakkının yasal ve geçerli olduğunu hatırlatıyor.

Manuel Castels, küreselleşen dünyada sosyal hareketler ve kimliklerin oluşumu üzerine yazdığı önemli kitabı *Kimliğin Gücü’nde* (Castells, 1997)⁹¹ bilgi toplumu çağında aile ilişkilerinin ve cinselliğin farklı biçimlerde örgütlenmeye başladığını söylüyor. Artık kurumsal olarak desteklenen, yasalar ve otoritelerin gücüyle kabul ettirilen, kadınlar ve çocuklar üzerindeki erkek otoritesi olarak şekillenen ataerkinin sonunun geldiğini çok sayıda veriyle kanıtlıyor.

14. Erkeklik Krizi

Yaşadığımız çağda erkek üstünlüğü iddialarının, erken modernlik dönemlerinde olduğu gibi, biyolojik ve kana dayalı üstünlüklerle sürdürülemeyeceği açıktır. Bugün için erkeklerin üstünlüğüne yol açan cinsiyetçi işbölümünün, yani kadınların yapabileceği işler ve erkeklerin yapabileceği işler ayrımının; cinslere farklı haklar, farklı güçler ve yetkiler atfederek ve çoğunlukla biyolojik farklara dayandırarak sürdürülen cinsiyet farkları rejimlerinin meşruluğunu giderek yitirdiği açıktır (MacInnes, 1998). Modernlik değerleri bu tür bir cinsiyet farkları rejimini giderek daha temelsiz hale getirmektedir.

Modernlik öncesi ataerkil dönemden kalma arkaik bir düşünce olan *erkeğin doğal üstünlüğü* fikri, modern zamanlarda insanların eşitliği ilkesiyle her zaman çatışmıştır. Feminizmin eşitlik mücadelesi bu gerilimi tanımlayarak açığa çıkarttı. Erkek üstünlüğünün hiçbir nesnel/biyolojik temelde savunulmadığı günümüz dünyasında, erkek üstünlüğünü her alanda yeniden “icat edecek” iktidar stratejileri geliyor. Bu gelişim oldukça istikrarsız ve kırılabilir cinsiyet konumları ve değişken cinsiyet kimliklerinin giderek yaygınlaşması anlamına geliyor. Bugün hiçbir erkeği otomatik olarak üstün ve öncelikli kılacak ve bunu garantileyecek bir stratejinin kalıcı olmadığı söylenebilir. Bu durum erkek üstünlüğünün ayağının altından zeminin kayması olarak tanımlanabilir ve bu artık bir kuşaktan diğerine devredilecek erkeklik ayrıcalıklarının yok oluşunun ve bunun karşısında hayıflanma, korku ve endişe duygularının görünür hale gelmesinin nedenidir.

Yapılan birçok araştırma erkeklik krizini daha çok ekonomik sebeplere dayandırmaktadır. Erkekliği inşa eden sorumluluk, dirayet sahibi olmak, sadakat, dürüstlük, onur, akılcı olmak, çalışkanlık, otorite sahibi olmak ve otoritesinin başkaları tarafından kabul edildiğinden emin olmak, bilginin iktidarına sahip olmak ve bilgiyi otoritesini perçinlemek için kullanmak, fiziksel olarak güçlü ve cinsel olarak aktif olmak, şiddeti bir sorun çözüm yolu olarak araçsallaştırmak, baba olmak, karar verici ve uygulayıcı olmak gibi temel niteliklerin tümü ekonomik değişimlerden doğrudan etkilenir. Bu sebeple ekonomik ve toplumsal kriz dönemleri, kaçınılmaz olarak, erkeklik krizlerine de yol açar. Şiddeti doğuran durumlar erkekliğin krize girdiği durumlar olarak ele alınabilir. Bir erkeği şiddete yönelten nedenleri “erkeklik kaybı korkusu” veya “erkekliğe tehdit algısı” olarak tanımlayabiliriz. Erkekliği tehdit eden, başkaları gözünde sorgulanan durumlar nelerdir diye baktığımızda kadınlardan aşağı hissetmeye neden olan durumlar, örneğin kendi denetimindeki kadınların itaat etmeyi reddetmesi, fiziksel ve cinsel yetersizlik, zekâ ve başarı anlamında başkaları yanında kendisiyle alay edilmesi, kararlarının sorgulanması, ailede sözünün dinlenmemesi, ailedeki kadınların kendi erkeklik itibarını zedeleyecek şekilde davranmasıdır.

91 Castells. (1997). *The power of Identity*. Blackwell Publishing.

Şiddet döngüsünü kırmak ancak erkeklerin ve şiddetin toplumsal dinamiklerinin değişebileceğine inanmakla mümkündür. Fiziksel/biyolojik olarak verili özellikler üzerinden değil; zamana ve toplumsal dinamiklere göre icra edilen bir toplumsal cinsiyet pratiği olmasıyla erkeklik, erkek üstünlüğüne dayalı olmayan erkeklik pratiklerini de mümkün kılar.

15. Değişim Ne Yönde?

Bugün yaşadığımız toplumların temel özelliklerine ilişkin önemli noktalardan biri de erkek egemenliğine dayalı modernitenin çözülmekte olduğudur. Erkek egemenliğine dayalı modernite yani ulus devletlere, zorunlu askerliğe dayalı erkek-vatandaş ordularına, erkek merkezli aileye, erkek kas gücüne dayalı endüstriyel fabrika üretimine dayalı modern toplum yapısı değişmekte ise bunu var eden erkek egemen sistem de değişecektir. O zaman bu değişimin özelliklerine kısaca değinmeliyiz.

Erkek egemen toplum ve egemen erkeklik denen şey aşınıyor; değişiyor ve bazen de başka bir alanda yeniden pekişerek var oluyor. Şöyle ki:

- Erkeklerin aile reisi olarak sahip oldukları otorite aşınıyor, sürdürülemez hale geliyor. Ailede otorite kaybı yaşayan erkekler şiddet kullanarak konumlarını sürdürmeye ve kadınlara ve çocuklara boyun eğdirmeye çalışıyor. Ama bu durum daha büyük krizlere yol açıyor. Kadınlara yönelik erkek şiddeti bütün dünyada ve Türkiye’de giderek artan ölçüde tepki ile karşılaşılıyor ve önlemek için ciddi önlemler alınıyor.
- Erkeklerin aile geçimini sağlayabilmeleri için gerekli tam gün ve güvenceli istihdam olanakları giderek azalıyor. Giderek artan sayıda aile çalışan ve ev içi sorumlulukları da eşit paylaşan karıkocadan oluşuyor.
- Diğer yandan erkeklerin geçim sorumluluğunu kadınlarla paylaşmalarının getireceği değişimler erkekleri korkutuyor; “erkeklik krizi” olarak tanımlanan dönüşümler meydana geliyor.
- Erkeklerin kadınlar karşısındaki cinsel üstünlükleri giderek olanaksız hale geliyor çünkü kadınlar cinsellikle ilgili konularda giderek daha bilgili, deneyimli hale geliyor. Ucuz ve kolay doğum kontrol yöntemlerine ulaşım, tüp bebek, sperm bankası, vb. tıbbi gelişmeler kadınların kendi doğurganlıkları üzerindeki denetim olanaklarını artırıyor.
- Ulus devletlerin erkek vatandaşların zorunlu askerliğine dayalı ulusal orduları modeli giderek artan ölçüde kullanılamaz hale geliyor; profesyonel, paralı ordular bunun yerine geçiyor. Altsınıf erkekler dışındaki erkekler askerlik yapmıyor ve kışla eğitiminden geçmiyor. Erkeklerin kışlalarda kitlesel erkeklik eğitiminden geçmemesi klasik erkekliği ve militarizmi aşındırıyor. Ama öte yandan modern paralı/profesyonel ordular sınıfsal temelli farklı yeni militarizm türleri ile farklı erkekleri kuşatıyor.
- Erkelığın sarsılmaz kalesi olan tek tanrılı dinler hukuk, siyaset ve üretim alanlarından geri çekildikçe artan ölçüde kadın bedenlerinin denetimi ve cinsel ahlak üzerine yoğunlaşıyor. Bu durum dindar kadınların itirazını artırıyor. Dindar kadınların cinsler arası eşitlik ve eşitlikçi din konusundaki yorumları önemli hale geliyor. Örneğin İslami feminizm ve benzeri sivil hareketlerin mücadeleleri tek tanrılı dinlerin eril üstünlük tarzını değişime

zorluyor. Camilerde kadınlara ayrılan yerlerin eşitlenmesi, iyileştirilmesi için talepler dünyada ve ülkemizde önemli bir gündem oluşturuyor.

- Heteroseksüel erkekliğin meşruluğu aşınıyor; LGBTİ+ hareketi güçlenerek homofobi ve heteroseksizm eleştirisi görünür hale geliyor.
- Egemen babalık normu değişiyor. Para kazandığı için geçimi sağlayan ama çocuğuna duygusal olarak uzak, mesafeli bir otorite figürü olarak baba modeli anlam yitiriyor. Çocuklarıyla duygusal ilişkiler kurabilen ve birlikte yaşama/deneyimleme arzusu taşıyan yeni babalık modeli popülerleşiyor. Kuşaklar arası erkeklik değerlerinin aktarılması krizi ortaya çıkıyor.
- Değişen istihdam koşulları değişen aile ve değişen erkeklik formları oluşturuyor. Neoliberal esnek istihdam modellerinin egemenliği erkekler için tam gün ve güvenceli istihdam olanaklarını sınırlandırdıkça erkek parasına ve geçim sağlama sorumluluğuna dayalı istihdam kalıpları aşınıyor.
- Güvencesiz erkek emeği ve artan erkek işsizliği, artan kadın istihdamıyla dengelendiği ölçüde daha eşitlikçi toplumsal ilişki modelleri ortaya çıkıyor. Ama kadınların istihdamı aile geçimini dengeleyecek oranda artmıyorsa bu gerilim erkekleri şiddete ya da farklı (yasadışı, enformel, çift vardiyalı, vb.) para kazanma yollarına itiyor.
- Az eğitilmiş, genç ve yoksul ailelerden gelen, yeterince kültürel sermayeye sahip olmayan erkekler açısından yeni riskler ortaya çıkıyor: Taşeron işçilik, biata dayalı “yanaşmalık”, tetikçilik, paralı askerlik...
- Kadın hakları mücadelesi erkek ayrıcalıklarının yasaların gücüne bağlayan kuralları değiştiriyor; yasalar değişiyor ve daha eşitlikçi yasalar uygulamaya konuluyor. Örneğin, aile içinde kadınlara ve erkeklere eşit haklar anayasal ve yasal garantilere kavuşuyor.
- Kızların çocuk, erken yaşta veya zorla evlendirilmeleri ulusal kalkınmayı ve modern toplum olmayı engelleyen, ülkeyi dünya karşısında geri duruma düşüren bir kötülük olarak tanımlanmaya başlanıyor; çözümler aranıyor; eylem planları yapılıyor.
- Bütün bu gelişmeler karşısında korku ve tedirginlik duyan erkekler tepkisel davranışlara destek veriyor. Kadın haklarına karşı, kadın düşmanı siyasi çıkışlar kamuoyunda görünür hale geliyor.
- Artan erkek şiddeti, terk edilen, reddedilen, itaat edilmeyen erkeğin şiddeti, kadınların gücü arttıkça artıyor. Ama aynı oranda toplumun genel sorunu haline geliyor. Ama hâlâ kadına yönelik şiddet/aile içi şiddet olarak adlandırılıyor. Fail erkek sorumlu konumda tanımlanmıyor. “Erkek şiddeti” denmiyor.
- Kadınlar arasında “erkek düşmanlığı” yayılıyor; aynı zamanda erkek şiddetine karşı çıkan erkeklerin ve kadın hakları savunuculuğu yapan erkeklerin oranı artıyor.
- Erkek şiddetinin cezasız kaldığına dair kanaat güçleniyor ama diğer yandan erkek şiddetine karşı duyarlılık ve takip artıyor. Erkek şiddeti giderek daha az gizli kalabiliyor.
- Sokakta adalet ve ahlak kurucu güç olarak yeni eril şiddet tarzları geliyor. “Öfkeli erkek” sokakta suçluları cezalandırıyor. Linç girişimleri, nefret suçlarının artışı, yabancı düşmanlığı, uygunsuz kadınları cezalandırma sıklığı, taciz ve tecavüz suçlarında artış gözleniyor.

16. Eril Şiddete Duyarlılık ve Değişim

Feministler, yoğun bir çabayla kadına yönelik erkek şiddetini yeni bir politik gündem haline getirmeyi başardı. Yaklaşık 15-20 yıldır ve özellikle de son yıllarda artan ölçüde kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddet yaygın bir toplumsal eleştiri ve muhalefet konusu haline geldi. Anaakım medya tarafından benimsendi; orta ve üstsınıf erkeklerin de kolaylıkla katılabileceği bir eşitlik ve demokrasi talebi olarak tanımlanır oldu. Önemli sayıda erkek de bu konuda bir duyarlılık geliştirdi ve kendilerini şiddet uygulayan, kadınları şiddet yoluyla itaat ettirmeye çalışan erkeklerden ayırmaya çalışıyor. Bu konuda erkekler arası eleştirel bir dil geliyor. Bu da gösteriyor ki kadınlara karşı şiddet uygulayan erkek egemen erkeklik tarzı artık eskisi kadar makbul görülmemektedir.

Öte yandan LGBTİ+ hareketinin zorunlu olarak bir erkeklik eleştirisi içerdiğini söyleyemeyiz. LGBTİ+ hareketi aslında vatandaş olarak eşit tanınma/korunma hakları talep eden bir insan hakları hareketi olarak ortaya çıktı. Böyle bir hareketin zorunlu olarak egemen erkeklik eleştirisi içermesi ve onu odağına alması gerekmiyor. Ama şu bir gerçek ki bugün bildiğimiz birçok şeyi LGBTİ+ hareketinin yaptığı eleştiriye borçluyuz. Heteroseksizmin ve homofobinin yol açtığı şiddet ve hak ihlallerine yönelik LGBTİ+ hareketinin eleştirisi, farklı varoluş hallerinden bahsederek ufukumuzu açtı ve egemen erkeklik değerlerinin birçok karanlık yönünü ortaya koydu.

Egemen erkekliğin değişimiyle ilgili eksik bir sorgulamanın varlığından da bahsetmeliyiz. Egemen erkeklik değerleri denen “değerler” sabit midir? Eğer egemen erkeklik değerleri yandaşları varsa, tanım gereği sürekli ona direnen, ayak sürüyen, çaktırmadan arkadan dolaşan, cepheden karşı çıkarak savaşan çok sayıda, farklı farklı erkekliklerin de olması gerekir. Ama egemen erkeklik tarzlarının ve kurumlarının gölgesinde kalan, karşısına geçen erkeklikler üzerine yapılmış araştırmalara hemen hemen hiç rastlamıyoruz. Egemen erkeklik değerlerini reddeden, onunla arasına mesafe koymak isteyen erkeklerin deneyimlerini bu raporun konusunu anlamak açısından çok önemli görüyoruz. Çünkü şiddet ve eşitsizlik üreten erkeklik değerlerinin ve kurumlarının değişim rotalarını öngörmek ve izlemek gerekli. Diğer deyişle, mevcut egemen erkeklik değerleri popülaritesini yitirmekte ve bu değerleri üreten ulus devlet, erkek odaklı aile modeli, homofobi, heteroseksüelite değişime zorlanıyor. Dolayısıyla bu dönüşümün rotalarını, direnmenin rotalarını araştırmaya ihtiyacımız var.

17. Endüstri Sonrası Kapitalizmde Hane, Piyasa ve Cinsiyet İlişkilerinde Değişimler

Endüstri sonrası toplumsallığın gelişimi ve yeni işçi sınıfının (altsınıfın) ortaya çıkışıyla bu kabul-lerin yeniden sorgulandığını ve eleştirildiğini görüyoruz. Yeni kapitalizmin esnek üretim koşulları erkeklerin tam gün çalışma ve aile reisliği tarzını kısmi ve ikincil hale getiriyor.⁹² Endüstri sonrası dönemde çalışmak isteyen erkek için artık tam gün ve emeklilik garantisi olan bir fabrika işi bulmak giderek zorlaşıyor; hatta ayrıcalıklı bir duruma ya da hayale dönüşüyor. Bunun yerine emeklilik garantisi dahi olmayan, ancak geçici ve yarı zamanlı işler bulabilen erkek nüfusun oranı artıyor. Bu tür istihdam edilen erkeklerin ailede ve toplumdaki statü ve otoritesi büyük ölçüde yok oluyor. Çünkü bu durumdaki erkeklerin, örneğin, evlenmeleri aile geçindirecek bir gelir garantisi olmadığı için imkansız hale geliyor (Sancar 2009: s. 99-110).

92 Bu konuda bkz: Pease B. (2000). *Recreating Men: Postmodern Masculinity Politics*. Sage Publications.

Endüstri sonrası topluma doğru değişim, hem üretim tarzının fabrikadan esnek üretime, hem de imalat sektöründen hizmetlere kaymasıyla ortaya çıkan toplumsal oluşumlarla şekilleniyor. Endüstri toplumlarının “tam gün çalışan erkek-ev işlerini karşılıksız üstlenen kadın” ikiliğine dayalı cinsiyet farkları modeli dünya çapında yaygınlık ve süreklilik gösteren bir aile modeli olma özelliğini yitiriyor. Evli kadının işgücü piyasasına katılımı, yarı zamanlı çalışmanın yaygınlaşması, iki çalışanlı/çift ebeveynli aile modeli zaten endüstrileşme ilerledikçe kaçınılmaz hale gelmekteydi. Ama endüstri sonrası toplumun gelişimi, aile biçimlerinin değişimini hızlandırıyor ve ayrıca farklı hane tiplerini ortaya çıkarıyor.

Endüstri sonrası toplumların yarattığı yeni istihdam ve aile modellerinin şekillenmesini anlamak için 1990’lı yıllardan sonra giderek dünyaya yayılan neoliberal piyasa politikalarının etkisini de dikkate almak gerekir. Neoliberal politikaların örgütlü işçi sınıfını güçsüzleştirmesinin yanı sıra ortaya yeni tür işçi ve çalışma biçimleri çıktığını görüyoruz. Örneğin geçici, güvencesiz, yarı zamanlı çalışanlara enformel emek, esnek zamanlı, kaçak çalışanlar, prekarya dediğimiz eğitilmiş, orta sınıf ama güvencesiz genç emek de eklendi. İşçi sınıfının bu yeni parçaları ağırlıklı olarak daha az ücretle çalışmaya razı kadınlardan ve göçmen/azınlık erkeklerden oluşmaya başladı. Bu durum işgücü piyasasındaki beyaz ya da mavi yakalı erkek işçi üstünlüğünü aşındırmakta, çalışan ve aile geçindiren erkeğin sosyal gücünü azaltmakta.

Endüstri sonrası toplumun yaygınlaşması ve neoliberal istihdam politikaları eski ve yeni işçi sınıfı arasında gerilimler yaratıyor ve siyasetin yeni biçimlerini (sınıf siyaseti yerine kimlik siyaseti gibi) doğuruyor. Bir yandan yabancı ve göçmen düşmanlığı artarken diğer yandan iki çalışanlı aile hatta giderek sadece kadının çalıştığı aileler ortaya çıkıyor. Bu yeni olgular toplumsal sınıflar arasındaki iktidar ilişkileriyle cinsler arası iktidar ilişkilerini yeniden harmanlıyor; şekillendiriyor.

18. Yeni Mülksüzler: Eril Şiddetin Sınıfsal Boyutu

Şiddet uygulayan erkeklerin genellikle altsınıf, eğitimsiz, taşralı olduklarına dair yaygın bir kabul vardır. Bu görüşe göre, modern endüstriyel toplumlarda erkeklerin kas gücüne dayalı işleri yapmaları beklenir ve bu nedenle kasların “kontrol dışı şiddeti” de sineye çekilmesi gereken, bir tür “istenmeyen” sonuçtur. Kas gücüyle çalışan erkekler taşkınlık yapar, yumruklarıyla dövüşür, küfreder, kadınlara kötü davranır; yeterli “uygarlık eğitimi” almamış olan bu tür erkek enerjisinin taşkınlığı disipline edilmeli ve bu erkeğin “doğal saldırganlık gücü” “üretken güce” dönüştürülmelidir. Buna karşılık, sermaye sınıfına mensup erkeklerin “eğitilmiş” ve şiddetten arınmış olduğu kabul edilir. Bu görüşe göre üstsınıfların bu tür “steril” erkek kültürü fizik şiddeti hoş görmez; centilmenlik, rekabete dayalı başarı, kadınlara saygı gibi erkeklik değerlerinin öne çıktığı iddia edilir. Sermaye sınıfı erkekleri şiddeti ancak sembolik ya da ekonomik şiddet formunda kullanabilir; onlar zaten paraları ve güçleriyle herkese boyun eğdirir ya da zaten devletin “zor” kurumlarının şiddeti onlar adına gerekli hizmetleri sunuyordur.⁹³

Endüstri sonrası toplumsal ortamlarda oluşan yeni altsınıf ya da sınıfdışı (under-class) olarak nitelenen toplumsal kesimlerde erkeklerin bir tür erkeklik kaybına uğradıkları ve bir “erkeklik krizi” yaşadıkları, bu nedenle daha sık şiddete başvurdukları iddia ediliyor. Futbol fanatizmi,

93 Bu konuda Tartışmalar İçin Bkn: David Morgan, 2201, ‘Class And Masculinity’, içinde *Handbook Of Studies On Men And Masculinities*, (Der.) Connell, Kimmel, Hearn, Sage Publication.

sokak çeteciliği, mafyalaşma, yükselen “maçoizm”, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı bu yeni tür erkek şiddetinin örnekleri olarak gösteriliyor. Connell ve Kimmel bu tür erkeklige “madun erkeklik” (subaltern masculinities) adını veriyor (Connell 1995; Kimmel 2005).

Altsınıf erkeklerin yaşadığı eril iktidar kaybının yarattığı psikolojik gerilimi şiddet kullanarak telafi ettikleri iddiası kuramcılar arasında önemli bir tartışma konusu haline geldi. Örneğin Steve Hall’a göre altsınıf erkeklerin artan şiddet eğilimleri ile yitirilen erkeklik ayrıcalıkları arasında bağ kurmak doğru değil. Hall’a göre altsınıf erkek şiddeti bir erkeklik ayrıcalığı değil, tersine çözümsüzlüğün yarattığı bir “altsınıf tepkisi”dir. Hall’a göre kapitalizm, şiddeti devlet tekeline alarak üstsınıf erkekleri sermaye yönetimine, altsınıf erkekleri de üretme/kas gücü performansına yönlendirmiştir. Yeni kapitalizm ise artık kas gücünün yerine makineleri ve robotları koyduğu ve kas gücüne dayalı çalışan erkekleri üretimden dışladığı için, altsınıf erkeklerin bu sürece tepki olarak giderek artan ölçüde fizik şiddete başvurdukları gözleniyor. Altsınıf erkekler için şiddet kullanabilme bir ayrıcalık değil, bir çözümsüzlük ve kandırmacadır. Erkek şiddeti endüstriyel kapitalizmin işçi sınıfı erkeği için yarattığı bir yanılsamadır. Altsınıf erkeği şiddet yoluyla iktidardan pay almaz; tersine, şiddeti kapitalizmin koşullarında kaybettiği ve hak ettiği payı alamadığı için tepkisel bir durumdur; bu durum erkeklerin çıkarlarını korumaz, tersine, yıkıcıdır (Hall, 2002).

Connell bu tezi çok doğru bulmaz.⁹⁴ Ataerkinin işçi sınıfı erkeklerine şiddet kullanmayı bir ayrıcalık olarak sunduğunu ve erkekliğin kuruluşunda bunun kaçınılmaz bir gereklilik olduğunu söyler. Connell’e göre şiddet her erkek için maddi bir getirdir; şiddet ile egemen erkeklik arasında kaçınılmaz bir ilişki vardır. Ayrıca kapitalizm üstsınıf erkekleri şiddetten arındırmış değildir; onlar da en azından ekonomik ve sembolik şiddet kullanma ayrıcalıklarını tekellerinde tutar. Zengin bir erkeğin şiddete değil parayla satın alabilecek şeylere gereksinmesi vardır; işçiler, kadınlar, dostlar, metalar... Connell’e göre, erkek şiddetinin maddi ve kurumsal temelleri vardır ve eril şiddet sınıfsal eşitsizliklere rağmen, farklı sınıflara mensup erkekler arasında, erkek olma ayrıcalığına dayanarak toplumsal nimetleri paylaşırır. Farklı sınıfsal kökenlere sahip erkekler aynı genel, evrensel erkeklik ayrıcalığından ve tahakkümünden pay alır. Altsınıf erkek de şiddet kullanarak bu paydan kendine düşeni alır.

19. Irkçılık, Yabancı Düşmanlığı

Altsınıf erkeklerin ekonomik durumlarındaki olumsuzluklar yüzünden öfkeli oldukları, ama bunu ekonomik sistemin dışındaki nedenlere bağlama eğilimine yatkın oldukları, yapılan araştırmalarda ortaya çıkan çarpıcı bir durum. Bireysel başarıyı fetişleştiren erkekler kendi başarısızlıklarını başkalarına, ötekilere bağlama eğiliminde oluyor: Kadınlar, zenciler, yabancı göçmenler, dış düşmanlar vb. nedeniyle durumlarının kötüye gittiğine inanan erkeklerin sayısı artıyor. Bu erkekler sürekli mahalle düzenini korumaktan, asayiş sağlamaktan bahsediyorlar; bu korkular/arzular ile yeni ırkçılık, yabancı ve göçmen düşmanlığını kışkırtan siyasal düşüncelere yakınlaşıyorlar. Mevcut küçük işini ve gelirini korumak için yeni gelene/göçmene düşmanlık -yoksulun yoksula düşmanlığı- gelişmiş oluyor. Konumu korumak için en yakınındaki kendi benzerini yok edip rekabeti kazanma düşüncesi bu tür erkeklik değeri olarak ortaya çıkıyor; küçük esnaf,

94 İtirazlar için bkz: Connell, R. W. (2002). “On Hegemonic Masculinity And Violence: Responce to Jefferson And Hall”. *Theoretical Criminology*, 6 (1). s. 89-99.

dükkanı önünde işportacılığa başlayan “yeni gelen göçmen”e izin vermiyor. Bu gelişmeler yeni tür ırkçılıkları, mikro milliyetçilikleri ve yabancı/göçmen düşmanlığını körüklüyor.⁹⁵

“Protest” ya da “tepkici” diyebileceğimiz bu erkeklik halinin bazı toplumların genç erkek kesimlerinde hızla yayıldığını görüyoruz. Sokaklarda şiddet kullanan, okula gitmeyi küçümseyen, küçük suçlara karışarak polisle karşılaşmış olmayı bir tür “racon” sayan, çok ve hızlı içki içmeyi üstün erkeklik becerisi olarak gören, geçici ve düşük statülü işleri bulduğu zaman çalışarak para kazanan bu genç erkeklerin, kadınlarla ancak kısa süreli ve düzensiz ilişkiler kurma fırsatları olabiliyor. Altsınıf mensubu olup, kendini tehdit altında hisseden, bu nedenle ırkçılığa, kadın düşmanlığına, şiddete yönelerek erkeklik korkularını ve kimliklerini bir tür sağaltma ya da yeniden güçlendirme arzusu duyan erkekler yeni dünya düzeninin önemli bir parçası ve küresel ölçekte erkek egemen yeni bir cinsiyet rejiminin de işaretleri olarak öne çıkıyor (Ferber, 2000).

20. Eril Tahakkümün Krizi ve Eril Restorasyon

20. yüzyılın sonu, en az ikiyüz yıldır eşitlik ve temel insan haklarının korunması için mücadele veren kadınların temel taleplerinin hayatta karşılık bulmasıyla kapandı. 21. yüzyılda artık kadınların emeğini, bedenini sömürmek ve sesini kısarak toplum dışına atmak dünyanın birçok coğrafyasında olanaksız hale geldi. Kadınların bu kazanımlarının somut sonuçları, erkek üstünlüğünün temel alanlarının gerilemekte olduğunu ve eril ayrıcalıkların erkeklerin ayaklarının altından kaydığını gösterdi. Bu durum birçok erkek için yeni ve eşitlikçi ilişkilere alışma ve erkek üstünlüğünü sorgulayarak kendini dönüştürme çabasına yol açtı. Erkek özgürlük hareketi bu nedenle ortaya çıktı.

Öte yandan erkek üstünlüğünün birçok alanda geriliyor oluşu bazı erkekleri de endişeye sevketti ve güçlerini kaybetme korkusuyla güçlerini yeniden kazanma peşine düştüler. 2010’lu yıllardan başlayarak kadın haklarının gelişimine ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin reddedilemez bir norm haline gelişine karşı bir tepkinin örgütlenmesine şahit oluyoruz. Özellikle muhafazakâr sağ hükümetlerin ve köktendinci siyasi hareketlerin desteğiyle kadın haklarını koruyan önemli kurumlara karşı eleştiriler, saldırılar ve yoğun tepkiler ortaya çıkmakta. Kadınların güçlenmesine yönelik mali fonlar ve devlet destekleri azaltılıyor; bütçeler kısıyor ve cinsiyetçi, homofobik ve kadın hakları karşıtı uygulamalar kamuoyunda destek bulmaya başlıyor. Kürtaj yasakları, üniversite kadın araştırmaları merkezlerinin kapatılması, medeni yasalarda boşanma, nafaka gibi konularda geri adımlar atılması bu sürecin önemli göstergeleri oldu. Artık erkek tahakkümüne boyun eğmek istemeyen ve kendine daha eşit bir hayat kurmaya çalışan kadınlar giderek artan ölçüde kendilerine yakın erkeklerin (eski koca, baba, eski sevgili gibi) şiddetine maruz kalıyor. Dünyanın birçok yerinde kadınlara yönelik şiddette büyük artışlar yaşanıyor. Boyun eğmeye rıza göstermeyen kadınlara karşı yönelen erkek şiddeti, bazı erkeklerin eski eril tahakkümün yeniden inşaya çalışmalarının bir kanıtı.

Ortaya çıkan bu yeni süreci, 1960’lardan bu yana bir hayli gerileyen eril tahakkümün yeniden zemin kazanmak üzere harekete geçmesi ve ciddi düzeyde kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği karşıtlığı içeren adımları destekleyen siyasi hareketlerin güçlenmesi süreci olarak tanımlayabiliriz.

95 Bu konuda önemli bir çalışma için bkz: Marusza, J. (1997). “Urban White Working-Class Males And Possibilities Of Collective Anger: Patrolling The Riley Road”. Urban Review. 29 (2). s. 97-112.

Deniz Kandiyoti, daha önce patriarkinin gerilemesinde önemli bir yeri olduğunu söylediği “patriarkal pazarlık”⁹⁶ kavramı yerine artık bu süreci “eril restorasyon” olarak tanımlayabileceğimizi söylüyor.⁹⁷ Dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Türkiye’de de toplumsal cinsiyet eşitliği, feminizm ve kadın hakları karşıtı hareketin giderek güçlendiğini ve önemli mevziler kazandığını söyleyebiliriz.⁹⁸ Bu konuda raporumuzda yeri geldikçe daha kapsamlı açıklamalar yapacağız.

21. Değişimin Dinamikleri: Erkek Hareketleri

Yukarıda bahsettiğimiz üzere erkek egemen toplum kurumlarının, değerlerinin ve erkeklere sağlanan ayrıcalıklı statülerin aşınıyor ve değişimi kaçınılmaz kılıyor oluşu erkekleri kendi toplumsal cinsiyetleriyle ilgili harekete geçiriyor. Bu bağlamda harekete geçen erkeklerin oluşturduğu değişimin ya da değişime karşı direnmenin farklı yönde şekillendiğini görüyoruz: Profeminist ve mizojinist (kadın düşmanı) erkek hakları hareketi.

Bunlardan ilkinde *eleştirel erkeklik hareketi* diyoruz. Bu tür erkek hareketini cinsler arası eşitlikten yana ve egemen erkeklik değer, norm ve kurumlarının değişmesini isteyen erkeklerin ortaklaştığı gündem olarak tanımlayabiliriz. Eleştirel erkek hareketinin temel önermelerini şöyle sıralayabiliriz:

- Erkek egemen düzenden erkekler de zarar görür.
- Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için öznesi ve nesnesi erkek olan bir dönüşüm perspektifi geliştirmek gerekir.
- Kadınlara ve çocuklara yönelik şiddeti durdurmak için erkeklerin işbirliği yapması gerekir.
- LGBTİ+ hakları temel insan haklarıdır.
- Babalık sadece otorite ve geçim sağlayıcı rol model olamaz; ilgi, şefkat ve sevgi de içeren bir babalıkla sentezlenmelidir.
- Altsınıf erkeklerin yeni militarizm tarafından paralı askerler haline getirilmelerine karşı ortak bir tavır gerekir.
- Erkek özgürlük hareketinin gelişmesi gerekir. Bunun için patriarkinin ezdiği erkekler bir araya gelmeli ve eril şiddete karşı erkekler örgütlenmelidir.
- Savaş karşıtı, vicdani retçi erkekler daha görünür hale gelmeli ve erkek şiddeti karşıtı hareketle ilişkilendirilmelidir.
- Babalık hakları ve boşanmış babaların sorumlulukları eşitlik ilkesine uygun ve çocukların yararı göz önüne alınarak düzenlenmelidir.
- Ev işleri ve çocuk bakımıyla ilgili erkekler eşit sorumluluk almalı ve bu konudaki yasal düzenlemeler gözden geçirilmelidir.

İkinci tür erkek hareketine ise bir tür *erkek hakları hareketi ya da erkek egemenliğinin restorasyonu hareketi* diyebiliriz. Kadın haklarının gelişimini ve kadınların özgürleşmesini tehdit olarak gören ve buna karşı çıkan erkeklerin dahil olduğu; mevcut erkek ayrıcalıklarını ve üstünlük

96 Kavramın açıklanması için bkz: Kandiyoti, D. (1997). Cariyeler, Yurttaşlar, Bacılar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler. Çev. Aksu Bora, vd. Metis Yayınları.

97 <https://www.kisadalga.net/deniz-kandiyoti-ile-soylesi-4-kiskactaki-kadin-hareketi/>; 2. Uluslararası Erkekler ve Erkeklikler Sempozyumu sunuşu, Deniz Kandiyoti: Eril Restorasyon Sürecinden Geçiyoruz <http://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/213018-kandiyoti-eril-restorasyon-surecinden-geciyoruz>

98 Türkiye’de örgütlü anti-feminizm: Anlık görüntü; <https://tr.boell.org/tr/2020/09/14/turkiyede-orgutlu-anti-feminizm-anlik-goruntu>

alanlarını korumaya çalışan erkeklerin oluşturduğu örgütlenmeleri bu tür içinde sınıflandırabiliriz. Bu tür erkek hakları hareketinin ortaya çıkışı neredeyse feminist hareketin tarihi kadar eskidir. Erkek hakları ifadesine ilk kez 1856 yılında Putnam dergisinde yayınlanan bir makalede yer verilmiştir. Makalede de ifade edildiği üzere, bu dönemde erkekler kadınların iffetsiz, başına buyruk ve saygınlıktan yoksun olduğundan şikayetçiydi (tüm bu özellikler bağımsızlığını kazanan kadınların erkekler tarafından nasıl algılandığını göstermesi açısından ilginçtir) ve kocaların bu şekilde davranan eşlerinden kurtulmaları gerektiği önerilmekteydi. Ancak, kadın hareketinin aksine, erkek hakları hareketi hiçbir zaman düşünsel bir altyapısı ve somut talepleri olan örgütlü bir harekete dönüşemedi. 1920’li yıllarda, nafaka, boşanma, ailede söz sahibi olma, çocukların vesayeti, işsizlik, ahlaki çürüme gibi meseleleri öne çıkaran ve kadın hareketinin erkekleri baskı altına aldığı iddia eden cılız ve uzun süreli olmayan erkek birlikleri kurulmuştur.

Erkek hakları hareketinin asıl nüvelerini İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD’de kurulan erkek örgütlerinde aramak gerekir. 1970’li yıllarda feminist hareketin görünürlük kazandığı ve yaygın bir şekilde tartışıldığı ABD’de bir grup erkek, yine feminist kuramın temel prensiplerinden yola çıkarak, erkeklerin de toplumsal cinsiyet rollerinin getirdiği beklentilerin ve sorumlulukların altında ezildiğini öne sürdü. Bethany M. Coston ve Michael Kimmel’e göre, erkeklik hareketinin öncüleri geleneksel erkeklik kavramlarının toksik ve eskimiş olduğu konusunda hemfikir. ⁹⁹ Erkeklik hareketi erkekleri ataerkinin cinsel rol kalıplarından kurtarmayı hedeflemeliydi. 1970’li yılların sonuna doğru erkek hakları hareketi ikiye bölündü ve bir grup erkek, erkeklik rollerini ve erkeklik ideolojisini sorgulayıp daha feminist bir çizgide ilerlerken, bir başka grup ise erkeklerin üstünlüğünü savunan daha cinsiyetçi bir çizgide ilerlemeyi tercih etti. Bu ikinci grup erkekler, eşitsizliğin kökeninin kadınların toplumdaki güçlenmiş konuları ve yükselen sesleri olduğuna inanıyor. Bu sebeple, her ne kadar kökenlerini feminist harekettten alsalar da, erkeklerin kurumsal iktidarlarını yitirdiğini iddia ederek yeni bir erkek kimliğinin ve yeni erkek ayrıcalıklarının inşasını, böylece yitirdikleri iktidarı geri almak istiyorlar. Erkeklik hareketi erkeklerin ihtiyaç duyduğu güce ve dayanıklılığa ancak erkeklere ait bir dünya (manosphere) kurarak ve erkek dayanışmasını güçlendirerek ulaşabileceklerini öne sürüyor. Warren Farrell gibi birçok erkek hakları hareketi önderi, kadınların zaten çocukları üzerinde sahip oldukları iktidar yüzünden toplumun geneline yön verdikleri ve bu sebeple toplumsal iktidara sahip olduklarını, erkeklerin tarih boyunca iktidarı geri alabilmek için mücadele ettiklerini savunmuşlardır. Marc Fasteau, kadınların kadın hareketi sayesinde birbirleriyle iletişimlerinin ve dayanışmalarının güçlendiğini; öte yandan erkeklerin kendilerini ifade edebilecekleri alanların giderek kısıtlandığını düşünür. Fasteau, erkekleri, duygularını ve acılarını ifade etmemek üzere yetiştiren cinsiyet sisteminin erkekleri giderek yalnızlaştırdığını ve güçsüzleştirdiğini iddia eder. ¹⁰⁰ George Gilder, 1973 tarihli *Sexual Suicide* (Cinsel İntihar) isimli kitabında, erkeklerin biyolojik olarak kadınlardan farklı yapıda ve farklı ihtiyaçlara sahip olduğunu; saldırganlık ve iktidarı elinde bulundurma içgüdülerine doğal olarak sahip olduklarını ve buna karşı çıkacak herhangi bir düşünce ya da harekete (kadın hareketi, LGBTİ+ hareketi ya da cinsel özgürlük hareketi) karşı çıkılmasının insan uygarlığının devamı için gerekli olduğunu ifade etmiştir. ¹⁰¹ Başka bir deyişle, erkek hakları hareketi temeli-

99 Coston, B. M. ve Kimmel, M. (2013). “White Men as The New Victims: Reverse Discrimination Cases and the Men’s Rights Movement”. Nevada Law Journal. Vol. 13: Iss. 2. s. 368-385. <https://dspace.ceid.org/xmlui/handle/1/1596>

100 Faestau, M. (1974). “Why Aren’t We Talking”. Ed. Joseph Pleck ve Jack Sawyer. İçinde *Men and Masculinity*. Prentice Hall.

101 Clatterbaugh, K. (2000). *The Literature of US Men’s Movement*. The University of Chicago Press.

ni uygarlığın savunusundan almaktadır ve erkeklerin toplumsal iktidarına yönelik herhangi bir eleştiri ya da karşı çıkışı uygarlığın ve toplumun bekasına bir saldırı olarak algılamaktadır.

Böylesi bir saikle birbiri ardına kurulan erkek hakları örgütleri hem sayı hem de etki olarak çok daha geniş bir kitleyi arkalarına almışlardır. 1971’de kurulan Amerika Boşanma Reformu Koalisyonu (the Coalition of American Divorce Reform Elements¹⁰²), 1977’de kurulan Özgür Erkekler Birliği (Free Men Inc.) ve hemen akabinde kurulan Ulusal Özgür Erkekler Koalisyonu (the National Coalition of Free Men¹⁰³) özellikle muhafazakâr, beyaz, alt ve orta sınıf erkekleri bir araya getirmiştir. İngiltere’de 1986’da kullanılan Parity (Eşitlik)¹⁰⁴ organizasyonu (kadınların daha avantajlı olduğunu iddia ederek) erkeklerin ve kadınların eşit emeklilik ve ücret hakkını savunmak için, 2001’de kurulan ManKind Initiative (İnsanlık/Erkeklik İnisiyatifi)¹⁰⁵ ev içi şiddet mağduru erkeklere yardım için, 2001’de kurulan Fathers 4 Justice (Babalar Adalet Peşinde) babaların haklarını korumak için; ABD’de 2009’da kurulan A Voice for Men (Erkeklerin Sesi)¹⁰⁶ kadınlar tarafından taciz ve tecavüze uğrayan veya haksız bir şekilde tecavüzle suçlanan erkeklerin hakkını savunmak için; Kanada’da 2014’te kurulan The Canadian Association for Equality (Kanada Eşitlik Derneği)¹⁰⁷ ev içi şiddete uğrayan erkekleri korumak ve aile birliğini sürdürmek için faaliyete geçtiklerini ifade eder. Her ne kadar tüm bu erkekler toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamayı hedeflediklerini iddia etseler ve üyelerinin tüm etnik ve ırk kökenlerinden ve toplumun tüm kesimlerinden gelen kadınlar ve erkeklerden oluştuğunu kanıtlamaya uğraşsalar da, erkeklik hareketine yön veren cinsiyetçi ideolojinin ve düşünsel altyapının daha çok beyaz, orta sınıf ve muhafazakâr erkekler tarafından kurgulandığını ortaya koyan birçok çalışma vardır.¹⁰⁸ Yukarıda isimlerini saydığımız örgütlerin çalışma alanları göz önüne alındığında, bugün cinsiyetçi erkeklik hareketinin daha çok babalık, velayet, boşanma, nafaka, erkeklere yönelik cinsel taciz ve tecavüz ve kadın beyanı üzerinden erkeklerin “haksız yere” suçlanması konularına yoğunlaştığı görülmektedir.

Her ne kadar örgütlü erkek hakları hareketi daha çok İngiltere ve ABD eksenli geliyor gibi görünse de, internetin yaygın kullanımıyla küresel bir nitelik kazanmıştır. Özellikle A Voice for Men gibi web siteleri ve *reddit* ya da Türkiye’de ekşisözlük ve incisözlük gibi internet forumları üzerinden özellikle genç erkeklerin katıldığı küresel bir ağ haline dönüşmüştür. Kendilerine INCEL (involuntary celibate-gönülsüz bakirler) adını veren ve daha çok genç erkeklerin oluşturduğu bu ağlar, erkek cinsiyetçiliğinin en bariz örneklerini sergilemekle kalmaz, cinsel ilişkiye giremiyor oluşlarının sebebinin kadınların seçiciliği olduğuna inanır ve hayal kırıklıklarını öfkeye dönüştürerek kadınlara sözlü ve fiziksel saldırılarda bulunur. Şubat 2020’de Toronto’da bir masaj salonundaki kadınlara bıçakla saldıran ve ölümlerine sebep olan 17 yaşındaki genç erkek saldırgan da, Nisan 2020’de yine Toronto’da kiraladığı minibüsü yayaların üzerine sürerek

102 <https://divorcereform.us/>

103 <https://ncfm.org/lead-with-us/history/>

104 <http://www.parity-uk.org/>

105 <http://www.mankind.org.uk/>

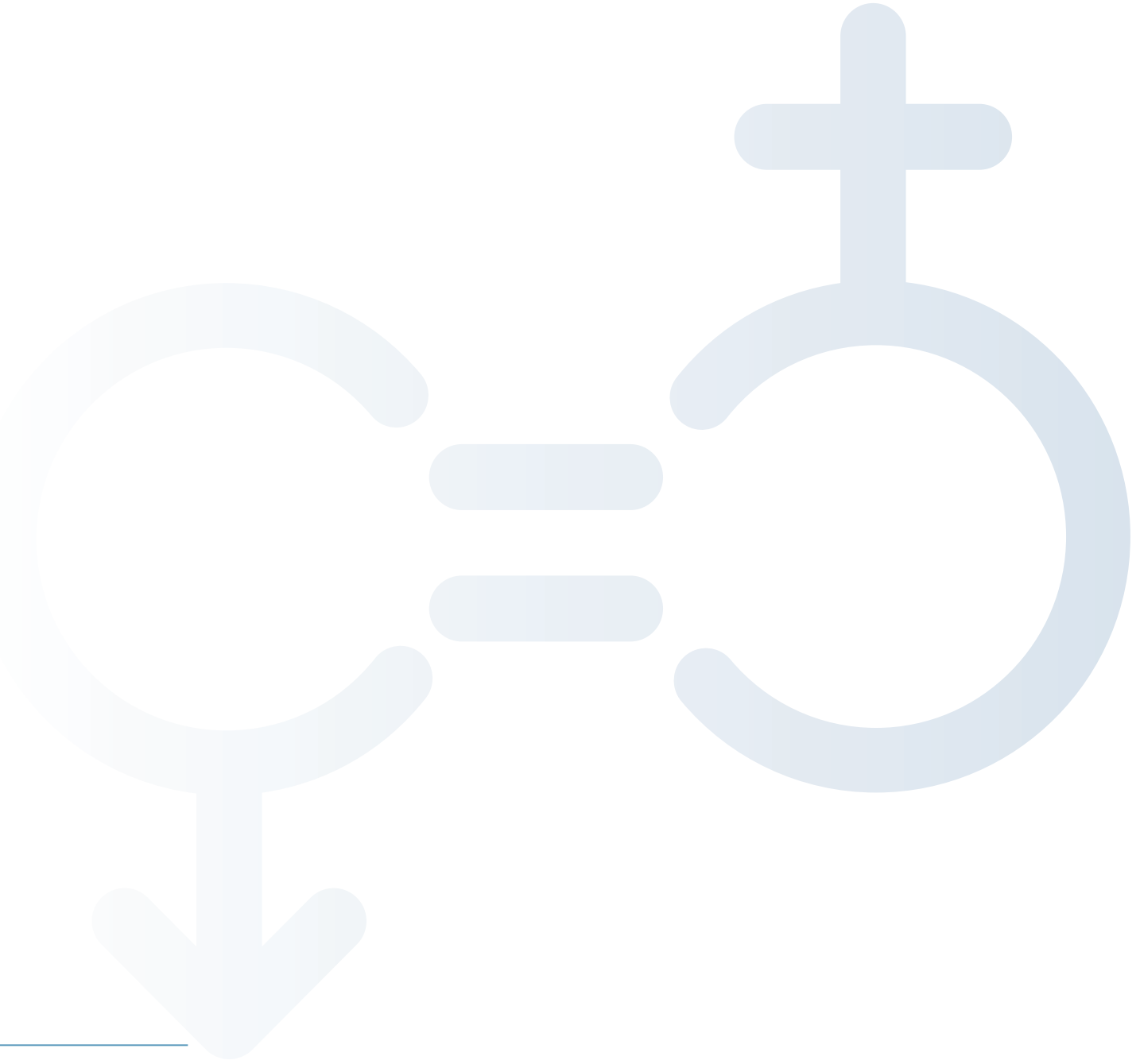
106 www.avoicemen.com

107 <https://equalitycanada.com/>

108 Bu konuda fikir verebilecek birkaç örnek çalışma için bkz. Michael Kimmel: *Angry White Men American Masculinity at the End of an Era*, Kenneth Clatterbaugh: *Contemporary Perspectives on Masculinity*, Michael Kimmel (ed) *Politics of Manhood: Profeminist Men Respond to the Mythopoetic Men’s Movement (And the Mythopoetic Leaders Answer)*, Susan Falludi: *Backlash*

10 kişinin ölümüne sebep olan 25 yaşındaki genç erkek saldırgan da, Mayıs 2020’de Arizona’da çiftlere tüfekle ateş ederek yaralayan 20 yaşındaki genç erkek saldırgan da INCEL ağı üyesi olduklarını ve internetteki INCEL forumlarından ilham aldıklarını söylemiştir.¹⁰⁹

109 Konuyla ilgili yazılmış yakın tarihli bir makaleye şu adresten ulaşılabilir: Tomkinson, S. (2020). “Confronting Incel: exploring possible policy responses to misogynistic violent extremism”. Australian Journal of Political Science. Volume 55. Issue 2. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10361146.2020.1747393>

II. NORMLARIN VE STANDARTLARIN BELİRLENMESİ

Hayatın her alanında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, cinsel saldırı ve tacizin önlenmesi sadece kadınlar ve LGBTİ+’ları korumak ve güçlendirmek için gerekli değildir. Erkekler de toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden farklı şekilde zarar görür. Geleneksel cinsiyet rollerine dair algılar ve beklentiler erkekleri de farklı şekilde kısıtlar; fiziksel, ruhsal ve zihinsel gelişimlerine ket vurur. 1970’li yıllardan itibaren feminist çalışmalar içinde gelişen eleştirel erkeklik çalışmalarının bu bakış açısıyla işaret ettiği sorunlar erkeklik üzerine çalışma gereğini ortaya koydu. Erkekler için de eşitlik hedefleri ve yöntemleri, kadınlar ve LGBTİ+’larla birlikte ortak ve eşit bir yaşam kurma ideali, aynı tarihlerden itibaren uluslararası örgütlerin ve sivil toplum kuruluşlarının da gündeminde yer bulmaya başladı. Bu bölümde, bu uluslararası örgütler, birlikler ve çalışma ağlarının yaptığı yasal ve kurumsal bağlayıcılığı olan sözleşmelere ve yol gösterici niteliğindeki düzenlemelere kısaca bakarak bir çerçeve çizmeye çalışacağız.

A. Birleşmiş Milletler Normları ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Erkeklerin Katılımı

Birleşmiş Milletler’in (BM) 1945 tarihli kuruluş bildirgesinin temel ilkelerinden birisi kadınların ve erkeklerin ortak bir yaşam kurmalarının ve kadınların insan haklarının korunmasının üye ülkelerin birincil önceliği olarak benimsenmesidir.¹¹⁰ BM Genel Kurulu sonraki yıllarda birçok ortak karar ve sözleşmeyle toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ve yol açtığı zararların ortadan kaldırılmasına yönelik iradesini vurgulamıştır. Bu kararların ve sözleşmelerin en önemlileri arasında, UNESCO Kuruluş Bildirgesi (1945), Uluslararası İnsan Hakları Bildirgesi (1948), Kadınların Politik Haklarına Dair Sözleşme (1953), Evli Kadınların Tabiyeti Sözleşmesi (1957), Evliliğe Rıza Gösterme, Minimum Evlilik Yaşı ve Evliliklerin Kayıt Altına Alınması Sözleşmesi (1962)¹¹¹, kadınların siyasi haklara ve siyasi yaşama katılma haklarını düzenleyen Uluslararası Sivil ve Politik Haklar Sözleşmesi (1966), UNESCO’nun öncülük ettiği Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme (1960), Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (1966), 12 Ağustos 1949 tarihli Cenova Sözleşmesi’nin Uluslararası Silahlı Çatışma Kurbanlarının Korunması Maddesine Ek Protokol (1977)¹¹² yer almaktadır.

Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW) ise toplumsal cinsiyet eşitliği (TCE) çalışmalarının başarıya ulaşması ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık ve şiddetin önlenmesi için erkeklerin de sorumluluk alması ve ayrımcılık ve şiddet karşıtı çalışmalara dahil edilmesi gerektiğini ifade eden öncü sözleşmelerden birisidir. Sözleşme, BM Genel Kurulu’nun 19 Aralık 1979’da düzenlediği oturumunda aldığı 34/180 sayılı kararıyla

110 <https://www.ohchr.org/en/issues/women/wrgs/pages/wrgsindex.aspx>

111 <https://libraryresources.unog.ch/c.php?g=462669&p=3162746>

112 https://www.whatconvention.org/en/articles/___56

kabul edilmiş ve 1 Mart 1980 tarihinde imzaya açılmıştır. 12 Eylül 1980 askeri darbesi yüzünden Türkiye’nin katılımı ancak 3 Eylül 1981 tarihinde gerçekleşmiştir. 11.06.1985 tarih ve 3232 sayılı kanunlaşan sözleşme, Bakanlar Kurulu’nun 24.07.1985 tarih ve 85/9722 sayılı kararı ile onaylanmış ve 14 Ekim 1985 tarih ve 18898 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmıştır.¹¹³

1. CEDAW’da Erkeklerin TCE’ye Katılımı

CEDAW’ın 5a maddesi “herhangi bir cinsin diğerine üstünlüğü fikrine veya kadınların ve erkeklerin basmakalıp rollerine dayalı tüm önyargıların, geleneklerin ve tüm diğer benzer pratiklerin ortadan kaldırılması amacı ile erkek ve kadınların davranışlarına yön veren toplumsal ve kültürel kalıpların dönüştürülmesini” anlaşmaya imza atan ülkeler için bir yükümlülük olarak tanımlar.

CEDAW ayrıca, ataerkil yapıları, ataerkil gelenekleri ve toplumsal normları toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ana sebeplerinden birisi olarak kabul eder; geleneksel erkeklik ve kadınlık rollerini ve beklentilerin yanı sıra şiddeti araçsallaştırmış erkeklik temsillerini temel mücadele alanı olarak belirler. Sözleşme toplumsal normlar ve basmakalıp cinsiyet rollerini dönüştürmek üzere çalışmalar yapma sorumluluğunu devletlere verir. Özellikle erkekler ve oğlan çocuklarının şiddetle mücadele, ücretsiz bakım işi, çatışma önleme, HIV ve cinsel yolla bulaşan diğer hastalıkların önlenmesi ve kadınların temel insan haklarına erişimine destek olma çalışmalarına dahil edilmesinin gerekliliğinin altını çizer.

Sözleşmenin genel öneriler bölümününün 35. maddesi erkeklerin ve oğlan çocuklarının toplumsal cinsiyet çalışmalarına dahil edilmesine dair bir hedef ve yöntem sunması ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti erillik, iktidar ve ayrıcalıklarla örülü yapısal bir mesele olarak ele alması açısından ayrıca önemlidir:

“Kadınların adalete erişimlerini engelleyen kültürel kalıp yargıların yıkılmasında medya, bilişim ve iletişim teknolojilerinin oynayabileceği rolün vurgulanmasına; aile içi şiddet, tecavüz ve diğer cinsel şiddet türleri dâhil olmak üzere, toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık ve şiddete ilişkin kültürel kalıp yargılardan kaynaklı sıkıntının giderilmesine özellikle dikkat edilmelidir.”¹¹⁴

Aslında 1994’te, Kahire’de düzenlenen Birleşmiş Milletler Nüfus ve Gelişme Konferansı toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin çözümünde ve cinsiyet ayrımcılığının sonlandırılmasında erkeklerin katılımı ve sorumluluk alması yönünde doğrudan irade ortaya koyan ilk toplantı niteliğini taşıyor. Kahire Eylem Planı ve 1999’daki güncellenmiş Sonuç Belgesi, erkeklerin çocuk bakımı ve ev içi sorumlulukları üstlenmesi, cinsel sağlık ve üreme sağlığı ve şiddete karşı tutumlarını dönüştürmesi için teşvik edilmesinin gerekliliğini karara bağlamıştır.¹¹⁵

Bu toplantının sonuç bildirgesinde, erkeklerin sorumlulukları ve toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına katılımı için ayrı bir bölüm ayrılmış ve şu ifadelerle yer verilmişti:

113 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/669>

114 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1597>

115 MenEngage. (2011). Engaging Men and Boys to Reduce and Prevent Gender-Based Violence <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1598> s. 5

“Erkekler toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamada anahtar bir rol oynarlar zira birçok toplumda erkekler neredeyse hayatın her alanında, ailenin büyüklüğü gibi kişisel kararlardan hükümetin her kademesinde alınacak politika ve program geliştirme kararlarına değin değişen ölçülerde, baskın bir role sahiptir. Bu sebeple, cinsellik ve üreme sağlığı gibi konularda erkekler ve kadınlar arasındaki iletişimi iyileştirmek ve ortak sorumluluklarına dair bir anlayış geliştirmek hayati önem taşır, böylelikle kamusal ve özel yaşamda erkekler ve kadınlar eşit partnerler olarak var olabilirler.”¹¹⁶

1995’te BM tarafından düzenlenen IV. Dünya Kadın Kongresi’nde yapılan Pekin Zirvesi ve zirve akabinde yayınlanan Pekin Deklarasyonu, kadınların güçlendirilmesi için erkeklerin de toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına katılımının gerekliliğinin altını çizmiştir. Bu iki toplantıda dile getirilen geleneksel erkeklik rollerinin dönüşümü ve toplumsal cinsiyet temelli sorunlarda sorumluluk almaları, kadın hareketinde de önemli bir politik değişimin habercisi olarak kabul edilebilir. Bu toplantıları takiben 1995 yılında düzenlenen Dünya Toplumsal Gelişim Zirvesi’nde, 1997’de UNESCO ile BM Kadınların İlerlemesi Birimi (DAW) tarafından ortaklaşa düzenlenen uzman toplantısında, 2000 yılındaki BM Genel Kurul toplantısının 23. oturumunda, 2001’de düzenlenen HIV/AIDS konulu Genel Kurul toplantısının 26. oturumunda ve 2002 yılında çocuklar konulu Genel Kurul toplantısının 27. oturumunda erkeklerden ve oğlan çocuklarından beklenen toplumsal cinsiyet rollerinin cinsiyet ayrımcılığını ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden ürettiği ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık ve eşitsizliğin önlenmesi için erkeklerin de sorumluluk alarak erkeklik rollerini dönüştürmesi gereği vurgulanmıştır.¹¹⁷

Bu doğrultuda, UNAIDS 2000-2001 yıllarında başlattığı bir kampanya ile erkeklerin HIV’in önlenmesinde aktif rol almalarını hedeflemiştir. 2001 yılında, INSTRAW (United Nations International Research and Training Institute for the Advancement of Women - BM Uluslararası Kadınların İlerlemesi Araştırma ve Eğitim Enstitüsü) benzer bir kampanya başlatarak erkeklerin toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin önlenmesindeki rolü ve sorumluluklarını gündeme taşımıştır.

2. BM Kadının Statüsü Komisyonu ve Erkeklerin TCE’ye Katılımı

Aynı yıl, erkeklerin toplumsal cinsiyet katılımını odağına alan ilk uluslararası kuruluş olan BM Kadınların Statüsü Komisyonu (CSW) erkeklerin ve oğlan çocuklarının toplumsal cinsiyet eşitliğine katılımını komisyonun temel görevlerinden birisi olarak belirlemiştir. Mart 2004’te, CSW erkeklerin ve oğlan çocuklarının toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesindeki rollerinin neler olabileceğini ve geliştirilecek programların kapsamını ve hedeflerini tartışmaya açmıştır.¹¹⁸ DAW, 2003 yılında 70 ülkeden 300 katılımcının oluşturduğu bir komisyon toplayarak üç alana odaklanan bir çerçeve oluşturmaya çalışmıştır: Bu çalışmada erkeklerin iş dünyasında toplumsal cinsiyet eşitsizliğindeki rolleri, erkekler ve oğlan çocuklarının HIV/AIDS pandemisini önlemedeki katkıları, erkekler ve oğlan çocukları için toplumsal cinsiyet eşitliğinin değeri ele alınmıştır. Bu toplantıyı, DAW, UNDP, UNAIDS ve ILO’nun da katılımıyla 2003 yılı sonlarında Brezilya’da düzenlenen daha kapsamlı bir toplantı takip etmiştir. Toplantıda bulunan uzmanlar, hükümet

116 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/742>

117 UNDAW (2008). Women 2000 and Beyond: The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality 30 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/820> s2.

118 United Nations. (2004). The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/817>

temsilcileri ve STK temsilcileri erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına katılmalarına dair deneyimlerini paylaşmıştır.

CSW’nin 2004 yılında düzenlediği 48. oturumu, erkekler ve oğlan çocuklarının toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesine katılımları açısından kilit önem taşır. Brezilya’da gerçekleştirilen bir önceki toplantının sonuç bildirgesini benimseyen komisyon, erkeklerin ve oğlan çocuklarının cinsiyet ayrımcılığına karşı mücadeledeki rolleri ve sorumluluklarına dair küresel bir politikanın çerçevesini çizer. Erkeklerin ve oğlan çocuklarının ev içi işlerde daha çok sorumluluk almalarını, kadınlara karşı şiddetin önlenmesinde aktif rol almalarını ve olumlu erkeklik modellerini benimseyerek yaygınlaştırmalarını önerir. Sonuç metninin 6. paragrafında, devletlerin “erkekleri ve oğlan çocuklarını toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin önlenmesi ve ortadan kaldırılmasında aktif bir rol almaları için teşvik etmeleri; erkeklerin ve oğlan çocuklarının şiddet sarmalına son vermedeki sorumluluklarına dair farkındalığını artırmaları; erkeklerin ve oğlan çocuklarının da şiddetin mağduru olabileceklerini göz önüne alarak şiddetin faillerinin ıslah edilmesi ve şiddet mağdurlarına destek verilmesi çalışmalarını hızlandırması” gerektiği belirtilmektedir.¹¹⁹

Komisyon ayrıca toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarının kapasitesinin artırılması ve kadınların güçlendirilmesi için erkeklerin katılımının sağlanması gerektiğini; çocukluk çağından başlayarak erkeklerin eğitimi ve yetiştirilmesinin eşitlikçi ilkeler temelinde gerçekleştirilmesini; böylelikle toplumsal bir değişimin mümkün kılınarak erkek egemen kurumların ve alanların eşitlik ve ayrımcılık karşıtlığı prensiplerine göre yeniden tanımlanmasını öneriyordu.¹²⁰

CSW toplantısının sonuçları CEDAW’ı imzalayan ülkeler için bir rehber niteliğindedir. Buna göre imzacı ülkeler, gerekli düzenlemeleri yaparak toplumsal cinsiyet eşitliğini herkes için erişilebilir bir hak olarak tesis etmek ve erkekleri toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına dahil etmekle yükümlüdür. Bu bağlamda, üye ülkelerin aşağıda listelenen alanlarda erkeklerin ve oğlan çocuklarının toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına katılımını sağlaması, geleneksel erkeklik rollerinin dönüşümü ve eşitlikçi erkeklik temsillerinin yaygınlaştırılması doğrultusunda çaba göstermesi beklenmektedir:

1. Eğitim sektöründe politika geliştirme, özellikle de erken çocukluk eğitime odaklanma,
2. Kamu güvenliği konusunda politikalar geliştirme ve bu politikalara silahlı kuvvetleri polisleri ve infaz sistemini dahil etme,
3. Sağlık alanında politikalar geliştirme,
4. İnsan hakları alanında politikalar geliştirme,
5. HIV, cinsel sağlık ve üreme sağlığı ve hakları konusunda politikalar geliştirme.
6. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti önleme ve zararı hafifletme konusunda politikalar geliştirme,
7. Geçim sorunları ve fakirliğin etkilerinin hafifletilmesi,

119 MenEngage. (2018). Briefing note: engaging men and boys and transforming masculinities for the realization of CEDAW’s Mandates <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1599>

120 UNDAW. (2008). Women 2000 and Beyond: The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality 30 <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/820> s. 3

8. Erkekleri baba ve bakım sağlayan birey olarak toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına, kadın ve çocuk sağlığı çalışmalarına dahil etmek.¹²¹

Bu ilkeler doğrultusunda BM, STK’lar ile işbirliği yaparak bir küresel ağ oluşturmak ve risk bölgelerinde yaşayan ve dezavantajlı erkeklere ulaşarak toplumsal cinsiyet eşitliğini herkes için erişilebilir kılmak için çalışmalara başladı. Bu çalışmalar sonucunda, STK’lar ve BM bünyesindeki örgütler bir araya gelerek MenEngage ağını oluşturdu. Birçok ulusal ve uluslararası örgütten oluşan bu ağın merkezinde Global Sonke Gender Justice (Güney Afrika), Promundo (Brezilya), Engender Health (ABD), Family Violence Prevention Fund (ABD), International Center for Research on Women (ABD), International Planned Parenthood Federation (Birleşik Krallık), Save the Children (İsveç), Sahyog (Hindistan) ve White Ribbon Campaign (Kanada) yer almaktaydı.¹²²

2006 yılında CSW’nin 50. oturumunda, 2004 yılındaki oturumda alınan kararlar ve çalışmalar değerlendirildi. Erkeklerin ve oğlan çocuklarının toplumsal cinsiyet eşitliğine dair yasama, politika geliştirme ve program oluşturma çalışmalarına dahil edilmesine dair çabaların altı çizilerek bu çabaların genişletilerek yaygınlaştırılması önerisinde bulunuldu. CSW’nin önerileri, özellikle yargı, polis ve silahlı kuvvetleri de kapsayacak şekilde toplumsal cinsiyet eğitimi ve bilinç yükseltme çalışmalarına temel teşkil etti. CSW ayrıca formel ya da informel eğitim araçlarının kullanılmasının hayati önem taşıdığına dikkat çekti, eğitim müfredatlarına toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimlerinin dahil edilmesi ve kamuya açık eğitim programlarıyla desteklenmesi gerektiğine vurgu yaptı.

Komisyon öncelikli çalışma alanları olarak, cinsel sömürü ve cinsel saldırı, diğerlerine zarar veren geleneksel erkeklik pratikleri, HIV/AIDS ve şiddet temalarını belirlemiştir. Komisyonun dikkat çektiği alanlar çalışma hayatında cinsel ayrımcılık, babalar için doğum izinleri ve erkeklerin çocuk bakım sorumluluklarını üstlenmesi olarak belirlenmiştir. Komisyon raporunun bir başka dikkat çeken noktası ise, erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama çabalarına katılmaya direndikleri, bu direncin kırılması için mevcut cinsiyet algılarının ve cinsiyet ayrımcılığına dayalı düzenin erkekler için de olumsuz etkileri olduğunun, eşit bir yaşamın hem kadınlar hem de erkekler için getirileri olacağına özellikle vurgulanması gerektiğiydi.¹²³ Birleşmiş Milletler Kadının İlerlemesi Kurulu Ekonomik ve Sosyal İlişkiler Bölümü (United Nations Division for the Advancement of Women of the Department for Economic and Social Affairs) 2008 yılında hazırlanan Women and Beyond 2000 raporunda erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına katılımına dair prensiplerini şöyle sıralar:

1. Kadın haklarına ve kadının güçlendirilmesine yönelik kararlılık göstermek.
2. İnsan hakları ve sosyal adalet konularında daha geniş bir bakış açısı gerekliliği.
3. Kişisel değişimlerin yanı sıra yapısal değişiklikleri de hedeflemek.
4. Kadını da erkeği de kapsayan toplumsal cinsiyet eşitliği algısı.

121 Promundo. (2014). What Men Have to Do With It Public Policies to Promote Gender Equality <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/819> s. 45

122 MenEngage. (2011). Engaging Men and Boys to Reduce and Prevent Gender-Based Violence <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1598> s. 5

123 UNDAW. (2008). Women 2000 and Beyond: The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality 30 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/820> s. 4

5. Toplumsal cinsiyetin oluşumunun ilişkiselliğini ve kesişimselliğini görmek.
6. Erkeklerin yaralandıkları iktidar ayrıcalıklarına dair bir farkındalık ve sorumluluk üstlenmeleri.
7. Erkeklerin katkısına vurgu yapılması.
8. Erkeklerin farklılıklarının dikkate alınması.¹²⁴

Kadının Statüsü Komisyonu’nun toplantı sonrası hazırladığı Kadın Erkek Eşitliği Yol Haritası (2006-2010) belgesi, erkeklerin ev içi sorumluluklarını ve ebeveynlik sorumluluklarını üstlenmediklerini, toplumsal cinsiyet temelli şiddetin bir insan hakları ihlali olduğunu, toplumsal ve kültürel yapıların toplumsal cinsiyet rollerine dair basmakalıp yargıları üretmeye devam ettiğini vurgulayarak değişimin gerekliliğini ortaya koymuştur.

2009 yılında BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon’un başlattığı Kadına Karşı Şiddeti Sonlandırmak için Birleşim (UNiTE) Kampanyası, erkeklerin de toplumsal cinsiyet eşitliğine dair sorunların çözümünde anahtar rol oynadığının altını çizmiştir. Bu doğrultuda, bu kampanya dahilinde, yine dönemin BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon’un liderliğinde başlatılan Erkek Liderler Ağı, kadınlara dair olumsuz kalıp yargılarla mücadele etmek, kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığı önlemek ve erkekler ve oğlan çocuklarını toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına dahil etmek için siyasi, ekonomik ve toplumsal düzeyde liderlik yapan erkeklere bir çağrı yapmaktadır.¹²⁵

CSW’nin 2014 yılındaki 58. oturumunda da erkeklerin ve oğlan çocuklarının cinsel sağlık, üreme ve cinsel yolla bulaşan hastalıklar konusunda eşit sorumluluk almaya teşvik edilmesi karara bağlanmıştır. Bunu sağlamak için kapsamlı cinsel eğitim, zararlı davranışların ve tavırların değiştirilmesi ve toplumsal cinsiyet rollerine dair basmakalıp algıların tartışmaya açılması önerilmiştir. CSW’nin 2016 yılındaki 60. oturumunda ise daha çok erkeklerin bakım sorumlulukları ve ev içi sorumlulukları üstlenmesine vurgu yapılmıştır. Oturumun sonuç metninde, toplumun kanaat önderlerini de kapsayacak şekilde, erkeklerin ve oğlan çocuklarının toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınlara karşı şiddet ve ayrımcılığın sonlandırılması çalışmalarına dahil edilmesi, aynı zamanda erkeklerin ve oğlan çocuklarının rol ve sorumluluklarına dair algıları dönüştürmek üzere ulusal politikaların ve programların oluşturulması önerilir.¹²⁶

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi, özellikle son yıllarda aldığı kararlarda bu konuyu özellikle vurgulamaktadır. İnsan Hakları Konseyi’nin 2017 tarihli 33. oturumu karar metninin Kadınlara Karşı Şiddeti Ortadan Kaldırma Çabalarını Hızlandırma: Tüm Kadınlara ve Kız Çocuklarına Karşı Şiddeti Önleme ve Müdahale Etme Çalışmalarına Erkekler ve Oğlan Çocuklarını Dahil Etme başlıklı bölümü (A/HRC/35/L.15) toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti önlemede devletleri ve devlet dışı aktörleri birincil derecede sorumlu kılan ve devletleri gerekli yasal ve yapısal değişiklikleri yapmaya davet eden temel bir dayanak oluşturur.¹²⁷ İnsan Hakları Konseyi’nin toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti önlemede yapısal ve tarihsel eşitsizliklere yaptığı vurgu toplumsal

124 UNDAW. (2008). Women 2000 and Beyond: The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality 30 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/820> s. 8-9

125 <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/take-action/unite>

126 MenEngage. (2018). Briefing note: Engaging men and boys and transforming masculinities for the realization of CEDAW’s Mandates <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1599> s. 10

127 United Nations. (2017). General Assembly. 53. Session. <https://digitallibrary.un.org/record/1305180>

cinsiyet eşitsizliğinin sonuçlarından ziyade temel sebeplerine odaklanması zorunluluğunu işaret eder. Erkeklerin ve oğlan çocuklarının toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarının asli bir unsuru olarak taşıdığı önemin altını çizer. Bu noktada, Konsey, ulusal seviyede politikaların ve stratejilerin geliştirilmesi ve uygulanması, yasal düzenlemelerin yapılması, kamusal kampanyaların düzenlenmesi ve kapasite geliştirme çalışmalarının planlaması sorumluluğunun taraf devletlere ait olduğunu ifade eder.¹²⁸

BM Genel Kurulu’nun ve alt kurulların aldığı kararların tavsiye niteliğinde olduğu ve sınırlı durumlarda bağlayıcılığı olduğu düşünüldüğünde, yıllar süren bu çalışmalara, toplantılara ve alınan kararlara rağmen niçin hâlâ toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorunuyla boğuştuğumuz ve erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına katılması için gerekli yapısal düzenlemelerin niçin etkisiz olduğu anlaşılabilir. Ancak beri yandan, her ne kadar bağlayıcı olmasa da, BM kararları, BM üye ülkelerinin görüşlerini ve önceliklerini yansıtmaları ve daha bağlayıcı olan sözleşmeler ve yükümlülüklerle uluslararası çerçevede bir zemin hazırlaması açısından önemlidir.¹²⁹ BM, üye ülkelerin genel kurul kararlarına uymalarını ve program ve kapasitelerini bu kararlar ışığında gözden geçirmesini bekler.¹³⁰

B. Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi Normları ve Erkeklerin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Katılımı

Avrupa Konseyi ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) uzun yıllar toplumsal cinsiyet eşitliğini ve cinsiyete dayalı ayrımcılığı gündemine almıştı, ancak farklı sebeplerle tüm üye ülkeler nezdinde bağlayıcı ve uygulanabilir bir çerçeve anlaşmanın ortaya konması mümkün olamamıştı. Bu sebeple, toplumsal cinsiyet eşitliği ve cinsiyet ayrımcılığına dair tüm düzenlemeler kaynağını hem Avrupa Konseyi hem de AET müktesebatından almaktadır.¹³¹

Avrupa Birliği, 1957 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) olarak kurulduğu günden bu yana toplumsal cinsiyet eşitliği ideallerini temel dayanaklarından birisi yapmıştır. AET’nin temelini oluşturan anlaşmanın 119. maddesi kadınlar ve erkekler için eşit işe eşit ücret uygulamasını şart koşturmuştur. 1976 yılında Avrupa Adalet Divanı, 119. maddenin yalnızca ekonomik değil aynı zamanda toplumsal hedefleri olduğunu ve toplumsal ilerlemeye ve yaşama ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi amacına hizmet ettiğini ifade eden bir karara imza atmıştır.¹³² 1997 yılında imzalanan Amsterdam Antlaşması’nın 2. maddesi kadın ve erkekler arasındaki eşitliğin Birliğin temel görevlerinden birisi olduğuna vurgu yaparken, 3. maddesi ise kadınlar ve erkekler arasındaki tüm eşitsizlikleri ortadan kaldırarak cinsiyet eşitliğini desteklemeyi taahhüt eder. Antlaşmanın 13. maddesi cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim de dahil olmak üzere tüm ayrımcı uygulamalarla mücadele edilmesinin gerekliliğini işaret eder.¹³³

128 MenEngage. (2018). Briefing note: Engaging men and boys and transforming masculinities for the realization of CEDAW’s Mandates <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1599> s. 8

129 <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/oguz-celikkol/birlesmis-milletler-ve-uluslararasi-sistem-41338118>

130 <http://www.unicankara.org.tr/today/1.html>

131 Burri, S. ve Prechal, S. (European Commission). (2008). EU Gender Equality Law. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1632> s. 3

132 age s. 4

133 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1603>

Avrupa Birliği Sözleşmesi’nin 13. maddesi toplumsal cinsiyet eşitliğini işyerinin dışına da taşımayı olanaklı kılmıştı. Amsterdam Antlaşması toplumsal cinsiyet eşitliğini Birliğin temel ödevlerinden birisi olarak tayin etti ve AB üye ülkelerine tüm yasama faaliyetlerini tasarlariken ve uygularken toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesini göz önüne almayı şart koştu.

Bunun dışında, Avrupa Temel Haklar Bildirgesi tüm alanlarda toplumsal cinsiyet eşitliğini temel bir hak olarak tanıır ve cinsiyet temelinde herhangi bir ayrımı yasaklar (Madde 21); yalnızca istihdamda değil tüm alanlarda toplumsal cinsiyet eşitliği hakkını ve bu hakkın desteklenmesi için gerekli önlemlerin alınmasını şart koşar (Madde 23). Lizbon Antlaşması, Amsterdam Antlaşması’nın toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili maddelerini aynen alıntılamış ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin her alanda tesis edilmesi şartını yinelemiştir. Öyle ki, antlaşmanın 49. maddesi toplumsal cinsiyet eşitliğini üye ülkelerin kabulü için temel şartlardan birisi haline getirmiştir.¹³⁴ Avrupa Konseyi’nin 15-16 Mart 2002 tarihlerinde Barselona’da gerçekleştirdiği toplantının sonuç bildirgesinde ise, üye devletlerin kadınların işgücüne katılımı önündeki tüm engelleri kaldırması gerektiği ifade edilmiştir.

1975 ve 2010 arasında kadınların, özellikle iş yaşamındaki haklarını gözeten ve eşit fırsatlar yaratmayı amaçlayan 15 adet yönerge yayınlandı. Bu yönergelerden birisi de 2004’te düzenlenen kadın ve erkeklerin mal ve hizmetlere eşit erişim hakkını savunan 113 numaralı yönerge idi. Bu yönergeye göre, eğitim, sağlık, sosyal hizmetler ve adalet gibi alanlardaki kamu hizmetleri başta olmak üzere, üye ülke vatandaşlarının tüm hizmetlere erişiminde cinsiyete dayalı ayrımcılık yasaklandı.¹³⁵ Avrupa Adalet Divanı tüm bu yönergeleri dayanak alan, kapsayıcı bir bakış açısıyla yorumlayan içtihatları düzenleyen ve kadınlar ile erkeklerin eşit koşullarda yaşamasını sağlayan birçok karara imza attı.¹³⁶ Ayrıca Avrupa Adalet Divanı, yerel mahkemelerin ulusal kanunları bu yönergeler doğrultusunda yorumlama sorumluluğu olduğunun da altını çizmiş, aksi takdirde, yönergelere ve AB kararlarına aykırı mahkeme kararlarında yasal sorumluluğun üye devletlerde olacağını hatırlatmıştır.¹³⁷

Özellikle 2005 ve 2006 yılları, erkeklerin cinsiyet eşitliği mücadelesine katılımı çalışmalarının hız kazandığı, olası yöntemler ve programların tartışıldığı yıllar olmuştur. Avrupa Komisyonu’nun 2005 tarihli yıllık toplumsal cinsiyet değerlendirme raporu erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğine katılımını Erkekler ve Toplumsal Cinsiyet başlığıyla ayrı bir bölüm içinde tartışmıştır. 2006 yılında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tavsiye Komitesi toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına erkeklerin katılımını çalışma hedeflerinden birisi olarak belirlemiştir. Yine 2006’da Finlandiya’nın Avrupa Birliği Dönem Başkanlığı sırasında, AB üye ülkelerini kapsayan Erkekler ve Toplumsal Cinsiyet - İlerici Politikalara Doğru başlıklı bir çalışma gerçekleştirilmiştir.

3 Mart 2006’da düzenlenen Avrupa Konseyi bahar toplantısında, toplumsal cinsiyet eşitliğinin ekonomik büyüme, refah ve rekabetin gelişimi açısından hayati önem taşıdığı ifade edilerek

134 <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/5/the-treaty-of-lisbon>

135 Burri, S. ve Prechal, S. (European Commission). (2008). EU Gender Equality Law. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1632> s. 13

136 Bekker, S. (2018). An EU Governance Mix of Rights and Advice: The Case of Gender Equality and Employment. <https://ecpr.eu/Events/PaperDetails.aspx?PaperID=38946&EventID=124> s. 3

137 Burri, S. ve Prechal, S. (European Commission). (2008). EU Gender Equality Law. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1632> s. 8

Avrupa Toplumsal Cinsiyet Anlaşması kabul edilmiştir. Avrupa Birliği Konseyi’nin 2006 yılında Brüksel’de yaptığı toplantının sonuç bildirgesinde, kadınların statüsünü iyileştirmek ve toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarını desteklemek için erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği katılımı konusuna daha yoğun bir şekilde eğilmek gerektiği ifade edilmektedir. Konsey bildirgesi, erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklemesinin ve sorumluluk almasının yalnızca kadınlar için değil, erkekler için de kısa ve uzun vadede olumlu sonuçlar getireceğinin altını çizer.

Bildirgede toplumsal cinsiyet stratejilerinin etkili ve kapsayıcı bir şekilde yürürlüğe konmasının ancak erkeklerin ve kadınların ihtiyaçlarını ve ilgilerini göz önüne alan bir yaklaşımla mümkün olabileceği de belirtilmiştir. Ayrıca farklı yaşam koşulları altında farklı şekillerde deneyimlenen cinsiyete dayalı ayrımcılığa karşı erkekleri de kapsayacak programların geliştirilmesi önerilmiştir. Bildiri son olarak, basmakalıp erkeklik rollerinin tartışılmasını eğitim programlarına dahil ederek, erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına katılımını teşvik etmektedir. Bu programlar, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin faili olan erkeklerin yasalar çerçevesinde cezalandırılmasını, genç erkeklerin ve oğlan çocuklarının toplumsal cinsiyet eşitliği farkındalığının artırılması ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin önlenmesi için gerekli önlemlerin alınmasını üye devletlerin asli sorumluluğu olarak belirlemiştir.

1. Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü ve Erkeklerin TCE’ye Katılımı

2010 yılında Vilnius’ta düzenlenen toplantının ardından çalışmalarına başlayan Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü (EIGE) toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarında erkeklerin konumu ve sorunları üzerine odaklanır. EIGE, AB ve üye ülkelerin toplumsal cinsiyet çalışmaları alanındaki faaliyetleri için uygun araçlar ve programlar tasarlar.¹³⁸ Enstitünün geliştirdiği Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları İstatistik Veritabanı erkeklik normları ve davranışları, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kurumsallaşmasında erkeklerin rolü, eşitlikçi erkeklik rollerinin ve temsillerinin oluşturulması ve yaygınlaştırılması bağlamında önemli çalışmalar ve veriler sunar. Örneğin, EIGE’nin hazırladığı Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi 2019 raporuna göre, AB’ye üye ülkelerin endeks ortalama puanı 67,4’tür (en yüksek puan 83,6 ile İsveç ve 77,5 puan ile Danimarka, en düşük puanlar ise 51,2 puan ile Yunanistan ve 51,9 puan ile Macaristan). Ortalama puan 2005 yılından bu yana 5,4; 2015 yılından bu yana ise sadece 1,2 puan artmıştır. Endeks puanı en çok sağlık (88,1) ve para (80,4) başlıklarında yüksektir, en düşük olduğu ise iktidar/güç (51,9) alanıdır.¹³⁹

Eşitsizliğin ana faili olan erkeklerin erkeklik algılarını dönüştürerek erkekleri toplumsal cinsiyet çalışmalarına dahil etmeyi amaçlayan EIGE, aynı zamanda erkeklerin şiddet, okuryazarlık, iş sağlığı, eğitim gibi alanlarda yaşadıkları eşitsizlikleri de çalışmaları kapsamına alır. 2013 yılında Zagreb’te düzenlenen toplantıda, EIGE bir çevrimiçi çalışma platformu olan EuroGender’in tanıtımını yapmış ve erkeklerle ilgili çalışmaları üç ana grupta toplamıştır:

- 1- Toplumsal cinsiyetle ilgili erkekliğe dair politikaların belirlenmesi,
- 2- Kişisel sorunların saptanması,

138 EIGE. (2020). Beijing + 25: the fifth review of the implementation of the Beijing Platform for Action in the EU Member States <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/545> s. 167

139 <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2019>

3- Çağdaş toplumlarda erkekler ve üstlendikleri rollerin izlenmesi.¹⁴⁰

Euro Gender, uzmanların, STK’ların ve üye devlet temsilcilerinin katıldığı bir çevrimiçi toplantıda Avrupa Komisyonu’nun hazırladığı Erkeklerin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Çalışmalarındaki Rolü - Avrupa’nın Stratejileri ve Yaklaşımı başlıklı raporu değerlendirmiş ve erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğine yapacağı katkılara dair şu önerilerde bulunmuştur:

- Toplumsal cinsiyet eşitliği, ancak erkeklerin aktif katılımı ve katkısıyla sağlanabilir ve bu sebeple toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları erkeklerin maruz kaldığı toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikleri de kapsamalıdır. Bu bağlamda, komisyonun temel ödevlerinden birisi de, gençlik, eğitim, kültür ve spor politikaları üretirken erkeklerin de toplumsal cinsiyet duyarlılığını artırmak ve erkekleri toplumsal cinsiyet politikalarına dahil etmektir.
- Ulusal hükümetler toplumsal cinsiyet çalışmalarını ana akımlaştırmak ve erkeklere doğum izni verilmesi veya sigara ya da madde kullanımını azaltmak gibi sağlık politikalarını planlamak ve yürütmekle yükümlüdür.
- Erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına katılımı büyük ölçüde eşitsizliğin onlar için yarattığı sorunları ya da eşitliğin onlara sunduğu faydaları anlamaları ve benimsemeleriyle mümkündür. Bu doğrultuda, partnerleriyle ilişkileri, ev içi sorumlulukları ve ebeveynlik rollerinden başlayarak iş yaşamına ve toplumsal yaşama kadar, erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği sağlandığında elde edecekleri kazanımlara odaklanmış programlara öncelik verilmelidir.
- Erkeklere yönelik planlanacak kampanyalar ve programlar erkeklerin ve erkeklik temsillerinin farklılığı ve çeşitliliğini göz önünde bulundurmalıdır. Sınıf, etnik ve ırk kökeni, toplumsal statü, meslek, eğitim ve kültürel erkeklik algıları bu farklılıkların dayandığı temel unsurlardır ve bu nedenle hazırlanacak kampanyalar ve dahil etme programlarının kesişimselliği dikkate alması başarının anahtarıdır.
- Günümüz toplumunda erkeklerin ve erkeklik temsillerinin çeşitliliğine dair bir kavrayış, aynı zamanda geleneksel erkeklik rollerinin sorgulanmasına ve geleneksel erkeklik rolleriyle uzlaşamayan erkeklerin de kendini ifade edebilmesine olanak sağlar. Erkeklik rollerinin değişimi ve dönüşümüne yönelik geleneksel bir direniş yaygın olarak görülse de, ILO sözleşmesinin 156. maddesi üye ülkelerin, kadın ve erkeklerin sorumlulukları ortak olarak paylaşabilecekleri ve basmakalıp cinsiyet rollerinin dışına çıkabilecekleri bir toplumsal yaşamı inşa etmek ve korumakla yükümlü olduğunu hatırlatmaktadır.¹⁴¹

2. Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) ve Erkeklerin TCE’ye Katılımı

2008 yılında Lizbon Antlaşması’nı takiben Avrupa Konseyi Adalet Bakanları Komitesi bir uzman ekipten toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin önlenmesine ve mücadeleye yönelik standartları belirleyen bir taslak hazırlamalarını istemiştir. Taslak 2010 yılında tamamlanmış ve 2011 yılında imzaya açılmıştır.¹⁴² Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye

140 EIGE. (2013). Men and Gender Equality: An Online Report <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/803> s. 3

141 EIGE. (2013). Men and Gender Equality: An Online Report <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/803> s. 6-9

142 <https://www.euronews.com/2020/07/27/istanbul-convention-what-is-the-domestic-violence-treaty-and-has-it-had-an-impact>

İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (The Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence¹⁴³) ya da daha çok bilinen ismiyle İstanbul Sözleşmesi, 45 ülke tarafından imzalandı ve bu ülkelerden 34 tanesi sözleşmeyi yürürlüğe koydu. Sözleşmeyi imzalayan ülkeler Avrupa Konseyi’nin Azerbaycan ve Rusya Federasyonu dışındaki 42 üye ülkesi üç aday ülke (Sırbistan, Karadağ ve Türkiye) ve birlik dışından Norveç idi. Türkiye sözleşmeyi ilk imzalayan ve yürürlüğe koyan ülke olmuştur.¹⁴⁴ Ermenistan, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Letonya, Liechtenstein, Litvanya, Moldova, Ukrayna, Slovakya ve Birleşik Krallık sözleşme metnini imzalamış olmalarına rağmen yürürlüğe koymadı.¹⁴⁵ Polonya yürürlüğe koymuş olduğu sözleşmeden 2020 Temmuz’unda çekildiğini açıkladı, Macaristan hükümeti ise anlaşmayı yürürlüğe koyma gibi bir niyeti olmadığını beyan etti.¹⁴⁶

İstanbul Sözleşmesi, giriş bölümünde sözleşmeye dayanak teşkil eden İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme (ETS No. 5, 1950) ve ek protokolleri, Avrupa Sosyal Bildirgesi (Şartı) (ETS No. 35, 1961, 1996’da gözden geçirildi, ETS No. 163), İnsan Ticaretine Karşı Avrupa Konseyi Sözleşmesi (CETS No. 197, 2005) ve Çocukların Cinsel Suistimal ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (CETS No. 201, 2007), Avrupa Konseyi Bakanları Komitesinin Kadınların Şiddete Karşı Korunmasına İlişkin Rec (2002) 5 sayılı Tavsiye Kararı, Toplumsal Cinsiyet Standartları ve Mekanizmalarına İlişkin CM/Rec (2007) 17 sayılı Tavsiye Kararı, Kadın ve Erkeklerin Çatışmayı Önleme ve Sona Erdirme ve Barışı Oluşturmadaki Rolüne İlişkin CM/Rec (2010) 10 sayılı Tavsiye Kararı ve ilgili diğer tavsiye kararları; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin içtihat hukuku, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (1966), Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (1966), Kadına Karşı Her Türlü Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (CEDAW, 1979) ve İhtiyari Protokolünün yanı sıra CEDAW Komitesinin kadınlara karşı şiddete ilişkin 19 No.lu Genel Tavsiye Kararı, Çocuk Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (1989) ve İhtiyari Protokolleri (2000) ve Engellilerin Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (2006), Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Anlaşması (2002), Sivil Şahısların Harp Zamanında Korunmasıyla ilgili Cenevre Sözleşmesi (IV) ve sözleşmenin ilgili I ve II no.lu Ek Protokolleri ve uluslararası insan haklarının temel ilkelerini anımsatarak başlar. Giriş bölümünde ayrıca toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığın ve şiddetin “kadınlarla erkekler arasında tarihten gelen eşit olmayan güç ilişkilerinin bir tezahürü olduğunun” altı çizilir. Sözleşme, erkeklerin de aile içi şiddetin mağduru olabileceğine vurgu yapar. Böylelikle, temel olarak kadına yönelik şiddetin önlenmesine odaklanan sözleşme dolaylı olarak da olsa, erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına katılımı ve geleneksel erkeklik temsillerinin dönüşümü meselelerine de değinir. Örneğin, sözleşme toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin “tüm mağdurlarından” bahsederken, toplumsal cinsiyetin tanımını yaparken geleneksel erkeklik rollerini de kapsam içine alırken ve “kadınların ve erkeklerin sosyal ve kültürel davranış kalıplarının değiştirilmesine” (madde 12-1) vurgu yaparken erkeklik rol ve temsillerini de toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri bağlamında

143 Anlaşmanın orijinal başlığında geçen ev içi şiddet ibaresi Türkçeye çevrilirken aile içi şiddet olarak çevrilmiş ve bu anlaşmanın kabul edildiği yıllarda tartışmalara yol açmıştı. O dönem yaşanan tartışmaların bir örneği için <https://www.milliyet.com.tr/gundem/siddet-insan-haklari-ihlalidir-2032080> adresine bakılabilir.

144 European Commission. (2018). Gender equality law in Europe: How are EU rules transposed into national law in 2018? <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/538> s. 75-76

145 <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210/signatures>

146 <https://www.theguardian.com/world/2020/may/05/hungarys-parliament-blocks-domestic-violence-treaty>

değerlendirir. Ancak sözleşmenin bu rapor açısından en önemli vurgusu, tarafları “gençler ve erkekler olmak üzere, toplumun tüm bireylerinin bu Sözleşme kapsamındaki her türlü şiddet olayının önlenmesine aktif bir biçimde katkıda bulunmasını teşvik etmeye” (madde 12-4) yönlendirmesidir. Ayrıca, madde 16-1’de “şiddet olaylarını önleme ve şiddete dayalı davranış kalıplarını değiştirmeye” ve 16-2’de “cinsel suç işleyenlerin yeniden suç işlemelerini önlemeye” yönelik eğitim programları düzenlenmesini gerekli kılar.¹⁴⁷

Avrupa Birliği’nin İşleyişi Hakkındaki Antlaşmanın 216. maddesi “birlik tarafından akdedilen anlaşmalar, birlik kurumları ve üye devletler için bağlayıcıdır¹⁴⁸” hükmünü taşır. Avrupa Konseyi Statüsü sözleşmesinin 16. maddesi ise “Bakanlar Komitesi, Danışma Meclisinin yetkilerine ilişkin 24, 28, 30, 32 ve 35. maddelerin hükümleri saklı kalmak üzere, Avrupa Konseyinin iç örgütlenmesi ve düzenlenmesine ilişkin her konuda bağlayıcı kararlar alabilir. Bu amaçla, gerekli mali ve yönetsel düzenlemeleri yapar” ibaresinin altını çizer.¹⁴⁹ AB, Amsterdam ve Lizbon anlaşmaları yoluyla ve Avrupa Adalet Divanı kararları ve içtihatlarıyla toplumsal cinsiyet eşitliğinin birliğin kurucu temel taşlarından birisi olduğunu teyit etmiş ve cinsiyet eşitliğini sağlamanın ve yaygınlaştırmanın birliğin asli görevlerinden olduğunun altını birçok bildirge ve anlaşmada sık sık çizmiştir.

Bu bağlamda, tüm AB üyeleri açısından bağlayıcı niteliği olan İstanbul Sözleşmesi kapsamında, cinsel taciz ya da saldırı mağdurlarını temsil etmek üzere davaya STK’ların dahil olmasına dair düzenlemeler ayrıca ilgi çekicidir. Neredeyse tüm üye ülkeler, bir STK’nın ya da kurumun davaya müdahil olarak katılmasına ya da cinsel taciz ya da saldırı mağdurları adına dava açabilmesine yönelik düzenlemeler yapmışlardır. Avusturya’da davaya müdahil olma ya da dava açabilme hakkı, ayrımcılık karşıtı alanlarda faaliyet gösteren bir dizi STK’nın oluşturduğu bir şemsiye örgüt olan Klagsverband’a tanınmıştır. Fransa’da, Danimarka’da, İtalya’da, Finlandiya’da ve Sırbistan’da ayrımcılıkla ilgili bir davada sendikaların böyle bir hakkı varken, Fransa’da diğer STK’ların müşterinin yazılı onayını almaları gerekmektedir. Bulgaristan ve İsveç’te hem sendikalar hem de diğer STK’lar ayrımcılık davalarına müdahil olabilir ya da dava açabilir ama öncelik sendikalara verilmiştir. İspanya’da STK’lar ve diğer kuruluşların müdahil olma ve dava açma hakkı yasal olarak tanınmıştır ama davalar çoğunlukla bireyler tarafından açılır ve takip edilir. Yunanistan’da da benzer şekilde STK’ların davalara müdahil olma hakkı yasal olarak tanınmıştır ama dava süreçlerinin finansal yükü yüzünden birçok STK müdahil olma ya da dava açma hakkını kullanmaz. Slovakya’da STK’lar Anayasa Mahkemesi’ne taşınmış davalara müdahil olamaz ama diğer davalara katılma hakları saklıdır. Romanya’da STK’ların yasal süreçleri takip etmesi oldukça sınırlı tutulmuştur.¹⁵⁰ Türkiye’de ise pratikte yalnızca Aile ve Çalışma Bakanlığı’nın müdahil olma talepleri mahkeme tarafından kabul edilirken, CMUK 237. maddeye göre STK’ların talepleri mahkemeler tarafından reddedilmektedir.

İstanbul Sözleşmesi’nin hükümlerinin uygulanıp uygulanmadığını kontrol etmek üzere kurulmuş olan GREVIO komitesi, sözleşme hükümlerinin uygulanmasını takip için yerel ve ulusal

147 Avrupa Konseyi. (2011). Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1169>

148 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1382>

149 <https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/771a1--Avrupa-Konseyi-Statusu.pdf>

150 European Commission (2018). Gender equality law in Europe: How are EU rules transposed into national law in 2018? https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/538_s75-76

hükümet kurumlarını ve STK’ları, insan hakları örgütlerini ve diğer sivil toplum aktörlerini sorumlu tutar.¹⁵¹ Bu bağlamda, resmi devlet kurumları ve devlet dışı aktörler, kadınların hem kamusal hem özel alanda şiddetten korundukları bir hayat yaşamalarını, kadınlar ve erkekler arasındaki eşitliğin yasal statü kazanması ve uygulanmasının sağlanmasını; kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın yasal ve toplumsal dayanaklarının ortadan kaldırılmasını; sözleşmeye taraf ülkelerin sözleşmenin uygulanması ve değerlendirilmesi aşamalarında toplumsal cinsiyet perspektifini benimsemelerini temin etmekle yükümlüdür. GREVIO, ayrıca, İstanbul Sözleşmesi’nin ikinci bölümünün 12-17. maddelerine dayanarak, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamanın tüm bireylerin ortak sorumluluğu olduğunu ve devlet kurumlarının ve devlet dışı aktörlerin tüm bireyleri, özellikle de erkekleri, toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına dahil etme sorumluluğu ve zorunluluğu olduğunu ifade etmektedir.¹⁵²

Avrupa Birliği bünyesinde kurulmuş ve üye devletlerin toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarını düzenlemek, program oluşturmak ve kapasite geliştirmelerine yardımcı olacak bir dizi kuruluş, çalışma ağı ve örgüt de faaliyet göstermektedir. Bu kuruluşların ve ağların birçoğu doğrudan ya da dolaylı olarak erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğine katılımını, toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarının daha kapsayıcı bir bakış açısıyla yapılmasını ve erkeklerin, kadınların ve LGBTİ+’ların eşit ve dayanışma içinde yaşayabilmesini amaçlar. Örneğin, Avrupa Parlamentosu Kadın Hakları ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği (FEMM) Komitesi “eşit fırsat politikaları, her tür şiddetin ortadan kaldırılması ve uluslararası anlaşmaların uygulanması ve takibine” odaklanıyor iken Avrupa Komisyonu Direktörlüğü -Adalet, Tüketiciler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Birimi kadınların karar verme süreçlerine katılımını artırmak, toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı şiddeti sona erdirmek ve toplumsal cinsiyet eşitliğini AB sınırları dışında geliştirmeyi hedeflemektedir.

Bu kurulların çalışmaları ve GREVIO’nun rehberliği doğrultusunda birçok ülke toplumsal cinsiyet eşitliği ve erkeklerin bu çalışmalara katılımı konusunda belirli düzenlemeler yapmıştır. Letonya dışında, tüm AB üyesi ülkeler ve aday ülkelerin bir kısmı eşit muamele yasalarını meclislerinden geçirmiştir. Türkiye, 2016 yılında İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu’nu meclisinden geçirerek bu ülkeler arasında yerini almıştır. Çek Cumhuriyeti, Macaristan, İrlanda, Polonya, Romanya, Slovakya, Slovenya, İsveç ve Birleşik Krallık gibi ülkelerde kadın erkek eşitliğini koruma altına alan yasalar ayrımcılık karşıtı kanunlarla düzenlenmiştir. Belçika, Bulgaristan, Hırvatistan, Danimarka, Finlandiya, Yunanistan, Litvanya, Karadağ, Hollanda, Romanya ve Sırbistan’da toplumsal cinsiyet eşitliği hem Ayrımcılık Karşıtı Kanunlarla hem de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kanunu ile sağlanmaktadır. Bulgaristan’da Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kanunu 2016 yılında yürürlüğe girmiş olsa da hükümetin ve devlet kurumlarının isteksizliği sebebiyle kanunun etkin olması için ilk adımlar ancak 2017 yılı sonunda atılabilmektedir.

Doğrudan cinsiyet ayrımcılığı tüm üye ve aday ülkelerde yasaklanmıştır. Ancak Macaristan yasaları, cinsiyet ayrımcılığı uygulayan kişilerin de haklarını korumak gerektiği gerekçesiyle birçok istisna yaratmıştır ve bu sebeple Macaristan’da birçok ayrımcılık eylemi yasa kapsamında değerlendirilmez. Aynı şekilde, Macaristan yasalarının dolaylı ayrımcılık tanımı da oldukça dar

151 Grevio (2016). Questionnaire on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention) <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1634> s6

152 Age. s.8.

kapsamlıdır ve ayrımcılığa uğrayanın “ciddi derecede zarar görmüş” olmasını gerektirir. Ayrıca, Portekiz ve Türkiye dışında tüm AB üyesi ve aday ülkeler cinsel tacize yönelik bir düzenleme yapmıştır. Ancak birçok ülkede cinsel tacizi tanımlayan ve cezalandıran yasalar daha çok işyerindeki cinsel tacize yönelik olarak hazırlanmıştır. Macaristan ve Yunanistan’da yasal düzenlemeler olsa bile uygulamada taciz davası açabilmek ve takibini yapabilmek yasal boşluklar yüzünden her zaman mümkün olmamaktadır.

Belçika, Hırvatistan, Finlandiya, Fransa, Almanya ve Yunanistan’da yerel ve parlamento seçimlerinde adayların en az üçte birinin erkek ya da kadın olması şartı varken, İrlanda, İtalya, Liechtenstein, Lüksemburg, Makedonya, Malta, Karadağ, Norveç ve Polonya’da bu oran yüzde 35’tir. Portekiz, Sırbistan, Slovenya, İspanya, Türkiye ve Birleşik Krallık mevcut yasalarında halihazırda benzer düzenlemeler olduğunu bildirerek yeni bir düzenleme yoluna gitmemişlerdir. Macaristan’da benzer yasal düzenlemeler olsa bile pratikte uygulanmamaktadır.

AB yasalarında, cinsiyet, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, toplumsal cinsiyet için resmi tanımlar yer almıyor olsa da, Finlandiya, Karadağ, Sırbistan, Malta ve İsveç toplumsal cinsiyet eşitliğine dair yasalarda biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımını özellikle yapmıştır. Ancak Avrupa Adalet Divanı’nın kararları doğrultusunda, cinsiyet geçişlerinden (gender reassignment) kaynaklanan ayrımcılık da cinsiyet ayrımcılığı olarak tanımlanmıştır. Bu doğrultuda, Belçika, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Finlandiya, Yunanistan, Macaristan, Malta, Karadağ, Portekiz, Slovakya, İsveç ve Birleşik Krallık cinsel yönelime ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılığı da toplumsal cinsiyet ayrımcılığı kapsamında değerlendirecek yasal düzenlemeler yapmıştır. Cinsel kimlik ve cinsiyet yönelimine dair özel düzenlemelerin olmadığı Hırvatistan ve Fransa gibi ülkelerde halihazırda daha geniş kapsamlı bir cinsiyet ayrımcılığı düzenlemesi mevcuttur. Almanya Federal Anayasa Mahkemesi 2017 yılında aldığı bir kararla 2018 yılından itibaren doğum belgelerinde üçüncü cinsiyet için bir yer ayrılmasına karar vermişti.

AB Parlamentosu, 2017 yılında tüm imzalar toplandıktan sonra İstanbul Sözleşmesi’ni Genel Kurul’a getirmiş ve Genel Kurul’da oyladıktan sonra resmi olarak yürürlüğe koymuştur. AB üye ülkelerinin de anlaşmayı yerel meclislerde onaylayarak yürürlüğe koymasını hızlandırmak amacıyla 2019 yılında Avrupa Adalet Divanı’ndan görüş istemiştir.¹⁵³ Avrupa Birliği Komisyonu, İstanbul Sözleşmesi’nin üye ülkeler tarafından yürürlüğe konmaması halinde, AB yetkilerine dayanarak 2021’deki önlem paketleri kapsamında sözleşme koşullarını yeniden önermeyi planlamaktadır. Komisyon özellikle AB Sözleşmesi’nin 83-1 maddesini temel alarak toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti Avrupa Suçları (Eurocimes) olarak da adlandırılan daha geniş çaplı suçlar kapsamında değerlendirmeyi ve cinsel taciz, kadın istismarı ve kadın sünneti gibi kadınlara yönelik şiddeti önlemek için ek tedbirler almayı planlamaktadır.¹⁵⁴ Ayrıca AB Komisyonu, Mağdur Hakları Yönergesi temelinde toplumsal cinsiyete dayalı şiddet mağdurlarını korumak ve özel ihtiyaçlarını karşılamak üzere 2020 yılında bir Mağdur Hakları Strateji Belgesi yayınlamayı düşünmektedir. AB’nin 2012/29/EU numaralı yönergesi suç mağdurlarının hakları, desteklenmesi ve korunması için minimum standartları belirlemiştir.¹⁵⁵

153 <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-area-of-justice-and-fundamental-rights/file-eu-accession-to-the-istanbul-convention/12-2020>

154 European Union. (2020). Striving for a Union of Equality The Gender Equality Strategy 2020-2025 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1604>

155 age

Komisyon yakın gelecekte toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve ev içi şiddetin önlenmesi için üye devletleri ve paydaşları bir araya getirerek bir çalışma ağı oluşturacak ve erkeklerin ve oğlan çocuklarının toplumsal cinsiyet algısını değiştirmeye ve toplumsal cinsiyet çalışmalarına dahil etmeye öncelik veren eğitim, kapasite geliştirme ve destek projelerine destek sağlayacaktır. Bu çalışmaları yaparken, özellikle ILO’nun 190 numaralı Şiddet ve Taciz sözleşmesinde, 206 numaralı tavsiye kararında ve AB’nin 2006/54/EC numaralı Yönergesi’nde yer alan işyerinde şiddet ve cinsel tacizle mücadele ve çalışanların toplumsal cinsiyet farkındalığını artırma ilkelerine atıf yapılacaktır. Son olarak, Komisyon tüm ülkelere İstanbul Sözleşmesi’ni yürürlüğe koymaları; ILO’nun Şiddet ve Tacizle Mücadele Sözleşmesi’ni uygulamaları; Mağdur Hakları Yönergesi, 2011/93/EU numaralı Çocuklara Yönelik Cinsel İstismarın Önlenmesi Yönergesi ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin önlenmesine dair 2004/80/EC, 2011/36/EU, 2019/1158 ve 2011/99/EU gibi yönergelerin ve Regulation No. 606/2013 düzenlemelerin uygulanması; toplumsal cinsiyete dayalı şiddete ve cinsiyet eşitsizliklerine dair sistematik veri toplanması ve analizinin yapılması; AB’nin “eşitlik, vatandaşlık hakları ve değerler” temalı fonları yardımıyla kamu hizmetlerinin ve STK ağlarının desteklenmesi tavsiyesinde bulunmaktadır.¹⁵⁶

3. İstanbul Sözleşmesi ve Cinsiyetçi Dirençler

İstanbul Sözleşmesi özelinde, toplumsal cinsiyet eşitliğini düzenleyen uluslararası sözleşmelere yönelik birçok eleştiri ve ulusal politikalar doğrultusunda direniş de mevcuttur. BM ve AB’nin toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmaları gibi İstanbul Sözleşmesi de büyük ölçüde heteronormatif cinsiyet ikiliğini temel alarak hazırlanmıştır. Sözleşme, meselenin de ciddiyeti ve aciliyeti sebebiyle haklı olarak, daha çok kadınlara yönelik şiddet ve hak temelli mücadeleyi odağına almıştır. Sözleşmenin de temel aldığı AB toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarının ve sözleşmelerinin vurgusu çoğu zaman sadece çalışma koşulları, iş yaşamına eşit katılım ve eşit rekabet koşullarını düzenleyen sözleşmeler ve düzenlemeler seviyesinde kalmıştır. AB, ancak son yıllarda toplumsal cinsiyet çalışmalarını daha geniş bir perspektifte ve erkeklerin katılımını da kapsayacak şekilde yeniden düzenlemiştir.

Bunun yanı sıra, değişen politik koşullar ve yükselen muhafazakârlık sebebiyle toplumsal cinsiyet eşitliğine dair uluslararası sözleşmelere dair bir direnç de söz konusudur. Toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı kamuoyu tarafından çerçevesi net çizilebilmiş ve anlaşılabilmiş bir kavram değildir. Birçok ülkede, özellikle Ortadoğu, Kuzey Afrika, Güneydoğu Asya, Doğu Avrupa, Polonya, Romanya ve Türkiye örneğinde olduğu gibi geleneklerine bağlı ve dinin toplumsal yaşamın ayrılmaz bir parçası olduğu bölgelerde, toplumsal cinsiyet kavramı çoğu zaman uluslararası politik dayatmalar ve yerel kültürlerin yozlaştırılmasıyla özdeşleştirilmiştir. Örneğin, 2018 yılında, sekiz üye ülkeden 333 STK’nın Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği’ne gönderdiği ortak mektupta İstanbul Sözleşmesi’nde toplumsal cinsiyet kavramının düzenleniş biçiminin yeniden gözden geçirilmesi istenmiştir.¹⁵⁷ Polonya’da ve Romanya’da kilisenin, Türkiye’de ise dini cemaatlerin toplumsal cinsiyet kavramına bakışları ve uluslararası sözleşmelerden çekilme konusunda hükümetlere baskı yapıyor oluşu bir sır değildir.

156 European Union. (2020). Striving for a Union of Equality The Gender Equality Strategy 2020-2025 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1604>

157 <https://www.irs.in.ua/files/publications/Letter-to-Secretary-General-of-CoE-Thorbjorn-Jagland.pdf>

Küresel çapta yükselen cinsiyetçi politikalar ve kampanyalar, toplumsal cinsiyet çalışmalarını ve toplumsal cinsiyete dair tartışmaları, politik tartışmaların ve kutuplaşmanın merkezine taşımıştır. Bu cinsiyetçi politikaların temel argümanlarından birisi de, toplumsal cinsiyetin aile yapısını ve toplumsal dokuyu çürüteceği, erkekleri mağdur edeceği ve tehdit edeceği argümanıdır. Bu argüman geleneksel bir yaşam süren ve ekonomik, toplumsal ve politik anlamda kendini güçsüz hisseden birçok erkeği toplumsal cinsiyet tartışmalarına karşı önyargılarla dolu bir politik kutuba hapseder.¹⁵⁸ Romanya, Macaristan, Polonya, Bulgaristan, Letonya, Litvanya ve Slovakya, gibi ülkelerde toplumsal cinsiyet eşitliği ve hak savunuculuğu odaklı STK'lara yapılan baskılar,¹⁵⁹ üniversitelerde derslerin yasaklanması ve bölümlerin kapatılması, toplumsal cinsiyet odaklı kampanyaların ve aktivitelerin devlet eliyle yasaklanması ya da kriminalize edilmesi toplumların ve daha özelden de erkeklerin, toplumsal cinsiyet çalışmalarına tereddütle yaklaşmasına, bu da nihayetinde uluslararası sözleşmelerin etkin bir şekilde uygulanamamasına sebep olmaktadır.

Avrupa Parlamentosu, bu tür dirençlerin ve tepkileri çözüme kavuşturmak ve bir uzlaşma sağlayarak üye ülkeleri toplumsal cinsiyete dair daha etkili politikalar üretmeye ve uygulamaya teşvik etmek için bir yol haritası hazırlamıştır. AB'ye bağlı Sivil Özgürlükler, Adalet ve İçişleri Komitesi (LIBE) ve Kadın Hakları ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Komitesi (FEMM) ortak bir çalışma yaparak, özellikle mülteci hakları, yasal düzenlemeler ve İstanbul Sözleşmesi'nin uygulanmasına dair yapısal sorunlar konusunda çalışmalar yapılmasını önermişlerdir. Bu doğrultuda, 2019 Nisan'ında Avrupa Parlamentosu, Avrupa Adalet Divanı'ndan bir görüş isteyerek, hakların ve sorumlulukların daha net ve kapsayıcı bir modelle tanımlanmasını sağlayacak bir yasal kararın oluşturulmasını talep etmiştir. Parlamento, İstanbul Sözleşmesi'nin uygulanmasına yönelik direnci anlamak ve aşmak amacıyla bir diyalog kurulu oluşturarak itirazların dinlenmesi, değerlendirilmesi ve anlaşmazlıkların çözülmesi için adım atılmasını karara bağlamıştır. 2018 Mayıs'ında yapılan bir toplantıda, sözleşmenin kadına yönelik şiddeti önlemeyi hedeflediği ve geleneksel aile yapısını yok etmek gibi bir amacının olmadığı belirtilmiş; 2019 yılında bir parlamento kararı ile İstanbul Sözleşmesi'ne karşı çıkmanın ve geri çekilmenin uluslararası sözleşmelerle karara bağlanmış ve üzerinde anlaşılmış ayrımcılık, şiddet ve eşitsizliğe sıfır tolerans normlarının ihlali olduğu bildirilmiştir.¹⁶⁰

Toplumsal cinsiyet eşitliğine dair uluslararası sözleşmelerin ve bu sözleşmelere ışık tutacak normların ve standartların inşa edilmesi bazen de kavramsal paradigma üzerinde uzlaşılabilmesi sebebiyle ortaya çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet kavramının biyolojik özcülüğün ötesinde toplumsal normlar, davranış kalıpları ve performans dayalı tanımının, kaçınılmaz olarak beraberinde getirdiği muğlaklık ve akışkanlık toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyet eşitliği kavramlarının tam olarak anlaşılabilmesine neden olur. Bazı durumlarda ise, Türkiye’de örneğin, toplumsal cinsiyet eşitliği tartışmaları zorunlu olarak daha akut sorunlarla, cinsel saldırı, kadınlara yönelik şiddet ve kamusal haklar sorunlarıyla sınırlı kalmakta ve daha geniş bir perspektifte toplumsal cinsiyet eşitliğinin tartışılması mümkün olamamaktadır. Bu nedenlerle, toplumsal cinsiyet eşitliği alanında çalışan, özellikle de erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesine

158 EIGE. (2020). Beijing + 25: the fifth review of the implementation of the Beijing Platform for Action in the EU Member States <https://dspace.ceid.org/xmlui/handle/1/545> s. 20

159 age s. 25

160 <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-civil-liberties-justice-and-home-affairs-libe/file-eu-accession-to-the-istanbul-convention>

katılımını hedefleyen uluslararası sözleşmeler, uluslararası örgütler, sivil toplum kuruluşları ya da yerel oluşumlar ya politik yaftalamalara maruz kalmakta, ya çalışmalarının çerçevesini net bir şekilde çizememekte ya da hitap ettiği kitlenin sorunları arasında öncelik sırası yapmak zorunda kalmakta/ bırakılmaktadır.

Bunun yanı sıra, uluslararası sözleşmeler de dahil olmak üzere birçok yapısal ve yasal düzenleme çok yaygın bir şekilde toplumsal cinsiyet eşitliği meselesi bir kadın meselesi olarak görülmüş ve yapılan çalışmaların, düzenlenen program ve kampanyaların çerçevesi ve hedefleri bu doğrultuda belirlenmiştir. Bu bir yandan, erkeklerin konfor alanlarını tahkim etmelerine ve toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinin yükünü kadınların sırtına yüklemelerine olanak sağlarken, öte yandan da erkekleri ve diğer cinsel kimlik ve yönelimlere sahip bireyleri toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinin dışına itmiş, onları bu mücadelenin ne öznesi ne de nesnesi olarak tanımlamıştır. Aynı bakış açısının, günümüzde de uluslararası örgütlerden yerel hükümetlere ve kuruluşlara, STK'lara ve hak savunucusu oluşumlara kadar yerleşmiş olduğunu söylemek çok da yanlış olmaz. Ancak bu meselenin asıl odaklanması gereken noktası şudur: Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sadece kadınların meselesi olduğunu düşünmek geleneksel erkeklik normlarının ve ataerkinin eşitsizliğin ana faili olduğunu görmemizi zorlaştırır. Erilliğin ve ataerkinin görünmezliği erkeklerin mesuliyetlerini üstlenmelerinin önündeki en büyük engeldir.

Yukarıda da bahsi geçtiği üzere, toplumsal cinsiyetin tanımının muğlaklığı ve belirsizliği ve toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinin sınırlarının belirsizliği, bu alanda çalışan yerel yönetimler ve örgütlerin görev tanımlarında da bir belirsizliğe yol açar. Belediyeler, sağlık kurumları, meslek örgütleri, hak savunucusu örgütler ve silahlı kuvvetler gibi kurumlar, kapasitesi ve görev tanımı gerektirdiği halde toplumsal cinsiyet eşitliğini (ve özellikle erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğine katılımını) görev alanı içinde görmezken, LGBTI+ örgütleri ve kadın örgütleri gibi kendilerini doğrudan toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesiyle ilişkilendiren örgütler için de erkeklik değerlerinin dönüştürülmesi ve erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğine katılımı öncelikli bir çalışma alanı olmayacaktır.¹⁶¹

4. Uluslararası Sözleşmelerde LGBTI+ Hakları ve Homofobi

Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'ne (1948) göre, bireylerin ya da toplulukların temel insan hakları ve özgürlüklerini korumak ve geliştirmek uluslararası yasalar ve sözleşmelerle garanti altına alınmıştır. Sözleşmeye taraf ülkeler temel insan haklarından faydalanmayı engelleyen eylemlerden kaçınacak ve bu hakların mümkün olan en geniş çerçevede uygulanması için olumlu bir tavır benimseyeceklerdir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin bu yaklaşımı, BM İnsan Hakları Komitesi, BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, BM Çocuk Hakları Komitesi, BM İşkenceye Karşı Komite ve BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi (CEDAW Komitesi) kararlarının ve uygulamalarının temeli olmuştur.¹⁶² Bireyler arasında ayrımcılık yapılamayacağı ve herkesin kanun önünde eşit olduğu, doğrudan ya da dolaylı olarak ayrımcılığa dair tüm uluslararası sözleşme ve metinlerin cinsel yönelime dayalı ayrımcılığı da kapsadığı şu uluslararası sözleşmelerle belirlenmiştir:

161 EIGE. (2012). The Involvement of Men in Gender Equality Initiatives in the European Union <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/813> s. 36

162 UNFE. (2017). International Human Rights Law and Sexual Orientation & Gender Identity <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1605>

1. Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin 1. ve 55. maddeleri
2. Evrensel İnsan Hakları Beyannamesinin 7. maddesi
3. Sivil ve Politik Haklar Sözleşmesinin (ICCPR) 2., 4., 17., ve 26. maddeleri
4. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesinin 2. ve 3. maddesi
5. Çocuk Hakları Sözleşmesinin 2. maddesi
6. Şiddete Karşı Komite, Madde 2’nin Uygulanması 2 numaralı Genel Yorum
7. Tüm Göçmen İşçiler ve Aile Üyelerinin Haklarının Korunması Sözleşmesinin 7. maddesi
8. Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin 3. maddesi
9. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 14. maddesi ve 12. numaralı protokolü
10. AB Temel Haklar Sözleşmesinin 21. maddesi¹⁶³
11. AB Amsterdam Antlaşması 13. maddesi

BM kararlarında LGBTİ+’ların haklarını korumaya yönelik yasal zorunluluklar dört kategoride incelenebilir:

- 1- Bireyleri homofobik ve transfobik şiddetten korumak, işkenceyi ve buna ek olarak vahşi, insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleyi önlemek. Üye devletler, cinsel yönelime dayalı şiddeti cesaretlendirecek nefret suçlarını önlemek için gerekli yasal düzenlemeleri yapmakla ve cinsel yönelime dayalı şiddete dayalı adli süreçleri etkili bir şekilde yürütüp raporlamakla yükümlüdür.
- 2- Rızaya dayalı cinsel birlikteliklerde eşcinselliği suç haline getiren tüm yasaların kaldırılması, bireylerin cinsel yönelimi ya da toplumsal cinsiyet kimliği sebebiyle herhangi bir şekilde tutuklanması, gözaltına alınması ya da insan onuruna yakışmayacak şekilde fiziksel muayeneye tabi tutulmasının engellenmesi.
- 3- Cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliği temelindeki ayrımcılığın engellenmesi. LGBTİ+’lara karşı ayrımcılığı ve damgalamayı önlemek için eğitim vermek.
- 4- LGBTİ+’ların ifade özgürlüğü, bir araya gelme ve barışçıl örgütlenme haklarının garanti altına alınması, bu haklara yönelik herhangi bir sınırlamanın toplumsal cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim temelinde bir ayrımcılığa yol açmayacağından emin olunması, LGBTİ+’ların haklarına saygıyı öne çıkaran bir eşitlik ve farklılık kültürünün teşvik edilmesi.¹⁶⁴

BM İnsan Hakları Komitesi 1989 yılında yayınladığı 18. numaralı Genel Yorumun 1. paragrafında “Kanun önünde eşitlik ve herhangi bir ayrımcılığa uğramadan eşit koruma hakkı ile birlikte ayrımcılığın önlenmesi insan haklarının korunmasına dair temel ve genel bir prensibi oluşturur” ifadesini kullanır.¹⁶⁵ Aynı ifade Sivil ve Politik Haklar Sözleşmesinin 26. maddesiyle de desteklenir. İnsan Hakları Komitesi ayrımcılık kavramını ırk, renk, cinsiyet, dil, din, politik düşünce, ulus kimliği gibi bir dizi kategoriyi de içeren geniş bir bakış açısıyla yorumlamaktadır. Komite, devletlerin ya da bireylerin yol açtığı hak ihlallerini önleme ve takip yükümlülüğünü devletlere verir.

163 ICJ. (2009). Sexual Orientation, Gender Identity and International Human Rights Law <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1594> s. 37

164 UNFE. (2017). International Human Rights Law and Sexual Orientation & Gender Identity <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1605>

165 United Nations. (1989). General comments adopted by the Human Rights Committee under article 40, paragraph 4 of the International Covenant on Civil and Political Rights <https://digitallibrary.un.org/record/84170>

Ancak İnsan Hakları Komitesi’nin ayrımcılığa karşı maddeleri ve hükümleri cinsiyet ayrımcılığını yasaklıyor olsa da, cinsel yönelim ve cinsel kimlik ifadelerinin açık bir şekilde yer almaması birçok tartışmaya yol açmıştır. Ancak, 26. maddede ayrımcılık kategorilerini sıralarken kullanılan “ve diğer kimlik statüleri” ifadesinin cinsel yönelime dayalı ayrımcılığı da kapsadığı genel bir görüş olarak kabul edilir.¹⁶⁶

Cinsel yönelime dayalı ayrımcılık ve LGBTİ+ hakları birçok kez BM gündemine gelmiş olsa da, uzun yıllar bir sonuç alınamamıştır. 1992’de Brezilya’da düzenlenen Çevre ve Gelişme Konferansı’nda, 1993’te Viyana’da düzenlenen İnsan Hakları Dünya Konferansı’nda, 1994’te Mısır’da düzenlenen Nüfus ve Gelişme Konferansı’nda, 1994’te düzenlenen Üreme Sağlığı ve Adalet Konferansı’nda cinsel yönelime dayalı ayrımcılık ve hakların garanti altına alınması gündeme getirilmişti. 1995 yılında Pekin Platformu’nun sonuç bildirgesinin 96. maddesinde kadınların kendi cinsel hayatlarını kontrol etme haklarından bahsederken cinsel yönelim ifadesinin eklenmesi önerilmişti ancak müzakereler neticesinde ifadenin metinde yer almamasına karar verildi.¹⁶⁷

1994 yılında *Toonen vs. Avustralya* davasında, İnsan Hakları Komitesi ICCPR Sözleşmesinin 2. ve 17. maddesine dayanarak özel hayatın gizliliğinin ihlal edildiğine hükmetmiş, 2. maddede geçen “cinsiyet” ibaresini cinsel yönelimi de içerecek şekilde genişleterek yorumlamış¹⁶⁸ ve Avustralya hükümetinin ahlaki meselelerin bir ülkenin iç işleri kapsamında değerlendirilmesi gerektiği yönündeki savunmasını reddetmiştir.¹⁶⁹

BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (ECOSOC), 2000 yılında yayınladığı 14. ve 15. Genel Yorum metninde, ECOSOC sözleşmesinin 2. ve 3. maddesi gereğince sağlık bakımına erişimde cinsel yönelime dayalı bir ayrımcılık yapılamayacağına hükmetmiştir.¹⁷⁰ Şiddete Karşı Komite, 2. maddenin uygulanmasına dair 2 numaralı Genel Yorum Belgesi’nde cinsel yönelime dayalı ayrımcılık karşıtlığının temel prensiplerden birisi olduğunu belirtmektedir.¹⁷¹ BM Çocuk Hakları Komitesi de yetişkin sağlığı, HIV/AIDS ve çocuk hakları bağlamında cinsiyet yönelimine dayalı ayrımcılığın yasaklanması gerektiğini ifade etmektedir.¹⁷² 2003’de, Brezilya’da düzenlenen İnsan Hakları Komisyonu’nda Brezilya, İnsan Hakları ve Cinsel Yönelim başlıklı bir karar metninin çıkarılması konusunda ısrarcı oldu ancak Pakistan’ın başını çektiği çoğu İslam ülkesi olan üyelerin karşı çıkmasıyla karar 2004’te düzenlenen toplantıda görüşülmek üzere ertelendi. 2004’te tekrar görüşülen önerge üye ülkelerin çoğunluğunun oyunu alamayınca reddedildi.¹⁷³

166 ICJ. (2009). Sexual Orientation, Gender Identity and International Human Rights Law <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1594> s. 41

167 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1635>

168 <http://hrlibrary.umn.edu/undocs/html/vws488.htm>

169 ICJ. (2009). Sexual Orientation, Gender Identity and International Human Rights Law <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1594>

170 United Nations. (2000). General comment no. 14 (2000), The right to the highest attainable standard of health. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1612>

171 United Nations. (2008). Committee Against Torture (CAT), *General Comment No. 2: Implementation of Article 2 by States Parties*, CAT/C/GC/2 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1606>

172 ICJ. (2009). Sexual Orientation, Gender Identity and International Human Rights Law <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1594>

173 Girard, François. (2005). Negotiating Sexual Rights and Sexual Orientation at the UN <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1607>

2006’da, BM İnsan Hakları Komisyonu’nda 54 ülke adına Norveç’in önerisi ve 69 ülkeden 460 STK’nın imzasıyla cinsel yönelim, toplumsal cinsiyet ve insan hakları konulu bir ortak deklarasyon önerisi verdi. Önerge toplumsal cinsiyete dair çalışmaların ve sorunların tüm cinsel yönelimleri kapsayacak şekilde genişletilmesini öneriyordu.¹⁷⁴ 2008’de, Arjantin’in önderlik ettiği 69 ülke başka bir ortak deklarasyon daha yayınladı ancak Arap ülkelerinin itirazıyla Genel Kurul’dan geçmesi engellendi.¹⁷⁵ 2008 yılında New York’ta toplanan BM Genel Kurulu G/RES 2435 (XXXVIII-O/08) numaralı Genel Kurul Kararı ile tüm üye ülkelere cinsel yönelime dayalı ayrımcılığın sonlandırılması ve eşcinselliğin bir suç olmaktan çıkarılması çağrısında bulunuyordu.¹⁷⁶ 2011 yılında İnsan Hakları Komitesi toplantısında Güney Afrika Cumhuriyeti’nin önderliğinde bir başka önerge daha verildi. Önerge, 1993’te Viyana’da düzenlenen İnsan Hakları Dünya Konferansı’nda dile getirilen cinsel yönelime dayalı ayrımcılığın boyutlarının belirlenmesi, ayrımcı kanunların, uygulamaların ve şiddet eylemlerinin belgelenmesi amacıyla bir rapor hazırlanmasını talep ediyordu.¹⁷⁷ Bu önerge Genel Kurul’da kabul edildi ve yıllar süren çabaların ilk somut ürünü olarak tarihe geçti. Rapor 2011 yılında yayımlandı; ayrımcılık, nefret suçları ve eşcinselliğin suç haline getirilmesine dair örnekleri sıralıyordu.¹⁷⁸

2011 yılında BM İnsan Hakları Konseyi, A/HRC/RES/17/19 numaralı kararı ile cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve ayrımcılığa karşı “derin bir kaygı” duyduğunu bildirmiş ve bu hak ihlallerinin boyutunu belirlemek üzere bir çalışma komisyonu kurulmasını önermiştir.¹⁷⁹ Bu doğrultuda hazırlanan rapor, cinsel yönelimlere karşı ayrımcılığı da kapsayacak şekilde cinsiyet ayrımcılığının ve şiddetin ana hatlarını ortaya koymuş ve raporun sonuçları 2012 yılında Konsey bünyesinde cinsel yönelimlere yönelik şiddetin tartışıldığı ilk hükümetler arası toplantıda ele alınmıştır.¹⁸⁰ BM Genel Kurulu 2013 yılında aldığı A/RES/67/168 sayılı kararı ile cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyete dayalı cinayetler de dahil olmak üzere (Madde 6b) insanların yaşam hakkını tehdit eden tüm ihlallere karşı bireyleri korumanın üye devletlerin sorumluluğunda olduğunu ifade etmiştir.¹⁸¹ 2016 yılında İnsan Hakları Komisyonu, cinsel yönelime dayalı ayrımcılık ve şiddetin sebeplerine dair bir rapor hazırlamak üzere bir bağımsız uzman atanmasına karar verdi.¹⁸² Türkiye, tüm bu toplantılar boyunca taraf olmaktan kaçınmış ve çekimser oy kullanmıştır.

Avrupa Birliği’nin İşleyişi Hakkındaki Sözleşme’nin 10. maddesi ve Avrupa Birliği Sözleşmesi’nin 2. ve 3. maddelerinde yer alan ayrımcılığın önlenmesi ve eşitlik prensipleri LGBTİ+ bireylerin haklarını da güvence altına alır. Avrupa Birliği Temel Haklar Sözleşmesi’nin 21. maddesi ırk,

174 UN Human Rights Council. (2006). NGO Joint Statement on Sexual Orientation, Gender Identity & Human Rights <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1608>

175 <https://www.hrw.org/news/2008/12/18/un-general-assembly-statement-affirms-rights-all>

176 European Union. (2008). Statement on Human Rights, Sexual Orientation and Gender Identity. <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?docid=49997ae312>

177 <https://news.un.org/en/story/2011/12/398432-un-issues-first-report-human-rights-gay-and-lesbian-people>

178 United Nations. (2011) General Assembly 19. Session. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1609>

179 UN Human Rights Council. (2011). Discriminatory laws and practices and acts of violence against individuals based on their sexual orientation and gender identity. Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights. A/HRC/19/41. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1613>

180 UNFE. (2017). International Human Rights Law and Sexual Orientation & Gender Identity <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1605>

181 United Nations. (2013). General Assembly 67. Session <https://undocs.org/en/a/res/67/168>

182 <https://www.ohchr.org/en/issues/sexualorientationgender/pages/index.aspx>

etnik köken, dil, cinsiyet, inanç gibi birçok kategorinin yanında cinsel yönelime dayalı ayrımcılığın da yasaklandığını ifade etmektedir. Bu belge cinsel yönelime dair ayrımcılığı yasaklayan ilk uluslararası sözleşmedir.¹⁸³ Bu ifadeler temelinde oluşturulan prensipler gereğince, Avrupa Birliği’ne üyelik başvurusu yapan ülkelere, istihdamda cinsel yönelime dayalı ayrımcılığı yasaklayan kanuni düzenlemelerin yapılması şart koşulmaktadır.¹⁸⁴AB Amsterdam Antlaşması’nın (1997) 13. maddesi, cinsiyet, ırk veya etnik köken, din veya inanç, engellilik, yaş veya cinsel yönelime karşı ayrımcılıkla mücadele için gerekli adımların atılmasını öngörmektedir.¹⁸⁵

Avrupa Birliği Parlamenterler Meclisi’nin eşcinsellere karşı ayrımcılığı ele alan 1981 tarihli 924 sayılı kararı, eşcinsellerin ve partnerlerinin üye ülkelerde sığınmacı statüsünde sahip olacağı hakları düzenleyen 2000 tarihli 1470 sayılı kararı ve spor dallarında ve spor müsabakalarında eşcinsellerin haklarını düzenleyen 2003 tarihli 1635 sayılı kararı cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğine dair daha net ve ayrıntılı hükümler içermektedir.¹⁸⁶ 1981 yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Kuzey İrlanda’da eşcinsel bir erkeğin mevcut yasal düzenlemelerin eşcinselleri kanunlar karşısında korunmasız ve tehdit altında bıraktığı iddiasıyla açtığı davada, eşcinselliği yasaklayan ya da ahlaksızlık çerçevesinde cezalandıran yasaların Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 8. maddesinde düzenlenen mahremiyetin gizliliğini ihlal ettiği yönünde bir karar vermiştir. AİHM 1988 Norsis vs. İrlanda ve 1993 Modinos vs. Kıbrıs kararında, AİHS’nin aynı maddesine dayanarak toplumun ahlakını korumanın devletin görevi olduğunu ileri süren İrlanda ve Güney Kıbrıs hükümetleri aleyhinde karar vermiştir. AİHM ayrıca 1999 yılında eşcinsellerin orduda görev yapmasını engelleyen İngiltere hükümeti aleyhine ve aynı yıl Portekiz’de çocuğunun velayetini alması engellenen bir eşcinsel babanın lehine aynı maddeye dayanarak hüküm bildirmiştir. AİHM, 1999 yılında cinsel yönelimin bir ayrımcılık kategorisi olduğunu karara bağlamıştır. AİHM ayrıca S.L. vs. Avusturya, Goodwin vs. İngiltere ve Van Kück vs. Almanya davalarında da 8. maddeye dayanarak mağdur lehine karar vermiştir.¹⁸⁷

Avrupa Adalet Divanı da, Avrupa Konseyi’nin 1978 tarihli 78/7/EEC numaralı genelgesine dayanarak bir dizi davada cinsel yöneliminden dolayı işinden atılan, emeklilik hakları verilmeyen ya da işyerinde ayrımcılığa uğrayan LGBTİ+ bireylerin lehine karar vermiştir. Genelge, sosyal güvenlik konularında kadınlar ve erkeklere eşit muamele prensibine dayanmaktadır.¹⁸⁸ Avrupa Birliği Parlamentosu 1997 yılında cinsiyet ayrımcılığında ispat yükümlülüğü meselesine dair yayınladığı 97/80/EEC numaralı genelgede cinsiyete ve cinsel yönelime dayalı ayrımcılığı “dolaylı ayrımcılık” olarak tanımlamış ve ayrımcılık yarattığı iddia edilen işlemlerin “gerekli, uygun ve cinsiyete bağlı olmayan objektif faktörlere” dayalı olması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁸⁹

183 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/623>

184 ICJ. (2009). Sexual Orientation, Gender Identity and International Human Rights Law <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1594> s. 43

185 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1603>

186 ICJ. (2009). Sexual Orientation, Gender Identity and International Human Rights Law <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1594> s. 41

187 age s. 29

188 age s. 51-53

189 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31997L0080>

AİHM 2008 yılında 43456/02 sayılı kararı ile evli olmayan kişilerin de evlatlık edinebileceğini ve kişinin cinsel yöneliminin bir engel olarak görülemeyeceğini ilan etmiştir.¹⁹⁰ Avrupa Parlamentosu 2000 yılında yayınladığı İstihdam Genelgesi’nde cinsel yönelim de dahil olmak üzere istihdamda ayrımcılık yapılamayacağını, 2004 yılında yayınlanan 2004/58/EC Genelgesi’nde birliğe üye ülkelerin cinsel yönelime dayalı ayrımcılık yapamayacağını, ayrımcılığı önlemek için sorumluluk almaları gerektiğini ifade etmiştir.¹⁹¹

C. Diğer Uluslararası Örgütler ve Sözleşmelerde Erkeklerin Katılımı

20. yüzyıl boyunca yaşanan siyasi ve askeri çatışmalar, yerel hükümetlerin giderek otoriterleşmesi ya da oligarklaşması, artan nüfus hareketliliği ve politik kutuplaşmalar, ulusal kanunların ve uygulamaların uluslararası düzeyde denetlenmesi, düzenlenmesi ve yönlendirilmesini de zorunlu kılmıştır. Kadınların ve LGBTİ+’ların temel haklarına kavuşmaları, temel haklarının güvence altına alınması ve eşit ve özgür bir yaşamı sürdürebilmeleri için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması ancak uluslararası örgütlerin ve küresel sivil toplum ağlarının çabalarıyla mümkün olmuştur.

Örneğin, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) toplumsal cinsiyet eşitliğini ana akımlaştırmak, toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık ve şiddeti önlemek, toplumsal cinsiyet çalışmalarını erkekleri de kapsayacak şekilde yaygınlaştırmak ve sürekli kılmak için çalışan örgütlerden birisidir. İşyerinde barışı sağlamayı, özgür, eşit, güvenli ve insan onuruna yakışır istihdam koşullarını oluşturmayı, erkekler ve kadınlar arasında eşit fırsatlar ve kazanımlar yaratmayı amaçlayan ILO dört temel prensip temelinde hareket eder:

- 1- İşyerinde temel standartlar, prensipler ve hakların tesis edilmesini teşvik etmek ve yürürlüğe koymak,
- 2- Herkes için erişilebilir ve yeterli istihdam ve geliri temin etmek için daha büyük fırsatlar yaratmak,
- 3- Herkes için sosyal güvencenin kapsamını ve etkinliğini artırmak,
- 4- Toplumsal diyalogu artırmak.

ILO’nun toplumsal cinsiyet eşitliğine dair temel ilkeleri ve hedefleri, ILO Anayasası olarak da adlandırılan kurucu sözleşmede net bir şekilde belirtilmiştir. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak ve erkeklerin bu çalışmalara katılımını artırmak için temel sözleşmeler şunlardır:

- 1- C100 ILO Eşit Ücret Sözleşmesi - 1951
- 2- C111 Ayrımcılık (İş ve Meslek) Sözleşmesi - 1958
- 3- C140 Ücreti Eğitim İzni - 1974
- 4- C156 Aile Sorumlulukları Olan Kadın ve Erkek İşçilere Eşit Davranılması ve Eşit Fırsatlar Tanınması Hakkında Sözleşme - 1981

190 ICJ. (2009). Sexual Orientation, Gender Identity and International Human Rights Law <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1594> s. 30

191 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32004D0058&qid=1619191769427>

5- C183 Kadının Doğum ve Doğum Sonrası Çalışması Hakkında Sözleşme - 2000 (2012’de revize edilmiştir.)

C100 ve C111 numaralı sözleşmeler sekiz temel sözleşme arasındadır ve ILO’nun İşyerinde Temel Prensipler ve Haklar Bildirgesi’nde yer alır.¹⁹² Türkiye, C100 ve C111 dahil olmak üzere sekiz temel sözleşmenin tamamını, öncelikli Yönetişim Sözleşmeleri’nin dört tanesinden üçünü ve 177 Temel Sözleşme’den 48’ini imzalamıştır. Türkiye imzaladığı 59 sözleşmeden 55’ini yürürlüğe koymuş ve üç sözleşmeye karşı çıkmıştır. Türkiye son 12 ayda hiçbir ILO sözleşmesine onay vermemiştir.¹⁹³ Türkiye, eğitimde fırsat eşitliği, aile ve ebeveyn sorumlulukları ve kadının doğum öncesi ve sonrası korunması ve bakımı temalı C140, C156 ve C183 sözleşmelerini imzalayan ülkeler arasında yer almamaktadır. 4857 sayılı Kanunun farklı maddeleri bu sözleşmelerin gereklerini kısmen yerine getirse de ILO sözleşmesi ile tanınan doğum izni, kreş hakkı, çocuğun ve annenin güvenli bir ortamda bulunması hakkı gibi hakları kapsamamaktadır.¹⁹⁴ Öte yandan, özellikle C156 ve C183 çocuk bakımı, ebeveynlik sorumlulukları ve kadın ve çocuk sağlığının korunması gibi meseleleri ele alırken, erkekleri büyük ölçüde kapsam dışında bırakmış ve ev içi işler ve çocuk bakımı gibi sorumlulukları genellikle kadınların rolü ve sorumluluğu içinde değerlendirilmiştir, ki bu yönüyle önemli eksiklikler taşımaktadır. Ancak, ILO Genel Kurulu’nun farklı tarihlerde yayınladığı Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Eşit Ücret ve Annenin Korunmasını Teşvik Etmeye Dair Karar (2004), Teknik İşbirliğinde Toplumsal Cinsiyeti Ana Akımlaştırma Kararı (2005) ve İş Yaşamının Merkezinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Dair Karar (2009) gibi kararlar toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına ve erkeklerin toplumsal cinsiyet algısının yükseltilmesine dair daha kapsayıcı bir bakış açısı sağlamaktadır.

ILO’nun iş dünyasında ve çalışma hayatında toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya dönük çabaları aynı zamanda uluslararası kuruluşlarla yapılan işbirlikleri, uluslararası sözleşmeler ve raporlarla da desteklenir. ILO, özellikle BM Genel Kurul Kararları, BM’nin 1997 tarihli Ekonomik ve Sosyal Konseyi (ECOSOC) toplantısında üzerinde uzlaşma sağlanan toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma ilkeleri, CEDAW sözleşmesi, 1995 yılındaki Pekin Platformu Eylem Planı, BM’nin Binyıl Kalkınma Hedefleri ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri gibi uluslararası sözleşmeleri ve kararları bir rehber ve bağlayıcı hükümler olarak kabul eder.¹⁹⁵

ILO Genel Kurulu’nun 1999 tarihli ve 564 no’lu Kararı toplumsal cinsiyet eşitliğinin iş yaşamında yapısal ve uygulamaya dönük dönüşümlerle, erkek ve kadınların ortak katılımıyla mümkün olduğunu ifade eder.¹⁹⁶ ILO’nun düzenlediği ve yürüttüğü tüm programlar bu ilkeler çerçevesinde düzenlenir. ILO, politika ve strateji geliştirirken ve kapasite artırma çalışmaları yaparken bu ilkeleri şiar edinmektedir. Bu prensipler doğrultusunda, 1999 tarihli ILO Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politika Belgesi’ni temel alan ILO Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eylem Planı geliştirilmiştir. Bu plan kapsamında ILO merkez ofisleri ve bölgesel ofisler yerel ihtiyaçlara ve koşullara uygun planlar geliştirmek, bölgesel ve ulusal çerçevede toplumsal cinsiyet eşitliğine katkı sağlamak

192 <https://www.ilo.org/gender/aboutus/iloandgenderequality/lang--en/index.htm>

193 <https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/lang--tr/index.htm>

194 Tüzüncan, D. Kadın İşgücüne Yönelik ILO Sözleşmeleri ve Uygulanırlığı: Mevzuatlar Açısından Türkiye-İtalya Karşılaştırması <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1610>

195 <https://www.ilo.org/gender/aboutus/iloandgenderequality/lang--en/index.htm>

196 <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1614>

ve yaygınlaştırmakla yükümlüdür. Kadınlar ve erkekler için eşit istihdam olanaklarının ve çalışma koşullarının sağlanması, işyerlerinde ve çalışma hayatında cinsiyete dayalı ayrımcılık ve şiddetin önlenmesi ve kadınların eğitim, beceri ve sağlık koşullarının iyileştirilerek güçlendirilmesi hedefiyle çalışan bu ofisler, bu çalışmalara erkeklerin de dahil edilmesini öngörmektedir.¹⁹⁷

ILO’nun yanı sıra birçok uluslararası örgüt ve kuruluş toplumsal cinsiyet eşitliği ve erkeklerin eşitlik mücadelesine katılımına dair çalışmalar yapmakta ve raporlar yayınlamaktadır. Örneğin, OECD son yıllarda giderek artan bir şekilde toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına yoğunlaşmış, farklı alanlarda cinsiyet eşitsizliğinin ve şiddetin önlenmesi konusunda raporlar hazırlamış ve tavsiye kararları yayınlamıştır. 2013 yılında yayınladığı Eğitim, İstihdam ve Girişimcilikte Toplumsal Cinsiyet Eşitliği başlıklı tavsiye kararı ve 2015 yılında yayınladığı Kamusal Hayatta Toplumsal Cinsiyet Eşitliği tavsiye kararları kısaca toplumsal cinsiyet eşitliğini eğitim, istihdam ve girişimcilikte temel belirleyicilerden birisi olarak tarif eder. 24 bölümden oluşan tavsiye raporları kadına yönelik şiddet, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme, ücretsiz emeğin eşitsiz dağılımı, iş piyasası ve göç gibi konularda kilit önemde bulgular sunar ve politika ve kapasite geliştirmeye yönelik tavsiyelerde bulunur.¹⁹⁸ OECD ayrıca kamu yönetimi, gelişme, eğitim, istihdam, girişimcilik, çevre, bilim ve dijitalleşme, sağlık ve taşımacılık başlıkları altında toplumsal cinsiyet eşitliğine dair temel sorunları tespit etme ve çözüm önerileri sunma amacını taşıyan bir dizi rapor da yayınlamıştır. MENA projesi kapsamında çözüm ortağı olarak yer alan OECD, MENA-OECD Kadının Ekonomik Olarak Güçlendirilmesi Forumu (WEEF) ve MENA-OECD Kamu Yönetimi Projesi, Kamusal Hayatta Toplumsal Cinsiyet Eşitliği programını yürütmektedir.

OECD, ayrıca, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Programı çerçevesinde Toplumsal Kurumlar ve Toplumsal Cinsiyet Endeksinin (SIGI) güncellenmesi ve geliştirilmesini de üstlenmiştir. Dünya Bankası ve UN Women ile işbirliği içinde çalışan OECD, SIGI endeksi yardımı ile kurulan veri bankasında toplumsal cinsiyet eşitliğine dair yasal çerçeveler ve ayrımcı olmayan uygulamaların bir araya getirildiği bir kaynak oluşturmayı amaçlamaktadır. 2017 yılında ILO ve UN Women ile birlikte Uluslararası Eşit Ücret Koalisyonu’nu (EPIC) kuran OECD proje paydaşları ve üye ülkelerle birlikte bilgi paylaşımı, kapasite geliştirilmesi, teknik danışmanlık hizmetleri, veri analizi ve izleme çalışmalarını yürütmektedir.¹⁹⁹

OECD, eğitimde sorunların tespiti, kalite standartlarının geliştirilmesi ve bu standartların yaygınlaşması amacıyla düzenlediği PISA testleri ve eğitim programları yoluyla da eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dair tespitler yapmakta ve sorunlara dair çözüm önerileri sunmaktadır. OECD’nin tüm bu çalışmalarında ve raporlarında, özellikle erkeklerin ve oğlan çocuklarının toplumsal cinsiyet eşitliğini nasıl yeniden ürettikleri, toplumsal cinsiyet eşitliğini tesis etmede üstlenebilecekleri sorumluluklar ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden nasıl etkilendikleri konularına özel bir yer ayrılmaktadır.²⁰⁰

197 <https://www.ilo.org/gender/aboutus/iloandgenderequality/lang--en/index.htm>

198 <http://www.oecd.org/gender/the-pursuit-of-gender-equality-9789264281318-en.htm>

199 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1614>

200 <https://www.oecd.org/general/genderinequality.htm>

D. Uluslararası Sivil Örgütler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Erkeklerin Katılımı

The White Ribbon Campaign Jack Layton, Ron Sluser ve Michael Kaufman tarafından 1991 yılında Toronto’da temelleri atılan ve bugün 60’ı aşkın ülkede faaliyet gösteren bir sivil toplum örgütüdür. Hareketin temel amacı kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddete son vermek, toplumsal cinsiyet eşitliğini yaygınlaştırmak ve erkeklik algılarını ve tavırlarını sağlıklı bir temele oturtarak şiddetten arınmış erkeklik temsillerinin yaygınlaştırılmasını sağlamaktır.²⁰¹ Hareket, 1989 yılında, Montreal’deki Ecole Polytechnique Üniversite’sinde Marc Lepine isimli bir katilin 14 kadını katletmesine tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle daha çok üniversite kampüslerinde ve eğitim kurumlarında genç erkeklerin ve oğlan çocuklarının toplumsal cinsiyet temelli şiddete karşı mücadeleye katılmasına yönelik kampanyalara odaklanmıştır.²⁰² EIGE dahil olmak üzere birçok uluslararası kuruluşla ortak kampanyalar düzenleyen ve işbirliği yapan White Ribbon Hareketi Türkiye’de şimdiye dek bir kampanya düzenlememiş, ortak bir çalışmanın içinde yer almamıştır.

MenEngage Alliance toplumsal cinsiyet eşitliğini tesis etmede erkeklerin katılımını hedefleyen, birçok STK ve farklı BM kuruluşlarının bir araya gelerek oluşturduğu bir çalışma ağıdır. 2004 yılında bir araya gelen bu çalışma ağı, özellikle Küresel Güney’de (Güney Amerika, Afrika, Avustralya, Güneydoğu Asya) ve dezavantajlı bölgelerde, toplumsal cinsiyet temelli şiddetin önlenmesinde erkeklerin ve oğlan çocuklarının aktif katılımının sağlanması ve toplumsal cinsiyet eşitliğini tesis etmede yapısal engellerin ortadan kaldırılması yönünde çalışmalar yapmaktadır.²⁰³ MenEngage, Promundo ve ICRW’nin önderlik ettiği, küresel ölçekte yürütülen kanıt temelli ve uzun soluklu bir çalışma olan Men and Gender Equality Policy Project kapsamında bölgesel düzeyde raporlar hazırlamaktadır. MenEngage’in çalışmaları ve raporları henüz Türkiye’yi kapsamamaktadır.

Maschile Plurale, erkeklik tavırlarının ve davranışlarının tartışılmasını ve yeniden tanımlanmasını amaçlayan ve 2007 yılından bu yana İtalya’da faaliyet gösteren bir örgüttür. Toplumsal cinsiyet temelli şiddetin önlenmesinde tüm yaş grubundaki erkeklerin bireysel ya da toplumsal örgütlenme çabalarını destekleyerek toplumsal cinsiyet eşitliğini tüm cinsel yönelimler için erişilebilir ve sürdürülebilir kılmak örgütün temel hedefleri arasında yer almaktadır.²⁰⁴

A Call to Men, daha çok Amerika Birleşik Devletleri’nde toplumsal cinsiyet temelli şiddeti önlemeyi ve erkekleri ve oğlan çocuklarını bu yönde eğitmeyi, dönüştürmeyi ve aktif birer katılımcı yapmayı amaçlayan bir örgüttür. Örgüt 20 yıldan uzun bir süredir aralarında Amerikan Futbol Ligi (NFL), Amerikan Beyzbol Ligi, Amerikan Hokey Ligi (NHL), Amerikan Basketbol Ligi (NBA), Birleşik Devletler Ordusu, Adalet Bakanlığı ve Birleşik Devletleri’n de yer aldığı birçok ulusal ve uluslararası organizasyonla işbirliği içinde kampanyalar düzenleyerek erkeklerin ve oğlan çocuklarının cinsiyet ayrımcılığından uzak, eşitlikçi ve şiddetsiz ilişkiler kurmasını ve bu ilişkileri yaygınlaştırmasını hedeflemektedir.²⁰⁵

201 <https://www.whiteribbon.ca/about.html>

202 https://en.wikipedia.org/wiki/white_ribbon_campaign

203 <http://menengage.org/about-us/>

204 Ruspini, E. (2011). "And Yet Something Is on the Move: Education for New Forms of Masculinity and Paternity in Italy." İçinde Men And Masculinities Around The World: Transforming Men’s Practices. Ed. Ruspini, E. Palgrave Macmillan. s. 64

205 <https://www.acalltomen.org/about-us/our-vision>

Promundo 1997 yılında Brezilya’da kurulmuş ve bugün küresel ölçekte faaliyet gösteren, kadınlar, erkekler ve tüm cinsel yönelimlere yönelik ayrımcılığı ve şiddeti sona erdirmeyi hedefleyen bir örgüttür. Promundo kuruluşundan bu yana 55 ülkede cinsiyet ayrımcılığı, ataerki, toplumsal cinsiyet temelli şiddet ve saldırıya karşı mücadele eden birçok sivil toplum kuruluşu ile birlikte sahada aktivizm ve eğitim kampanyaları düzenlemiş ve 10 milyondan fazla bireye ulaşmıştır. Çalışma ortakları arasında Dünya Bankası, Dünya Sağlık Örgütü ve BM kuruluşları gibi uluslararası kuruluşların yer aldığı Promundo 2008 yılından beri International Center for Research on Women (ICRW) ile birlikte International Men and Gender Equality Survey (IMAGES) projesini yürütmektedir. Bölgesel bir odakla, 20’den fazla ülkede gerçekleştirilen proje erkeklik algıları, davranışları ve rollerinin tanımlanması, sorunlu alanların belirlenmesi ve iyileştirilmesi, erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesine katılımı ve potansiyel rollerinin haritalandırılmasını amaçlamaktadır.²⁰⁶ Promundo’nun projeleri, kampanyaları ve eğitimleri Türkiye’yi kapsamamaktadır.

Men Can Stop Rape (MCSR) 1997 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nde kurulmuş olan örgüt, kadına yönelik şiddetin önlenmesinde kadınlara yönelik programlar ve koruma çabaları yerine failin sorumluluğunun öne çıkarılarak erkekleri hedefleyen programlar ve erkeklerin şiddet ile ilişkisini sorgulayan kampanyalara odaklanmıştır.²⁰⁷

National Organization for Men Against Sexism (NOMAS) profeminist bir tavrı benimseyen ilk erkeklik örgütlenmesidir ve feminist hareket içinde aktif bir grup erkeğin 1975 yılında Tennessee Üniversitesi’nde düzenlediği bir konferansla bir araya gelmiştir. NOMAS kendisini cinsiyetçilik karşıtı ve ayrımcılık karşıtı bir örgüt olarak tanımlar ve kadınlar, erkekler ve tüm cinsel yönelimler ve kimlikler için eşit ve şiddetsiz bir yaşamın temelini atmayı amaçlar.²⁰⁸ NOMAS’ın temel amaçlarından birisi de erkeklerin duygusal, fiziksel ve toplumsal yaşamlarını iyileştirmek ve erkeklerin kendilerine yüklenen rol ve sorumlulukları sorgulamasına yardımcı olmaktır.²⁰⁹

MenCare Promundo ve Sonke Gender Justice tarafından koordine edilen ve Save the Children Sweden, Oxfam GB, Plan International Sweden, ve MenEngage Alliance gibi uluslararası örgütler tarafından desteklenen bir örgüttür. 2011 yılından bu yana 50’den fazla ülkede faaliyet gösteren örgüt, iyi ve eşitlikçi babalık pratiklerinin yaygınlaşması ve farklı babalık rollerinin ve bakım verme uygulamalarının desteklenmesini hedefler.²¹⁰ MenCare’in Türkiye’de herhangi bir çalışması bulunmamaktadır.

American Men’s Studies Association (AMSA) 1991 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nde bir grup akademisyen ve aktivist erkek tarafından kurulmuştur. Örgüt, ilk olarak 1982 yılında National Organization for Men (NOM) çatısı altında bir çalışma grubu olarak bir araya gelmiş, NOM daha sonra NOMAS adı altında yeniden organize olduğunda bu çalışma grubu NOMAS’tan ayrılmış ve ayrı bir örgütlenme yolunu tercih etmiştir. Her ne kadar profeminist çizgiden uzaklaştıkları suçlamalarına ve erkek çalışmaları vurgusu cinsiyetçi erkek hakları

206 <https://promundoglobal.org/about/#>

207 <https://mcsr.org/mentor-team>

208 bridges, tristan. ‘national organization for men against sexism’. *encyclopedia of gender and society*. jodi o'brien (ed). sage. 2009. s.597

209 <https://nomas.org/history/>

210 <https://men-care.org/about-mencare/>

hareketleriyle bir arada anılmasına yol açsa da (örgüt erkek çalışmaları hareketinin feminist yöntem ve mücadele tarafından kontrol edilmesine karşı olduklarını açıkça ifade etmiştir), AMSA kendisini her türlü ayrımcılığa karşı faaliyet gösteren bir örgüt olarak tanımlamıştır.²¹¹ AMSA her yıl düzenlediği konferanslarla erkek ve erkeklik çalışmaları alanında faaliyet gösteren akademisyenleri ve aktivistleri bir araya getirmektedir.

The South Asian Network to Address Masculinities (SANAM) Hindistan merkezli bir STK çalışma ağıdır. Toplumsal cinsiyet temelli şiddetin sona erdirilmesi, erkeklerin şiddet ile olan ilişkilerini sorgulamaları ve erkeklerin de TCE mücadelesine katılarak şiddete karşı diğer cinsel yönelim ve kimliklerle yanyana durması ana hedefleri arasındadır.²¹²

European Men’s Health Forum (EMHF) İngiltere merkezli Men’s Health Forum’un bir uzantısı olarak 2001 yılında Brüksel’de kurulmuştur. EMHF temel olarak erkeklerin ruhsal ve fiziksel sağlığını korumak ve iyileştirmek için ilgili kurumlarla işbirliği yaparak eğitim, araştırma ve önleyici programlar düzenlemektedir.²¹³

Masculinites et Societe (MS) Quebec merkezli bir örgüttür ve 1991 yılından bu yana Aile İçerik Şiddet ve Kadına Yönelik Şiddet Disiplinlerarası Araştırma Merkezine (CRI-VIFF) bağlı olarak erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesine katılımı ve erkeklik tavır ve davranışlarını sorgulayarak eşitlikçi bir tavrı benimsemelerini amaçlamaktadır.²¹⁴

Advocates for Social Change Kenya (ADSOCK) 2001 yılında Men for Gender Equality Now (MEGEN) ismi ile Kenya’da kadın ve erkek aktivistler tarafından kurulmuş bir STK’dır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin tesis edilmesini, toplumsal cinsiyet temelli şiddetin sona erdirilmesini, erkeklerin HIV ve AIDS konusunda bilinçlendirilmesini ve olumlu ve eşitlikçi erkek temsillerinin yaygınlaştırılmasını amaçlamaktadır.²¹⁵

HeForShe, UN Women bünyesinde 2015 yılında başlatılmış küresel bir erkeklik hareketidir ve temel olarak erkeklerin ve oğlan çocuklarının toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına katılımını teşvik etmeyi ve erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği farkındalığını artırmayı amaçlamaktadır. HeForShe Hindistan’dan Güney Afrika’ya, Finlandiya’ya, Ürdün’e ve Türkiye’ye kadar birçok ülkede düzenlenen sosyal medya kampanyaları ve özellikle genç nüfus üzerinde etkili olabilecek tanınmış kişiler üzerinden yürütülen medya kampanyalarıyla farkındalık yaratmayı hedefler. HeforShe spor, eğitim ve şiddet temalı kampanyaların yanı sıra COVID-19 pandemisinin başlamasıyla birlikte HeForSheAtHome kampanyasını organize etmiş ve erkeklerin ev içi iş bölümüne katılımını teşvik edici mesajlar yayınlamıştır.²¹⁶

211 https://mensstudies.org/?page_id=5

212 <https://resourcecentre.savethechildren.net/publishers/sanam-south-asian-network-address-masculinities>

213 <http://emhf.org/>

214 <http://www.masculinites-societe.criviff.qc.ca/fr/presentation-de-lequipe>

215 <http://megen.org/who-we-are/>

216 <https://www.heforshe.org/tr>

E. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Erkeklerin Katılımı: Uluslararası İyi Örnekler

Dünyanın birçok ülkesinde STK’lar, devlet kurumları ve sivil toplum aktörleri hedefleri, kapsam-ları, yöntemleri birbirinden çok ayrı olan birçok program ve kampanya düzenleyerek erkeklerin toplumsal cinsiyet çalışmalarına katılımına katkı yapmışlardır. Bu çalışmaların değerlendirilme-si, yerel koşullar ve imkânlar dahilinde tekrar edilmesi ve sürdürülmesi, farklı erkeklikler ve kesi-şimselliklerin varlığı göz önüne alınarak geliştirilmesi erkeklerin de daha eşitlikçi ve sorumluluk sahibi olmalarında pay sahibi olacaktır.

Farklı coğrafyalarda son 50 senedir toplumsal cinsiyet eşitliğini yerel politikalar, kamuya yönelik kampanyalar ve yasama değişiklikleriyle destekleyen politikacılar cinsiyet eşitliğinin sağlanma-sı ve sürdürülmesi için sorumluluk almakta ve önderlik yapmaktadır. Bunlardan birisi 1970’li yıl-larda hükümet içinde toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeten mekanizmaları yürürlüğe sokan Eski Avustralya Başbakanı Gough Whitlam’dır. Aynı yıllarda dönemin İsveç Başbakanı Olof Palme de toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama konusunda önemli adımlar atıyordu. Güney Afrika Cumhuriyeti Lideri Nelson Mandela kadına karşı şiddetin önlenmesi için yürüyen erkeklere ka-tılmıştı. Brezilya’nın eski cumhurbaşkanı Lula da Silva, kadına karşı şiddetin önlenmesi için hatırı sayılır bir bütçenin sağlanmasına önyak olmuştu. Eski İspanya Başbakanı Jose Luis Rodriguez Zapatero kadınlara yönelik şiddeti önlemek için bir dizi yasa tasarısını meclise getirmiş ve ta-kipçisi olmuştu.²¹⁷ Kanada Başbakanı Justin Trudeau, toplumsal cinsiyet eşitliğinin Kanada hü-kümetinin ve Kanada halkının birincil önceliği olduğunu ifade etmiş ve erkekleri de toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına katılmaya davet etmişti.²¹⁸ Etiyopya Başbakanı Abiy Ahmed 2018 yılında ülkenin yönetiminde kadın ve erkek yönetici sayısının eşit olmasını öngören bir yasaya imza atmıştı. Yine aynı yıl, dönemin Belçika Başbakan Yardımcısı Alexander De Croo’nun başını çektiği “SheisEqual” kampanyası çerçevesinde toplanan 49 milyon ABD Doları, kadın ve genç kızların cinsel ve üreme sağlığının geliştirilmesi ve ev içi şiddetin önlenmesi için bağışlanmış-tı. New York Belediye Başkanı Andrew Cuomo, Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi yargıçlığına seçilen Brett Kavanaugh’ın taciz ettiği Dr. Christine Blasey Ford’a açık destek ver-miş ve cinsel saldırı mağdurlarının açık yüreklilikle dinlenmesi ve savunulması gerektiğini ifade etmişti.²¹⁹

Kuzey Amerika

Movember, erkeklerin kanser farkındalığını artırmak, kanserden, özellikle de testis ve prostat kanserinden ölümleri azaltmak ve intiharları önlemek için 21 ülkede kasım ayı boyunca dü-zenlenen bir kampanyadır. Kampanyanın organizasyonunu her ülkede farklı STK’lar ve ulusal ve küresel şirketler üstlenmektedir. Medya kampanyaları yoluyla kanser konusunda farkındalık oluşturmaya, tıbbi ve ruhsal bakım merkezleri için mali kaynak yaratmayı ve intihar danışma merkezleri kurmayı amaçlamaktadır.²²⁰

217 UNDAW. (2008). Women 2000 and Beyond: The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality 30 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/820> s. 7

218 <https://www.heforshe.org/en/node/107>

219 <https://www.globalcitizen.org/en/content/famous-men-gender-equality-2018/>

220 <https://www.movember.com/>

Amerika Birleşik Devletleri’nde yürütülen “The Mentors in Violence Prevention” (MVP) programı, kadınlara yönelik şiddete ve özellikle cinsel şiddete tanık olan erkeklerin şiddete müdahale etmesine ve şiddeti önlemelerine yönelik deneysel ve yarıdeneysel eğitim programları düzenlemektedir. MVP, Kanada’da Ending Violence Association (EVA) ve Kanada Futbol Ligi takımlarından BC Lions ile birlikte, “Be More Than a Bystander” (Seyirci Kalmaktan Fazlasını Yap) kampanyasını yürütmekte, İskoçya’da İskoç Polis Teşkilatı Şiddeti Azaltma Birimi ve eğitim kurumlarıyla birlikte eğitim programları düzenlemekte, Avustralya’da Avustralya Futbol Ligi’nden farklı ekiplerle “Respect and Responsibility” (Saygı ve Sorumluluk) kampanyasını üstlenmekte, Avustralya ordusuyla ortak eğitim programları düzenlemekte ve ülkedeki Müslüman azınlığın genç erkeklerine yönelik programlar oluşturmaktadır.²²¹

ABD’de faaliyet gösteren “The Family Violence Prevention Fund” (Ev içi Şiddeti Önleme Fonu) isimli kuruluşun 2002 yılından bu yana yürüttüğü “Coaching Boys into Men” (Oğlan Çocuklarına Erkeklik Yolunda Koçluk Yapmak) başlıklı proje yetişkin erkeklerin oğlan çocuklarına akıl hocalığı ve rehberlik yapması üzerine kuruludur. Proje kapsamında, yetişkin erkeklere dağıtılan broşürlerle oğlan çocuklarıyla şiddet konusunda konuşmaları, uygun ve uygun olmayan davranışları net bir şekilde tanımlamaları ve oğlan çocuklarını toplumsal cinsiyete dayalı şiddete karşı duyarlı bir şekilde yetiştirmeleri öğütlenir. Broşürler, Ulusal Lise Spor Koçları Birliği ile ortaklaşa hazırlanmıştır ve koçların liseli sporcu gençlerde kadınlara yönelik şiddete dair farkındalık yaratması hedeflenmektedir.²²²

“The Men’s Story Project” (MSP) 2008’de, ABD’de başlatılan araştırma temelli bir projedir ve erkeklerin kendi deneyimlerini geniş katılımlı toplantılarda aktarmalarını, geleneksel erkeklik normlarını sorgulamalarını ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için sorumluluk almalarını hedeflemektedir. Bu toplantıların ve deneyim paylaşımlarının kaydı alınır, daha sonraki eğitim projelerinde kullanılmak üzere hazırlanır ve internet ve diğer medya araçlarıyla yaygınlaştırılır. Bu toplantıların bir amacı da yerel inisiyatifler ve ağlar kurarak uzun vadede erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğine katkı yapabilmesi için örgütlenmesinin önünü açmaktır. MSP şu ana kadar birçok Amerikan eyaletinde ve Kanada, Şili, Gazze ve Batı Şeria’da başarıyla uygulanmıştır ve Planned Parenthood, UN Women, Uluslararası Af Örgütü ve ünlü siyahi şarkıcı ve insan hakları aktivisti Harry Belafonte’nin kurucusu olduğu Sankofa organizasyonu ile işbirliği içinde projelere imza atmaktadır.²²³

Güney Amerika

Brezilya, 2006 yılında Maria Penha Kanunu olarak da bilinen kanunu yürürlüğe koymuştu. Kanun, şiddet faili erkeğin hapis cezası ile cezalandırılmasının yanı sıra şiddetin önlenmesi için erkekleri ve oğlan çocuklarını hedef alan kamusal kampanyaların devlet tarafından fonlanması, şiddet faili erkeklerin ıslahı için kurulacak merkezlerin desteklenmesini ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadele için özel mahkemeler kurulmasını şart koşuyordu.²²⁴

221 <https://www.mvpstrat.com/about/mvp-global/>

222 <https://www.coachescorner.org/>

223 <https://www.mensstoryproject.org/about/>

224 <https://www.unwomen.org/en/news/stories/2011/8/aria-da-penha-law-a-name-that-changed-society>

Brezilya’da Promundo tarafından düzenlenen “Guy to Guy” (Erkek Erkeğe) projesi, Rio de Janeiro’nun fakir mahallelerinde yaşayan genç erkeklerle ulaşmayı ve onlara HIV/AIDS ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet temalarında eğitim vermeyi ve davranış değişikliği sağlamayı amaçlamaktadır. Okul ve mahallelerden seçilen akran destekçiler genç erkekler için cinsel sağlık broşürleri, ücretsiz kondom paketleri, toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyici mesajların yer aldığı bir dergi hazırlayarak yaygınlaştırmıştır. Ayrıca proje merkezinde yer alan yetişkin erkekler, daha genç erkeklerle akıl hocalığı yapmış ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin önlenmesi ve erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına katılmaları konusunda rehberlik yapmıştır.²²⁵

Instituto Promundo’nun organize ettiği Program H, küçük gruplarla düzenlenen eğitimlerde, genç erkeklerin sağlıklı cinsel davranışlar geliştirmelerini ve şiddet davranışlarını azaltmayı hedefleyen bir program olmayı hedeflemektedir. İspanyolca ve Portekizcede erkek anlamına gelen *homens* ve *hombres* kelimesinin ilk harfinden oluşan “Program H”, 2002 yılında Promundo önderliğinde birçok STK’nın bir araya gelmesiyle uygulanmaya başlanmıştır. 32 ülkede 15-24 yaş arası erkeklerin erkeklik algılarına ve pratiklerine eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmasını sağlayacak eğitim programlarından oluşmaktadır. Promundo, Program H kapsamında GEM ölçeğini kullanarak erkeklerle ilgili mevcut sorunları tespit eder, sorunların kalıcı çözümüne dair programlar tasarlar ve kapsamlı bir şekilde bu programları hayata geçirir. Farklı coğrafyalarda farklı erkeklik sorunlarının çözümü için 70 farklı program öneren Promundo yerel örgütlerin bu eğitim programlarını ve kampanyaları kendi ihtiyaçları ve hedefleri doğrultusunda yeniden tasarlamasına da olanak tanır.²²⁶

Kosta Rika’nın 2001 yılında yürürlüğe koyduğu Sorumlu Babalık yasası çocukların ebeveynlerini bilme ve ebeveynleri tarafından desteklenme hakkını yasal koruma altına almaktadır. Gerek duyulduğunda babalık testlerini zorunlu kılan yasanın yürürlüğe girmesi sonrasında, babaları tarafından kabul edilmeyen çocukların oranı 1999’da yüzde 29.3’ten 2003’te yüzde 7.8’e düşmüştür. Yasa ayrıca sorumlu babalığın yaygınlaştırılması için ulusal politikalar geliştirilmesini şart koşmaktadır.²²⁷

1999 yılında Jamaika Aile Planlama Derneği (FAMPLAN) tarafından kurulan “Brothers for Change” (Değişim İsteyen Biraderler) programı cinsel yolla bulaşan hastalıklar, istenmeyen gebelikler, rıza dışı gelişen cinsel birlikteliklerin yol açtığı diğer sorunlar ve ev içi şiddet gibi sorunlara çözüm bulmak için bir araya gelen erkek ve kadınlar tarafından oluşturuldu. Yerel şartlı salıverme memurları, ıslah hizmetleri ve yargıçlardan oluşan bir ekip ile işbirliği içinde çalışan FAMPLAN, mahkemelerde yargılanan şiddet faili erkeklerin bir danışmanlık programına dahil edilmesini sağlamıştır. Şiddet faili erkeklerin 20 hafta süren ve haftada en az bir kez toplanan bu danışmanlık programına devam etmesi zorunludur. Bu program kapsamında erkeklerin uyguladıkları şiddetin yol açtığı zararlara dair farkındalık geliştirmesi ve olumlu rol modelleri benimseyerek yaygınlaştırması beklenir. Programa katılan erkeklerle yapılan izleme görüşmelerinde,

225 <https://promundoglobal.org/resources/guy-to-guy-project-engaging-young-men-in-violence-prevention-and-in-sexual-and-reproductive-health-rio-de-janeiro/>

226 <https://promundoglobal.org/programs/program-h/>

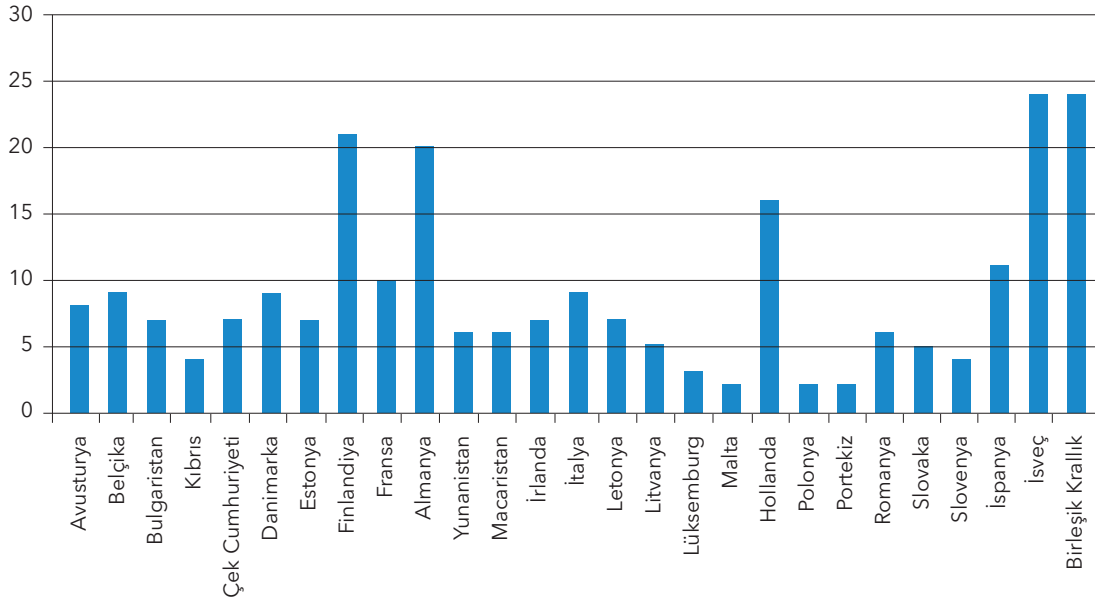
227 UNDAW. (2008). Women 2000 and Beyond: The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality 30 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/820> s. 23

şiddetin her formuna, özellikle de cinsel şiddete dair önemli ölçüde farkındalık geliştirdikleri, öfkelerini kontrol altına aldıkları ve eylemlerinin sorumluluğunu üstlendikleri tespit edilmiştir.²²⁸

Avrupa

Erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yol açtığı sorunları çözmek için sorumluluk almasını, geleneksel erkeklik rollerini dönüştürmeyi, erkeklik değerlerinin erkeklerde yol açtığı hasarı gidermeyi amaçlayan birçok örgüt Kuzey Amerika, Güney Amerika ve Avrupa kökenlidir ve geliştirdikleri programları Küresel Kuzey ülkelerinde olduğu kadar Küresel Güney ülkelerinde de uygulamış ve yaygınlaştırmışlardır. Bu rapor kapsamında çeşitlilik ve etkinlik açısından Avrupa’da faaliyet gösteren örgütlerin ve çalışma ağlarının daha yakından değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Tablo B: Avrupa Ülkelerinde Erkeklerin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Katılımı Konusunda Çalışan Örgütler

27 Avrupa Birliği ülkesinde faaliyet gösteren 241 kuruluş (yüzde 67’si sivil toplum kuruluşu) ve akademisyenler, politikacılar, gazeteciler, eğitimciler ve danışmanlardan oluşan 67 kişi (yüzde 76’sı akademisyen ve araştırmacı) bulunmaktadır. Bu kuruluşların yalnızca 16’sı ulusal hükümete bağlı kurumlardan (Finlandiya, Letonya, İsveç, Avusturya) oluşurken, 12’si ise yerel yönetimlere (İspanya, İsveç, Belçika) bağlı örgütlerden oluşmaktadır. Bu örgütlerin bir kısmı çok yeni ve kurumsal yapısını tamamlayamamış olsa da, bir kısmı hem yerel hem de ulusal hükümetin desteğini alan kurumsal yapılardır. Finlandiya’da, “Lyömätön Linja Espoo” isimli oluşum 1994 yılında “Alternative to Violence” (Şiddete Alternatif) programını başlatmıştır ve hâlâ

228 UNDAW. (2008). Women 2000 and Beyond: The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality 30 <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/820>

229 EIGE. (2012). The Involvement of Men in Gender Equality Initiatives in the European Union <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/813>

sürdürmektedir. Bu program, erkekler ve şiddete uğramış aile üyeleri için grup çalışmaları ve atölyeler düzenleyen bir danışmanlık programıdır.²³⁰ İspanya’daki ilk kurumsal örgüt 1999 yılında Jerez de la Frontera şehrinde başlatılan “Men For Equality” (Eşitlik için Erkekler) programıdır. Aynı zamanda Avrupa Birliği ülkeleri içinde kurumsal bir yapıya kavuşmuş 29 akademik araştırma merkezi doğrudan ya da dolaylı olarak erkeklik çalışmalarıyla ilgilenmektedir. Bunların dışında Yunanistan, Kıbrıs, Litvanya, Lüksemburg ve Birleşik Krallık’ta beş eşitlik temelli örgüt, İsveç’te üç özel şirket, Almanya ve Birleşik Krallık’ta iki özel danışmanlık şirketi, Danimarka ve Almanya’da iki ticaret odası, Almanya’da iki dini kurum, Finlandiya’da iki partinin alt kurulları ve Hollanda’da dört web sitesi ve bir bağışçı da erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğine katılımını hedefleyen çalışmalar yapmaktadır.²³¹

Bu kuruluşların yüzde 33’ü temel olarak toplumsal cinsiyet eşitliği alanında faaliyet göstermektedir ve erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğine katılımını bu faaliyetlerin bir parçası olarak görmektedir. Kuruluşların yüzde 16’sı şiddetin önlenmesi, yüzde 14’ü babalık, yüzde 10’u sağlık, yüzde 9’u LGBTİ+ hakları ve yüzde 9’u da eğitim ve öğrenme odaklı programlar yürütmektedir. Tüm bu kuruluşlar içinde yalnızca üç tanesi etnik azınlıkları merkezine alan faaliyetler yürütmektedir ve yalnızca bir örgüt sakatlık sorununa odaklanmıştır. Şiddet ve erkeklik ilişkisi üzerine çalışan örgütler en çok İsveç (7), Birleşik Krallık (6) ve Finlandiya’da (6) faaliyet gösteriyorken Bulgaristan, Malta, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Letonya, Polonya, Portekiz ve Romanya’da hiçbir örgüt erkeklik ve şiddet ilişkisi konusunda faaliyet göstermemektedir.²³² Bu bilgiler doğrultusunda şunu söylemek mümkündür; toplumsal cinsiyet eşitliği farkındalığı yüksek, yasal ve toplumsal gereklilikleri yerine getiren ülkelerde erkeklik ve şiddet ilişkisi daha yoğunluklu olarak ele alınmış, toplumsal cinsiyet eşitliğinin yasal ve toplumsal bir karşılığının olmadığı (ya da görece olarak daha az olduğu) ülkelerde) bu ilişki göz ardı edilmiştir.

Bu çalışma ağlarının ve örgütlerin bir örneği de, ALDE, Avrupa Demokratlar ve Liberaller Birliği Partisi’dir. ALDE, 67 üye politik partinin bir araya gelerek oluşturduğu ve binlerce bireysel üyeye sahip bir politik ağıdır. Avrupalı liberal demokrat politikacılar, 1976’da bir araya gelmişler ve 1993 yılında Avrupa Liberal Demokrat ve Reform Partisi çatısı altında uluslararası bir politik parti bünyesine kavuşmuştur. 2012 yılındaki kongrede parti isminin Avrupa Demokratlar ve Liberaller Birliği Partisi olarak değiştirilmesi kararı alınmıştır.²³³ 1999 yılındaki parti komisyonu toplantısında Avrupalı liberal kadınların toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarını yürütebileceği bir çalışma ağı oluşturması fikri ortaya atılmış ve bu amaçla ALDE Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Çalışma Ağı (ALDEGEN) kurulmuştur. Çalışma ağı, çeşitli eğitim ve araştırma faaliyetlerinin sürdürüldüğü bir Kadın Akademisi’nin yanı sıra kadınların politikada güçlendirilmesi, hak savunuculuğu ve erkek politikacıların toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı ve sorumluluk alan politikalar geliştirmeleri amacıyla faaliyetler yürütmektedir.²³⁴ ALDE’ye üye 67 politik parti arasında Türkiye’den herhangi bir politik parti bulunmamaktadır.

230 <https://www.lyomatonlinja.fi/en>

231 EIGE. (2012).The Involvement of Men in Gender Equality Initiatives in the European Union <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/813> s. 27-28

232 age s. 27-28

233 <https://www.aldeparty.eu/>

234 <https://europeanmovement.eu/promoting-gender-equality-in-politics-the-liberal-way/>

Bask Kadın Enstitüsü, Emakunde, Bask Hükümeti’nin özerk bir koludur ve kadınlar ve erkekler için toplumsal cinsiyet eşitliğinin etkin bir şekilde sağlanması için politikalar oluşturur, koordine eder; hak savunuculuğu, cinsel şiddeti önleme ve farkındalık yaratma gibi faaliyetlerde bulunur. Emakunde özellikle kamusal ve özel kurumlarda ve ticari işletmelerde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kamu politikalarında ve bütçe lemede toplumsal cinsiyet eşitliğinin garanti altına alınması, kadınların güçlendirilmesi ve erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğine katılımı yönünde çalışmalar yapar.²³⁵

İspanya 2017 yılında “Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddeti Önlemek” için bir devlet programı yürürlüğe koymuş ve bu programın ilk beş yılı (2018-2022) için 1 milyon Euro’luk bir bütçe ayırmıştır. Birçok farklı sektörde bir dizi önlem alınmasını öngören bu pakete göre, örneğin hakimler için zorunlu toplumsal cinsiyet eğitimi kapsayan ve doğrudan Hakimler Savcılar Genel Konseyi’ne yönelik hazırlanmış 10 adet eğitim programı planlanmıştır. Yine bu paket doğrultusunda adalette toplumsal cinsiyet duyarlılığı ve eşitliği temalı bir sempozyum 2019 yılında düzenlenmiştir. Paketin hazırlayıcıları arasında Kadınlar için Fırsat Eşitliği Enstitüsü (AMJE), Hakimler Savcılar Genel Konseyi ve İspanyol Uluslararası Gelişim ve İşbirliği Ajansı (AECID) vardı.

İspanya’da faaliyet gösteren başka bir kuruluş olan “Asociación de Hombres por la Igualdad de Género” (AHIGE - Erkekler için Toplumsal Cinsiyet Derneği), şiddet faili erkeklerin tedavisi ve şiddetten arındırılmış bir toplumda erkeklerin sorumluluk alması, erkeklerin toplumsal cinsiyet duyarlılığının artırılması, okullarda toplumsal cinsiyet farkındalığı, ev içinde erkeklerin üstlendiği sorumlulukların artırılması, genç erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğine katılımı ve genç babalara çocuk bakımının öğretilmesi gibi birçok farklı alanda kampanyalar ve programlar düzenlemektedir.²³⁶

Estonya’nın Parnu şehrinde 2018 yılında yürürlüğe konan bir projede, polis, adliye, sosyal hizmetler ve çocuk koruma, kadın sığınakları ve diğer kuruluşların işbirliği ile ev içi şiddet kurbanlarının korunması amaçlanmıştır. Ev içi şiddetin faillerine ve kurbanlarına yönelik etkili müdahale, kurbanların güvenliği ve güçlendirilmesi ve ihtiyaç temelli toplumsal ve psikolojik destek sağlayan bu proje, 2019 yılında ihtiyaçlar ve karşılaşılan sorunlar doğrultusunda güncellenmiş ve tüm Estonya’da uygulamaya konmuştur.²³⁷

Avusturya’nın Graz şehrinde faaliyet gösteren, “Frauenservice Graz” (Graz Kadın Hizmetleri) ve “Männerberatung Graz” (Graz Erkek Danışma Merkezi) kuruluşları “GenderWerkstätte” (Toplumsal Cinsiyet Atölyeleri) başlıklı bir çalışma yürütmektedir. Bu atölyeler eğitimciler, araştırmacılar, danışmanlar ve uzmanlardan oluşan bir çalışma ağı tarafından organize edilmektedir ve her yıl atölye, seminer, konuşma ve eğitim faaliyetlerinden oluşan bir dizi çalışma gerçekleştirilir.²³⁸

235 <https://www.emakunde.euskadi.eus/english/-/informazioa/english-about-us/>

236 <https://ahige.org/>

237 EIGE. (2020). Beijing + 25: the fifth review of the implementation of the Beijing Platform for Action in the <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/545> s. 68

238 <https://genderwerkstaette.at/>

Avusturya 2017 yılında yasalaştırdığı bir kararla, kamuya açık ticaret yapan firmaların ve 1000’den fazla çalışanı olan firmaların yönetim kurullarının en az yüzde 30’unun kadın ya da en az yüzde 30’unun erkek olmasını şart koşturmuş, böylelikle yönetici seviyesinde cinsiyet eşitliği garanti altına alınmış olacaktır. Aynı kanuna göre, şayet belirli sebeplerle cinsiyet kotası doldurulamazsa, yönetim kurulundaki o koltuk boş kalacaktır. Benzer bir şekilde Portekiz’de aynı yıl kabul edilen bir yasaya göre, yönetim kurullarındaki kadın ya da erkek kotası kamuya açık şirketlerde yüzde 33, borsaya kayıtlı şirketlerde yüzde 33 olarak belirlenmiştir. Portekiz ayrıca seçim yasalarında da bir değişiklik yaparak belediye meclislerinde, ulusal düzeyde ve Avrupa Parlamentosu’ndaki temsilcilerinde minimum kadın ya da erkek kotasını yüzde 33’ten yüzde 40’a yükseltmiştir. Aynı yasayla kamu kurumları yöneticileri, üniversite ve dernek yönetimlerindeki kadın ve erkek kotası da yüzde 40 olarak belirlenmiştir.²³⁹

Almanya’daki “Kompetenzzentrum Technik-Diversity-Chancengleichheit e.V.” (Teknoloji-Farklılık-Eşit Fırsatlar için Yeterlilik) oluşumu 2005 yılında “Neue Wege” (Genç Erkekler için Yeni Bir Yol) başlıklı bir programı başlatmıştır. Bu program kapsamında, yerel oluşumları, kuruluşları ve yöneticileri oğlan çocuklarının okul çağlarından meslek edinmeye kadar geçen süreçte desteklemeyi amaçlayan faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Bu kuruluş, birçok başka ulusal ve yerel örgütün ve kurumun da desteğiyle 2011 yılından itibaren bir Oğlan Çocukları Günü düzenlemekte ve oğlan çocuklarının fiziksel, ruhsal ve cinsel gelişimlerini sağlıklı bir şekilde sürdürmelerine ve yaşamlarını planlamalarına yardımcı olmaktadır.²⁴⁰

Yunanistan’da faaliyet gösteren “The Research Centre for Gender Equality” (KETHI - Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Araştırma Merkezi) 2002-2008 yılları arasında “Sensitisation of Teachers” (Öğretmenlerin Duyarlılaştırılması) başlıklı bir program yürütmüştür. Program temel olarak, erken yaşlardan itibaren toplumsal cinsiyete dair basmakalıp yargılarla mücadele etmeyi, öğretmenleri ve öğrencileri eğiterek farkındalık yaratmayı amaçlamaktadır.²⁴¹

Hollanda’da faaliyet gösteren MOVISIE isimli kuruluş, “Man Actief” (Eylemci Erkekler) başlıklı bir proje kapsamında özellikle göçmen erkeklerin yaşadığı toplumsal izolasyon sorunlarını hafifletmek ve mesleki eğitimler ve dayanışma grupları yoluyla göçmen erkeklerin meslek sahibi ve özgüvenli bireyler olarak topluma uyumunu sağlamayı amaçlamaktadır. Erkeğin aile, toplum ve işyerindeki konumu ve karşılaştığı sorunların ele alındığı bu eğitim ve toplantılarda erkeklerin de toplumsal cinsiyet eşitliği sorunlarına karşı sorumluluk üstlenmesi ve kendi programlarını ve projelerini başlatması istenmektedir.²⁴²

İsveç merkezli başka bir STK olan “Män för Jämställdhet” ya da kısaca MAN (Toplumsal Cinsiyet Eşitliği için Erkekler) erkeklerin geleneksel erkeklerin değerlerini sorgulamasını ve dönüştürmesini amaçlayan savunuculuk faaliyetlerini yürütmektedir. Belediyeler, okullar, STK’lar, işyerleri ve silahlı kuvvetlerle işbirliği içinde çalışan MAN, oğlan çocukları ve genç erkekler için destek

239 EIGE. (2020). Beijing + 25: the fifth review of the implementation of the Beijing Platform for Action in the EU Member States <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/545> s. 101

240 <http://www.boys-day.de>

241 EIGE. (2020). Beijing + 25: the fifth review of the implementation of the Beijing Platform for Action in the <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/545> s. 31

242 <https://www.movisie.nl/en>

grupları organize eder ve bu gruplara destek verir. Ayrıca, baba adayları için ve okul çağındaki oğlan çocukları için eğitim programları düzenlemekte ve kadına yönelik şiddete karşı kampanyalar yürütmektedir.²⁴³ Ayrıca yine İsveç’te faaliyet gösteren “Machofabriken” (Maço Fabrikası) isimli oluşum, genç kadınlar ve erkekler için geleneksel erkeklik değerlerini sorgulayan ve erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğine katılımını teşvik eden bilgilendirici filmler hazırlamaktadır.²⁴⁴

İsveç’in Göteborg belediyesinin toplumsal hizmetler bölümüne bağlı bir birim olan “Köpare Av Sexuella Tjänster” (KAST-Seks Hizmeti Satın Alanlar) birimi seks işçiliğine talebi azaltmak için bu hizmeti alan erkeklere cinsel sağlık danışmanlığı hizmeti sunmaktadır. Finlandiya’daki “Kriisikeskus Mobile” (Mobil Kriz Merkezi) yaşamları boyunca bir travma ya da kriz anı deneyimlemiş, kötü zamanlar geçiren ve üstesinden gelemeyen ya da bir uzman danışmanla görüşmek isteyen erkeklere yardımcı olmaktadır. Bu kriz anları ya da sorunlar çoğunlukla şiddet, özellikle de ev içi şiddet ya da partnerlere yönelik şiddetle ilgili olmaktadır.²⁴⁵

Birleşik Krallık’ta geliştirilen “Navigator” (Yön bulucu) gelişim programı, yönetici kadrosunda olmayan ya da alt seviye yönetici olan beyaz yakalı erkekler için hazırlanan iş gelişimi programıdır ve erkeklerin ekonomik, toplumsal ve kişisel ilişkilerinde eşitlikçi ve katılımcı bir zihinsel seviyeye ulaşmalarını ve bu doğrultuda becerilerini geliştirmelerini amaçlar.²⁴⁶

Danimarka’da faaliyet gösteren KVINFO özellikle etnik azınlıklardan gelen erkekler için bir danışmanlık ağı oluşturmaktadır. Yetişkin ve iş sahibi erkeklerin, etnik azınlıklardan gelen erkeklere topluma uyum sağlamak ve iş piyasasında yer alabilmek için danışmanlık yapmasını öngörmektedir. “New Men in Denmark” (Danimarka’daki Yeni Erkekler) projesinde, bir web sitesi yoluyla, etnik azınlıklara mensup erkekler Danimarka’da yaşamının getirdiği zorluklar ve olanlar üzerine kendi hikâyelerini, çoğunluğu olumlu sonuçlanan hikâyelerini anlatmaktadır.²⁴⁷

Asya - Ortadoğu

Filistin’de kurulan Sawa isimli yardım merkezi her ay 2000’den fazla toplumsal cinsiyete dayalı şiddet vakasına yardımcı olmaktadır. Bu vakaların yüzde 40’ını tacize uğramış, istismar edilmiş ya da şiddet görmüş genç erkekler ve oğlan çocukları oluşturmaktadır. Erkeklerin ve kadınların birlikte görev yaptığı dernek, toplumsal cinsiyet temelli şiddet, cinsel saldırı ve cinsel taciz konularında danışma, farkındalık ve destek hizmetleri sunmaktadır.²⁴⁸

Filipinler hükümeti fakir ailelere parasal destek sağlayan ve parasal destek alan ailelerin kadın-erkek ilişkileri, toplumsal cinsiyet ilişkileri ve ev idaresi konularında eğitimlere katılmasını şart koşan 4P programını yürürlüğe koymuştur. Programa kadın ve erkeklerin birlikte katılması istenmekteydi ve en az yüzde 40’lık bir erkek katılımı öngörülmekteydi.²⁴⁹

243 <https://mfj.se/>

244 <https://machofabriken.se/>

245 EIGE. (2012). The Involvement of Men in Gender Equality Initiatives in the European Union <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/813>

246 <https://springboardconsultancy.com/navigator-work-and-personal-development-for-men/>

247 <https://kvinfo.dk/?lang=en>

248 Promundo ve Unwomen. (2017). Understanding Masculinities: Results From The International Men And Gender Equality Survey (Images) - Middle East And North Africa <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/810>

249 Promundo ve MenCare. (2019). State of World Fathers. <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1611>

Pakistan’da faaliyet gösteren bir STK olan Rozan, İslamabad’daki mahkeme görevlileri ve polislerin katıldığı toplumsal cinsiyet farkındalığı ve şiddete karşı duyarlılık atölyeleri düzenlemektedir. Rozan’ın şiddet karşıtı atölyeleri, polis memurlarının şiddet deneyimlerini paylaşmalarıyla başlar ve daha sonra polislerin kadınlara karşı tutumları ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddete dair algılarının tartışılmasıyla devam eder. Programa katılanların önemli bir çoğunluğu program sonrasında toplumsal cinsiyet algılarının ve kadınlara ve çocuklara karşı şiddete ilişkin tavırlarının değiştiğini ifade etmektedir. Dahası, katılımcıların yüzde 18’i program sonrasında öfke ve şiddet davranışlarını kontrol etmeye başladıklarını bildirmişlerdir.²⁵⁰

Endonezya’da yürütülen “Suami SIAGA” (Dikkatli Babalar) kampanyası acil kadın sağlığı ve doğum bakımı hizmetlerindeki üç soruna (hamilelikle ilgili sağlık sorunlarını tespit edebilmek, tıbbi bakım ihtiyacının farkında olmak ve bir sağlık kurumuna ulaşabilmek) çözüm bulmak için geliştirilen kapsamlı bir çalışmanın bir bölümünü teşkil eder. Kampanya çerçevesinde el broşürleri, medya, yüz yüze görüşme ve eğitimler yoluyla ulaşılan baba adaylarının toplumsal cinsiyet farkındalığının arttığı belirlenmiştir. Ayrıca medya ve broşürler yoluyla ulaşılan babaların beş kat, yüz yüze görüşme yöntemiyle ulaşılan babaların 10 kat daha etkin bir şekilde karar aldıkları, sorumluluk üstlendikleri ve eyleme geçtikleri gözlenmiştir.²⁵¹ Pakistan’da yürütülen benzer bir kampanyada, ulaşılması zor coğrafi bölgelerde erkeklere 50-60 kişilik gruplar halinde seminerler verilmiştir. Bu seminer oturumları süresince erkekler çocuk ve kadın sağlığı konusunda bilgilendirilmişler; önlenabilir anne ölümleri, cinsel yolla bulaşan hastalıklar ve doğum kontrolü konularına dair deneyimlere ve olumlu rol modellerine dayalı tartışmalara katılmışlardır. Çalışmanın teması annelik ve doğum olduğu için bölgedeki dini kanaat önderlerinin de desteği alınmıştır. Bu çalışmada tespit edilen ilginç bir nokta da şudur; erkek katılımcılar hamilelik ve doğum ile ilgili bilgileri bir kadın uzmandan almayı tercih ederken cinsellik ve cinsel yolla bulaşan hastalıkları tartışırken bir erkek uzman talep etmişlerdir.²⁵² Benzer kampanyalar Ürdün’de (Together for a Happy Family), Hindistan’da (Men in Maternity), Nikaragua’da (Sexto Sentido), Bangladeş, Zimbabve, Brezilya ve Yeni Gine’de de düzenlenmiştir.²⁵³

Hindistan’da faaliyet gösteren MASVAW (Kadına Karşı Şiddeti Durdurmak İçin Eyleme Geçen Erkekler) oluşumu kadın çalışanların eşit ücret ve işyerinde eşit muamele mücadelesini desteklemektedir. Farklı STK’larda görev yapan erkek aktivistlerin başını çektiği MASVAW örgütü işyerlerini ataerkinin örgütlendiği ve tahakkümünü perçinlediği mekânlardan birisi olarak kabul eder ve işyerlerinde ayrımcı politikaların ve uygulamaların düzeltilmesi için çalışır.²⁵⁴

2011 yılında kurulan Lübnanlı bir STK olan ABAAD toplumsal cinsiyete dayalı şiddet riski altında olan kadın ve kız çocuklarına güvenli alanlar ve sığınma evleri sağlamayı amaçlamaktadır. Bu çalışmalar kapsamında erkeklere de ulaşan ABAAD, erkeklerin erkeklik normları ve

250 UNDAW. (2008). Women 2000 and Beyond: The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality 30 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/820> s. 13

251 age s. 16

252 UNDAW. (2008). Women 2000 and Beyond: The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality 30 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/820> s. 17

253 Barker, G.; Ricardo, C. and Nascimento, M. (2007). Engaging Men and Boys in Changing Gender-based Inequity in Health: Evidence from Programme Interventions (Geneva:WHO and Instituto Promundo).

254 UNDAW. (2008). Women 2000 and Beyond: The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality 30 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/820> s.24

şiddet üzerine düşüncelerini, tartışmalarını ve geleneksel erkeklik değerlerini sorgulamalarına yardımcı olmuştur. Bu doğrultuda, bir erkeklik çalışmaları ekibi kuran ABAAD, kadınları ve erkekleri bir araya getirerek tartışma grupları oluşturmayı, bilinç yükseltmeyi ve geleneksel erkeklik değerlerinin dönüşümü için mevcut kapasiteyi tespit edip geliştirmeyi amaçlamaktadır. Promundo’nun önderlik ettiği Program H’yi örnek alarak oluşturdukları Programme Ra, özellikle mülteci ve ötekileştirilmiş toplumsal gruplardan gelen 14-24 yaş arası erkekleri bir araya getirerek şiddetsiz toplum, cinsel sağlık, üreme sağlığı ve toplumsal cinsiyet eşitliği temalı atölyeler düzenlemektedir. ABAAD bir psikolojik danışma merkezi açarak şiddet geçmişi olan erkeklere yönelik destek grupları ve dayanışma grupları organize etmektedir. ABAAD çalışmalarını “Mest’edeen Nesma’ Haki” (İstekliyiz ve Dinlemek için Buradayız) başlıklı bir kampanya ile yaygınlaştırmaya ve sürdürülebilir kılmaya çalışmaktadır. ABAAD ayrıca kadınlara karşı şiddetin durması için yerel liderlerden ve dini liderlerden de destek almaktadır. “Heartland Alliance for Human Needs and Human Right”, “Forum for Development Culture & Dialogue” ve Lübnan Toplum Bakanlığı işbirliğiyle hazırladıkları görsel kaynaklar ile “Erkek Olun. Gerçek Erkekler Şiddete Karşı Durur” başlıklı bir medya kampanyası başlatmışlardır. Bu kampanya, şiddetin faili erkekler yerine şiddete sessiz kalan işbirlikçi erkekleri hedeflemiştir. 2011 yılında WonderBox Productions işbirliğiyle düzenlenen başka bir medya kampanyasında, Irak ve Lübnan’dan 16 genç erkekten toplumsal cinsiyet temelli şiddete karşı olduklarını bildiren kısa birer televizyon spotu hazırlamalarını istemiştir.²⁵⁵

Afrika

İslam Kalkınma Bankası, Afganistan, Pakistan, Sierra Leone, Somali ve Gambia’da yürüttüğü Obstetrik Fistül’ü Önleme Programı’nda kadın ölümlerine neden olan obstetrik fistül’ü teşhis etmek, önlemek ve tedavi etmek amacıyla yaygın kampanyalar yürütmektedir. İKB aynı zamanda, kadınların ev içi iş yükünü hafifletmek ve eşit bir şekilde paylaşılmasını sağlamak amacıyla taşıyan bir projeyi Bangladeş ve Tacikistan’da, kadın dostu bütçe hazırlanması için hükümete bağlı kuruluşları harekete geçirmeyi hedefleyen bir projeyi Gambia’da hayata geçirmiştir. Ayrıca, İslam Sanayi ve Tarım Odaları Birliği ile birlikte kadın girişimcileri destekleyen ve güçlendiren bir internet sitesi projesini yürütmektedir.²⁵⁶

Mısır’da faaliyet gösteren CEDPA (Gelişme ve Nüfus Faaliyetleri Merkezi), “New Visions” (Yeni Bakışlar) isimli bir program kapsamında 12-20 yaş arasındaki 15.000’den fazla oğlan çocuğu ve genç erkeği toplumsal cinsiyet duyarlılığı konusunda eğitmiştir. 2004 yılında yapılan bir izleme araştırmasında, katılımcıların daha eşitlikçi bir toplumsal cinsiyet algısı geliştirdiği, kadın sünneti ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddete karşı daha az hoşgörülü oldukları kaydedilmiştir.²⁵⁷

Mısırlı bir STK olan ACT, kadınların politik, ekonomik ve toplumsal haklarına dair farkındalık yaratmak amacıyla ülke çapındaki sivil toplum kuruluşları ile ortak projeler yürütmektedir. Bu çalışmalar süresince ACT özellikle erkeklerin de bu çalışmalara katılmasını ve eşlerini de beraberlerinde getirerek kadınların toplumsal, politik ve ekonomik hayata katılımını artırmayı

255 Promundo ve UN Women. (2017). Understanding Masculinities: Results From The International Men And Gender Equality Survey (Images) - Middle East And North Africa <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/810/>

256 <https://www.isdb.org/news/isdb-launches-womens-empowerment-policy>

257 UNDAW. (2008). Women 2000 and Beyond: The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality 30 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/820> s. 29

hedefleyen atölyelere dahil olmalarını teşvik etmiştir.²⁵⁸ Bunun yanı sıra, ACT, 2012 yılında Shoft Taharrosh (Tacizi Gördüm) başlıklı bir kampanya düzenleyerek genç kadın ve erkekleri cinsel tacize karşı bir araya getirmiştir. Projeye katılan yüzlerce gönüllü, taciz vakalarının arttığı bayram günlerinde sokaklarda bir araya gelerek hem taciz tehdidi altındaki kadınları korumuş hem de taciz faili erkekleri uyararak tacizin niçin yanlış olduğunu anlatmaya çalışmışlardır. ACT’in temel amaçlarından biri de, çoğunluğu erkek üye ve yöneticilerden oluşan yerel örgütlerle kadın örgütlerini bir araya getirerek işbirliği yapmalarını sağlamaktır. Örneğin, Mısır’daki bir yerel örgüt, mahalle düzeyinde erkekleri bir araya getirerek tacizin önlenmesi amacıyla sokakların daha iyi aydınlatılması için yetkililere baskı yapılmasını sağlamıştır. Bir başka yerel örgüt, taksi şoförlerinin kadın yolcuları taciz etmesini engellemek için bir kampanya başlatmıştır.²⁵⁹

Kenya Anayasası açık bir şekilde, çocuk bakımının her iki ebeveynin de ortak sorumluluğunda olduğunu ve her çocuğun evlilik bağına bakılmaksızın her iki ebeveynin de bakımı ve koruması altında yaşama hakkı olduğunu ifade eder. Benzer bir şekilde, Avustralya’da yürürlükte olan Cinsiyet Ayrımcılığı Kanunu ve Sakatlık Temelli Ayrımcılık Kanunu, ebeveynlerin bakım sorumlulukları konusunda cinsiyete dayalı ayrımcılık yapılamayacağını altını çizer.²⁶⁰

Güney Afrika Cumhuriyeti’nde televizyonlarda yayınlanan “Soul City” isimli bir program, toplumsal cinsiyet eşitliğini olumlu örnekler üzerinden desteklemek ve eşitlikçi erkeklik modellerini yaygınlaştırmak amacını taşımaktadır. Benzer televizyon programları şiddetten arınmış erkeklik rollerini yaygınlaştırmak ve toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesine erkeklerin katılımını sağlamak amacı ile Nikaragua ve Brezilya’da da yayınlanmış ve büyük ilgi görmüştür²⁶¹

Güney Afrika Cumhuriyeti’nde yürütülen “Men as Partners” programı toplantılar, sokak tiyatroları, duvar boyamaları ve yazıları yoluyla erkeklerde şiddete karşı farkındalık geliştirmeyi amaçlayan toplum eylem ekipleri oluşturur.²⁶² Yine Güney Afrika Cumhuriyeti’nde yürütülen “Fatherhood Project” erkeklerin çocuk bakımı ve çocukların korunması çalışmalarına katılımını teşvik etmek ve desteklemek üzere oluşturulan bir projedir. Babalık, erkeklik, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, cinsel yolla bulaşan hastalıklar temaları etrafında şekillenen eğitim programları birçok STK ile ortaklaşa yürütülmektedir.²⁶³

Nijerya’da BM Nüfus Fonu tarafından desteklenen “Écoles des Maris” (Kocalık Okulu) programı erkekleri kadın ve çocuk sağlığını koruma çalışmalarına dahil etmeyi ve olumlu erkek rol modellerini güçlendirmeyi hedeflemektedir. Program kapsamında erkekler üreme sağlığı, doğum komplikasyonları, hijyen, kadınlar ve çocuklar için sağlıklı beslenme ve yerel üreme sağlığı merkezlerini etkili kullanma konusunda eğitim aldı. 2011 yılı itibarıyla Nijer’e 176 “kocalık okulu” açılmıştı.²⁶⁴

258 Promundo ve UnWomen. (2017). Understanding Masculinities: Results From The International Men And Gender Equality Survey (Images) - Middle East And North Africa <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/810>

259 Promundo ve MenCare. (2019). State of World Fathers. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1611> s28

260 age s. 29

261 WHO ve Promundo. (2007). Engaging Men And Boys in Changing Gender-Based Inequity in Health: https://www.who.int/gender/documents/Engaging_men_boys.pdf s. 16, s. 191

262 UNDAW. (2008). Women 2000 and Beyond: The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality 30 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/820> s. 12

263 age 22

264 Promundo ve MenCare. (2019). State of World Fathers. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1611> s. 95

“Stepping Stones” (Basamaklar) 40’tan fazla ülkede başarıyla uygulanan bir programdır ve 15-26 yaş arasındaki genç kadın ve erkeklere cinsellik ve üreme sağlığı, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve iletişim becerileri gibi konularda destek olmayı hedeflemektedir. Programa katılan erkeklerin cinsel yolla bulaşan hastalıklara daha az yakalandıkları, ilişkilerinde fiziksel şiddete daha az başvurdukları, partnerleri ile daha sağlıklı ilişkiler kurdukları ve eylemlerinin sonuçlarına dair sorumlulukları üstlendikleri gözlemlenmiştir.²⁶⁵

2003 yılında kurulan Fransız bir STK olan “Quartiers du Monde” (Dünyanın Mahalleleri), Fransa, Batı ve Kuzey Afrika ve Latin Amerika’da kadınların güçlendirilmesi ve sivil siyasetin güçlendirilmesi alanında çalışıyor. Fas’taki FLDF (Fédération de la Ligue des Droits des Femmes) örgütüyle birlikte gerçekleştirdikleri bir proje kapsamında ev içindeki erkeklik rollerini dönüştürmeyi hedefleyen bir çalışma gerçekleştirdi. Benzer başka bir projede, özellikle genç erkeklerin yaşadığı zorlukları ve geleneksel erkeklik değerlerinin yarattığı baskılarla mücadele yolları ve bu değerleri dönüştürme olasılıkları ele alınmıştır. Faslı bir STK olan QdM, UN Women desteğiyle gerçekleştirdiği çalışmada, Lübnanlı bir STK olan ABAAD ile birlikte toplumsal cinsiyet eşitliği alanında çalışan STK’lara eğitim desteği vermiştir.²⁶⁶

Fas’ta kadın haklarını destekleyen yasalara erkeklerin desteği bölgedeki diğer ülkelere kıyasla dikkat çekici ölçüde fazladır. 2004’te Moudawana ismi ile de bilinen aile yasası, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik yasalar, evlilik yaşının kadın ve erkekler için 18 olarak belirlenmesi, kadınların boşanma davası açması, çekeşliliğin sınırlanması, kadınlara bir erkeğin izni olmadan hareket edebilme gibi bir dizi önemli kazanımı beraberinde getiriyordu. Fas, cinsel tacizi ve kadınlara karşı şiddeti hapis cezasıyla cezalandıracak bir yasa tasarısını meclisten geçirdi. 2016 yılında, Fas Ulusal Meclisi evlilik dışı rızaya dayalı cinsel ilişkiyi yasadışı kılan yasaların kaldırılmasını ve rızaya dayalı ilişki ile rızaya dayalı olmayan cinsel ilişkilerin net bir şekilde tanımlanarak birbirinden ayrı değerlendirilmesini öngören bir yasa tasarısı önermiştir. Bu yasa tasarısı aynı zamanda kadınların cinsel saldırı şikayetlerini doğrudan mahkemeye taşımaya olanak sağlıyordu.²⁶⁷

Program H’ye benzer çalışmalar yapan Stepping Stones, “Men as Partners” gibi gruplar, erkeklerin toplumsal cinsiyet rolleri, davranışları ve erkeklerin diğer erkekler ve kadınlar ile olan ilişkileri üzerine tartışmalar yürüttükleri birçok oluşum ve örgüte örnek teşkil eder. Bu çalışmaların bir kısmı formel eğitim kuruluşları dışında gönüllü oluşumlarla yürütülmekte, bir kısmı da Hindistan’daki “Gender Equality Movement in Schools” ve Balkanlar’daki “Young Men’s Initiative in the Balkans” örneklerinde olduğu gibi toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi, eğitim müfredatının bir parçası yapmayı hedeflemektedir.²⁶⁸ Kanada, Almanya, İrlanda, Yeni Zelanda, İsviçre, Birleşik Krallık ve ABD gibi ülkelerde yürütülen “Roots of Empathy” programı, Hindistan’da başlatılan ve Bangladeş, Vietnam gibi Asya ülkelerinde yaygınlaştırılan “Gender

265 UNDAW. (2008). Women 2000 and Beyond: The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality 30 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/820> s. 18

266 Promundo ve UN Women. (2017). Understanding Masculinities: Results From The International Men And Gender Equality Survey (Images) - Middle East And North Africa <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/810> s. 18

267 Promundo ve UN Women. (2017). Understanding Masculinities: Results From The International Men And Gender Equality Survey (Images) - Middle East And North Africa <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/810> s. 145

268 The World Bank. (2013). Engaging Men And Boys in Advancing Women’s Agency: Where We Stand And New Directions <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1616> s. 55

Equity Movement in Schools” (GEMS), Bangladeş’te yürütülen “The Brave Men Campaign”, Afrika ülkelerinde faaliyet gösteren Afrikalı Kadın Eğitimciler Forumu’nun (FAWE) çalışmaları ve Plan International’ın 35 ülkede yürüttüğü “Champions of Change” kampanyaları toplumsal cinsiyet eşitliği, şiddetsiz iletişim, taciz, cinsel sağlık eğitimi, kız çocuklarının güçlendirilmesi ve oğlan çocuklarının daha eşitlikçi, sorumluluk sahibi olmasını hedefleyen eğitim programlarını müfredatın bir parçası yapmayı, bu doğrultuda okul yönetimlerini, öğretmenleri ve öğrencileri harekete geçirmeyi hedeflemektedir.²⁶⁹

269 Promundo ve MenCare. (2019). State of World Fathers. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1611>

III. TÜRKİYE BAĞLAMININ MEVCUT DURUM ANALİZİ: NORMATİF-POLİTİK YAPI

A. Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Mekanizmasının Erkeklerin Katılımına Yaklaşımı: İlgili Politikaların Haritalaması

1. Ulusal Eylem Planlarının Genel Özellikleri

Türkiye’de TCE politikaların temel resmi belgesi olan ulusal eylem planları, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na (AÇSHB) bağlı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) eliyle hazırlanıyor ve uygulanıyor. Eylem planlarının izlenme ve değerlendirilme çalışmaları da yine aynı kurum tarafından yapılıyor.

Toplumsal cinsiyet eşitliğini gerçekleştirmeyi amaçlayan söz konusu ulusal eylem planlarında, KSGM dışında hangi kamu kurumlarının, hangi politikaların uygulanmasında, ne tür görevler alacağı ve iş tanım ve kapsamı belirtiliyor. Bu anlamda, eylem planları TCE’yi ana akımlaştırmanın temel stratejisini tanımlıyor ve uygulamaya koyuyor.

KSGM’nin planlama ve yürütme sorumluluğunu üstlendiği eylem planları, hedeflerine göre farklı kapsamlarda hazırlanıyor. Genel amaçlı toplumsal cinsiyet eşitliği eylem planlarının yanı sıra özel amaçlı eylem planları da hazırlanıp uygulanıyor. Örneğin kadına yönelik şiddetin önlenmesi amaçlı planlar var. Ayrıca kırsalda yaşayan kadınların güçlendirilmesine ilişkin bir eylem planı da resmi belgeler arasında yer almakla beraber bu planın uygulandığına dair bir kayda rastlamadık. Bu raporun yazıldığı günlerde de erken yaşta ve zorla evliliklerin önlenmesi için bir eylem planı hazırlığı devam ediyordu.

Toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili ilk ulusal eylem planı, IV. Dünya Kadın Kongresi’ne Türkiye’nin katılması ve Pekin Eylem Planı’nı kabul etmesi ertesinde 1996 yılında yapıldı.²⁷⁰ Bu planın nasıl uygulandığına dair resmi bir kayıt yok. Plan uygulaması ile ilgili izleme ve değerlendirme de yapılmamış. Plan metninin politik önemi, dönemin dünya gündeminde demokratik ülkelerin oluşturduğu platformlarda Türkiye’nin var olma arzusunu göstermesi olarak tanımlanabilir. Bu çerçevede, 1996 Eylem Planı, Türkiye’nin o günün koşullarında kadın sorunlarının hangi alanlarda ve nasıl tanımladığını gösteren bir temenniler belgesi niteliğini taşıyor.

Daha sonraki plan, aradan 12 yıl geçtikten sonra, 2008 yılında, I. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013)²⁷¹ adıyla yayınlandı. Planın bitiş tarihi olan 2013 yılından sonraki beş yıllık dönemde, devam niteliğinde planlama çalışması yapıldı. Ama taslak metin olarak kalan bu plan, siyasi onay mercinde imzalanmadan bekletilmiştir. 2018 yılına kadar bu plan

270 1998, Ulusal Eylem Planı (1995 yılında Pekin’de yapılan IV. Dünya Kadın Konferansı sonuçlarının uygulanması ve izlenmesine ilişkin) TC. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ISBN:975-19-2055-8 <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1280>

271 <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/110>

onaylanmamış ve başka bir plan da yapılmamıştır. Bu nedenle bu tarihler arasında beş yıl süreyle yürürlükte ulusal nitelikte bir eylem planı da olmamıştır.

2018 yılında ulusal eylem planının başlığı (temel normu) değiştirilerek yeniden hazırlanmış ve “toplumsal cinsiyet eşitliği” yerine “kadının güçlenmesi strateji belgesi” başlığıyla yayınlanmıştır. Bu değişikliğin boyutlarını biraz ileride ele alacağız.

Kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi için ulusal eylem planı yapımı 2007 yılında başlamış ve bir yıl hariç (2010-2011) kesintisiz üç plan döneminde uygulamayı yönlendiren bu eylem planları olmuştur.

2. Ulusal Eylem Planlarında TCE Politikalarına Erkeklerin Katılımının Öngörülmesi

TCE politika uygulamalarına erkeklerin katılımını öngören politika tanımı hem 2008-2013 *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eylem Planı*’nda hem de 2018-2023 *Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı*’nda yer almıştır. (Tablo C)

2008-2013 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eylem Planı	2018-2023 Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı
Hedef 2: Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusunda erkeklerin farkındalığı ve duyarlılığı artırılabilecektir. 2.1. Erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusunda rollerinin tanımlanması ve bu konuda farkındalıklarının artırılması	Kesişen politika alanları ²⁷² Erkek çocukları da dahil kadınların güçlenmesi sürecine erkeklerin katılımı (s.21) 3.2. İş ve aile sorumlulukları arasındaki dengenin sağlanması konusunda bilinçlendirme çalışmaları yapılacaktır. (İş ve aile yaşamının uyumlaştırılması konusunda kadınların ve erkeklerin sorumluluk paylaşımı ve konuyla ilgili güncel gelişmelerin duyurulması amacıyla bilgilendirme etkinlikleri yapılacak, basılı ve görsel materyaller hazırlanarak yaygınlaştırılacaktır.) 6.6. Aile eğitimi kurs programlarına erkeklerin katılımı artırılabilecektir. Eğitimlerin erkekler üzerindeki etkisi analiz edilecektir.

2008-2013 *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eylem Planı*’nda Hedef 2 başlığı altında tanımlanan konu “Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusunda erkeklerin farkındalığı ve duyarlılığını artırmak” olarak ele alınmıştır. Burada farkındalık ve duyarlılık artırma hedefi, doğrudan müdahale araçları kullanılmaksızın, dolaylı etki etme stratejisi olarak tanımlayabileceğimiz bir içeriğe sahiptir.

2018-2023 *Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı*’nda ise erkeklerin TCE uygulamalarına katılımı bütün politikaları yatay kesen bir sorun olarak tanımlanmıştır. İçerik olarak tanımlanan faaliyetlere baktığımızda, iş ve aile sorumlulukları arasındaki dengenin sağlanması ve aile eğitimi kurs programlarına erkeklerin katılımının artırılması ve eğitimlerin erkekler

272 Eylem planında yer alan kesişen politikalar şunlardır: mevzuat değişiklikleri, cinsiyet ayrıştırmalı verilerin mevcudiyeti, kadın erkek fırsat eşitliği eğitimleri, izleme değerlendirme ve etki analizi çalışmaları, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmaları, yerel yönetimlerle işbirliği, sivil toplum kuruluşları ile işbirliği, üniversiteler ile işbirliği, özel sektör ile işbirliği, engellilik, yaşlılık, kırsal alanda yaşayan kadınlar, geçici koruma/uluslararası koruma başvurusu veya statüsü sahibi kadınlar, kız çocukları, oğlan çocukları da dahil kadınların güçlenmesi sürecine erkeklerin katılımı. <https://dspace.ceid.org/xmlui/handle/1/887> s. 21

üzerindeki etkisinin analizinin yapılması hedeflerini görüyoruz. Yine burada da doğrudan müdahale hedefi olmaksızın, farkındalık artırma yaklaşımıyla hareket edilmiştir.

Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Eylem Planı 2012-2015, kadına yönelik şiddetin önlenmesi kapsamında erkeklere yönelik “farkındalık yaratma” ve “zihniyet dönüşümü sağlama” hedeflerini tekrarlıyor. Bu eylem planında da “şiddet faili erkeklerin rehabilitasyonu, erkek şiddetine karşı kamu kampanyaları düzenlemek, şiddeti öven medya içeriklerinin takip edilip engellenmesi, şiddete karşı erkekleri aktif desteğe çağırmak” gibi daha doğrudan sorun alanına müdahale edebilecek politikalar ne yazık ki öngörülmemiş.

Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2016-2020 ise politikayı, farkındalık artırma ve eğitim verme gibi dolaylı müdahale faaliyetinin ötesine taşıyarak, konu ile ilgili “kurum kuruluşlar arası işbirliği ve politika geliştirme” başlığı altında, kamu kurumlarının işbirliği ve eşgüdümünü gerektiren bir ortak sorumluluk konusu olarak öngörmüş. Bu yeni içerik TCE’yi anaakımlaştırma doğrultusunda erkeklerin de hedef alındığı olumlu bir adım olarak tanımlanabilir. Bu kapsamda yapılan işleri görmek için izleme raporlarına bakmak gerekecektir (Tablo D).

Tablo D: Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2007-2010 ²⁷³		
Faaliyet	İlgili-sorumlu kurum	Gösterge
2.2 Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik şiddetle mücadele konularında erkeklere yönelik farkındalık yaratma ve zihinsel dönüşüm sağlama amaçlı görsel ve basılı materyaller hazırlanması ve eğitim programlarının düzenlenmesi	KSGM, Adalet Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, MEB, Sağlık Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, GAP İdaresi, Üniversiteler, Medya kuruluşları, Özel sektör	Tanımlanmamış
Hedef 5: Aile içinde şiddet gören kadına ve şiddet failine yönelik tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerini düzenlemek ve uygulanmasını sağlamak	Sağlık Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, SHÇEK	Tanımlanmamış

Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2012-2015 ²⁷⁴		
Faaliyet	Sorumlu-İlgili kurum	Gösterge
2.3 Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik şiddetle mücadele konularında erkeklere yönelik farkındalık yaratma ve zihniyet dönüşümü sağlama amaçlı eğitim programı, seminer, konferans vb. etkinliklerin düzenlenmesi	KSGM, Adalet Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, MEB, Sağlık Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı	Tanımlanmamış

273 <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/111>

274 <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/112>

Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2016-2020 ²⁷⁵	
Hedef- Faaliyet	Gösterge
<p>2. Farkındalık Yaratma ve Zihniyet Dönüşümü</p> <p>Hedef 2: Kadına yönelik şiddeti doğuran ve pekiştiren olumsuz tutum ve davranışların ortadan kaldırılması amacıyla, toplumsal cinsiyet eşitliği, kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddet konularında toplumsal farkındalık, duyarlılık, bilinç kazandırmak ve zihniyet dönüşümünü sağlamak</p> <p>Faaliyet 2.4: Kadına yönelik şiddetle mücadele kapsamında erkeklere yönelik farkındalık yaratma ve zihniyet dönüşümü sağlamak amacıyla çalışmalar yürütülecektir.</p>	<p>Etkinliklere katılım sağlayan erkek sayısı</p> <p>Eğitim programına katılım sağlayan hükümlü ve tutuklu sayısı</p>
<p>5. Kurum Kuruluşlar Arası İşbirliği ve Politika Geliştirme</p> <p>Hedef 5: Kadına yönelik şiddetle mücadelede etkin hizmet sunumunun gerçekleştirilmesi amacıyla kurum/kuruluş ve ilgili sektörler arası işbirliği mekanizmasını güçlendirmek ve politika geliştirmek.</p> <p>Faaliyet 5.5: Erkeklerin şiddet algısını ortaya koymak amacıyla araştırma yapılacaktır.</p> <p>(Sorumlu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı)</p>	<p>Araştırma yapılması</p>

Bugün yürürlükte olan Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Koordinasyon Planı 2020-2021 ise erkeklerin TCE politikalarına katılımı politikasını daha da detaylandırarak ele alıyor. Bu yeni politika çerçevesinde konu kadın hakları açısından değil, “ailenin korunması” politikaları açısından tanımlanmış. Plan bu konuda din görevlilerini özel olarak öne çıkarıyor; KSGM ve Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) tarafından yürütülen Aile Danışmanlık Sistemi faaliyetlerini temel alıyor. Bu konuda ağırlıklı görevin, DİB’in Baba Okulu, Aile Bilinci Eğitimi programlarına verildiği söylenebilir. (Tablo E)

İlgili belgede erkeklerin TCE politikalarına katılımı faaliyetlerine eklenen önemli bir yenilik ise İçişleri Bakanlığının “denetimli serbestlik” altında bulunan ve öfke yönetimi konusunda ihtiyaçlarının olduğu tespit edilen yükümlülere öfke yönetimi eğitimi verilmesinin öngörülmesidir.

275 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/113>

Tablo E: Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Koordinasyon Planı 2020-2021²⁷⁶

Faaliyet	Sorumlu-İlgili kurum	Gösterge
1.2.10: Aile Danışmanlığı Sistemi yaygınlaştırılacak; aile kurumunu güçlendiren konularda aile bireylerinin bilgilendirilmeleri ve bu çalışmalara özellikle erkeklerin katılımının teşviki sağlanacaktır.	AÇSHB- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB)	Aile danışmanlığına katılan kişi sayısı Boşanma süreci danışmanlığına katılan kişi sayısı
Hedef 6: Kadına yönelik şiddetle mücadelede Diyanet İşleri Başkanlığı görev alanı kapsamında gerekli tedbirlerin alınması 6.1.3: Din görevlileri tarafından özellikle erkeklerin konuya ilişkin farkındalık kazanmalarına yönelik ailede hak ve sorumluluklar bağlamında baba olmanın önemine dikkat çekmek amacıyla pilot çalışma için seçilen 10 ilde Baba Okulu seminerleri gerçekleştirilecektir.	DİB	Çalışma yapılan il sayısı Ulaşılan erkek sayısı
6.1.5: Temel Aile Bilinci Eğitimi projesi cami, kahvehane gibi mekânlarda yaygınlaştırılarak sürdürülecektir.	DİB	Çalışma yapılan il sayısı Ulaşılan erkek sayısı Ulaşılan kadın sayısı
2.2.3: Denetimli serbestlik altında bulunan ve öfke yönetimi konusunda ihtiyaçlarının olduğu tespit edilen yükümlülerin; bireysel ve grup çalışmaları yöntemiyle gerçekleştirilen öfke yönetimi içerikli programlara ve ilgili konularda gerçekleştirilecek seminerlere katılımları sağlanacaktır.	İçişleri Bakanlığı	Program ve seminerlerin uygulanma sayısı

3. Erkeklerin TCE Politikalarına Katılımıyla İlgili KSGM İzleme ve Değerlendirme Raporları

Ulusal eylem planlarında yer alan faaliyetlerin gerçekleşip gerçekleşmediğini tespit edebilmek için yapılması gereken izleme ve raporlama çalışmalarında, erkeklerin TCE politikalarına katılımı kapsamında yapılan çalışmalar kurumlar itibarıyla listelenmiş. Bu listeleme çalışması bir izleme ve değerlendirme yapmaktan çok kurumlardan gelen faaliyet raporlarının özetlenerek yayınlanması niteliğinde olmuştur. Raporların bir kısmında kurumların planlanan çalışmaları da izleme ve değerlendirme kapsamında ele alınmıştır. Bu nedenle raporların bir tür faaliyet raporu niteliğinde olduğunu söyleyebiliriz.

Bu raporlarda yer alan bilgiler şöyle:

Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2016-2020)²⁷⁷

İzleme ve Değerlendirme Toplantısı Raporu (2016-2017)²⁷⁸

Faaliyet 2.4: Kadına yönelik şiddetle mücadele kapsamında erkeklere yönelik farkındalık yaratma ve zihniyet dönüşümü sağlamak amacıyla çalışmalar yürütülecektir.

276 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/935>

277 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/113>

278 <https://www.ailevecalisma.gov.tr/ksgm/ulusal-eylem-planlari/izleme-ve-degerlendirme-raporlari/>

Sorumlu Kuruluşlar: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (Koordinatör Kurum), Adalet Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı.

Adalet Bakanlığı Faaliyetleri **Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü**

Yürütülen Çalışmalar

- Öfke Kontrol Programı, yetersiz öfke kontrolünün bir risk faktörü olarak tespit edildiği denetimli serbestlik kapsamındaki yükümlülere öfke yönetiminin önemine ilişkin farkındalık oluşturmak amacıyla yapılandırılmıştır. Öfke Kontrol Programı’nda bilişsel-davranışçı kuram temel alınmıştır. Program 10 oturumdan oluşmaktadır. Program öfke ve diğer duygular, öfkenin fiziksel belirtileri, öfke ile hareket etmeye etki eden düşünce türleri hakkında farkındalık sağlamayı; öfke ile sağlıklı başa çıkma konusunda yöntemler tartışmayı ve yükümlülerin bu yöntemlerin yararlarını deneyimlemelerine yardımcı olmayı hedeflemektedir. Birincil problemi öfke kontrolü yetersizliği olan yükümlüler için ilgili program planlanmaktadır.
- İlgili seminerlerde ayrıca; Türkiye’de kadın haklarının genel durumu, kadına yönelik şiddet, şiddet döngüsü, kadına yönelik şiddete ilişkin yasal yaptırımlar, şiddete maruz kalınması durumunda neler yapılabileceği konularına değinilerek kadın hakları konusundaki farkındalığın artırılması planlanmaktadır.

Planlanan Çalışmalar

- Öfke yönetimi programı ve hayat için değişim programı güncellenmesi çalışmaları tamamlanacaktır.
- İlgili seminer çalışmalarının tüm denetimli serbestlik müdürlüklerinde standart şekilde uygulanabilir hale getirilmesi sağlanacaktır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Faaliyetleri **Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü**

Yürütülen Çalışmalar

- Kadına yönelik şiddetle mücadele kapsamında sunulan hizmetlerde kurumsal kapasitenin geliştirilmesi, işbirliği ve eşgüdümün artırılması amacıyla 11 Nisan 2012 tarihinde “İçişleri Bakanlığı Jandarma Genel Komutanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Arasında İmzalanan Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Kapsamında Sunulan Hizmetlerde Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesine, İşbirliği Yapılmasına ve Eşgüdümün Artırılmasına Dair Protokol” imzalanmıştır. İşbirliği protokolü ile;
- Jandarma personelinin toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik şiddet konularına ilişkin duyarlılık ve farkındalığının artırılması için çalışmalar yürütülmesi,

- Komutanlık birimlerine başvuran şiddet mağduru kadınlara uygulanacak hizmet prosedürlerine ilişkin birimler arasında eşgüdüm ve standardizasyonun sağlanmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirilmesi,
- Komutanlık bünyesinde vatani görevini ifa eden er ve erbaşlara yönelik olarak kadına yönelik şiddet ve töre-namus cinayetlerinin önlenmesi konularında zihniyet dönüşümünü sağlayacak eğitim programlarının düzenlenmesi,
- Kadına yönelik şiddetle mücadele kapsamında bakanlık ve komutanlık arasında işbirliğinin artırılmasına yönelik ortak çalışmalar gerçekleştirilmesine yönelik çalışmalar devam etmektedir.
- 3 Temmuz 2013 tarihinde Milli Savunma Bakanlığı ile imzalanan “Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması ve Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Kurumsal Kapasitenin Güçlendirilmesi, İşbirliği ve Eşgüdümün Artırılmasına Dair Protokolü” kapsamında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasında erkeklerin bilinçlendirilmeleri ve sürece dahil edilmeleri amacıyla toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik şiddetle mücadele konularında eğitimlerin birinci aşaması olan TSK Uzman Eğitici Programı’nın üçüncüsü 14 Mart - 1 Nisan 2016 tarihleri arasında Ankara’da TSK’ya mensup 25 personelin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Eğitim programlarının ikinci, üçüncü ve dördüncü aşaması Eğitim ve Doktrin Komutanlığı koordinesinde TSK bünyesinde yürütülmüştür.
- Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı ile imzalanan “Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Din Görevlilerinin Katkısının Sağlanması İşbirliği Protokolü” ile Diyanet İşleri Başkanlığı personeline yönelik, dinin şiddeti önleme konusundaki olumlu rolünü önplana çıkarılarak aile içi şiddet, kadına yönelik şiddet, çocuğa yönelik şiddet, şiddet mağdurlarına yaklaşım tarzı, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ve ilgili diğer kanunların uygulanması konularında farkındalık ve duyarlılığı artırmak amaçlı hizmet içi eğitim faaliyetleri düzenlenmiş olup din görevlilerimizin (vaiz, imam-hatip, müezzin-kayyım ve Kuran kursu öğretmenleri) cami ve cami dışı mekânlarda halka ulaşarak doğru bilgiler aktarmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Protokol kapsamında 2015 sonu itibariyle tamamlanan eğitimlerle 537 eğitici yetiştirilmiş olup 47.566 din görevlisine eğitim verilmiştir. 2016 yılında protokol kapsamında gerçekleştirilen tüm eğitimlerin etki analizi yapılmıştır.
- 2014-2016 yılları arasında yürütülen “Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi” kapsamında Hollanda ve İspanya ülkelerine çalışma ziyareti düzenlenmiştir. Söz konusu çalışma ziyareti kapsamında hazırlanan raporlar, Ankara’da gerçekleştirilen “Faillere Yönelik Çalışmalar” başlıklı atölye çalışmasında paylaşılmıştır.
- Proje kapsamında, özellikle Sağlık Bakanlığı’nın bu alandaki çalışmalarını desteklemeyi hedefleyen, faillere sunulan hizmetlere yönelik 3.000 rehber basılmış ve dağıtılmıştır.

Planlanan Çalışmalar

- Er ve erbaşlara yönelik olarak kadına yönelik şiddet ve töre-namus cinayetlerinin önlenmesi konularında zihniyet dönüşümünü sağlayacak eğitim programlarına eğitici olarak katılım sağlanacaktır. Konuya ilişkin hazırlanan basılı ve görsel materyaller ilgili kurum kuruluşlara iletilecektir.
- “Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması ve Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Kurumsal Kapasitenin Güçlendirilmesi, İşbirliği ve Eşgüdümün Artırılmasına Dair Protokolü” doğrultusunda 2014-2016 yılları arasında gerçekleştirilen uzman eğitici eğitimlerinin devam ettirilmesi öngörülmektedir.
- “Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Din Görevlilerinin Katkısının Sağlanması İşbirliği Protokolü” kapsamında 2013-2015 yıllarında gerçekleştirilen eğitici eğitimlerinin devam ettirilmesi öngörülmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı Faaliyetleri

Yürütülen Çalışmalar

- 2016 yılında ailenin korunmasına ve aile bireylerinin sorun çözme becerisinin geliştirilmesine katkı sağlamak amacıyla 19 Kasım 2016 tarihinde Antalya’da “Ailenin Korunması Bağlamında Eşlerin Hak ve Sorumlulukları” başlıklı bir panel düzenlenmiştir.
- Bireyi tehdit eden problemlerin çözümüne katkı sağlanması ve çocuk istismarına dikkat çekmek amacıyla Sinop, Bartın ve Zonguldak illerinde özel hayatın sınırları konusunda ailelere yönelik seminerler Aralık 2016’da düzenlenmiştir.
- 2017 yılı 8 Mart Dünya Kadınlar Günü “Bilgi ve Değer Bağlamında Kadın” teması kapsamında 81 ilde konferans vb. çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir.
- 2017 yılı 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddet Mücadele Günü etkinlikleri ve temalı çalışmalar kapsamında sorunların çözümünde uzman desteğinden yararlanılması bilinciyle vatandaşlarımıza yerinde ve doğru dinî bilgi vermek amacını benimseyerek; 11-27 Aralık 2017 tarihleri arasında Aydın, Bartın, Kilis, Kütahya, Mersin ve Sinop olmak üzere altı ilde “Aile İçi İletişim Problemleri ve Çözüm Odaklı Yaklaşımlar” başlıklı ikili konferans programları ve Ankara’da bir panel düzenlenmiştir.
- 2016-2017 yıllarında kadına yönelik şiddet, töre cinayetleri, kız çocuklarının eğitimi, kadın hakları, İslam ve kadın gibi konularda 2785 sosyal ve kültürel içerikli dinî faaliyet düzenlenmiş, 12.868 vaaz verilmiş, 80 hutbe okutulmuştur.

Planlanan Çalışmalar

- Söz konusu faaliyetlerin sürdürülmesi planlanmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı Faaliyetleri **Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü**

Planlanan Çalışmalar

- Aile Eğitim Programları vasıtasıyla şiddetle mücadele kapsamında erkeklerde konuya ilişkin bilinçlendirme ve zihniyet dönüşümü sağlanması planlanmaktadır.

Milli Savunma Bakanlığı

Yürütülen Çalışmalar

- ASPB ile imzalanan protokol gereği, Kara Kuvvetleri Eğitim ve Doktrin Komutanlığı koordinatörlüğünde er-erbaşlara yönelik toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik şiddetle mücadele eğitimleri verilmektedir.

Planlanan Çalışmalar

- Söz konusu eğitimlerin verilmesine devam edilmesi planlanmaktadır.

Sağlık Bakanlığı Faaliyetleri **Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü**

Yürütülen Çalışmalar

- Hizmet içi eğitimlerde ve halk eğitimlerinde toplumsal cinsiyet eşitliği konusu da mevcut olup, erkek katılımcılara da eğitim verilmektedir.

Kamu Hastaneleri Genel Müdürlüğü

Planlanan Çalışmalar

- Kadına yönelik şiddetle mücadele konusunun tüm sağlık tesislerinde periyodik uygulanan çalışan hakları eğitimlerine eklenmesi planlanmaktadır.

Faaliyet 5.5: Erkeklerin şiddet algısını ortaya koymak amacıyla araştırma yapılacaktır.

Bu faaliyet kapsamında herhangi bir faaliyet raporlanmamış.

B. Sivil Toplum Örgütlerinin Kapasitelerinin Haritalaması

Türkiye’de erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğine katılımı ve eşitlikçi erkeklik modellerinin yaygınlaştırılmasına yönelik çalışan sınırlı sayıda STK ve yerel örgüt bulunmaktadır. Bu sebeple, Türkiye’de mevcut sivil toplum örgütlerinin önemli çalışmalarına kısaca bu bölümde yer verdik.

Yanıdayız Derneği 2018 yılında Nur Ger’in başkanlığında iş dünyası ve medya dünyasında yöneticilik yapan, gazeteci, yazar ve akademisyen erkeklerden oluşan bir ekip tarafından kurulmuştur. Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalık yaratmak, kadına karşı şiddetle mücadele, iş hayatında daha çok kadının yer alması ve cinsiyet ve fırsat eşitliğinin sağlanması gibi hedefler için basın kampanyaları ve paneller düzenleyen dernek²⁷⁹ iş dünyasındaki yöneticilere yönelik “Berber Dükkanı Sohbetleri” başlığı altında sohbetler de organize etmektedir.²⁸⁰ Dernek ayrıca 2019 yılında “Kadın Erkek Eşittir Nokta” başlıklı bir konferans da düzenledi.²⁸¹ Dernek Kanada Büyükelçiliği desteğiyle İstanbul’da ilçe bazında toplumsal cinsiyet eşitliği endeksini oluşturmak üzere bir projeye başlamıştır.

Eleştirel Erkeklik İncelemeleri İnisyatifi (EEİİ) 2013 yılında bir grup feminist ve kuir tavrı benimsemiş akademisyen ve aktivist tarafından kuruldu. İnisyatifin temel amacı Türkiye’de eleştirel erkeklik çalışmaları alanında çalışan akademisyenleri ve aktivistleri bir araya getirmek, erkeklik algıların ve temsillerinin disiplinlerarası eleştirel bir bakış açısıyla almak, ataerkinin kurumsallaşmış hallerini sorgulayarak toplumsal cinsiyet eşitliğinin sürdürülebilir ve erişilebilir bir insan hakkı olarak tanınmasıdır. İnisyatif 2013 yılından bu yana bir akademik dergi yayınlamaktadır. Ayrıca bir dizi atölye çalışması, paneller ve seminerler düzenleyen İnisyatif 2014 ve 2019 yıllarında iki uluslararası sempozyum düzenlemiştir.²⁸²

Erkek Muhabbeti Sosyal Kalkınma ve Cinsiyet Eşitliği Politikaları Merkezi (SOGEP) desteğiyle 2010 yılında kurulmuş aktivist bir gruptur.²⁸³ Bilhan Gözcü ve Çağlar Çetin-Ayşe’nin merkezinde yer aldığı Erkek Muhabbeti farklı illerde erkeklere yönelik atölyeler düzenleyerek erkeklerin cinsiyetçi, ayrımcı ve şiddetle tanımlanmış konumlarına ve tavırlarına yönelik farkındalık yaratmayı amaçlıyordu. Grup 2014 yılında faaliyetlerine son verdi.²⁸⁴

Biz Erkek Değiliz İnisyatifi (BEDİ) 2008 yılında İtalyan aktivist Pippa Bacca’nın Türkiye’de tecavüze uğrayıp öldürülmesi sonucu bir araya gelen bir grup aktivist erkek tarafından kuruldu. Grup kamusal alanda eylemler ve farklı illerde atölyeler düzenleyerek toplumsal cinsiyet temelli şiddete karşı erkekleri dayanışmaya ve erkekliklerini sorgulamaya çağırdı.²⁸⁵ Grubun son bilinen eylemi 2011 yılında gerçekleşmiştir.

Ataerkiye Karşı Erkekler 2012 yılında Biz Erkek Değiliz İnisyatifi ve Rahatsız Erkekler İnisyatifi’nden ayrılan bir grup erkek tarafından kurulmuş aktivist bir gruptur. Grup ataerkil

279 <https://yanidayiz.org/hakkimizda/>

280 <https://yanidayiz.org/tag/berber-dukkani-sohbetleri/>

281 <http://www.womantv.com.tr/kadinerkesittirnokta-konferansinda-kadınların-gucu-konusuldu-679h.htm>

282 <http://masculinitiesjournal.org>

283 <http://www.radikal.com.tr/hayat/erkekliklerini-sorgulayan-birkac-erkek-1166718/>

284 <https://medyascope.tv/2019/03/15/erkeklik-sorgulaniyor-2-bilhan-gozcu-ile-ataerkiye-karsi-erkek-inisiatifleri-uzerine-soylesi/>

285 <http://bizerkekdegilizinisiatifi.blogspot.com/>

tahakküme, cinsiyetçiliğe ve erkek şiddetine karşı kamusal alanda eylemler, basın açıklamaları ve atölyeler düzenlemiştir. İnisiyatif, 2015 yılında, üyelerinden bir erkeğin partnerine uyguladığı şiddet üzerine faaliyetlerine son vermiştir.²⁸⁶

Vol-trans 2007 yılında transerkeklerin kurduğu bir dayanışma ağıdır. Transerkeklerin yaşadığı toplumsal, yasal ve tıbbi sorunlara çözüm üretmek, transerkek kimliği ve kültürünü birlikte keşfetmek amacını taşıyan oluşumun 2014 yılında çektiği belgesel İstanbul Bağımsız Film Festivali gösterim programında yer aldı.²⁸⁷ Oluşum daha sonra Transsicko, Trans Erkek Kültür Üretim Platformu (T-Kulüp) ve Trans Danışma Merkezi Derneği çatısı altında faaliyetlerine devam etmiştir.²⁸⁸

Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV) Baba Destek Programı aynı kurumun Anne Destek Programı’na paralel olarak 1996 yılında çalışmalarına başladı. Okul öncesi ve okul çağı çocuklara sahip babaların iyi ve eşitlikçi babalık pratikleri, çocuk gelişimi ve bakımı, ev içi sorumlulukların paylaşımı ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularında eğitildiği program bugüne kadar 60.000’den fazla babaya ulaştı.²⁸⁹ Milli Eğitim Bakanlığı, belediyeler, sendikalar, spor kulüpleri, büyük ve orta ölçekli işletmeler ile MenCare, Promundo, MenEngage, ISSA, BVLF, UNDP, UNESCO, UNICEF, UN Women, SIDA ve Save the Children gibi birçok ulusal ve uluslararası kurumla değişik düzeylerde farklı etki alanlarına yönelik işbirliği yapan AÇEV’in Baba Destek Programı sadece Türkiye’de değil birçok başka ülkede de çalışma ortaklarıyla birlikte yürütülmektedir.²⁹⁰

C. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Erkeklerin Katılımı: Türkiye’den İyi Örnekler

Fenerbahçe Spor Kulübü 2018 yılında HeforShe destekçisi oldu ve UN Women ve AÇEV ortaklığı ile düzenlenen bir toplumsal cinsiyet eşitliği eğitim programına sporcular ve idari kadrosuyla katıldı. 2020 yılında ise Birleşmiş Milletler Kadının Güçlenmesi Prensipleri (WEPS) imzacısı olan Türkiye’deki ilk spor kulübü oldu.²⁹¹

İzmir’de bulunan Herkes için Ruh Sağlığı Derneği 2019 yılında cinsiyet beyanı erkek olan herkese açık bir deneyim paylaşımı atölyesi yürütmüştür. 18-45 yaş arası erkeklerin yedi hafta boyunca erkeklik deneyimlerini paylaştıkları çalışma uzman psikologlar tarafından tasarlanmış ve hayata geçirilmiştir.²⁹²

AÇEV Baba Destek Programı’na katılmış olan babalar, toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına erkeklerin katılımını sağlamak ve eşitlikçi erkeklik ve babalık rollerini yaygınlaştırmak için

286 <http://ataerkiyekarsierkekler.blogspot.com/2015/10/ataerkiye-kars-erkeklerden-acklama.html>

287 <http://vol-trans.blogspot.com/>

288 <http://transsicko.blogspot.com/>

289 <https://www.ilkisbabalik.acev.org>

290 Hasan Deniz ile özel mülakat

291 [https://www.fenerbahce.org/haberler/kulup/2020/5/fenerbahce-miz-bir-ilke-daha-imza-atarak-birlesmis-milletler-kadinin-guc-lenmesi-prensipleri-\(weps\)%e2%80%9d](https://www.fenerbahce.org/haberler/kulup/2020/5/fenerbahce-miz-bir-ilke-daha-imza-atarak-birlesmis-milletler-kadinin-guc-lenmesi-prensipleri-(weps)%e2%80%9d)

292 <https://www.stgm.org.tr/e-kutuphane/herkes-icin-ruh-sagligi-derneginden-elistirel-erkeklik-grup-calismasi-rapor-u>

kurdukları yerel oluşumlarda bir araya gelmektedir. İstanbul İyi Babalar Platformu, İstanbul Baba Destek Derneği, Bursa Babalar Topluluğu (BUBA), Trabzon İlgili Babalar İnisiyatifi, Antalya, Ankara ve Batman’da İlgili Babalar Toplulukları, Bergama İlgili Babalar Derneği, Eskişehir İlgili Babalar Platformu, Samsun İlk İş Babalık Platformu, İzmir Babayım Farkındayım Platformu babaları bir araya getirerek toplumsal cinsiyet farkındalığı kazandırmayı, ilgili babalık pratiklerini yaygınlaştırmayı ve babaların karşılaştığı sorunlara deneyim paylaşımı yoluyla çözüm üretmeyi amaçlamaktadır.

2010 yılında Türk-İş’e bağlı sendikalar içinde Sendikal Güçbirliği Platformu Kadın Koordinasyonu isimli bir kadın ağı kuruldu ve bu ağın çalışmaları sonucunda Petrol-İş ve Türkiye Gazeteciler Sendikası kadına yönelik şiddet, taciz ve mobbing gibi konularda kadının beyanını esas kabul eden ilkeyi kabul etti. TGS kadın, LGBTİ+ ve göçmen işçilere yönelik ayrımcılıkları da birer ayrımcılık kategorisi olarak kabul etmiş ve tüzükte yer almamasına rağmen kadın kotasını fiilen uygulamıştır.²⁹³ Diyanet-Sen, 2005 yılındaki toplu iş sözleşmesine kadınlara karşı ayrımcılığın ve şiddetin önlenmesi ve kadınların güçlendirilmesini hedefleyen maddeler yerleştirmiştir. ILO Sözleşmesi’nin toplumsal cinsiyet eşitliğini düzenleyen 100, 122, 140, 142 ve 156 sayılı maddelerinin uygulanmasının yanı sıra, diyanet personeline toplumsal cinsiyet farkındalığı yaratacak eğitim programlarının düzenlenmesi sözleşme maddeleri arasında yer almıştır.²⁹⁴

Mersin Büyükşehir Belediyesi, Kadıköy Belediyesi, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, Sur Belediyesi ve Yenişehir Belediyesi, İzmir Buca Belediyesi, Bayraklı Belediyesi, Mudanya Belediyesi ve Kocaeli Belediyesi gibi birçok belediye toplu sözleşmelerine, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet faillerinin disiplin kuruluna sevk edilerek iş akitlerinin feshedileceği maddesini eklemişlerdir. Mardin Derik Belediyesi, çocuklarının erken yaşta evlenmesine izin veren ebeveynlerin iş akitlerinin feshedileceğini toplu sözleşmeye eklenmesini kabul etmiştir. Antalya Muratpaşa Belediyesi 2019 yılında erkek personel için toplumsal cinsiyet eğitimi düzenlemiştir.

UNFPA Türkiye Ofisi, 2006 yılından bu yana farklı devlet kurumları ile ortaklaşa düzenlediği toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimlerine erkeklikle ilgili eğitim modüllerini entegre etmiştir. 2006-2011 yılları arasında Emniyet Müdürlüğü’nde görevli üst ve orta düzey yönetici komiserlere ve emniyet müdürlerine kadına yönelik şiddet ve toplumsal cinsiyet eğitimi beş gün süren bir uzman eğitici eğitimi verildi. Eğitim alan polisler daha sonra Türkiye’nin farklı bölgelerindeki polislere aynı eğitimi aktarıyorlardı. UNFPA, 2018 yılında yine polis ve jandarma kuvvetlerinde görev yapan yaklaşık 500 personele toplumsal cinsiyet ve kadına yönelik şiddetin önlenmesine yönelik bir eğitim vermişti. 2014-2016 yılları arasında da askeri kuvvetlerde görev yapan subayların katıldığı toplumsal cinsiyet, kadına yönelik şiddet ve erkek üreme sağlığını da içeren üç haftalık bir uzman eğitimi verdi. Bu eğitim programlarının bir bölümünde AÇEV’in de katılımıyla erkeklik ve babalık modülleri de yer alıyordu. Eğitim alan subaylar, daha sonra bu eğitimi diğer subaylara ve askerlere aktardı. Bu çalışmaların sonucunda Türkiye’deki 600 garnizonda üreme sağlığı birimleri kuruldu. 2008-2016 yılları arasında UNFPA Diyanet İşleri Başkanlığı’nda görev yapan vaiz ve vaizelerin ağırlıkta olduğu Diyanet personeline yönelik toplumsal cinsiyet eğitimi vermiştir. 2008-2010 yılları arasında aile mahkemelerinde görev yapan hakim ve

293 <https://www.catlakzemin.com/kadinlar-ve-sendikalar-tablo-vahim-ama-umutsuz-degil/>

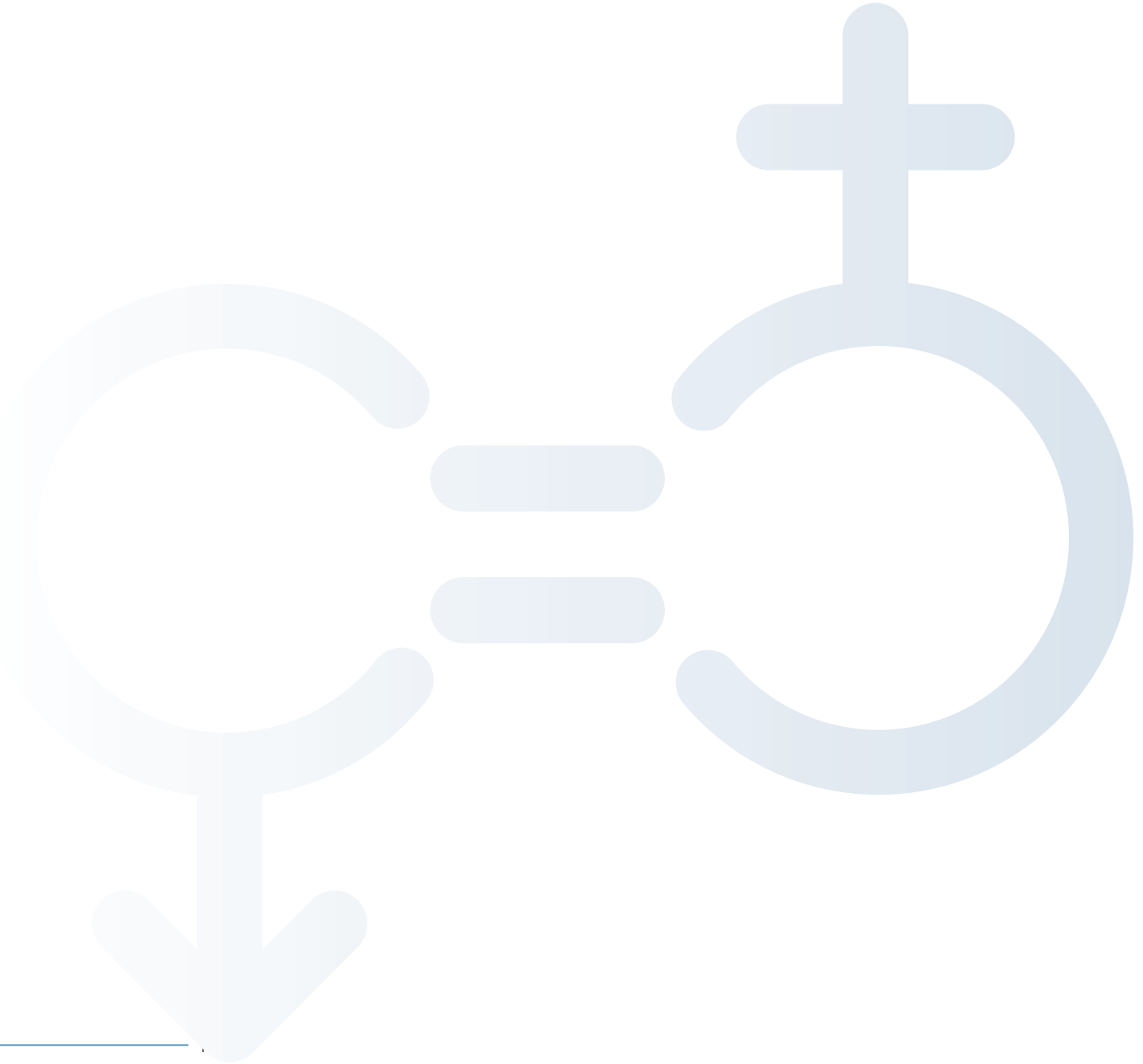
294 <http://www.diyanetsen.org.tr/2005-yili-toplu-gorusme-mutabakat-metni>

savcılarının yanı sıra 2018-2019 yılları arasında vali yardımcıları ve kaymakamların yer aldığı bir ekip de UNFPA’nın toplumsal cinsiyet eğitimlerine katılmıştır. Tüm bu eğitimlerin en az bir bölümü erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına katılımı ve eşitlikçi erkeklik modellerinin yaygınlaştırılması temalarına yoğunlaşmıştır. 2016-2017 yıllarında “Business Against Domestic Violence” (BADV) kampanyası kapsamında çok ortaklı büyük şirketlere yönelik toplumsal cinsiyet eşitliği, erkeklik ve babalık eğitimlerini AÇEV ile birlikte ortaklaşa yürüttüler. UNFPA ayrıca Suriyeli sığınmacı erkeklere yönelik erkeklik ve babalık atölyeleri de düzenlemiştir.²⁹⁵

UN Women Türkiye Ofisi, AÇEV, UNFPA, ASAM, Fenerbahçe Spor Kulübü ve diğer STK’larla işbirliği içinde bir dizi proje kapsamında geleneksel erkeklik rollerinin dönüşümü ve erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına katılımını sağlama yönünde çabalar göstermektedir. Örneğin, Çocuk Yaşta, Erken Yaşta ve Zorla Evlilikleri (ÇEYZE) Önleme Projesi kapsamında, Türkiye’de erkeklik algısı ve tutumlarını belirlemek üzere bir saha çalışması gerçekleştirmişlerdir. AÇEV’in yürütmüş olduğu Baba Destek Programı’nı ÇEYZE projesinin hedef kitesi olan bölgelerde UN Women işbirliğiyle yaygınlaştırmışlar, sadece Roman babalara yönelik BADEP atölyeleri organize etmişlerdir. ASAM ve MUDEM işbirliğiyle yürütülen Suriyeli Kadınların ve Genç Kızların Dayanıklılığının Artırılması Projesi kapsamında toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve ayrımcılık atölyeleri yapılmış, bu atölyelerde Suriyeli erkekleri hedef alan özel oturumlar gerçekleştirilmiştir. UN Women ayrıca, HeForShe kampanyalarının sorumlu olarak, Koç, Vodafone ve Unilever gibi uluslararası şirketlerle işbirliği içinde erkeklerin ve oğlan çocuklarının toplumsal cinsiyet çalışmalarına katılımını sağlama yönünde adımlar atmaktadır.²⁹⁶

295 UNFPA Meltem Ağduk ile Mülakat

296 UN Women Duygu Ersecen ile mülakat

IV. GÖSTERGE VE VERİ KAYNAKLARI

1. Uluslararası Endekslerin Haritalaması: UNDP Toplumsal Cinsiyet Normları İndeksi (GSNI)

Toplumsal cinsiyet eşitliği için geliştirilmiş ve dünya ölçüsünde kullanılan endeksler²⁹⁷ çoğunlukla eşitsizlikleri kadın hakları açısından ele almaktadır. Erkeklerin üstünlükleri, ayrıcalıkları ve karşı karşıya oldukları riskleri odağına alan bir endeks veya endeksler içinde kullanılan bir gösterge söz konusu değildir. Özellikle cinsiyetçi, kadınlara karşı ayrımcı davranışların ve algıların hukuk, siyaset, ekonomi ve eğitim alanlarında onay görmesi küresel ölçekte izlenmesi ve ilgili verilerin geliştirilmesi gereken önemli bir eksikliklerdir.

Erkek üstünlüğünün yaygınlığına ilişkin uluslararası kurumların hazırladığı veriler açısından tek önemli endeks UNDP’nin Toplumsal Cinsiyet Normları Endeksi’dir (Gender Social Norm Index - GSNI).²⁹⁸ Bu endeksin 2020 verilerine göre, dünya ölçeğinde erkeklerin yüzde 90’ı kadınlara karşı ön yargılıdır. Üstelik erkeklerin üstünlüğüne yönelik yargılara katılan kadın oranı da az değildir. GSNI siyaset, çalışma, eğitim gibi alanlarda 75 ülkenin verisini ve dünya nüfusunun yüzde 80’ini kapsayan bilgi sunuyor. Bu endeks verilerini inceleyince toplumsal cinsiyet eşitliği için önemli adımların atıldığı, kurumların, politikaların ve hukuki düzenlemelerin geliştirilip uygulandığı uzun yıllara rağmen kadınlara karşı ayrımcılığın ve eşitlik için geçilmez duvarların sürdüğünü; erkek üstünlüğüne ilişkin kabullerin yaygın olarak var olduğunu görüyoruz.

Endeks verilerine göre dünya kadın ve erkek nüfusunun en az yarısı erkeklerin kadınlardan daha iyi politik lider olduğunu; yüzde 40’tan fazlası erkeklerin daha iyi iş yöneticisi olduğunu ve iş bulma sıkıntısı olduğunda erkeklerin öncelik hakkı olması gerektiğini; yüzde 28’i de erkeklerin kadınları dövme “haklarının” olduğunu kabul ediyor.

Endeks verileri ülkelere ve bölgelere göre ve zaman içinde durumun nasıl değiştiğini de gösteriyor. Değişim verileri en az 30 ülke için sağlanabilmiş; bu verilere göre bazı ülkelerde durum iyileşirken bazı ülkelerde iyileşmelerin garantisi sağlanamıyor, hatta bazı ülkelerde durum giderek daha da kötüleşiyor.

Endeks ile ilgili rapor 1990’lardan bu yana ilköğretim düzeyinde, kız çocuklarının eşit katılımının sağlandığını ve anne ölümlerinin yüzde 45 azaltılabildiğini söylüyor. Ama bazı alanlarda, örneğin eğitim ve sağlıkta önemli gelişmeler sağlanmakla beraber, özellikle de siyasal kararlara katılımda eşitsizliğin ve ayrımcılığın güçlü biçimde sürdüğü ve kadınların ve erkeklerin sahip oldukları toplumsal güç eşitsizliğinin (power gaps) siyasal kurumlarda, ekonomide, şirket yönetimlerinde çok güçlü biçimde devam ettiği vurgulanıyor. Örneğin, kadınlar ve erkekler

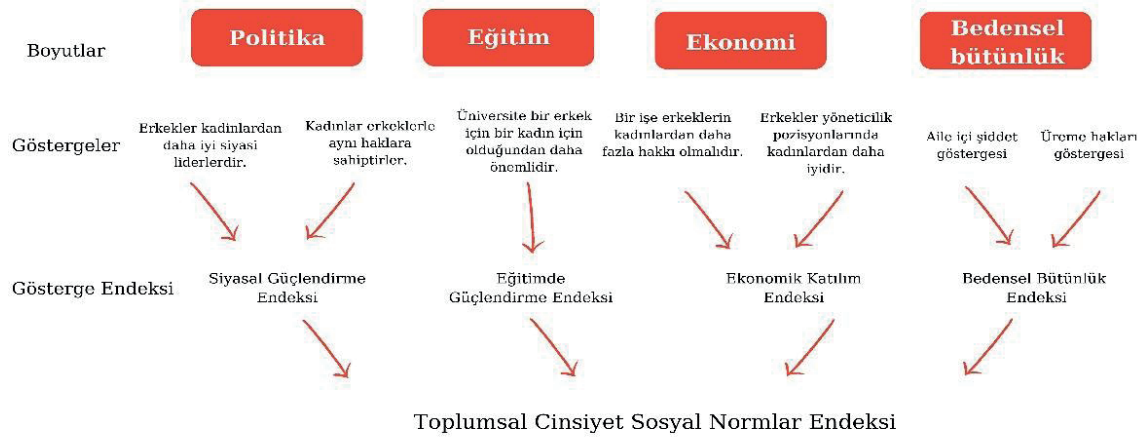
297 İnsani Gelişme Endeksi (HDI); Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Gelişme Endeksi (GDI); Toplumsal Cinsiyet Güçlenme Ölçütü (GEM); Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (GII); Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksi (GGGI); Toplumsal Cinsiyet Adaleti Endeksi (GEI); Bin Yıl Kalkınma Hedefleri (MDG) Göstergeleri; Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SDG) Göstergeleri; EIGE Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi; OECD Toplumsal Cinsiyet, Kurumlar ve Kalkınma Endeksi (GID).

298 <https://dspace.ceid.org/xmlui/handle/1/827>

aynı biçimde oy vermekle birlikte dünya parlamentolarındaki kadın temsilci oranı ancak yüzde 24’tür ve 193 ülke başkanından sadece 10 tanesi kadındır. Standard & Poor’s’un 500 büyük şirket CEO’sunun yüzde 94’ü erkektir.

GSNI, World Values Survey’in kullandığı yedi gösterge üzerinden hesaplanıyor. Endeks dört temel alanda (siyaset, eğitim, ekonomi ve fizik bütünlük) toplumsal cinsiyet normlarının değerini ölçüyor.

Tablo F: World Values Survey

Tablo G: GSNI göstergelerine göre dünyada erkek üstünlüğünü onaylayan kadın ve erkeklerin oranı

Bileşenler	Göstergeler	Katılanların oranı %	
		Kadın	Erkek
Önyargısız		13,9	9,4
Siyaset	G 1: Genelde erkekler kadınlardan daha iyi siyasi lider oluyor.	23,7	17,6
	G 2: Kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olması	20,3	17,2
Eğitim	G 3: Üniversite eğitimi, kız çocuktan çok oğlan çocuk için önemlidir.	15,7	17,1
Ekonomi	G 4: Ülkede, eğer insanlar iş bulamıyorsa, çalışmak kadınlardan çok erkeklerin hakkıdır.	13,9	17,8
	G 5: Genel olarak, erkekler kadınlardan daha iyi şirket yöneticisi oluyor.	9	13,5
Beden bütünlüğü	G 6: Erkeğin karısını dövmesi bazen gerekir.	2,9	6,3
	G 7: Kürtaj yani çocuk aldırma yanlıştır.	0,4	1,1

Kaynak: GSNI, UNDP, 2020.

GSNI Göstergelerinin Türkiye’de Yıllara ve Cinsiyete Göre Değişimi

Dünya Değerler Araştırması’nın (WVS) 5. ve 6. dalga verileri kullanılarak hesaplanan endekse göre en az bir toplumsal cinsiyet sosyal norm önyargısına sahip olanlar TCSN1, en az iki önyargıya sahip olanlar ise TCSN2 olarak ifade edilmektedir.

Tablo H: GSNI Göstergelerinin Türkiye Verileri

	TCSN1 (En az bir ön yargı)		TCSN2 (En az iki ön yargı)		Ön yargısızlar	
	2005-2009 (5. Dalga)	2010-2014 (6. Dalga)	2005-2009 (5. Dalga)	2010-2014 (6. Dalga)	2005-2009 (5. Dalga)	2010-2014 (6. Dalga)
Dünya Değerler Araştırması Dalgaları						
Kadın	92,09	95,61	71,80	81,12	7,91	4,39
Erkek	95,57	97,41	83,30	90,15	4,43	2,59
Toplam	93,84	96,52	77,57	85,70	6,16	3,48

	TCSN1	TCSN2	Ön yargısızlar	Siyaset	Eğitim	Ekonomi	Beden Bütünlüğü
Dünya Değerler Araştırması 2010-2014 (6. Dalga)							
Kadın	95,61	81,12	4,39	71,20	29,60	76,37	73,63
Erkek	97,41	90,15	2,59	80,70	34,40	84,01	81,37
Toplam	96,52	85,70	3,48	76,02	32,04	80,25	77,56

Toplumsal Cinsiyet Normları Endeksi’ne göre, Türkiye’de de dünyadaki eğilime benzer biçimde, kadınlar erkeklerden biraz daha az toplumsal cinsiyet önyargısına sahip görünüyor. Üstelik tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de toplumsal cinsiyet önyargıları yükselme eğiliminde.

Erkeklerin toplumsal cinsiyete ve erkeklere atfedilen rol ve sorumluluklara dair algılarını değerlendirmek üzere geliştirilen başka ölçek ve çalışmalar da vardır. Bunların arasında Pleck ve ekibinin tasarladığı “The Male Role Attitudes Scale”, Levant, Hall ve Rankin’in tasarladığı “The Male Role Norms Inventory”, Mahalik ve ekibinin hazırladığı “The Conformity to Masculine Norms Inventory” ve Promundo’nun hazırladığı “The Gender Equitable Men -GEM- Scale” öne çıkmaktadır.²⁹⁹ Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinden Yana Erkekler (The Gender Equitable Men-GEM) ölçeği, erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğini ne dereceye kadar onayladığı ve içselleştirdiğini ölçen bir ölçektir ve genel çerçevesi aynı olmak kaydıyla her ülkede kültürel bağlam ve faktör analizi bakımından küçük farklılıklar gösterebilir.

299 APA. (2018). APA Guidelines for Psychological Practice with Men and Boys. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1585> s 7

GEM ölçeği, kadınların ve erkeklerin kendilerine sunulan toplumsal cinsiyet rollerini nasıl yeniden ürettikleri, yaygınlaştırdıkları ve evrenselleştirdiklerini ortaya çıkarmak ve toplumsal cinsiyet rollerini, özellikle de erkeklik rollerini, güvenilir ve geçerli bir sistematik araçla değerlendirmek üzere oluşturulmuştur. Toplumsal cinsiyet kalıplarından şiddet, taciz ve cinsel saldırıya, ev içi rollerin paylaşımından çocuk yetiştirmeye ve eğitime, erkeklere dair beklentiler ve yargılardan homofobiye kadar birçok farklı alanda toplumsal cinsiyet rolleri algılarını belirlemeyi hedefleyen ifadelerden oluşan ölçek, sosyal yapısalcı bir temelde birçok farklı kuramsal bakış açısını bir araya getirmektedir. Bu kuramsal bakış açılarının ortak paydası belirli erkeklik ve erillik modellerinin belirli kültürel ortamlarda nasıl norm haline geldiğini ve erkeklerin bu normlar üzerinden kendilerini ve diğer erkekleri nasıl tanımladığını merkezine almasıdır.

İlk geliştirilen GEM ölçeği erkeklik normlarının değerlendirilmesini ve tanımlanmasını amaçlayan 24 ifadeden oluşmaktaydı ve ölçeğin ilk denemeleri Promundo tarafından Rio de Janeiro kentindeki düşük gelirli erkeklerle yapılmıştır. Promundo daha sonra ölçeği geliştirerek 34 ifadeden oluşan bir ölçek haline getirmiş ve bu sefer yalnızca altsınıf erkekleri değil orta sınıf erkekleri de kapsayacak şekilde zenginleştirmiştir. GEM ölçeği toplumsal cinsiyet rollerinin inşasını çok katmanlı ve çok yönlü bir bakış açısıyla ele alır ve eşitlikçi olan ve eşitlikçi olmayan toplumsal cinsiyet normlarına odaklanır. Ölçek aynı zamanda cinsel ve duygusal ilişki boyutuna, cinsel ve üreme sağlığına ve cinsel yolla bulaşan hastalıklara yönelik özel hedefler belirler. GEM ölçeği yaygın bir şekilde uygulanabilir ama kültürel özelliklere duyarlı bir ölçektir ve göstergeler belirli kültürel bağlamlarda kolaylıkla uyarlanabilir ve uygulanabilir bir yapıda belirlenmiştir.³⁰⁰ GEM ölçeğinde alınan yüksek puanlar, erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğine katılma yönündeki isteğini ve desteğini göstermektedir.

300 <https://promundoglobal.org/wp-content/uploads/2015/01/Measuring-Gender-Attitude-Using-Gender-Equitable-Men-Scale.pdf>
s. 61-65

V. TÜRKİYE’DE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ HARİTALAMASI

A. Uluslararası Örgütlerin Türkiye Verileri

Türkiye’de, farklı uluslararası kurumlar tarafından toplumsal cinsiyet eşitliği verilerine dair izleme, değerlendirme veya araştırma amacını taşıyan çeşitli raporlar yayınlanmaktadır. Erkeklerle ilgili doğrudan ya da dolaylı verileri bulabileceğimiz dokümanlar ne yazık ki çok az sayıdadır. Konuyla ilgili verilere ulaşılacak güncel raporların bir kısmını burada listeleyelim:

UNDP- ÇEYZE ve erkeklik araştırması³⁰¹

Dünya Bankası Turkey Gender Assessment 2018 Raporu³⁰²

WEF 2020 Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Raporu³⁰³

UNCT Turkey Gender Scorecard Report³⁰⁴

National Gender Profile of Agricultural and Rural Livelihoods: Turkey - FAO 2016³⁰⁵

Emerging Solutions for Gender Equality 2018 UN Women HeforShe³⁰⁶

Human Rights Report 2019 USA Turkish Embassy³⁰⁷

Prevalence Data on Different Forms of Violence against Women³⁰⁸

Pathways to empowerment: recognizing the competences of Syrian refugees in Egypt, Iraq, Jordan, Lebanon and Turkey³⁰⁹

UNICEF Country Office Annual Report 2019³¹⁰

ERA - LGBTI Equal Rights Association for the Western Balkans and Turkey Raporu³¹¹

Bu raporların yanısıra, Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik çalışmalar, toplumsal cinsiyet eşitliğine dair veriler ve yasal ve yapısal düzenlemelere dair gelişmeler birçok uluslararası raporda yer almıştır. Ancak bu raporların çok az bir bölümü, çoğu zaman kısmen,

301 SAM, 2019,Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklere İlişkin Erkek Algısı, , UNWomen tarafından SAM araştırma şirketi yaptırılan Araştırma Raporu (20 Kasım 2019), taslak metin, yakında basılacak .

302 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1636>

303 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/930>

304 <http://unsdg.un.org/resources/unct-turkey-gender-scorecard-report>

305 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1617>

306 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1618>

307 <https://www.state.gov/reports/2019-country-reports-on-human-rights-practices/turkey/>

308 <https://evaw-global-database.unwomen.org/es/countries/asia/turkey>

309 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1637>

310 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1638>

311 <https://www.lgbti-era.org/one-stop-shop/report-legal-gender-recognition-western-balkans-and-turkey>

erkeklerle ilgili verileri derlemiş, nadiren erkeklik değerleri ve erkeklerin ve oğlan çocuklarının toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına katılımına dair özel bir inceleme yapmıştır. Bu bölümde bu raporlarda yer alan erkeklik değerleri, ataerkil normlar ve kadın, erkek ve LGBTİ+’lara dair karşılaştırmalı verilerin bir özetini sunmayı amaçlıyoruz.

UN Women’ın Türkiye’deki mevcut toplumsal cinsiyet eşitliği verilerini ve uygulamalarını özetlediği raporunda, Türkiye’nin CEDAW ve İstanbul Sözleşmesi doğrultusunda 2000 yılından bu yana önemli düzenlemeler yaptığı ancak uygulamada bu düzenlemelerin büyük ölçüde aksadığı belirtilmektedir. Türkiye’nin Dünya Ekonomik Forumu Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Endeksi’nde alt sıralarda yer aldığına hatırlatıldığı raporda, Türkiye’de kadınların karşılaştığı en temel sorunların başında ekonomik özgürlük ve kadınlara yönelik şiddetin yer aldığı vurgulanmaktadır. Rapora göre, erkekler, istihdamda, eğitimde ve yönetim kademelerinde iktidarlarını tahkim etmektedir. Kadınların istihdama katılımı yüzde 33 seviyelerinde iken erkekler için bu oran yüzde 77’dir. Ayrıca, Türkiye’de yaşayan her üç erkekten birisi cinsel saldırı failidir, evli kadınların yüzde 37,5’i en az bir kez fiziksel ya da cinsel saldırıya maruz kalmaktadır. Yine aynı rapora göre, Türkiye’de karar verme mekanizmaları, politika, yerel yönetim, şirket yönetimleri ve eğitim yönetimi erkeklerin cinsiyet üstünlüğü fikri üstüne inşa edilmiştir ve bu fikri yeniden üretmek güçlendirir.³¹²

İstanbul Sözleşmesi hükümlerinin uygulanıp uygulanmadığını değerlendirmek üzere kurulan GREVIO Komisyonu 2018 yılı Türkiye Değerlendirme Raporu³¹³ kadınlara karşı ayrımcılık ve şiddete odaklanıyor ve erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğine katılımına ancak “Önleme” başlıklı bölümde yer veriyor. Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık ve şiddetin önlenmesi için Türkiye’deki erkek ve kadınların toplumsal ve kültürel davranış kalıplarının değiştirilmesi ve erkeklerin ve oğlan çocuklarının, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınlara karşı şiddetin önlenmesi çalışmalarına katılmasının gerekliliğinin altı çiziliyor. Aynı zamanda, failere yönelik programların düzenlenmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalık yaratılmasına da öncelik verilmesi öneriyor. GREVIO bu alanlarda Türkiye’de çok sınırlı çabalar olduğunu ve Kadına Karşı Şiddet Ulusal Eylem Planı’na erkekleri ve oğlan çocuklarını hedef alan ve geleneksel basmakalıp erkeklik kalıplarının dönüşmesini öngören özel programların dahil edilmesini de öneriyor. Ayrıca, GREVIO Türkiye’deki yetkilileri erkekleri ve oğlan çocuklarını toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama çalışmalarının ana aktörlerinden birisi olarak kabul etmeye ve dahil etmeye davet ediyor. Buna ek olarak, GREVIO, erkek şiddetinin geleneksel normlarla ve yasal düzenlemeler ve uygulamalarla aklanmasının ve haklı çıkarılmasının şiddetin devam etmesine sebep olduğunu, erkeklerin şiddetle olan ilişkisinin sorgulanması gerektiğini belirtmiştir.

2018 yılında Avrupa Komisyonu adına hazırlanan “Avrupa Komisyonu’nun Toplumsal Cinsiyet ve Ayrımcılık Karşıtlığı Avrupa Yasal Uzmanlar Ağı Türkiye Raporu” özellikle istihdam, iş güvenliği, sosyal güvenlik; her türden, özellikle cinsiyete dayalı ayrımcılık, kadına yönelik şiddet, cinsel taciz gibi alanlarda Türkiye’nin AB müktesebatına uyum sürecinde yaptığı düzenlemelere dair değerlendirmeleri içermektedir. Doğrudan erkeklik değerleri ve erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına katılımına dair veriler içermese de, özellikle cinsiyet ve cinsel yönelime

312 <https://eca.unwomen.org/en/where-we-are/turkey>

313 GREVIO. (2018). GREVIO’s (Baseline) Evaluation Report, Turkey <https://dspace.ceid.org/xmlui/handle/1/1135>

dair ayrımcılık, taciz ve nefret suçlarına dair yasal düzenlemelerin eksik olduğuna vurgu yapılmış, şiddetin faili olan erkeğin sistemli bir şekilde korunduğuna işaret edilmiştir.³¹⁴

UNESCO ve UNGEI (BM Genç Kızların Eğitimi İnisiyatifi) tarafından 2019 yılında hazırlanan Global Education Monitoring Report 2019 - Building Bridges for Gender Equality (Küresel Eğitim İzleme Raporu - Toplumsal Cinsiyet Eşitliği için Köprüler Kurmak) başlıklı rapor, kız ve oğlan çocuklarının eğitim durumları, eğitimde cinsiyet ayrımcılığı, ataerkil değerler ve eğitime etkisi gibi konularda bir dizi çalışmayı bir araya getirmiştir. Bu çalışmalardan bazıları Türkiye ile ilgili şu verileri içermektedir.

- 30 ülkede OECD tarafından gerçekleştirilen Yetişkin Yeterliliğinin Uluslararası Ölçekte Değerlendirilmesi (PIAAC) okuryazarlık ve matematik becerilerinde kadınlar ve erkekler arasındaki farkları ortaya koyan bir çalışmada, Türkiye hem okuryazarlık hem de matematik becerilerinde cinsiyet ayrımının en çok olduğu ve en düşük puana sahip ülke konumundaydı.
- Eğitimi Saldırlardan Korumayı Amaçlayan Küresel Koalisyon’un hazırladığı Saldırı Altında Eğitim 2018 başlıklı rapora göre, Yunanistan, Ürdün, Lübnan ve Türkiye’de 13-17 yaş arası genç erkekler ciddi seviyelerde ayrımcılıkla mücadele etmek zorunda kalıyor. Çoğu zaman bir güvenlik tehdidi olarak görülen, farklı şekillerde şiddeti deneyimleyen ve sıklıkla gözaltına alınan gençler arasında okul bırakma oranları da hayli yüksek.
- UNESCO İstatistik Enstitüsü, UN Women ve UNGEI tarafından derlenen verilere göre, Türkiye’de üniversite eğitimi öncelikle oğlan çocuklarının alması gerektiğini düşünenlerin oranı yüzde 32, erken yaşta evlilik oranı yüzde 15 iken hiçbir okulda HIV ya da cinsel sağlık eğitimi verilmiyor.
- Dünya Değerler Araştırması başlıklı çalışmada katılımcılara, üniversite eğitiminin oğlan çocukları için daha önemli olduğu ifadesine onay verip verilmediği soruldu. 51 ülkenin katıldığı çalışmada, Türkiye bu ifadeye en çok onay veren 14. ülke oldu. Bu ifadeye onay veren katılımcılar ortalama yüzde 27 idi, en az onay veren ülke yüzde 2 ile İsveç olurken, en çok onay veren ülkeler yüzde 56 ile Pakistan ve yüzde 59 ile Haiti oldu. Ortalama olarak, kadınlara kıyasla erkekler yüzde 10 daha fazla olumlu görüş bildirmişlerdi.

BM Asya ve Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu (ESCAP) ve UN Women Asya ve Pasifik Bölgesel Ofisi tarafından ortaklaşa hazırlanan ve Pekin Platformu Eylem Planı’nın takibi ve izlemesini sağlamak için hazırlanan “Gender Equality and Women’s Empowerment in Asia and the Pacific” başlıklı raporda, Türkiye ile ilgili şu bilgilere yer verilmektedir.

- 2014 yılında OECD tarafından yapılan ve dünyada 108, Asya bölgesindeki 25 ülkeyi kapsayan araştırmada, Toplumsal Kurumlar ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi’nde(SIGI) Türkiye 0,1032 puan ile Asya ülkeleri arasında 22. sırada yer almaktadır. Türkiye ayrıca endekste düşük puan kategorisinde yer alan beş ülke arasında Kazakistan, Butan ve Tayland’dan sonra 4. sırada gelmektedir.

314 European Union. (2018). European Network of Legal Experts in Gender Equality and Non-discrimination Country Report: Gender Equality. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1619>

- Türkiye Milli Eğitim Temel Kanunu’nda yapılan değişiklikler ve okullaşma kampanyaları sayesinde, ilkokul seviyesinde okullaşma oranlarında bölgenin birçok ülkesinden daha iyi seviyede. Pakistan’da okullaşma oranı kız çocukları için yüzde 65 ve oğlan çocukları için yüzde 79 iken, Türkiye’de kız çocukları için yüzde 99 ve oğlan çocukları için yüzde 99.5’tir. Ancak ESCAP raporunda yer alan ülkeler arasında, orta öğretimde oğlan çocuklarının kız çocuklarından daha yüksek oranda okula devam ettiği altı ülke arasında Türkiye de vardır. Okuryazarlık oranında Türkiye erkeklerde yüzde 98 ile bölgenin en iyi ülkeleri arasında yer alırken, kadın okuryazarlığında ise orta sıralarda yer almaktadır.
- Türkiye istihdamda, eğitimde, sağlıkta, adalette ve kadına yönelik şiddetin önlenmesinde uluslararası sözleşmelere dahil olan ve bu sözleşmeler doğrultusunda eylem planları hazırlayan, yasal düzenlemeleri yerine getiren ve eğitim kampanyaları düzenleyen, ilerleme konusunda bir irade gösteren nadir ülkeler arasında yer alır. Bu yönü ile Asya ve Pasifik bölgesinde, Türkiye toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda ilerlemeye açık ülkelerden birisi olarak göze çarpar. Pekin Platformu’na üye 39 ülkeden yalnızca 22’si toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin ve zararlı uygulamaların önlenmesi için kampanyalar düzenlemektedir. Türkiye de bu ülkelerden birisidir. Türkiye ayrıca, BM Güvenlik Konseyi’nin 1325 sayılı kararı gereğince hakimlere ve silahlı kuvvetler mensuplarına toplumsal cinsiyet farkındalığı, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve kadınların barışı inşa etmedeki rolleri konusunda eğitim veren az sayıda ülke arasında yer alır.
- Türkiye’de kadın ve erkek arasındaki ücret farkının yüzde 10-19 arasında olduğu tahmin edilmektedir. Bu oran yüzde 5 civarında bir farkın olduğu Yeni Zelanda ve yüzde 30’luk bir farkın olduğu Kazakistan ile kıyaslandığında orta seviyelerde kabul edilmektedir.
- Türkiye, bölge ülkeleriyle kıyaslandığında kadın ve erkeğin politik katılımında hâlâ çok kötü bir performans sergilemektedir. Kamu ve özel sektörde karar verici mekanizmalar büyük ölçüde erkeklerin kontrolündedir ve bu da erkeklik ideolojisinin kurumsallaşmasının önünü açmaktadır. Yerel yönetimlerde, mahalli idarelerde ve il yönetimlerinde kadın oranları yüzde 1 ile yüzde 4 arasında seyretmektedir, bu açıdan Asya ve Pasifik bölgesindeki en düşük kadın katılım oranlarından birisidir. Ancak, kadın yargıç oranında bölge ortalamalarını yakalamış ve bir miktar üzerine çıkmıştır. Türkiye’de kadın yargıçların oranı yüzde 30’a yaklaşmaktadır, bu oran sivil mahkemelerde daha yüksek, yüksek mahkeme birimlerinde daha düşüktür. Bu oranlar birçok Asya ülkesindeki oranlara yakındır ancak bazı Orta Asya ülkelerinde, örneğin Kırgızistan’da 2014 yılı itibarıyla anayasa mahkemesi üyelerinin yüzde 60’ı kadındır.³¹⁵ Türkiye’de özel şirketlerin CEO seviyesindeki yöneticilerinin yalnızca yüzde 6’sı kadındır, bu oran örneğin toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda ciddi sorunlara sahip Rusya’da yüzde 11’dir. Türkiye’de kamu kurumlarındaki üst düzey yöneticilerin yalnızca yüzde 9,1’i kadındır, bu bağlamda Türkiye Azerbaycan ile aynı seviyededir.

315 Bertil Oder’in 2018 tarihli çalışmasına göre 2010’da %22,8 olan kadın hakim oranı 2018 yılında %35,23’e kadar yükselmiştir. 2019 yılında yapılan hakim atamaları ile yeni atanan hakimlerin %47,5’i kadındır. Ancak aynı araştırmada, Yargıtay’daki kadın savcı oranı %12,58, kadın başsavcı oranı %2, genel olarak kadın savcı oranı %10,73’tür. Danıştay’da 12 üyeden yalnızca 2’si kadındır. Diğer yüksek mahkeme ve alt dairelerinde de kadın üye sayısı çok azdır. Daha fazla bilgi için: https://www.tesev.org.tr/wp-content/uploads/Bertil.Oder_yargida.kadin_temsili.ve_turkiye.pdf.

- Türkiye’de eğitim müfredatında ve ders içeriklerinde toplumsal cinsiyete dayalı ve erkeklik değerlerini yeniden üreten kalıp yargılar yer alıyor olsa da, özellikle eğitim fakültesi öğrencilerinin müfredatında toplumsal cinsiyet farkındalığı ve toplumsal cinsiyet eşitliği dersleri yer almaktadır. Türkiye 2008-2013 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eylem Planı’na uygun bir şekilde toplumsal cinsiyet eşitliği farkındalığını tüm müfredata yaygınlaştırma gayreti içindedir.³¹⁶

UNDP, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) doğrultusunda hazırlanan dönemlik stratejik planların uygulanması, izlenmesi ve iyileştirilmesi için raporlama yaparak sürecin nasıl ilerlediğini ve sürecin önündeki engelleri tanımlamaya çalışmaktadır. 2017-2020 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Strateji Raporu’nun sonuçlarına göre³¹⁷ UNDP Türkiye’de sürecin geldiği nokta ile ilgili olarak şunları not etmiştir:

- Türkiye özellikle 1990’dan bu yana toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama yönünde önemli düzenlemelere ve yapısal değişikliklere imza atmış, kurumsal yapılanma doğrultusunda önemli gelişmeler sağlamıştır. Ulusal Meclis’te Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu kurulmuş; kadın istihdamını artırmak ve kadına karşı şiddeti önlemek için yasal düzenlemeleri yapmış, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için ceza kanununu düzenlemiş, evlilik yaşantısında erkeklerin üstünlüğünü sona erdirmek için medeni kanunda gerekli değişiklikleri yapmış, 6284 sayılı yasa ile İstanbul Sözleşmesi hükümleri doğrultusunda cinsiyete dayalı ayrımcılığı ve şiddeti önlemek için gerekli yasal çerçeveyi oluşturmuştur.
- Türkiye ayrıca CEDAW sözleşmesi ve ek protokolünü yürürlüğe koymuş, 2014 yılında CEDAW Komitesi’ne sunulmak üzere 7. CEDAW raporunu hazırlamıştır.³¹⁸ CEDAW UNCT Türkiye Özel Raporu hazırlanmış ve 2015’te teslim edilmiştir. 2011 yılında Türkiye İstanbul Sözleşmesi’ni onaylamış ve 2014 yılında yürürlüğe koymuştur. Sözleşme gereğince 4320 sayılı kanun güncellenmiş ve 6284 sayılı kanun yürürlüğe konmuştur. Sözleşme sürecini takip edecek olan GREVIO komitesine ilk rapor 2017 yılında sunulmuştur. Ancak tüm bu yasal düzenlemelere rağmen yasaların ve düzenlemelerin uygulanmasında bir “erkek direnci” ile karşılaşmıştır, bu sebeple uygulamalar son derece kısıtlı ve cılız kalmıştır.
- Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının önündeki en büyük engel ataerkil ideolojik yapılanmadır. Yükselen muhafazakârlıkla birlikte ataerkinin ürettiği basmakalıp yargılar ve eşitsizlik davranışları giderek kurumsallaşıyor ve yerini sağlamlaştırıyor; toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlik ve ayrımcılık en çok karar verme mekanizmalarında, istihdamda ve ev içi işbölümü ve bakım sorumluluklarında kendini gösteriyor. Giderek muhafazakârlaşan ve katılaştıran ataerkil anlayışın dayattığı heteroseksist anlayış LGBTİ+’lara karşı ayrımcılığı ve şiddeti daha da ciddi boyutlara taşıyor.

316 Muhafazakâr basının baskıları sonucu, Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı’nda yürüttüğü ETCEP projesini ve YÖK tarafından uygulanan toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarını ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesi’ni 2019 yılında uygulamadan kaldırmıştır. Daha fazla bilgi için: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-47610198>

317 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1158>

318 Çalışma ve Aile Bakanlığı 8. dönemsel CEDAW raporunu Temmuz 2020 tarihinde CEDAW komitesine sunmaya hazırlanmaktadır. Daha fazla bilgi için: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/ksgrm/duyurular/kadinlara-karsi-her-turlu-ayrimciligin-onlenmesi-sozlesmesi-cedaw-8-donemsel-ulke-raporu-hazirlik-calismasi/>

- Ataerkil ideolojinin yükselen muhafazakârlıkla birleştiği böylesi bir atmosferde toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelime dayalı ayrımcılık ve eşitsizlik göz ardı edilmektedir. Türkiye yasama ve yürütme aygıtlarında, eylem planlarında ve stratejilerinde toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelim kavramlarını kullanmaktan kaçınmaktadır, Türkiye’nin hazırladığı eylem planlarında ve nefret suçuna dair yasal düzenlemelerde toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelim ifadeleri yer almamaktadır.
- UNDP Türkiye 2015’te Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Odak Ekibi’ni (GEFT) kurmuştur. Ekip farklı çalışma alanlarından erkek ve kadın üyelerin oluşturduğu disiplinlerarası bir yapıya sahiptir ve toplumsal cinsiyet eşitliğini anaakımlaştırma hedefini temel almıştır.

Bunun yanı sıra, Avrupa Merkez Bankası’nın (EBRD-AMB) hazırlamış olduğu bir anket formu üzerinden düzenlenen “Strategy For The Promotion Of Gender Equality 2016-2020”³¹⁹ başlıklı rapora 12 ülkeden akademisyenler, STK temsilcileri ve devlet kurumlarının temsilcileri katılmıştır. Anket formuna verilen yanıtlar AMB yetkilileri tarafından değerlendirilmiş ve mevcut strateji planlarının uygulanması ve verilen yanıtlar doğrultusunda geliştirilmesi amaçlanmıştır. Türkiye’den 35’i kadın, 10’u erkek olmak üzere toplam 45 temsilcinin katıldığı çalışmada, katılımcıların 15’i devlet kurumlarını, 6’sı üniversiteleri, 14’ü STK’ları, 4’ü elçilikleri ve ortak proje birimlerini, 6’sı da şirketleri ve danışmanları temsilen yer almıştır. Çalışmada Türkiye’den bir temsilcinin sorduğu “erkeklerin de yaşlılar ve çocuklar için sağlanan yardımlardan faydalanıp faydalanmayacağı” sorusu ve yine Türkiye’den İsveç Kalkınma Ajansı’ndan (SIDA) bir yetkilinin “kalkınmada erkeklerin ve oğlan çocuklarının rolü” üzerine sorduğu bir soru üzerine AMB yetkilileri, AMB’nin toplumsal cinsiyet eşitliğini herkes için erişilebilir ve sürdürülebilir kılmak hedefi olduğunu ve bu çerçevede toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinden etkilenen erkekleri de kapsayacak çalışmaların destekleneceğini ifade etmiştir. AMB, erkekleri karar vericiler ve politika yapıcılar, şirketlerde ve toplumsal gruplarda yer alan erkekler ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinden etkilenen erkekler olarak üç kategoride değerlendirmektedir. AMB, gerçekleştirilen projeler yoluyla erkekler ve kadınların rollerine dair basmakalıp yargıların ve algıların dönüştürülmesini, işyerinde ve ev içi iş bölümünde eşitliğin sağlanmasını hedeflemektedir.

OECD tarafından 2017 yılında gerçekleştirilen “The Pursuit of Gender Equality”³²⁰ başlıklı çalışmada, üye ülkelerde toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında istihdam, kadın sağlığı, ev içi işbölümü, şiddet konularında veriler sunulmaktadır. Bu rapora göre, Türkiye OECD ülkeleri arasında erkeklerin ev içi iş bölümüne en az katıldığı ülkelerden biridir. Aynı zamanda, OECD ülkeleriyle kıyaslandığında, Türkiye’deki erkekler zamanlarının büyük bölümünü ev dışında ve işyerinde geçirmektedir. Ayrıca rapora göre, kadınlar ve erkekler arasındaki ücret farkı açısından Türkiye 9. sırada yer alır ve OECD ortalamasından daha düşük değerlere sahiptir. Ancak 2010 ile 2015 değerleri kıyaslandığında, Türkiye’de cinsiyete dayalı ücret farkında bir artış gözlenmektedir. Kadınlar ve erkekler arasındaki ücret farkının giderilmesiyle oluşacak istihdam kazancı en çok Brezilya, Kore, Çin, Hindistan, Endonezya, Türkiye ve Meksika’da hissedilecektir.

Raporun başka bir ilginç verisi, her altı erkekten sadece bir tanesinin kendisinden daha eğitilmiş bir kadınla evlendiğini göstermektedir. Türkiye, bu alanda OECD ülkeleri içinde en son sırada

319 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/987>

320 <https://www.oecd.org/publications/the-pursuit-of-gender-equality-9789264281318-en.htm>

yer almaktadır. Daha yüksek eğitim seviyesi, ev içinde ve kamusal hayatta daha çok karar alma otoritesine ve daha yüksek bir gelir seviyesine sahip olmakla ilişkilendirilir ve bu da açık bir şekilde erkeklerin özel ilişkilerinde iktidarlarını yitirmek istemediklerinin göstergesi olarak okunabilir. Başka bir deyişle, erkekler eğitim seviyeleri ve/veya gelir seviyeleri yükseldikçe kendilerinden daha düşük eğitim ve gelir seviyesindeki kadınlarla evlenmeyi ve böylelikle ev dışındaki iktidarlarını ev içinde de sürdürmeyi hedeflemektedir.

Yine aynı raporun sonuçları göstermektedir ki birçok OECD ülkesinde öğretmenlik bir kadın mesleği olarak görülmektedir. 29 yaş altındaki öğretmenlerde erkek oranı 50-59 yaş aralığındaki erkek öğretmenlerden daha az, sadece İtalya (yüzde 51) ve Japonya’da (yüzde 56) 29 yaş altı erkek öğretmenlerin oranı daha fazladır. Çin, Endonezya, Japonya, Kore, Lüksemburg, Hollanda, İsviçre ve Türkiye’de 50-59 yaş aralığındaki öğretmenlerin önemli bir bölümü erkek öğretmenlerden oluşur. Çin, Endonezya, Güney Kore ve Türkiye’de 29 yaş altı erkek öğretmenlerin oranı 50-59 yaş aralığındaki erkek öğretmenlerden yüzde 37 daha düşüktür. Bir taraftan da, erkek öğretmenlerin oranı eğitim düzeyi yükseldikçe artmaktadır. Başka bir deyişle, kadınlar daha düşük seviyedeki eğitim kurumlarında öğretmenlik yaparken yüksek öğretim ve lisansüstü eğitimdeki erkek öğretmen oranı ciddi oranlarda artmaktadır.

OECD raporuna göre, Türkiye’de erkekler kadınlardan daha fazla finansal bilgiye sahiptir ve kadınlar finansal olarak daha kırılgandır, geçim sıkıntısı yaşamaktadır ve büyük harcamalar yapmaktan kaçınırlar. Ancak diğer ülkelerin aksine, Hırvatistan, Ürdün, Malezya ve Türkiye’de kadın ve erkekler finansal güçlerine benzer oranlarda güvenmekte ve büyük bir ekonomik krizle başa çıkabileceklerini ifade etmektedir. Kadınların finansal okuryazarlığını artırmak için hükümetler ve STK’lar Avustralya, Bangladeş, Brezilya, Hindistan, İsrail, Lübnan ve Türkiye gibi ülkelerde kadınlara yönelik finansal okuryazarlık ve finansal eğitim programları düzenlenmektedir.

İstihdamda toplumsal cinsiyet uçurumu 2012 yılından bu yana özellikle Kuzey Avrupa ülkelerinde kapanıyor iken Estonya, İzlanda, İrlanda, Macaristan ve İspanya’da artışa geçmiş gibi görünmektedir. İstihdamdaki uçurum Türkiye, Brezilya, Kolombiya, Kosta Rika, Meksika ve Asya ülkelerinde neredeyse kronik bir hal almıştır. Türkiye’de 2012’de bu yana çok az bir iyileşme görünüyorsa da, Hindistan’dan sonra en büyük açık Türkiye’de görülmektedir. OECD ülkeleri genelinde daha az eğitilmiş kadınlar daha düşük oranlarda istihdam edilir ve Türkiye bu konuda tüm OECD ülkeleri arasında en kötü orana sahiptir.

Sektörlere göre nitelikli istihdam oranlarında da Türkiye OECD ortalamalarının altındadır. OECD ülkelerinde tarımda istihdam oranı erkeklerde ortalama yüzde 6,3 ve kadınlarda yüzde 4 iken, Türkiye’de erkeklerde yüzde 17,8 ve kadınlarda yüzde 37’dir. OECD ülkelerinde endüstride istihdam oranı erkeklerde yüzde 32,6 ve kadınlarda yüzde 11,6 iken, Türkiye’de erkeklerde yüzde 31,1 ve kadınlarda yüzde 15,3’tür. Hizmet sektöründe istihdam oranı OECD ülkelerinde erkeklerde yüzde 60,7 ve kadınlarda yüzde 84 iken, Türkiye’de erkeklerde yüzde 51 ve kadınlarda yüzde 47,7’dir.

OECD ülkelerinde, kadın ve erkeklerin aylık ücretleri arasındaki fark yüzde 14,3’tür ve bu fark çok az ülkede son beş yıl içinde azalmış, üye ülkelerin büyük çoğunluğunda oran yıllar içinde değişmeden kalmıştır. Türkiye, Brezilya ve Portekiz gibi ülkelerde hafif bir artış görülmekle

birlikte en dikkat çeken artış Şili, Kolombiya, Macaristan ve Letonya’da kaydedilmiştir. Türkiye, Kolombiya, Yunanistan ve İtalya gibi ülkelerde ücret farkının yüksek olmamasının ilginç bir sebebi vardır. Bu ülkelerde kadınların büyük bir bölümü istihdam dışı bırakılmıştır ancak eğitimli kadınlar erkekler kadar yüksek ücretlerle iş bulabilmektedir. Ayrıca, Türkiye gibi ülkelerde kadınlar yaşlandıkça aldıkları ücret ve istihdamdaki payları azalırken, erkekler yaşlandıkça aldıkları ücret ve istihdamdaki payları artar. Türkiye’de kadınlar ve erkekler arasında ortalama ücret farkı yüzde 15’ler civarında iken 50-59 yaş aralığındaki ücret farkı yüzde 34’lere kadar çıkmaktadır.

Şirket yönetim kurullarındaki kadın oranı Türkiye’de 2012’den bu yana az da olsa bir iyileşme gösteriyor olsa da hâlâ OECD ortalamasının oldukça gerisinde kalmaktadır. Kadın yönetici oranlarında OECD ortalaması yaklaşık yüzde 30 iken, Türkiye oldukça geride, yüzde 13’lük bir orana sahiptir. Türkiye yine doğum sonrası annelik ve babalık izninde OECD ortalamasının altında yer almaktadır. Türkiye, erken çocukluk eğitime gayri safi milli hasıladan ayrılan payda yüzde 0,2 ile son sırada gelmektedir.

UNICEF ve UNHCR’in birlikte hazırladığı “Regional Refugee & Resilience Plan 2017-2018”³²¹ (3RP 2017-2018) raporu Türkiye’ye sığınmış mülteciler ve sığınmacıların yaşadığı sorunlara odaklanmaktadır. Raporda sığınmacı ve mülteci erkeklerle, özellikle toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili sorunlarda destek olmanın ve hizmetlere erişimlerini sağlamanın uyum becerileri ve süreçlerini iyileştirdiği belirtilmektedir. Raporda ayrıca, LGBTİ+ ve özellikle eşcinsel erkeklerin ihtiyaçlarına öncelik verilmesi, erken yaşta ve zorla evliliklerin önlenerek risk altındaki genç erkekler ve kadınların koruma altına alınması önerilmektedir.

Türkiye Promundo, MenEngage ve UN Women’in işbirliğiyle hazırlanan küresel erkeklik değerleri araştırmalarına dahil edilmemiştir. Bu sebeple sadece geleneksel erkeklik değerlerinin dönüşümünü ve erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına katılımını odağına alan çalışmaların ulusal ve uluslararası ekiplerin işbirliğiyle gelecekte Türkiye’de de düzenlenmesinin önemli bir ihtiyacı karşılayacağını düşünmekteyiz.

B. Ulusal Kurum ve Kuruluşların Verileri

1. Demografik Veriler: Türkiye’de Erkek Üstünlüğü ve Önceliğini Oluşturan Eşitsizlikler

Bu bölümde Türkiye’de erkeklerin cinsiyete dayalı eşitsizlikler ve ayrımcılıklar nedeniyle sağladıkları avantajlara ve üstünlüklere, mevcut araştırma ve istatistiki çalışmaların sağladığı veriler ışığında bakmak istiyoruz. Türkiye’de toplumsal cinsiyet özelliklerine ilişkin veriler derleyip yayınlayan kamu kurumlarının çalışmaları Türkiye İstatistik Kurumu’na (TÜİK) devredildi ve veriler tek elden derlenip yayınlanmaya başlandı.³²² Bu nedenle öncelikle TÜİK verilerini ve bu alanda çok az sayıda olan diğer araştırma verilerini kullanacağız.³²³

321 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1639>

322 Bu kurumlar içinde KSGM ve Devlet Personel Dairesi verilerini sayabiliriz. YÖK ve DİB gibi kurumlar kendi verilerini yayınlamaya devam ediyor.

323 Bu veriler TÜİK nüfus ve demografi verilerinin toplumsal yapı ve cinsiyet istatistikleri başlığı altındaki verilerinden derlenmiştir. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Nufus-ve-Demografi-109>

Erkek nüfusun kırılganlıkları ve risk konuları

Risk grubu olarak erkek nüfus: Mesleksizlik, eğitimsizlik, işsizlik...

2019 yılı itibarıyla toplam 41.721.136 erkek içinde 20-35 yaş arası 9.854.412 erkek nüfus var (Tablo 1).

Yaş Grubu	Nüfus
Toplam	41.721.136
0-19	13.114.438
20-24	3.392.374
25-29	3.240.657
30-34	3.221.381
35-39	3.324.759
40-59	10.335.767
60-79	4.524.416
80-85+	567.344

Kaynak: TÜİK, Genel Nüfus Sayımları, 1950-2000 TÜİK, Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri https://tuikweb.tuik.gov.tr/Pre-Tablo.do?alt_id=1068

Yine 2019 verilerine göre, 25+ yaş grubundaki erkek nüfusun yüzde 76,9’u lise ve altı eğitim almış (Tablo 2).

Yıl	2019
Okuryazar olmayan	1,2
Bir öğrenim kurumundan mezun olmayan	2,4
İlkokul	20,5
İlköğretim	13,1
Ortaokul ve dengi	14,3
Lise ve dengi	25,4
Yüksekokul ve fakülte	20,1
Yüksek lisans	2,4
Doktora	0,5

Kaynak: TÜİK, Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri, 2019

Bekâr erkeklerin yüzde 52,7'si istihdam ediliyor. Erkek işsizlik oranı yüzde 22 (Tablo 3).

Yıl	(%)
Toplam	
2014	17,9
2019	25,4
Erkek	
2014	16,6
2019	22,5
Kadın	
2014	20,4
2019	30,6

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2014-2019

İşgücüne dahil olmayan 8,5 milyon erkek nüfus var, bunların 2 milyonu eğitimde, 0,7 milyonu emekli, 1,2 milyonu çalışamaz durumda (Tablo 4).

		Neden							
		İş aramayıp, çalışmaya hazır olanlar							
	İşgücüne dahil olmayan nüfus	İş bulma ümidi olmayanlar	Diğer(1)	Mevsimlik çalışan	Ev işleriyle meşgul	Eğitim/ Öğretim	Emekli	Çalışamaz halde	Diğer
Toplam	28.920	627	1659	103	11.359	4375	4959	3906	1932
Erkek	8509	368	512	35	-	2089	3710	1279	517
Kadın	20.411	259	1147	68	11.359	2286	1250	2626	1416

Mevsimlik çalışma, ev kadını olma, öğrencilik, irade sahibi olma, emeklilik ve çalışamaz halde olma gibi nedenlerle iş aramayıp işbaşı yapmaya hazır olduğunu belirten kişilerdir.
Tablodaki rakamlar, yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2014-2019

Tarımda istihdam edilen 5 milyon nüfusun 2,8 milyonu erkek; tarım dışı istihdam edilen 22,9 milyon kişinin 16,2 milyonu erkek (Tablo 5).

Tablo 5: İşteki duruma göre istihdam edilenler (Tarım-Tarım dışı), 2019, [15+yaş]

		Toplam	Erkek	Kadın
	Toplam	5097	2856	2241
	Ücretli / Yevmiyeli	552	341	211
Tarım	İşveren	49	45	4
	Kendi hesabına	2150	1914	235
	Ücretsiz aile işçisi	2347	556	1791
	Toplam	22983	16299	6683
	Ücretli / Yevmiyeli	18664	12928	5736
Tarım dışı	İşveren	1204	1079	126
	Kendi hesabına	2559	1993	566
	Ücretsiz aile işçisi	555	299	256

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2019

İstihdam edilen 19 milyon erkeğin 2,3 milyonu nitelik gerektirmeyen işlerde çalışıyor (Tablo 6).

Tablo 6: Meslek grubuna göre istihdam edilenler, 2019, [15+ yaş]

	Toplam	Erkek	Kadın
İstihdam edilenler	28.080	19.156	8924
Yöneticiler	1504	1260	244
Profesyonel meslek mensupları	3157	1671	1486
Teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensupları	1718	1239	480
Büro ve müşteri hizmetlerinde çalışan elemanlar	1949	1109	840
Hizmet ve satış elemanları	5673	3758	1915
Nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünlerinde çalışanlar	3976	2477	1499
Sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlar	3519	3072	447
Tesis ve makine operatörleri ve montajcılar	2591	2289	303
Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	3993	2281	1712

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2019

15-24 yaş grubunda olan erkek sayısı 5,9 milyon ve bunların 1.084.000’i ne eğitimde ne istihdamda. Bunların içinde sadece 155.000’i yüksek eğitim görmüş olanlar, geri kalanı lise ve altı eğitim görmüş erkek nüfus (Tablo 7).

Tablo 7: Meslek grubuna göre istihdam edilenler, 2019, [15+ yaş]

	Toplam	Erkek	Kadın
İstihdam edilenler	28.080	19.156	8924
Yöneticiler	1504	1260	244
Profesyonel meslek mensupları	3157	1671	1486
Teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensupları	1718	1239	480
Büro ve müşteri hizmetlerinde çalışan elemanlar	1949	1109	840
Hizmet ve satış elemanları	5673	3758	1915
Nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünlerinde çalışanlar	3976	2477	1499
Sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlar	3519	3072	447
Tesis ve makine operatörleri ve montajcılar	2591	2289	303
Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	3993	2281	1712

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2019

15 ve yukarı yaş grubunda toplam 30,3 milyon erkek var ve bunların 21,8 milyonu yani yüzde 72’si istihdam ediliyor (Tablo 8).

Tablo 8: Nüfusun işgücü durumu, 2019, [15+ yaş] (%)

	15 ve daha yukarı yaştaki nüfus	İşgücü	İşgücüne katılma oranı
Toplam	61.469	32.549	53,0
Erkek	30.372	21.863	72,0
Kadın	31.097	10.686	34,4

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2019

Erkeklerin ömrü kadınlardan daha kısa

Erkeklerin ortalama yaşam süreleri kadınlara göre 5,5 yıl daha az. Kadınların ortalama ömrü 80,8; erkeklerin ortalama ömrü 75,3 yıl (Tablo 9). Bu süreler, örneğin İspanya’da sırasıyla, 86,1 ve 80,6; Fransa’da 85,6 ve 79,6; Norveç’de 84,3 ve 81,0; Polonya’da 81,8 ve 73,8 olarak Türkiye ortalamalarından yüksektir. Kuzey Makedonya’da 77,9 ve 74,1; Litvanya’da 80,5 ve 70,7 ile Türkiye ortalamasından düşüktür (Tablo 10).

Tablo 9: Ortalama Ömür

Cinsiyete göre doğuştan beklenen yaşam süreleri, 2013, 2013-2014, 2015-2017

	2013 ^(a)			2013-2014			2015-2017		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye	78,0	75,3	80,7	78,0	75,3	80,7	78,0	75,3	80,8

Kaynak: TÜİK, Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri, 2019

Tablo 10: Bazı Avrupa ülkelerinde cinsiyete göre doğuştan beklenen yaşam süreleri, 2017

Ülkeler	Toplam	Erkek	Kadın
Finlandiya	81,7	78,9	84,5
Fransa	82,7	79,6	85,6
Hollanda	81,8	80,2	83,4
İrlanda	82,2	80,4	84,0
İspanya	83,4	80,6	86,1
İsveç	82,5	80,8	84,1
İsviçre	83,7	81,6	85,6
İtalya	83,1	80,8	85,2
İzlanda	82,6	81,1	84,3
Letonya	74,9	69,8	79,7
Liechtenstein	83,7	81,6	86,0
Litvanya	75,8	70,7	80,5
Kuzey Makedonya	76,0	74,1	77,9
Lüksemburg	82,1	79,9	84,4
Macaristan	76,0	72,5	79,3
Malta	82,4	80,2	84,6
Norveç	82,7	81,0	84,3
Polonya	77,8	73,9	81,8
Portekiz	81,6	78,4	84,6
Türkiye	78,0	75,3	80,8

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2017

Dünya ülkeleriyle Türkiye’yi karşılaştığımızda, bütün ülkelerde erkeklerin ortalama ömürlerinin kadınlara göre daha kısa olduğunu ve Türkiye’nin de bütün ülkeler içinde ortada bir yerde durduğunu ve zaman içinde çok yavaş bir yükseliş olduğunu söyleyebiliriz.

Türkiye’de erkek nüfusun özelliklerine en genel veriler üzerinden baktığımızda, risk grubu olarak en dikkatle izlenmesi gereken erkek grubunun mesleksiz, eğitimsiz, yaşam güvencesi olmayan erkekler olduğunu ve bu nüfus grubunun da yaklaşık 4 milyon erkek olduğunu görüyoruz.

Erkek nüfusun üstünlük ve iktidar alanları: Evlilik, para, mülkiyet, yönetim yetkisi, boş zaman, vb.

Erkekler her koşulda kadınlardan daha yüksek ücret alıyor.

Kadınların ve erkeklerin ortalama ücretleri karşılaştırıldığında mesleklere ve yapılan işe göre ücretler değişmekle beraber her tür iş ve meslek alanında erkekler kadınlara göre daha yüksek ücret alıyor. Bu durum cinsiyet ayrımcılığını ve erkek üstünlüğünü oluşturan en temel nedenlerden biri (Tablo 11).

Tablo 11: Cinsiyet ve eğitim durumuna göre aylık ortalama brüt ücret ve yıllık ortalama brüt kazanç 2018

	Yıllık ortalama brüt ücret (TL)			Cinsiyete dayalı ücret farkı (1) (%)
	Toplam	Erkek	Kadın	
Toplam	17.884	17.837	18.029	-1,1
Eğitim durumu				
İlkokul ve altı	12.237	12.597	10.519	16,5
İlköğretim ve ortaokul	12.192	12.571	10.470	16,7
Lise	15.117	15.531	13.969	10,1
Meslek lisesi	18.759	19.442	15.647	19,5
Yüksekokul ve üstü	31.486	33.574	28.184	16,1
Meslek ana grubu				
Yöneticiler	43.825	43.073	46.201	-7,3
Profesyonel meslek mensupları	31.520	34.549	27.861	19,4
Teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensupları	22.082	22.536	20.865	7,4
Büro hizmetlerinde çalışan elemanlar	18.875	19.383	18.203	6,1
Hizmet ve satış elemanları	12.922	13.167	12.188	7,4
Nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları	14.091	(*)	(0)	(*)
Sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlar	15.278	15.586	13.004	16,6
Tesis ve makine operatörleri ve montajcılar	13.336	13.851	10.518	24,1
Nitelik gerektirmeyen meslekler	12.075	12.449	10.713	13,9

(1) 2010 yılı toplam ücreti esas alınarak [(erkek ücreti-kadın ücreti)/erkek ücreti *100] olarak hesaplanmıştır.

Kaynak: TÜİK, Kazanç Yapısı Araştırması, 2018

Erkekler daha fazla evleniyor, daha az dul yaşıyor.

Türkiye’de zaman içinde evlenme oranlarında kısmi bir düşme, boşanma oranlarında da bir artış var. Ama cinsiyetler açısından evlenme, boşanma ve dulluk oranları değişiyor. Erkeklerin

yaklaşık 1/3’ü hiç evlenmiyor (yüzde 30’dan fazla). Bu oran kadınlarda en fazla yüzde 23 civarında. Erkekler kadınlardan daha fazla evleniyor ama kadınlar ve erkekler arasında evlenme oranındaki fark yüzde 1’i geçmiyor. Buna karşılık kadınlar erkeklere göre daha fazla boşanıyor (yüzde 1 daha fazla). Erkekler ve kadınlar arasındaki esas fark dul olarak yaşama oranında ortaya çıkıyor. Dul erkeklerin oranı yüzde 1,6 iken bu oran kadınlarda yüzde 9,4. Bu durum dul kalan kadının bir daha kolay kolay evlenmediğini ama dul kalan erkeklerin yeniden evlenebildiğini gösteriyor. Bu veriler evlenme, boşanma ve dul kalmanın cinsiyetler açısından bir ayrımcılık yarattığını bize gösteriyor (Tablo 12).

Tablo 12: Cinsiyetlere göre evlenme/evlenmeme, boşanma ve dulluk oranı

Medeni duruma göre nüfus oranı, 1945-2019

(15 ve daha yukarı yaştaki nüfus) (%)

Sayım yılı	Toplam	Hiç evlenmedi	Evli	Boşandı	Eşi öldü
Erkek					
1945	100,0	30,2	67,0	0,3	2,5
1960	100,0	24,2	72,8	0,7	2,2
1975	100,0	31,4	66,0	0,6	2,1
1990	100,0	32,2	65,7	0,6	1,5
2000	100,0	32,9	64,8	0,9	1,4
2010	100,0	31,7	64,4	2,3	1,5
2014	100,0	31,5	64,0	2,9	1,6
2018	100,0	31,6	63,5	3,4	1,6
2019	100,0	31,6	63,2	3,5	1,6
Kadın					
1945	100,0	16,5	65,1	0,6	17,8
1960	100,0	12,4	74,2	1,0	12,4
1975	100,0	21,0	69,2	0,9	8,9
1990	100,0	22,5	68,4	0,9	8,1
2000	100,0	23,8	66,5	1,5	8,2
2010	100,0	23,4	64,0	3,4	9,2
2014	100,0	23,3	63,5	3,9	9,3
2017	100,0	23,4	63,0	4,3	9,3
2018	100,0	23,4	62,8	4,4	9,4
2019	100,0	23,5	62,5	4,6	9,4

Kaynak: TÜİK, Genel Nüfus Sayımları, 1945-2000; TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, 2008-2019

Elbette kadınların daha genç evlenmeleri ve dul kaldıktan sonra evlenme olasılıklarının daha düşük olması toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanıyor ve kadınlar erkeklere kıyasla daha uzun yaşıyor.

Evlenen kadın göç ediyor ama erkeğin göç nedeni geçim.

Göç verilerine baktığımızda 15 yaşına kadar erkeklerin daha çok; 15-30 yaş aralığında kadınların daha çok ve 30 yaş üzerinde ise yine erkeklerin ama 65 yaş üstünde yine kadınların daha çok göç ettiklerini görüyoruz. 15 yaş altı erkek çocukların kız çocuklarına göre eğitim, bakım, vb. nedenlerle daha çok göç ettiğini düşünebiliriz ancak 15-30 yaş aralığında kadınların daha fazla yer değiştiriyor olması evlilik nedeniyle açıklanabilir. 30 yaş üstü erkeklerin göçü ise ancak meslek, iş ve geçim nedeniyle açıklanabilir. 65 yaş üstü kadınların daha fazla göçü ise dul ve yalnız kalma nedeniyle çocuklarının ya da ailesinin yanına gitme nedeniyle açıklanabilir. Bu trendin zaman içinde istikrarlı biçimde devam ettiğini söyleyebiliriz (Tablo 13).

Tablo 13: Yaş gruplarına göre göç

Yaş grubu ve cinsiyete göre iller arası göç eden nüfus, 2019

Yaş grubu	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam	2.806.123	1.364.132	1.441.991
0-4	160.467	82.602	77.865
5-9	162.295	83.654	78.641
10-14	134.618	69.993	64.625
15-19	375.724	168.865	206.859
20-24	605.637	264.105	341.532
25-29	390.435	192.945	197.490
30-34	233.207	121.376	111.831
35-39	169.801	88.095	81.706
40-44	127.413	66.651	60.762
45-49	107.455	55.873	51.582
50-54	87.747	45.928	41.819
55-59	79.830	40.991	38.839
60-64	61.648	31.799	29.849
65+	109.846	51.255	58.591

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçları, 2019

Çocuklar babalarla değil, annelerle yaşıyor.

2019 verilerine göre baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile sayısı 482.739 iken anne ve çocuklardan oluşan çekirdek aile sayısı 1.726.532 idi. Bu durum bize ölüm, boşanma, terk gibi

nedenlerle birlikte yaşamayan erkek ve kadınların ortak çocuklarının genellikle anneleriyle yaşadığı gösterir. Bu oran babalar ve çocuklardan oluşan çekirdek aile oranından en az 4 kat daha fazla (Tablo 14).

Tablo 14: Tek çekirdek aileden oluşan hane halklarının illere ve türüne göre sayısı, 2015-2019

Yıl	Tek çekirdek aileden oluşan hane halkı	Sadece eşlerden oluşan çekirdek aile	Eşler ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	Tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek aile		
				Toplam	Baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	Anne ve çocuklardan oluşan çekirdek aile
2019	15.623.302	3.339.792	10.074.239	2.209.271	482.739	1.726.532
2018	15.173.997	3.262.746	9.833.064	2.078.187	447.751	1.630.436
2017	14.993.563	3.212.759	9.853.456	1.927.348	407.295	1.520.053
2016	14.738.394	3.148.643	9.772.869	1.816.882	375.424	1.441.458

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2015-2019

Erkekler de kadınlar da artık daha çok kentli, daha az köylü.

2019 yılında kentli nüfus yüzde 92,8; kırsal nüfus yüzde 7,2. Her ikisinde de cinsiyet farkı yüzde 0,2’den fazla değil. Dolayısıyla kır/kent ayrımının cinsiyet ayrımcılığı yaratan bir boyutu olmadığı söylenebilir (Tablo 15). Erkeklerin ve kadınların ortalama 1/3’ü köyde ama yaklaşık yüzde 40’ı da şehir ve metropollerde büyümüş. Kentlilik açısından fark ev kadınlarında ortaya çıkıyor. Köyde veya kasabada büyüyen kadınların yüzde 68’i ev kadını, yani toplumsal yaşama ve kamusal hayata katılmıyor (Tablo 16).

Tablo 15: Şehir-köy nüfus oranı, 1927-2019 (%)

Yıl	Şehir (il/ilçe merkezleri) nüfus oranı			Köy (Belde/Köyler) nüfus oranı		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Genel Nüfus Sayımları						
1927	24,2	26,1	22,5	75,8	73,9	77,5
1935	23,5	24,8	22,3	76,5	75,2	77,7
1955	28,8	30,6	26,9	71,2	69,4	73,1
1975	41,8	43,4	40,1	58,2	56,6	59,9
1990	59,0	60,3	57,7	41,0	39,7	42,3
2000	64,9	65,3	64,5	35,1	34,7	35,5
2010	76,3	76,4	76,1	23,7	23,6	23,9
2015	92,1	92,1	92,1	7,9	7,9	7,9
2019	92,8	92,7	92,9	7,2	7,3	7,1

Kaynak: TÜİK, Genel Nüfus Sayımları, 1927-2000 ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, 2007-2019

Tablo 16: Nerede büyüdünüz? (2018, %),

	Erkek	Kadın	Ev kadını
Köy	31	34	43
Kasaba/ İlçe	27	26	25
Şehir	31	30	26
Büyükşehir/Metropol	11	10	6

Kaynak: KONDA, 2019; s. 30

Erkek nüfus sayısı kadın sayısından daha fazla.

1927 yılında savaş ve diğer sorunlar nedeniyle erkek sayısı kadın sayısından daha azdı ve E/K oranı 92,7 idi. Bu sayı 1955’den sonra tersine döndü ve kadın sayısı erkek sayısına göre azalmaya başladı. E/K oranı 1960 yılında 104,2 ye kadar çıktı ve erkek sayısı kadın sayısından 600.000 kadar fazla oldu. Bu durum zaman içinde biraz daha dengelendi ama 2019 yılında E/K oranı ancak 100,7 ye düştü yani her 100,7 erkeğe karşılık 100 kadın var ve bu nedenle erkek sayısı kadın sayısından hâlâ yaklaşık 300.000 daha fazla. Bu durum kadınların doğum itibarıyla hayatta kalma ve eşit şartlarda yaşam şanslarının hâlâ erkeklere göre düşük olduğunu ve oğlan çocuk ayrımcılığının devam ettiğini gösteriyor (Tablo 17). Bu verilerin gösterdiği gibi oğlan çocuk tercihi kız çocuklarının doğuştan ayrımcılığa uğramasına yol açıyor, yaşamayı başaran kadınlar zaman içinde array kapatıp yaşlılığa doğru çoğunluğa geçiyor.

Tablo 17: Nüfus, yıllık nüfus artış hızı ve cinsiyet oranı, 1927-2019

Yıl	Nüfus			Yıllık nüfus artış hızı (%)	Cinsiyet oranı (%)
	Toplam	Erkek	Kadın		
Genel Nüfus Sayımları					
1927	13.648.270	6.563.879	7.084.391	-	92,7
1935	16.158.018	7.936.770	8.221.248	21,1	96,5
1945	18.790.174	9.446.580	9.343.594	10,6	101,1
1960	27.754.820	14.163.888	13.590.932	28,5	104,2
1980	44.736.957	22.695.362	22.041.595	20,7	103,0
2000	67.803.927	34.346.735	33.457.192	18,3	102,7
Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi					
2007	70.586.256	35.376.533	35.209.723	-	100,5
2014	77.695.904	38.984.302	38.711.602	13,3	100,7
2019	83.154.997	41.721.136	41.433.861	13,9	100,7

Kaynak: TÜİK, Genel Nüfus Sayımları, 1927-2000; TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2007-2019

Erkekler kendilerini daha sağlıklı hissediyor.

Kendini sağlıklı hissedenden erkeklerin oranı yüzde 69, kadınların oranı yüzde 59 (Tablo 18).

	Cinsiyete göre genel sağlık durumundan memnuniyet düzeyi, 2019 (%)	
	Erkek	Kadın
Toplam	Çok memnun	7,4
	Memnun	60,9
	Orta	18,8
	Memnun değil	11,1
	Hiç memnun değil	1,8
Erkek	Çok memnun	9,5
	Memnun	64,8
	Orta	16,3
	Memnun değil	7,9
	Hiç memnun değil	1,4
Kadın	Çok memnun	5,3
	Memnun	57,1
	Orta	21,2
	Memnun değil	14,3
	Hiç memnun değil	2,1

Kaynak: TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2019

Engelli erkekler daha avantajlı.

Engelli bireylerin erkekleri, engelli kadınlara göre daha iyi eğitim görüyor. Okuma yazma bilen erkek engellilerin oranı yüzde 89; kadın engellilerin oranı yüzde 65,6. Hiçbir okul bitirmeyen engelli erkeklerin oranı yüzde 18, kadın engellilerin oranı yüzde 45,6. Her eğitim düzeyinde erkek engelliler kadın engellilere göre eğitim fırsatlarından daha çok yararlanıyor (Tablo 19).

Okuryazarlık durumu	Toplam	Erkek	Kadın
Okuma yazma bilmeyen	25,9	10,9	34,4
Okuma yazma bilen	74,1	89,1	65,6
Öğrenim durumu			
Bir okul bitirmede	35,7	18,1	45,6
İlkokul	41,3	50,4	36,2
İlköğretim veya ortaokul	8,5	12,3	6,4
Lise ve dengi okul	8,3	10,4	7,1
Yükseköğretim	6,2	8,8	4,8

Kaynak: TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2019

Akraba evliliği cinsiyete göre değil, coğrafi bölgeye göre değişiyor.

Erkekler evlenecekleri kadında en çok ilk evlilik olmasını ve aile yapılarının benzerliğini önemsiyor (Tablo 20). Akraba evliliği en az Doğu Marmara’da (yüzde 13,4), en fazla Güneydoğu Anadolu’da (yüzde 42,6) görülüyor.

Tablo 20: Cinsiyet, İBBS 1. Düzey ve üç büyük il ile göre eşi ile akraba olma durumu, 2016, (%)		
	Evet	Hayır
Türkiye	23,2	76,8
Cinsiyet		
Erkek	22,7	77,3
Kadın	23,7	76,3
İBBS 1. Düzey		
TR1 İstanbul	20,4	79,6
TR2 Batı Marmara	8,9	91,1
TR3 Ege	17,5	82,5
TR4 Doğu Marmara	13,4	86,6
TR5 Batı Anadolu	23,7	76,3
TR6 Akdeniz	28,1	71,9
TR7 Orta Anadolu	26,7	73,3
TR8 Batı Karadeniz	19,4	80,6
TR9 Doğu Karadeniz	28,7	71,3
TRA Kuzeydoğu Anadolu	25,6	74,4
TRB Ortadoğu Anadolu	37,8	62,2
TRC Güneydoğu Anadolu	42,6	57,4
Üç büyük il		
TR100 İstanbul	20,4	79,6
TR510 Ankara	21,6	78,4
TR310 İzmir	18,9	81,1

Kaynak: TÜİK, Aile Yapısı Araştırması, 2016

Evlenilecek kişide aranacak özellikler...

Erkeklerin evlenecekleri kadında aradığı özelliklerin başında kadının ilk evliliği olması ve aile yapısının benzerliği geliyor, en az önem verdikleri ise aynı siyasi görüşten olması. Kadınlar evlenecekleri erkeğin öncelikle bir işinin olmasını (yüzde 92), sonra ilk kez evleniyor olmasını ve aile yapısının benzerliğini önemsiyor. En az önemsedikleri ise hemşehri olması. Bu veriler açısından en çok fark yaratan şey erkeklerin bir iş sahibi olup olmaması (Tablo 21). Eğitim, siyasi görüş, kültürel benzerlik daha arka planda kalıyor.

Tablo 21: Cinsiyet, yaş grubu, öğrenim durumu, İBBS 1. Düzey ve üç büyük ile göre evlenilecek kişide aranan özellikler, 2016, (%)

	Türkiye	Erkek	Kadın
İyi eğitilmiş olması	70,8	66,5	74,9
Yüksek gelir sahibi/varlıklı olması	36,9	28,0	45,7
Bir işinin olması	72,7	53,0	92,0
Çalışma saatlerinin az olması	60,3	55,3	65,2
İlk kez evlenecek olması	84,7	84,8	84,6
Aile yapılarının benzer olması	85,2	82,7	87,7
Dindar olması	79,5	75,9	83,0
Aynı mezhepten olması	70,1	64,1	76,0
Aynı memleketten/hemşehri olması	36,7	32,0	41,2
Aynı sosyal çevreden olması	54,6	50,5	58,7
Aynı etnik kökenden olması	56,7	51,7	61,7
Benzer siyasi görüşe sahip olması	43,0	36,5	49,4

Kaynak: TÜİK, Aile Yapısı Araştırması, 2016

Erkekler daha az görücü usulü evleniyor.

Kendi kararıyla evlenen kadın oranı yüzde 27 iken, erkeklerin yüzde 34'ü kendi kararıyla evleniyor. Aile kararıyla görücü usulü evlendirilen kadın oranı yüzde 15 iken erkek oranı yüzde 9 (Tablo 22).

Tablo 22: Cinsiyet, yaş grubu, öğrenim durumu, İBBS 1. Düzey ve üç büyük ile göre evlilik kararı, 2016, (15+ yaş), (%)

	Türkiye	Erkek	Kadın
Toplam	100,0	100,0	100,0
Kendi kararım, ailemin rızasıyla	30,2	33,8	27,1
Kendi kararım, ailemin rızası dışında	2,5	2,5	2,6
Görücü usulü, kendi rızamla	47,8	47,8	47,8
Görücü usulü, kendi görüşüm sorulmadan ailemin kararıyla	12,1	9,0	14,8
Kaçma/kaçırılma	7,0	6,5	7,3
Diğer	0,4	0,3	0,4

Kaynak: TÜİK, Aile Yapısı Araştırması, 2016

Evliliklerde erkek eğitim seviyesi daha yüksek.

Evli erkeklerin yüzde 41'i karısından daha eğitilmiş ve ancak yüzde 14'ünün eğitim seviyesi karısından daha düşük. Bu durum erkeklerin daha fazla güç ve söz sahibi olabilmelerinin önemli bir nedeni (Tablo 23) olarak öne çıkıyor ama bu durum gençlerde giderek azalıyor.

Tablo 23: Evli kadınların yaş grubu ve eğitim seviyesine göre eşleri ile aralarındaki eğitim farkının yüzde dağılımı, 2018

Eşler arasındaki eğitim farkı (%)	
Erkeğin eğitim seviyesi daha yüksek	41,2
Kadının eğitim seviyesi daha yüksek	14,3
Eğitim seviyeleri aynı	43,1
Bilinmeyen	1,5

Kaynak: TÜİK, Aile Yapısı Araştırması, 2016

Dini değerler cinsiyet farklarının önüne geçmiş durumda.

Sadece dini nikâhla evlenenlerin Türkiye ortalaması yüzde 1,1 iken bu oran 2016 verilerine göre

15-19 yaş grubunda yüzde 17,7'ye yükselmiş durumda (Tablo 24). Başlık parasıyla evlenme oranı da artış gösteriyor. Evlenmede cinsiyet farkından daha önemlisi, yeni kuşaklarda dini nikâh ve başlık parasının önemli hale gelmiş olması Benzer biçimde başlık parasıyla evlenenlerin oranı

Türkiye genelinde yüzde 15,4 iken 15-19 yaş grubunda bu oran yüzde 24,1’e yükselmiş (Tablo 25). Başlık parası ile evlenme ilgili genel kabuller de doğru değil, farklılıklar gösterse de başlık parası ile evlenme tüm bölgelerde, yaş gruplarında, hane halkı türü ve sosyal statüde gözleniyor (Tablo 26).

Tablo 24: Yaş grubu, İBBS 1.Düzye ve üç büyük ile göre nikah türü, 2016, (%)

	Yaş grubu			
	Türkiye	15-19	20-24	25-29
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0
Hem resmi hem dini nikâh	97,1	81,8	94,5	97,2
Sadece resmi nikâh	1,8	0,5	0,7	1,7
Sadece dini nikâh	1,1	17,7	4,8	1,0

Kaynak: TÜİK, Aile Yapısı Araştırması, 2016

Tablo 25: Yaş grubu, İBBS 1. Düzey ve üç büyük ile göre başlık parası uygulaması, 2016 (%)

	Evet	Hayır
Türkiye-	15,4	84,6
Yaş grubu		
15-19	24,1	75,9
20-24	18,9	81,1
25-29	11,2	88,8
30-34	8,6	91,5

Kaynak: TÜİK, Aile Yapısı Araştırması, 2016

Tablo 26: Sosyal statü, hanehalkı tipi, öğrenim durumu, IBBS 1. Düzey ve üç büyük ile göre başlık parası uygulaması, 2016

	Evet	Hayır
Sosyal statü		
En üst grup	1.6	98.4
Üst grup	4.9	95.1
Üst orta grup	11.0	89.0
Alt orta grup	19.4	80.6
En alt grup	34.5	65.5
Hane halkı tipi		
Çekirdek	12.7	87.3
Geniş	23.8	76,2
Dağılmış	13.4	86.6
Öğrenim durumu		
Bir okul bitirmedi	39.0	61.0
İlkokul	15.6	84.4
İlköğretim/ortaokul	9.6	90,4
Lise	3.8	96.2
Üniversites /lisansüstü	1.7	98.3

Erkekler değil, kadınlar erken yaşta evleniyor.

Kadınların güçsüzlüklerinin en temel nedenlerinden biri olarak kabul edilen erken yaşta evlen(diril)me zaman içinde azalsa da hâlâ devam ediyor. Ama erkekler için böyle bir durum söz konusu değil (Tablo 27).

Tablo 27: 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenen bireylerin oranı, 2010-2019 (%)

Yıl	Erkek	Kadın
2010	0,3	8,2
2017	0,3	6,2
2018	0,2	5,6
2019	0,2	5,1

Kaynak: TÜİK, Evlenme İstatistikleri, 2010-2019

Cinsler arası karar verme öncelikleri farklılaşıyor, stratejik konularda erkekler karar veriyor.

Erkekler ev seçimi, tatil ve eğlence konuları, akrabalarla ilişkiler, çocuklarla ilgili konularda daha çok ve öncelikle karar veriyor; kadınlar ise ev düzeni, komşularla ilişkiler ve alışveriş konularında öncelikle karar veriyor. Bu veriler bize gündelik yaşamda kararların verilisinde cinsiyete dayalı iş bölümünün ne kadar belirleyici olduğunu gösteriyor (Tablo 28).

Cinsiyet, İBBS 1. Düzey ve üç büyük ile göre hanede karar alıcılar, 2016		
Ev seçiminde	Erkek	65,9
	Kadın	34,1
Ev düzeninde	Erkek	21,9
	Kadın	78,1
Çocuklarla ilgili konularda	Erkek	55,1
	Kadın	44,9
Alışveriş konularında	Erkek	42,0
	Kadın	58,0
Akrabalarla ilişkilerde	Erkek	59,7
	Kadın	40,3
Komşularla ilişkilerde	Erkek	43,9
	Kadın	56,1
Tatil ve eğlence konusunda	Erkek	70,6
	Kadın	29,4

Kaynak: TÜİK, Aile Yapısı Araştırması, 2016

Erkekler bilgisayar ve internet kullanımında kadınlara göre daha önde.

Ama zaman içinde (son 10 yıl) bilgisayar kullanımında kadınlar arayı kapatıyor, yine de internet kullanımında erkekler hâlâ iki kat daha fazla önde (Tablo 29).

Yıl	Bilgisayar kullanım oranı			İnternet kullanım oranı		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
2005	22,9	30,0	15,9	17,6	24,0	11,1
2018	59,6	68,6	50,6	72,9	80,4	65,5
2019	-	-	-	75,3	81,8	68,9

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2005-2019

Sosyal medya kullanımı açısından erkekler daha aktif.

En çok kullanılan sosyal medya whatsapp ve facebook, bu medya araçlarının kullanımında kadınlar da aktif olmakla birlikte erkekler daha çok yararlanıyor (Tablo 30).

Tablo 30: Hangi sosyal medyalara sıklıkla giriyorsunuz?			
	Erkek	Kadın	Ev kadını
Whatsapp	50	44	35
Facebook	53	39	32
Instagram	43	37	23
Youtube	30	24	13
Twitter	17	11	2
Snapchat	6	6	1
Skype	3	2	1
Diğer	1	1	1
Periscope	0	1	0
Tinder	0	0	0
Telegram	0	0	0
Sosyal medya hesabım yok	30	41	48

Kaynak: KONDA, 2019; s. 95

Araba kullanmak erkeklerin ayrıcalığı olmaya devam ediyor.

2010 yılında sürücü belgesi sahibi erkeklerin sayısı kadınlara oranla dört kat fazlayken 2018 yılında bu oran üç katına inmiş. Ancak yine de araba kullanma erkeklere özgü bir ayrıcalık olmaya devam ediyor (Tablo 31).

Tablo 31: Cinsiyete göre sürücü belgesi sahipliği, 2010-2018 (%)		
Cinsiyete göre sürücü belgesi sahipliği, 2010-2018 (%)		
Yıl	Erkek	Kadın
2010	81,0	19,0
2018	74,4	25,6

Kaynak: Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, 2010-2018

Çocukların velayeti ve bakımı erkeklere değil, kadınlara veriliyor.

Velayeti anneye verilen çocuk sayısı babaya bırakıldandan üç kat daha fazla (Tablo 32).

Tablo 32: Velayete verilen çocuk sayısı ile annenin ve babanın velayetine verilen çocuk oranı, 2010-2019

Yıl	Boşanma sayısı	Velayete verilen çocuk sayısı	Annenin velayetine verilen çocuk oranı (%)		Babanın velayetine verilen çocuk oranı (%)
2010	118.568	96.366	74,3	25,7	
2019	155.047	139.660	76,0	24,0	

Kaynak: TÜİK, Boşanma İstatistikleri, 2010-2019

Erkekler kadınlara göre daha eğitilmiş.

Her eğitim seviyesinde kadınlar erkeklerden daha az eğitilmiş. Özellikle kadınların önemli bir oranı hâlâ ilköğretim ve altı düzeyinde eğitim almış. Bu durum kadınların güçsüzlüğünün önemli bir nedeni. Kadınlarla erkekler arasındaki eğitim farkı her kademedede ve her tür eğitim düzeyinde azalarak da olsa varlığını sürdürüyor (Tablo 33). Her ne kadar genç kadınlar hızla arayı kapatsalar da kadınların eğitim gördüğü ortalama süreyle (7,8 yıl) erkeklerinki (9,3 yıl) arasında 1,5 yıl kadar fark bulunuyor. Kadınların erkeklerden ortalamada daha az eğitim görmüş olmaları, erkeklere göre daha erken evlenip, erkeklerin aksine ileri yaşlarda bir kısmının hayatlarına dul olarak devam etmeleri toplumsal cinsiyet temelli bir farklılık.³²⁴

Tablo 33: Eğitim seviyesine göre cinsiyet dağılımı (%) 2019 verisi

	Kadın	Erkek
Türkiye	49	51
Okuryazar değil	78	22
Diplomasız okur	70	30
İlkokul mezunu	56	45
İlköğretim/ortaokul mezunu	42	58
Lise mezunu	41	59
Yüksekokul mezunu	36	64
Üniversite mezunu	42	58
Yüksek lisans	40	60

Kaynak: KONDA, 2019, s. 16

324 KONDA. 2019. Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Raporu: Hayat Tarzları 2018 Araştırması, Kasım 2019 , s. 16 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/919>

Dinsel ibadet pratiklerine katılım cinsiyete göre farklılık gösteriyor.

Kadınların yüzde 56’sı kendini dindar ve yüzde 30’u inançlı olarak tanımlarken bu oranlar erkeklerde yüzde 47 ve yüzde 38 oluyor. Erkekler kendilerini kadınlara göre daha az dindar ve daha çok inançlı olarak tanımlıyor. Dini ritüellere uyum zaman içinde hem erkeklerde hem kadınlarda azalıyor. Kadınlar daha inançlı ama erkekler dini ritüellere daha çok katılıyor. Erkeklerin namaz kılıp oruç tutması onların toplumsal ilişki ve statüleriyle ilgili olarak inançlarına oranla yüksek. Kadınlar daha inançlı ama dini ibadet pratiklerine daha az katılıyor (Tablo 34, 35).

	Erkek	Kadın	Ev kadını
İnançlı	38	30	19
İnançsız	3	2	0
Dindar	47	56	67
Sofu	9	11	13
Ateist	3	1	1

Kaynak: KONDA, 2019; s. 29

		Hiçbir zaman	Nadiren	Bazen	Sık sık	Her zaman
Düzenli olarak namaz kılarım.						
2008	Erkek	18	20	27	13	23
	Kadın	18	13	22	15	32
	Ev kadını	12	9	22	17	39
2018	Erkek	20	23	21	13	23
	Kadın	15	17	18	16	34
	Ev kadını	9	10	17	19	45
Düzenli olarak oruç tutarım.						
2008	Erkek	8	7	10	16	60
	Kadın	6	5	8	16	63
	Ev kadını	5	3	7	16	69
2018	Erkek	14	12	14	16	43
	Kadın	9	11	11	18	52
	Ev kadını	6	7	7	20	61

Kaynak: KONDA, 2019; s. 105-6.

Erkekler toplumsal yaşama daha fazla katılıyor.

Kadınlar daha çok mahalle, komşu, hemşehri çevresiyle görüşürken, erkekler okul, iş arkadaşları ve hobi gruplarıyla görüşüyor. Hafta sonu daha az evde kalıp daha çok spor yapıyor (Tablo 36, Tablo 37).

	Erkek	Kadın	Ev kadını
Komşu/mahalleli	65	78	91
Hemşeriler	26	24	31
Sınıf/okul arkadaşları	28	22	8
Diğer (Hobi, siyaset, taraftarlık, dini gruplar vb.)	9	9	8
İş arkadaşları	35	14	3

Kaynak: KONDA, 2019; s. 47

	Erkek	Kadın	Ev kadını
Hiçbir şey yapmam, evde otururum.	39	50	58
Aile/akraba ziyaretiyle	25	28	31
Parklara, su kenarına giderek	24	20	19
Alışverişte/AVM’lerde	17	19	12
Sinema benzeri aktivitelerle	13	11	3
Tatil amaçlı seyahat ederek	5	3	2
Spor yaparak	12	4	2

Kaynak: KONDA, 2019; s. 48

Yoksulluk erkekler için eğitimle azalıyor.

Erkekler düşük eğitim düzeylerinde kadınlara göre daha yoksul. Bunun nedeni düşük eğitimli kadınların geçimlerinin aileleri tarafından zaten sağlanıyor olması olabilir. Ama genel ortalama- da kadınlar erkeklerden daha fazla yoksul olma riski yaşıyor (Tablo 38).

Tablo 38: Hane halkı fertlerinin cinsiyet ve eğitim durumuna göre yoksulluk oranları, 2018 (%)

	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam	15,2	14,7	15,6
Okuryazar olmayanlar	36,2	43,2	35,0
Bir okul bitirmeyenler	33,2	39,8	29,8
Lise altı eğitimliler	19,8	21,1	18,4
Lise ve dengi okul mezunları	10,3	10,3	10,3
Yükseköğretim mezunları	3,7	3,6	3,7

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2018

Boşanma nedeni de cinslere göre değişiyor.

Erkekler en çok sorumsuz ve ilgisiz davranma nedeniyle kadınlar ise eşlerinin geçimlerini sağlayamaması nedeniyle boşanıyor (Tablo 39).

Tablo 39: Cinsiyete göre boşanma nedenleri oranı, 2016, [15+yaş], (%)

Boşanma nedenleri	Toplam	Erkek	Kadın
İçki	13,2	3,5	23,0
Kumar	6,7	0,6	12,9
Madde bağımlılığı	2,5	0,7	4,3
Dayak/kötü muamele	19,5	2,5	36,4
Evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama	30,2	17,8	42,6
Aldatma	20,4	8,7	32,2
Aile içi cinsel taciz	1,5	0,2	2,8
Sorumsuz ve ilgisiz davranma	50,9	40,2	61,5
Terk etme/edilme	14,8	12,2	17,4
Çocuk olmaması	3,4	3,7	3,1
Ailedeki çocuklara karşı kötü muamele	5,9	2,6	9,2
Eşlerin ailelerine karşı saygısız davranması	24,3	24,0	24,6
Eşin ailesinin aile içi ilişkilere karışması	22,7	24,5	20,8
Eşin tedavisi güç bir hastalığa yakalanması	2,4	2,4	2,5
Hırsızlık, dolandırıcılık, gasp, taciz vb. suçlar	2,0	1,1	2,9
Diğer	14,2	20,2	8,2

Kaynak: TÜİK, Aile Yapısı Araştırması, 2016

*Siyasal kararları alanların ezici çoğunluğu erkek.*³²⁵

2015 genel seçim sonuçlarına göre:

- 2015 (Haziran) genel seçimlerinde seçilen 550 milletvekilinin yüzde 82,2’si erkek.
- 2015 (Kasım) genel seçimlerinde seçilen 550 milletvekilinin yüzde 86,09’u erkek.³²⁶

2019 yerel seçim sonuçlarına göre:

- Toplam 1359 belediye başkanı seçilmiş ve bunların yüzde 97,13’ü erkek.
- Toplam 20.745 belediye meclis üyesi seçilmiş ve bunların yüzde 88,99’u erkek.
- Toplam 1272 il genel meclisi 1272 üyesi seçilmiş ve bunların yüzde 96,23’ü erkek.
- Toplam 30 büyükşehir belediye başkanı seçilmiş ve bunların yüzde 90’ı erkek.³²⁷
- Toplam 50.292 köy ve mahalle muhtarlığına seçilenlerin yüzde 97,86’sı erkek.

Demografik veriler, Türkiye’de eğitim, istihdam, siyaset, hukuk, ekonomi, vb alanlarda kamu kaynaklarından erkeklerin öncelikle ve ayrıcalıklı olarak yararlandıklarını ve bu koşulların erkek üstünlüğünü ve toplumsal gücünü belirleyen koşulların nicel göstergeleri olduğu bize gösteriyor.

2. Erkekler ve Erkeklikler ile İlgili Veriler

Türkiye’de erkeklerle ilgili demografik verilerin yanı sıra farklı araştırmalarla geliştirilmiş veriler yer verilmesi önemli olacaktır. Takip eden bölümde bu araştırma verilerini konularına göre ele alarak tartışacağız.

2.1. Erkeklik ve Şiddet

Erkekler şiddet yoluyla erkekliği öğrenir, uygular ve diğer erkeklere şiddet yoluyla erkeklik mirasını aktarır. Erkeklerin şiddete yatkınlığının sosyolojik bir davranıştan öte biyolojik (endokrinolojik) bir mesele olduğunu düşünenler erkek şiddetinin kolay değişmeyeceğini ve şiddetin nedeninin yaratılıştan gelen biyolojik özellikler olduğunu kabul ediyor demektir. Oysa ki şiddet, erkeklerce, sosyalleşme sürecinde öğrenilen ve erkeklik saygınlığını sürdürmek için gerekli ve kaçınılmaz görünen bir davranıştır.

Toplumsal cinsiyet normlarına ve beklentilerine uyum göstermekte zorlanan, özellikle farklı ırk ve etnik kökenlere sahip, alt sınıftan ya da LGBTİ+ gençlerin şiddetin faili ya da bazen mağduru olma ihtimalleri daha yüksektir. Birçok araştırma, çocukluklarında akran şiddetine ve zorbalığına maruz kalan oğlan çocuklarının ergenlik döneminde şiddet eğilimi gösterdiğini ve bu eğilimin ırk, etnik, dini inanç ya da alt kültür temelinde oluşan erkeklere özgü sosyalleşme alanlarında kendini gösterdiğini ortaya koymaktadır. 2010 yılında ABD’de Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi’nin (CDC) hazırladığı bir rapora göre, 15-24 yaş arası gençlerde doğal olmayan ölüm

325 Daha geniş bilgi için bkz: Serpil Sancar. 2019. *Siyasal Kararlara Katılımda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Haritalama ve İzleme Çalışması* <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1318> ve Serpil Sancar. 2020. *Siyasal Kararlara Katılımda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması 2018-2020 Güncellemesi*, <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1251>

326 <https://www.tbmm.gov.tr> (Erişim Tarihi: 10.10.2020)

327 Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkanı Gülten Kışanak’ın tutuklanması ve yerine kayyum atanmasıyla bu oran daha da artmıştır.

sebepleri arasında şiddet ikinci sırada yer almaktadır ve genç kadınlarla kıyaslandığında genç erkeklerin şiddet faili ya da mağduru olma ihtimali daha yüksektir.³²⁸ Bir başka araştırmanın sonuçlarına göre ise, genç kadınlara kıyasla, genç erkeklerin silah taşıma ve kullanma oranları belirgin ölçüde yüksektir ve son 30 senede okullarda gerçekleşen silahlı saldırıların neredeyse tamamı genç erkekler tarafından gerçekleştirilmiştir.³²⁹

Birçok ülkede, erkekler doğrudan şiddetin faili olmasalar da cinsiyet temelli şiddetin ortaya çıkışı, yaygınlaşması ve kanıksanmasında belirgin bir rol oynarlar. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusunda istekli ve gönüllü olduklarını beyan eden erkeklerin bir kısmı, farklı şekillerde kadınların eşit bir şekilde toplumsal yaşama katılmasına (bilinçli olmasa da) engel olabilir, eril şiddete farklı şekillerde sessiz kalabilir, (kurumsal yapılar ve toplumsal gruplar içinde) şiddeti yeniden üretiyor olabilir ve şiddetin faili olabilir. Ataerkiye dolaylı yoldan destek veren bu “işbirlikçi erkek” grubu, eril tahakkümü doğrudan desteklemiyor ve çoğu zaman bu tahakkümün mağduru oluyor olsalar bile, ataerki ile yüzleşme ve erkeklik iktidarının sorgulanması konusunda çekingen, isteksiz ve hatta bazen aldırılmaz bir tutum takınabilir. Çalışmalar, genç yaştaki erkeklerin görece olarak daha az oranlarda toplumsal cinsiyet temelli şiddetin faili olduklarını göstermektedir. Ancak şiddetin faili olsalar da olmasalar da, çok az erkek şiddet faili diğer erkeklerin karşısında durma, şiddeti önleme ve eşitlik temelli kampanyalara ve örgütlere katılma konusunda isteklidir.

Bu nedenlerle, erkekler dolaylı ya da doğrudan suç üretir, suça ortak olur ve suçun üstünü örter. Ancak erkeklerin suç ve şiddetle olan ilişkisi birçok başka faktörün kesişimselliğinde net olarak anlaşılabilir. American Psychological Association (APA) araştırması sonuçlarına göre, ABD’de hapisanedeki mahkumların yüzde 93’ü erkektir. Afrikalı Amerikalı erkekler nüfusun yüzde 7’sini, hapisanedeki erkeklerin ise yüzde 37’sini oluşturuyorken, Latin kökenli erkekler nüfusun yüzde 8’ini hapisanedeki erkeklerin ise yüzde 34’ünü oluşturur.³³⁰ Hapishanelerdeki hükümlü Amerikan yerlilerinin sayısı beyaz Amerikalıların sayısının dört katıdır. İngiltere’deki erkek mahkum oranı, son yıllarda hafifçe düşme eğiliminde olsa da yüzde 78 civarındadır, mahkumların yüzde 73’ü beyaz ırktan, yüzde 13’ü siyah ırktan, yüzde 7’si ise Asya kökenlidir.³³¹

Türkiye’deki cezaevlerinde 275 bin erkek (yüzde 96,1) ve 11 bin kadın (yüzde 3,9) tutuklu ve hükümlü vardır.³³² TÜİK’in 2019 yılına ait istatistiklerine göre en çok hırsızlık (yüzde 17), yaralama (yüzde 12,4), uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti (yüzde 6,7), İcra İflas Kanunu’na muhalefet (yüzde 5,8) ve cinayet (yüzde 3,5) suçu işlenmiştir. Tutuklu ve hükümlülerin yaklaşık yüzde 40’ı ilköğretim, yaklaşık yüzde 20’si ortaokul ve dengi okullar, yaklaşık yüzde 25’si lise mezunu, yaklaşık yüzde 15’i ise yüksek öğretim mezunudur.³³³ Diğer ülkelere ait istatistikler de benzer sonuçlar göstermektedir; farklı suçlardan tutuklu ve hükümlülerin büyük bir çoğunluğu erkeklerden oluşmaktadır ve bu erkekler eğitimsiz, alt sınıftan ve farklı etnik ve ırk kökenine

328 <https://www.cdc.gov/healthequity/lcod/men/2010/index.html>

329 APA. (2018). APA Guidelines for Psychological Practice with Men and Boys. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1585> s. 19

330 APA. (2018). APA Guidelines for Psychological Practice with Men and Boys. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1585> 19

331 <https://www.statista.com/statistics/283475/prison-population-and-capacity-of-united-kingdom-uk-by-gender/>

332 <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cezaevlerinde-yaklasik-286-bin-hukumlu-ve-tutuklu-var/1646397>

333 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ceza-Infaz-Kurumu-Istatistikleri-2019-33625#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=Ceza%20infaz%20kurumunda%2031%20Aral%C4%B1k,artarak%20291%20bin%20546%20oldu.>

sahip erkeklerdir. Bu erkekler şiddet kültürü içinde yetişir ve şiddeti kendilerini ifade etmek ve tanımlamak için araçsallaştırır. Egemen erkeklik ideallerine ulaşmakta zorlanan ve erkeklik normlarına uyum sağlayamadıkları için dışlanan farklı etnik ve ırk kökeninden, düşük sosyoekonomik sınıflardan gelen erkekler için şiddet var olmanın ve hayatta kalmanın birinci koşuludur.

Erkeklerin şiddete eğilimleri ve bunun nedenleri çok geniş bir araştırma ve tartışma konusudur. Bu rapor kapsamında bizi özellikle ilgilendiren kadınlara şiddet uygulayan erkekler ve bu şiddeti önlemek için başka erkeklerin neler yapabildiğidir.

Kadınlara Yönelik Şiddetin Faili Olarak Erkekler

2018 yılında UNDOC (BM Uyuşturucu ve Silahla Mücadele Ofisi) tarafından yapılan bir araştırmada, bir önceki yıl 87.000 kadının cinayet sonucu öldürüldüğü ve bu cinayetlerin yüzde 58’inin failinin kadının bir yakını (yaklaşık 30.000 kadın partnerleri tarafından, yaklaşık 20.000 kadın da bir aile üyesi tarafından öldürülmüştür) olduğu kaydedilmiştir. Aynı rapora göre, cinayete kurban giden erkeklerin oranı kadınların dört katından biraz daha fazladır, ancak çoğu durumda erkekler başka erkekler ve yabancılar tarafından öldürülmektedir. Bu oranlar bölgeye göre de değişmektedir, Afrika’da cinayet sonucu öldürülen kadınların yüzde 70’i partneri ya da bir aile üyesi tarafından öldürülüyorken, bu oran Avrupa ülkelerinde yüzde 38 civarındadır.³³⁴ Kanada’da 2009 yılında yapılan başka bir araştırmada, 1979-2009 yılları arasında cinayet kurbanlarının yüzde 90’ını erkekler oluştururken, cinayet suçundan hapis cezası alan faillerin yüzde 94.5’i yine erkeklerdir.³³⁵ Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmaya göre cinayete kurban giden kadınların yüzde 35’i partneri tarafından öldürülmektedir, partneri tarafından öldürülen erkeklerin oranı ise sadece yüzde 5’tir.³³⁶

2016 yılında EIGE’nin yaptığı kadın cinayetlerine dair bir araştırmanın sonuçlarına göre, çalışmaya katkıda bulunan 17 üye ülkede (11 üye ülke veri sağlamamıştır) toplam 788 kadın partnerleri ya da bir aile üyesi tarafından öldürülmüştür.³³⁷ Aynı yıl sadece Türkiye’de 261 kadın öldürülmüştür.³³⁸ 2018 yılında AB’ye üye 29 üye ülkedeki kadın cinayetleri sayısı 1058’e (Almanya 147 ile en yüksek, Lüksemburg 1 ile en düşük),³³⁹ aynı yıl Türkiye’deki kadın cinayetleri sayısı 440’a yükselmiştir.³⁴⁰ Kanada’da 1993-2010 yılları arasında gerçekleştirilen çalışmalarda şu bulgulara rastlanmıştır: Kadınların yüzde 51’i 16 yaşından itibaren en az bir kez fiziksel veya cinsel saldırıya maruz kalmıştır; her 1 dakikada bir Kanadalı kadın ya da çocuk cinsel saldırıya uğramıştır. Partnerlerinin saldırısına uğrayan kadınların yalnızca yüzde 22’si durumu polise bildirmişlerdir. Kadınlara yönelik fiziksel saldırı ve cinayetlerin sayısı düşüyor olsa da, hâlâ kadınlar erkeklere oranla üç kat daha fazla şiddet görme riski altındadır, partner şiddeti vakalarının yüzde 90’ında

334 <https://www.ednh.news/femicide-a-global-scurge/>

335 MenEngage. (2011). Engaging Men and Boys to Reduce and Prevent Gender-Based Violence <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1598s.20>

336 https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/77421/who_rhr_12.38_eng.pdf?sequence=1

337 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1620>

338 <http://bianet.org/bianet/kadin/183232-2016-da-oldurulen-261-kadini-isimleriyle-aniyoruz>

339 <https://www.statista.com/statistics/1096116/femicide-in-europe-in-2018/>

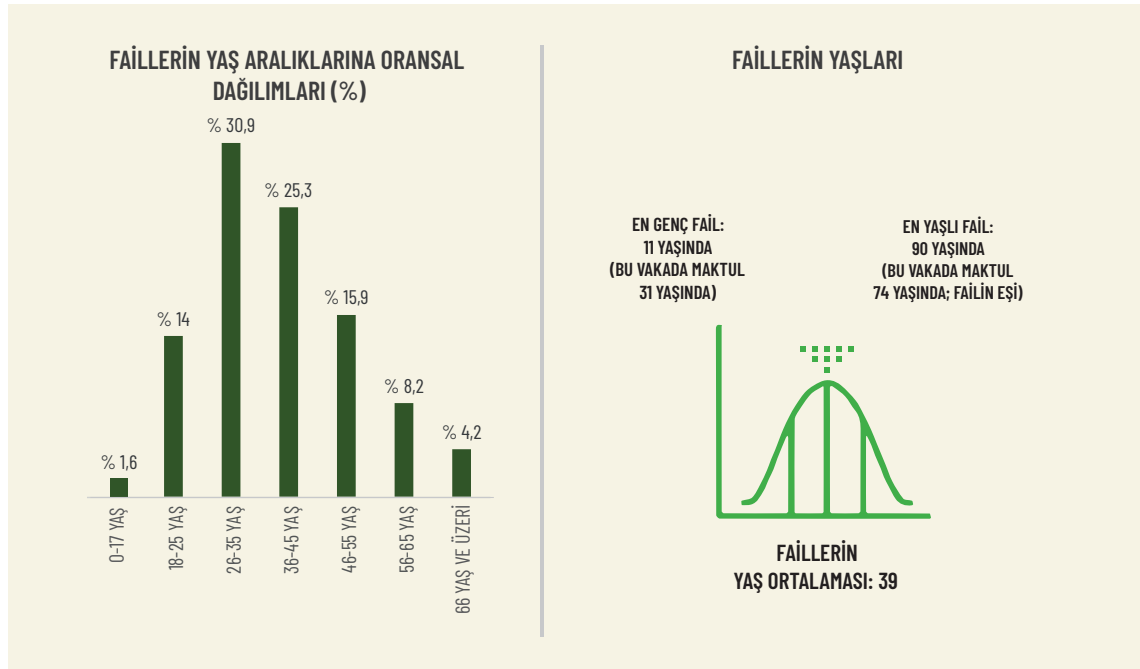
340 <https://tr.euronews.com/2019/12/31/kadin-cinayetleri-2019-raporu-474-kadin-erkekler-tarafindan-olduruldu>

fail erkektir.³⁴¹ Dünya Sağlık Örgütü’nün araştırmasında göre kadınların yüzde 15 ve yüzde 71’i arasında değişen bir bölümü hayatlarının bir döneminde partnerlerinin fiziksel ya da cinsel şiddetine maruz kalmaktadır. Partnerleri dışında birisinden şiddet gören 15 yaş üstü kadınların oranı ise yüzde 10-62 arasında değişmektedir.³⁴²

Kadınlara yönelik şiddetin niteliği, boyutları ve nedenleri üzerine çok araştırma olmakla birlikte şiddetin faili olan erkekleri odağa alarak yapılan araştırma sayısı çok azdır. Şiddetin faili olan erkeklerin kimler olduğu, nasıl bir sosyoekonomik profile sahip oldukları hakkında çok az bilgiye sahibiz.

Kadınlara yönelik şiddet faillerinin tamamına yakını erkekler ve ilk sıralarda kocalar, eski sevgililer/partnerler veya erkek akrabalar yer almaktadır (HÜNEE, 2015). Polis Akademisi’nin 2016-2018 Kadın Cinayetleri Raporu’na göre kadın cinayetlerinde faillerin yüzde 96,2’si erkek ve yüzde 3,8’i kadındır. Faillerin yüzde 46,8’i ilkokul mezunu, yüzde 63,7’si evlidir. Faillerin yüzde 30,9’u 26-35 yaş arasındadır ve yaş ortalaması 39’dur. Faillerin yüzde 57,1’i vasıf gerektirmeyen bir iş yapmaktadır ya da işsizdir. Faillerin yüzde 63,5’i eş ya da partner, yüzde 32’si bir aile üyesidir. Faillerin bildirimine dayalı olarak cinayet sebepleri arasında birinci sırada yüzde 42,6 ile psikososyal motifler, yani erkeklerle tartışmak, kıskançlık, eşinin başka erkeklerle görüşmesi, kadının ayrılma talebi, geçimsizlik nedeniyle doğan tartışma, mal varlığı tartışması vb. gelmektedir³⁴³ (Tablo 40).

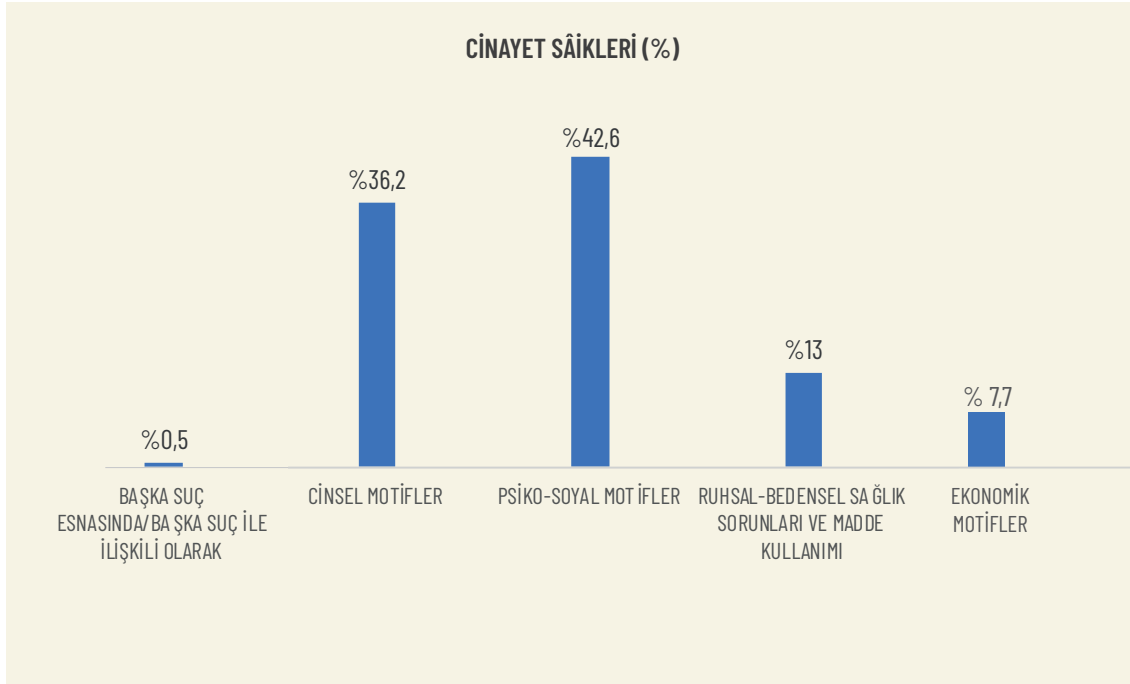
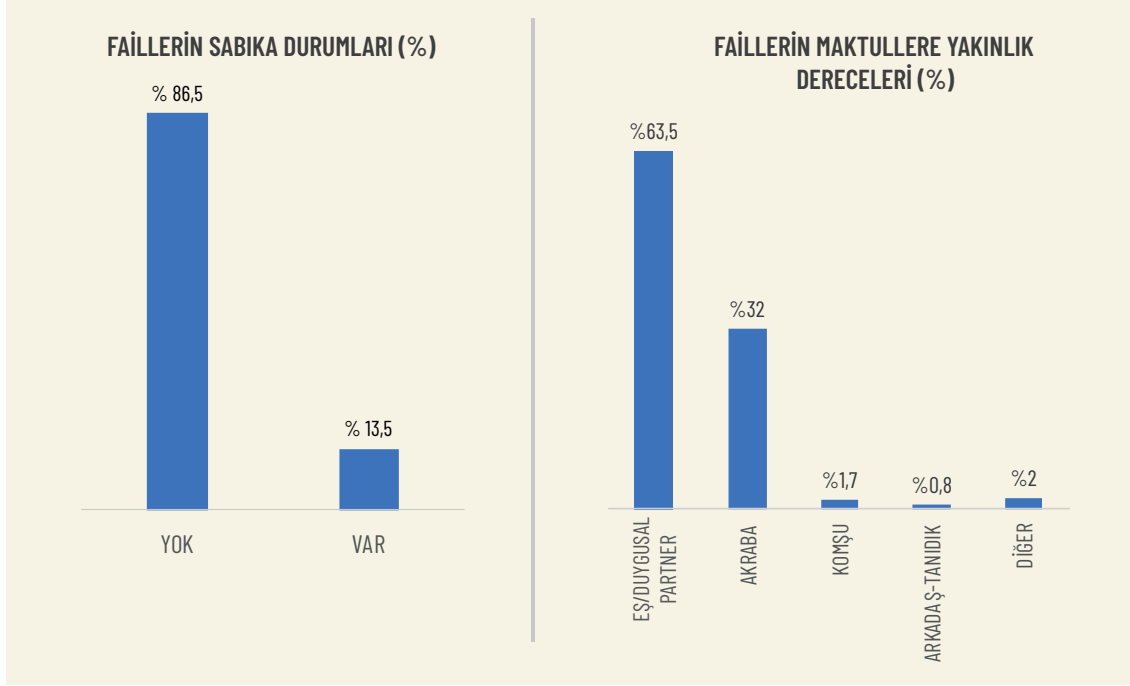
Tablo 40: Şiddet faili erkeklerin özellikleri

341 MenEngage. (2011). Engaging Men and Boys to Reduce and Prevent Gender-Based Violence <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1598s.7>

342 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1621>

343 Taştan, C. ve Küçük Yıldız, A. (2019). Dünyada ve Türkiye’de Kadın Cinayetleri 2016-2017-2018 Verileri ve Analizler. Polis Akademisi Yayınları <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1622>

Burada sorulması gereken soru şudur: Neden sürekli erkekler fail, kadınlar şiddetin hedefi ve mağduru oluyor? Bu sorunun yanıtı, erkek egemen toplumsal sistemde erkekliğin nasıl inşa edildiği ve kadının bu inşa sürecinde nasıl güçsüz ve sessiz hale getirildiğinde gizlidir.

Bu rapor kapsamında erkek egemenliğine dayalı bir toplumsal yapıda erkek şiddetinin anlamı, bağlamı, işlevleri, erkeklere getirileri/bedelleri ve kurumsal olarak nasıl meşrulaştırılıp desteklendiği analiz edilmeyecektir. Ama kısaca tanımlarsak erkek şiddeti, erkekliği yeniden kuran ve ataerkil sistemin devamını sağlayan bir araçtır. Erkek üstünlüğünün toplumsal inşasında ciddi bir işlevi olan bu şiddet türü, elbette sadece kadına yönelik değil, erkeklik ideolojisinin “öteki” olarak sınıflandırdığı tüm gruplara yönelen bir gerçek şiddet biçimi olarak algılanmalıdır.³⁴⁴

Erkekliğe dair statü, Türkiye gibi ülkelerde öncelikle para kazanmak, aileyi geçindirip yönetmekle birlikte tanımlanır. Bu durum erkekleri aile reisi olarak güçlendirir ve uygulayacağı şiddeti meşru kılar. Türkiye kültüründe erkekliğin tanımı ağırlıklı olarak aile reisliği üzerinden yapılmakta; aile bireylerini koruyup kollamak, bir iş sahibi olmak ve onlara sahip çıkmak adam olmak ile özdeşleştirilmektedir (Sancar, 2009). Erkeğin aileyi ve ülkesini koruyucu olması ve bunun için gerektiğinde şiddet uygulaması, savaşması, özellikle erkeklik ideolojisinin teşvik ettiği ve siyasal olarak meşrulaştırılan bir beklentidir. Bu beklenti erkeğin kendisine bağlı gördüğü kişilerin (örneğin eş, kız çocuk, kadın akrabalar) toplum normlarına uygun davranmaması durumunda ona zorlama ve denetleme gücü vermektedir.

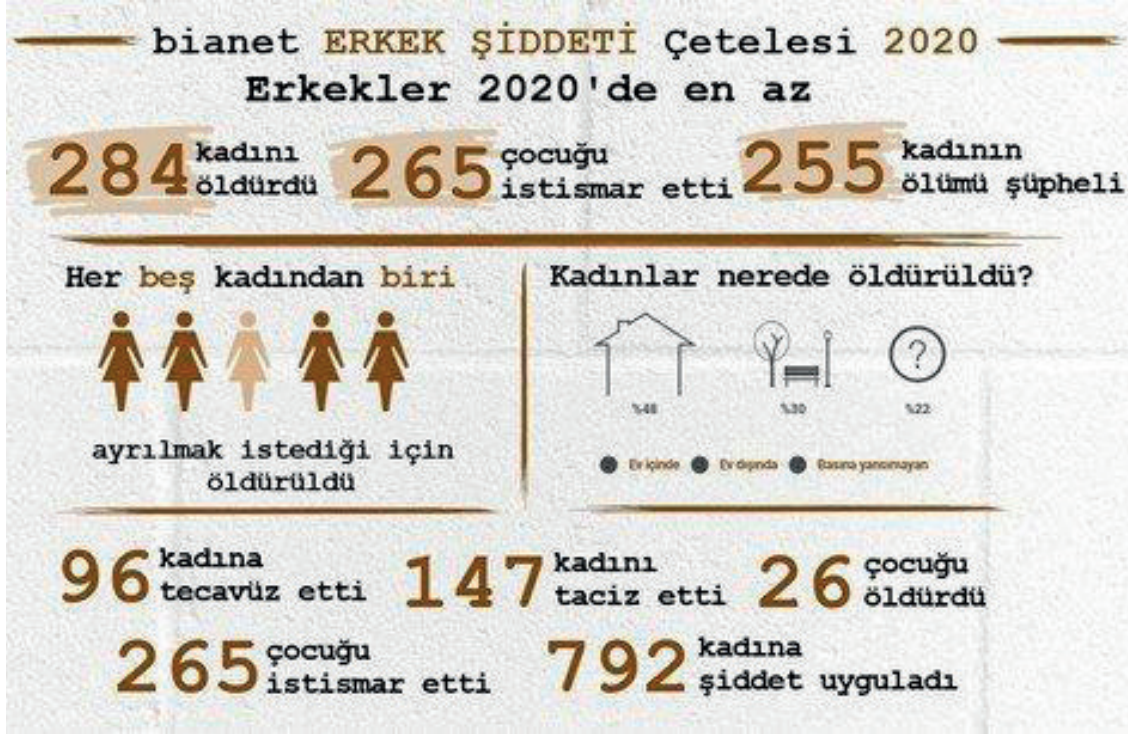
Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü’nün 2014 ve 2018’de yaptığı Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırmaları’nda elde edilen verilere göre, görüşülen kadınların yarısı eşi veya beraber olduğu erkek tarafından fiziksel şiddete maruz kalmıştır. Kadınların en fazla maruz kaldığı fiziksel şiddet davranışları sırasıyla dayak atma (yüzde 52,4), yumruk atma (yüzde 48), tokat atma (yüzde 37,8) ve tartaklamadır (yüzde 37,8) (HÜNEE, 2015).

Erkek Şiddetini Görünür Kılmak

Şiddet faili olarak erkeklerden bahsetmek dünyada ve ülkemizde hâlâ oldukça az rastlanan bir durumdur. Bu duruma istisna oluşturan izleme çalışmalarından birini Türkiye’de bianet yapıyor. bianet erkekler tarafından öldürülen kadınların çetelesini yayınlıyor ve bu verileri sürekli güncelliyor.³⁴⁵

344 Türkiye’de şiddet uygulayan erkeklerle ilgili önemli kaynaklar için bkz: Çelik, 2017; Öztürk, 2020; Yazar, 2015.

345 2019 ve 2020 verileri için bkn: <https://bianet.org/kadin/bianet/133354-bianet-siddet-taciz-tecavuz-cetelesi-tutuyor> erişim 31.01.2021

Anıtsayaç olarak hazırlanan veri sayfasında her cinayete sayıları artan öldürülen kadınların isimlerine ve toplam ölüm sayısına yer veriliyor.

Türkiye’de Şiddet Faili Erkek Verileri

Kadınlara şiddet uygulayan erkekler hakkında önemli bazı verileri HÜNEE’nin Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması’nın “Erkek odaklı nedenler” bölümünde buluyoruz.³⁴⁶

Araştırma kapsamında yaşamının herhangi bir döneminde şiddete maruz kalmış kadınlara, şiddet uygulayan erkeklerle ilgili sorulan sorularla ilgili oluşturulan veriler bulunuyor. Bu verilere baktığımızda şiddet uygulayan erkeklerin seçilmiş sosyal ve demografik özellikleri (yaş, eğitim ve çalışma durumu), şiddet davranışıyla ilişkili olabilecek bazı kötü alışkanlıkları (alkol, kumar, uyuşturucu, erkeklerle kavga, eşi aldatma) ve yetiştiği ailede şiddet geçmişine dair verileri görebiliyoruz (Tablo 41, 42, 43, 44 ve 45³⁴⁷). Bu özel hesaplamalara göre, şiddet uygulayan erkeklerin oranının istihdam, eğitim, kötü alışkanlık gibi nedenlerden çok az etkilendiği; en etkili faktörün ailedeki şiddet geçmişi olduğu görülüyor.

346 http://www.hips.hacettepe.edu.tr/siddet_arastirmalari.shtml

347 Bu tablolar HÜNEE’nin söz konusu kadına yönelik şiddet araştırmasının meta verileri kullanılarak Dr. Hilal Arslan tarafından hesaplanmıştır.

Tablo 41: Şiddet uygulayan erkeğin işgücü piyasasındaki konumu (2008-2014)*								
Eşine veya birlikte olduğu kadınlara şiddet uygulayan erkeklerin işgücü piyasasındaki konumuna göre yüzdesi, Türkiye 2008-2014								
	Fiziksel şiddet		Cinsel şiddet		Duygusal şiddet		Erkek sayısı	
	2008	2014	2008	2014	2008	2014	2008	2014
Son bir hafta içinde çalışma								
Evet	35	33	12,7	10,4	41,6	44,2	8038	5040
Hayır	38,3	38,2	16,2	13,3	42,3	42,6	3399	1724
Çalışma statüsü								
Evet	35,5	36,9	13,9	10,6	38,5	38,3	1478	426
Hayır	40,1	38,9	13,6	14,6	45,5	44,2	2072	1315
Ekonomik sektör								
Tarım	42,3	42,2	17,6	11,9	44,2	47,8	1036	623
Sanayi	35,0	32,6	13,1	12,7	40,9	43,9	1872	1076
Hizmet	34,0	32,4	12,1	9,5	40,7	43,3	6598	3768
Kamu/Özel sektör								
Kamu	30,7	28,9	10,7	7,6	37,4	38,6	1448	872
Özel	35,9	34	13,3	10,8	41,8	44,7	8048	4584
İşteki statü								
İşveren	31	34,3	10,9	13	43,4	47,1	787	401
Ücretli işçi (düzenli)	32,5	31,9	11,0	9,5	39	43,1	4210	2502
Maaşlı, memur	27	25,3	9,7	6,0	35,7	35,6	1048	709
Yevmiyeli işçi (mevsimlik, geçici)	47	36,3	18,7	13,7	48,1	45	753	530
Kendi hesabına (düzenli)	36,9	36,3	13,4	11,8	42,3	47,7	1539	807
Kendi hesabına (düzensiz)	46,6	44,2	19,5	13,4	47,2	49,5	933	423
Ücretsiz aile işçisi	34,9	45,4	18,4	**	40,1	42,5	200	90
Çalışmama nedeni								
Emekli	40,7	33,4	17,5	10,1	**	39,7	728	535
İş bulamadı / iş arıyor	46,8	39,1	18,4	15,6	47,4	45	442	271
Engelli / Hasta	54,1	43	27,3	**	62,4	47	296	209
Öğrenci	**	-	**	-	23,8	-	307	163
Diğer	60,8	-	37,7	-	68,6	**	269	130
Türkiye								
*Şiddet uygulayan erkeğin son eş veya son birlikte olunan erkek olduğu durumlar için hesaplama yapılmıştır. **Gözlem sayısı 25'ten az olan hücreler (**) işareti ile belirtilmiş ve gözlem sayısı yetersiz olduğundan yüzde bilgisi verilmemiştir.								

Kaynak: Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması, 2008-2014.

Tablo 42: Şiddet uygulayan erkeğin eğitim düzeyi (2008-2014)*

	Fiziksel şiddet		Cinsel şiddet		Duygusal şiddet		Erkek sayısı	
	2008	2014	2008	2014	2008	2014	2008	2014
Eğitim düzeyi								
Eğitim yok	55,4	43,3	29,2	21,8	52,7	44,2	401	202
İlkokul	44,2	40,9	17,3	13,6	45,8	45,9	5088	2673
Ortaokul	37,5	35,8	14,7	12,1	45,3	47,7	1556	1022
Lise	28,4	29,8	9,2	9,0	38,4	44,2	2744	1465
Lisans ve lisansüstü	19	20,5	7,2	4,5	31,1	34,2	737	894

Kaynak: Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması, 2008-2014.

Tablo 43: Şiddet uygulayan erkeğin anadili (2008-2014)*

	Fiziksel şiddet		Cinsel şiddet		Duygusal şiddet		Erkek sayısı	
	2008	2014	2008	2014	2008	2014	2008	2014
Türkçe	-	34,2	-	10,6	-	44,7	-	5107
Kürtçe	-	36,8	-	15,2	-	42,7	-	993
Arapça	-	23,7	-	**	-	29,1	-	123

*Şiddet uygulayan erkeğin son eş veya son birlikte olunan erkek olduğu durumlar için hesaplama yapılmıştır.

Gözlem sayısı 25'ten az olan hücreler () işareti ile belirtilmiş ve gözlem sayısı yetersiz olduğundan yüzde bilgisi verilmemiştir.

Kaynak: Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması, 2008-2014

Bu araştırma verilerine göre fiziksel ve cinsel şiddet uygulayan erkeklerin yüzde 75'i 35 yaşın üzerinde, sadece yüzde 2'si 25 yaşın altındadır. Erkeklerin yüzde 44'ü ilköğretim mezunu ve yüzde 84'ü ücretli bir işte çalışıyor. Eğitim düzeyi ve çalışmaya ilişkin örüntü, fiziksel ve cinsel şiddet uygulayan erkekler açısından da büyük ölçüde değişmemektedir (Tablo 42). Kötü alışkanlıklara baktığımızda, Türkiye genelinde, kumar oynamanın (yüzde 2) ve uyuşturucu kullanmanın (yüzde 1) oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Tanımlanan kötü alışkanlıklar arasında en yaygın olan alkol kullanımıdır (yüzde 21). Şiddetle ilişkisi açısından sık alkol kullanan erkeklere odaklanıldığında ise, fiziksel şiddet uygulayan erkekler arasında hemen her gün alkol kullananların oranı yüzde 6, cinsel şiddet uygulayan erkekler arasında ise yüzde 11'dir. Araştırma kapsamında görüşülen kadınların eşleri veya birlikte oldukları erkeklerin başka erkeklerle kavga etmeleri (yüzde 10) çok yaygın olmamakla birlikte, fiziksel ve cinsel şiddet uygulayan erkekler arasında bu oran artmaktadır (sırasıyla yüzde 18 ve yüzde 27). Erkeklerin başka bir kadınla birlikte olmaları, diğer bir deyişle eşlerini aldatmaları, yüzde 7 düzeyindedir. Ancak, aldatma diğer alışkanlıklardan farklı olarak "evet" ve "olabilir" cevapları ile birlikte değerlendirildiğinde yüzde 10'a yükselmektedir. Evet ve olabilir cevapları ile birlikte değerlendirildiğinde, fiziksel ve cinsel şiddet uygulayan erkekler arasında aldatma oranının yüzde 20 ve yüzde 31'e çıktığı görülmektedir (Tablo 44).

Tablo 44: Şiddet uygulayan erkeğin kötü alışkanlıkları (2008-2014)*								
Eşine veya birlikte olduğu kadınlara şiddet uygulayan erkeklerin kötü alışkanlıklarına göre yüzdesi, Türkiye 2008-2014								
	Fiziksel şiddet		Cinsel şiddet		Duygusal şiddet		Erkek sayısı	
	2008	2014	2008	2014	2008	2014	2008	2014
Alkol kullanımı / içki içme sıklığı								
Hiç	34,3	31,6	12,8	9,7	39	40,5	9172	5067
Birçok gün	63,5	70,8	34,4	40,6	68	78,1	368	193
Haftada bir	46	43,3	18,3	17,5	56,4	59,4	509	253
Ayda bir	36,9	41,3	14,2	13,8	46,4	53,8	642	300
Ayda birden az	33,7	36	11,3	8,1	45,2	48,3	953	474
Alkol kullanımı / sarhoş olma sıklığı								
Hiç	32,5	32,6	12,1	8,7	43,7	44,5	1494	692
Birçok gün	71,5	72,4	37,5	43,6	76,2	82,4	306	170
Haftada bir	55,2	57,6	20,3	28,8	60,1	70,3	143	62
Ayda bir	54,4	53,9	21,5	**	59,7	74	178	106
Ayda birden az	46,9	52,8	18,9	**	56,6	65,8	341	175
Kumar bağımlılığı								
Oynamıyor	35,2	33,1	13,2	10,5	41,1	42,9	11.392	6151
Her gün	74,8	85,0	50,0	45,1	80,8	91,3	99	56
Haftada bir	79,7	71	46,8	**	86,7	77,6	64	38
Ayda bir	47,9	**	**	**	60,9	**	44	21
Ayda birden az	76,4	**	**	**	68,8	**	40	18
Uyuşturucu kullanımı								
Kullanmıyor	35,8	33,9	**	10,9	41,7	43,6	11.626	6238
Her gün	**	**	**	**	**	**	22	13
Haftada bir	**	**	**	**	**	**	7	12
Ayda bir	**	**	**	**	**	**	4	5
Ayda birden az	**	**	**	**	**	**	7	4
Başka erkeklerle kavga								
Hiç	-	61	-	25,5	-	75,1	-	370
Bir kez	-	**	-	24,9	-	70,2	-	110
İki kez	-	88,2	-	**	-	**	-	27
Birkaç kez	-	69,2	-	**	-	72,7	-	61
Çok kez	-	90,3	-	**	-	93,9	-	40
Eşini aldatma								
Evet	67,7	75,7	34,2	40,3	75,8	82,5	750	389
Hayır	32,9	29,9	11,7	8,4	38,4	39,9	10.288	5649
Olabilir	61,7	62,6	37,1	23,1	76,9	70,9	189	242
* Şiddet uygulayan erkeğin son eş veya son birlikte olunan erkek olduğu durumlar için hesaplama yapılmıştır.								
** Gözlem sayısı 25'ten az olan hücreler (**) işareti ile belirtilmiş ve gözlem sayısı yetersiz olduğundan yüzde bilgisi verilmemiştir.								

Kaynak: Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması, 2008-2014

Erkeklerin aile içindeki şiddet geçmişi incelendiğinde, anneleri babalarının fiziksel şiddetine maruz kalan erkeklerin oranı yüzde 27'dir. Fiziksel şiddet uygulayan erkeklerin yüzde 40'ının, cinsel şiddet uygulayan erkeklerin yüzde 46'sının annesi babasının fiziksel şiddetine maruz kalmıştır. Erkeklerin annelerinin şiddete maruz kalmasına benzer şekilde, fiziksel ve cinsel şiddet uygulayanlar arasında da kendisi şiddete maruz kalmış olanların payı artmaktadır. Kendisi fiziksel şiddete maruz kalmış erkeklerin oranı yüzde 22'dir. Fiziksel şiddet uygulayan erkeklerin yüzde 35'i, cinsel şiddet uygulayanların yüzde 42'si ailesinde fiziksel şiddete maruz kalmıştır (Tablo 45).

Tablo 45: Şiddet uygulayan erkeğin ailesinde şiddet geçmişi (2008-2014)*						
Eşine veya birlikte olduğu kadınlara şiddet uygulayan erkeklerin ailesinde şiddet geçmişlerine göre yüzdesi, Türkiye 2008-2014						
Erkeğin annesinin şiddet geçmişi	Fiziksel şiddet		Cinsel şiddet		Duygusal şiddet	
	2008	2014	2008	2014	2008	2014
Annesi fiziksel şiddete maruz kalmış	54,4	52	23,6	19,3	61,1	61,5
Annesi fiziksel şiddete maruz kalmamış	27,8	23,3	8,7	7,3	32,5	34
Bilmiyor	35	35,5	14,8	**	42,8	56,1
Erkeğin annesinin şiddete maruz kalmasına tanıklığı						
Evet	57,3	54,4	26,3	21,8	63,8	64,4
Hayır	43,5	37,1	13	**	48,3	48
Bilmiyor	50	50,8	19	14,1	58,1	56,9
Erkeğin ailesinde fiziksel şiddet geçmişi						
Erkek ailesinde fiziksel şiddete maruz kalmış	54	55,2	24,3	21,8	62,1	66,1
Erkek ailesinde fiziksel şiddete maruz kalmamış	28,3	24,5	9,1	6,6	33,2	33,6
Bilmiyor	40,3	39,4	17,5	12,1	46,7	49,3
*Şiddet uygulayan erkeğin son eş veya son birlikte olunan erkek olduğu durumlar için hesaplama yapılmıştır.						
Gözlem sayısı 25'ten az olan hücreler () işareti ile belirtilmiş ve gözlem sayısı yetersiz olduğundan yüzde bilgisi verilmemiştir.						

Kaynak: Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması, 2008-2014

Türkiye genelinde, erkeklerin farklı sosyal ve demografik özelliklerine, kötü alışkanlıklarına ve şiddet geçmişlerine göre eş veya birlikte olduğu kadınlara fiziksel ve cinsel şiddet uygulama yüzdeleri verilmiştir. Kadınların son eşleri veya birlikte oldukları erkeklerin yüzde 34'ü fiziksel şiddet, yüzde 11'i cinsel şiddet uygulamıştır. Beklendiği gibi erkeklerin yaşı arttıkça fiziksel şiddet uygulamış olanların oranı da artmaktadır. Cinsel şiddet için ise farklı bir yaş örüntüsü görülmektedir. En genç yaş grubunda olan erkekler arasında cinsel şiddet uygulayanların yüzdesi, 25-34 ve 35-44 yaşları arasındaki erkeklerden daha fazladır. 25 yaş sonrasında ise cinsel şiddet uygulayanların oranı yaş ile artmaktadır.

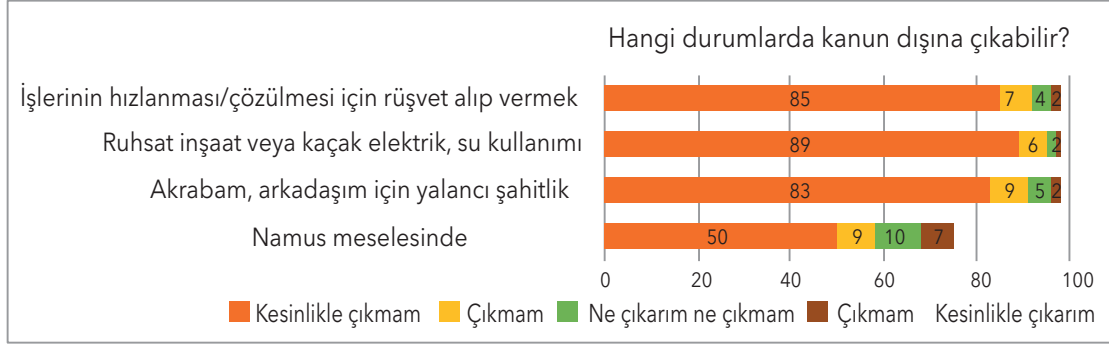
Erkeklerin eğitimi incelendiğinde, eğitimin artmasıyla hem fiziksel hem de cinsel şiddet uygulayan erkeklerin oranının azaldığı açıkça görülmektedir. Bu durum, kadınların eğitimi ve şiddet arasında gözlemlenmiş olan örüntü ile de uyumludur. Eğitimi olmayan veya ilkokulu bitirmemiş erkeklerin yüzde 45’i fiziksel şiddet, yüzde 19’u cinsel şiddet uygulamışken, bu oran lisans ve lisansüstü eğitimi olan erkekler arasında fiziksel şiddet için yüzde 20’ye, cinsel şiddet için ise yüzde 4’e düşmektedir. Eğitimin olumlu etkisine karşın, ülkenin en eğitilmiş erkeklerinin beşte birinin fiziksel şiddet uygulamış olması gerçeği oldukça dikkat çekicidir. Erkeklerin işsizliği şiddete gerekçe olarak sıkça gösterilen bir sorundur. Ancak, erkeklerin çalışma durumlarına göre şiddet davranışları incelendiğinde, ücretli bir işte çalışan ve çalışmayan erkekler arasında şiddet uygulama yüzdeleri açısından önemli bir farklılık görülmemiştir (Tablo 41).

Erkeklerin alkol ve uyuşturucu kullanmaları, kumar oynamaları, başka erkekler ile kavga etmeleri ve başka kadınlar ile birlikte olmaları gibi kötü alışkanlık olarak tanımlanan davranışları genellikle şiddetle ilişkilendirilmekte ve kadına yönelik şiddetin nedenleri arasında sık sık gündeme getirilmektedir. Alkol kullanımı ile şiddet ilişkisi incelendiğinde, alkol kullananların çoğunluğunu oluşturan ayda birden az alkol kullananların uyguladığı fiziksel ve cinsel şiddet yüzdelerinin, hiç alkol kullanmayanlar ile benzer düzeyde olduğu görülmektedir. Öte yandan, alkol kullanımının sıklığı ile erkeklerin şiddet uygulaması arasında bir ilişki vardır. Hemen her gün alkol kullanan erkekler, diğerlerine oranla daha fazla fiziksel ve cinsel şiddet uygulamışlardır (Tablo 44). Ancak, hemen her gün alkol kullanan grubun, erkekler arasında küçük bir gruba (yüzde 3) karşılık geldiğine dikkat edilmelidir.

Sonuçlar, şiddet düzeylerinin yükselmesinde kötü alışkanlıkları olan erkeklerin etkisinin oldukça sınırlı olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Başka erkekler ile en az bir kez kavga etmiş olan erkeklerin uyguladıkları fiziksel şiddet (yüzde 63), hiç kavga etmeyenlerin uyguladıkları şiddetin (yüzde 30) iki katından fazladır. Cinsel şiddet açısından ise bu fark üç katın üzerine kadar çıkmaktadır (sırasıyla yüzde 29 ve yüzde 9). Aldatan erkeklerin uyguladıkları fiziksel şiddet (yüzde 76) ve cinsel şiddet (yüzde 40) diğerlerine oranla daha fazladır. Araştırma sonuçları, annesi fiziksel şiddete maruz kalmış olan erkeklerin yarısının eşine fiziksel şiddet (yüzde 51), beşte birinin ise cinsel şiddet (yüzde 19) uyguladığını göstermektedir. Erkeklerin aile içinde kendilerinin maruz kaldığı fiziksel şiddet ise yüzde 22 düzeyindedir. Erkeğin şiddet mağduriyeti, uyguladığı fiziksel şiddeti (yüzde 54) ve cinsel şiddeti (yüzde 22) artıran faktörler arasındadır (Tablo 44).

KONDA’nın Barometre araştırmaları içindeki temalarından biri olan “Ayıp, Günah ve Suç” araştırması, erkeklerin namus söz konusu olunca yasalar dışına rahatlıkla çıkabileceğini gösteriyor. Erkeklerin yaklaşık üçte biri bu konuda olumlu görüş bildiriyor (Tablo 46).

Tablo 46: Bir erkek hangi durumda kanun dışına çıkabilir?

2.2. Askerlik ve Erkeklik

Tarih boyunca askerlik ve militarist zihin yapısı erkekliği belirleyen ve biçimlendiren başat etkenlerden birisi olmuştur. Askerliğin bir meslek olarak ortaya çıktığı ve yönetici sınıfa dahil olduğu antik dönemlerden 19. yüzyılda profesyonel orduların yapılanmasına değin askerlik sadece vatan savunması ve kahraman erkek mitinin inşasını öngörmez, bunun da ötesinde askerlik beden ve ruh disiplini, iktidar tarafından bedenin yeniden yaratılması, emir ve komuta zincirini profesyonel ordu kadroları dışına çıkararak tüm topluma yayılacak şekilde dayatma sürecini işaret eder. Askerlik, aynı zamanda 19. yüzyılda ulus devletinin ortaya çıkışıyla birlikte (erkek) vatandaş yaratma ve ulusun düşmanlarını nitelemenin bir yolu olmuştur. Bu bağlamda, bu bölümde askerlik ve erkeklik arasındaki ilişkiyi sağlamlaştıran yapısal düzenlemelere, askerliğin erkekliğin inşasındaki rolüne ve vicdani ret tartışmalarına yer vereceğiz.

Türkiye’de Askerlik Hizmetini Düzenleyen Kanunlar

4/1/1961 tarih ve 211 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu
21/6/1927 tarihli ve 1111 sayılı Askerlik Kanunu
16/6/1927 tarihli ve 1076 sayılı Yedek Subaylar ve Yedek Askerî Memurlar Kanunu
10/3/2011 tarih ve 6191 sayılı Sözleşmeli Erbaş ve Er Kanunu, (Kabul Tarihi: Resmî Gazete: Tarih : 2/3/2011 Sayı : 27882)

Erkekler ve askerlik görevinin farklı biçimleri ve statüleri var:

- Zorunlu askerlik ve ulusal vatandaş ordularında vatandaş asker olarak görev yapmak
- Bedelli askerlik
- Sözleşmeli askerlik ve profesyonel (paralı) ordularda sözleşmeli asker olarak çalışmak
- Askeri şirketler
- Vicdani ret hakkını kullanarak askere gitmeyi reddetmek

Türkiye’de Askerlik ve Erkeklik

2011 yılından itibaren Türk Silahlı Kuvvetleri, erkeklerin vatandaşlık görevi olarak zorunlu askerlik yapmalarına dayalı ulusal vatandaş orduları modelinden profesyonel ordu modeline geçmeye başladı.

Bu yeni modele göre, Genelkurmay Başkanlığınca lüzum görülen durumlarda erbaş ve er olarak, kritik ve uygun görülen görevlerde, sözleşmeye dayalı olarak erbaş ve er çalıştırılmaya başlandı. 6191 sayılı Sözleşmeli Erbaş ve Er Kanunu³⁴⁸ hazırlanarak söz konusu sözleşmeli olarak çalıştırılacak er ve erbaşların temini, yetiştirilmeleri, görevde yükselmeleri, tertip edilmeleri, geçici görevlendirilmeleri, hizmet şartları, görev ve hakları, yükümlülükleri, ayırma ve ayrılmaları ile ilgili usul ve esasları düzenlendi. Bu kanuna göre en az ilköğretim mezunu olup, askerlik hizmetini erbaş ve er olarak tamamlamış ve yirmi beş yaşını bitirmemiş olanlar ile en az orta öğretim mezunu olup, askerlik hizmetine başlamamış veya askerlik hizmetini tamamlamamış olanlardan, yirmi yaşından gün almış ve yirmi beş yaşını bitirmemiş olanlar bu görevler için seçilebilecekti. Seçilenlerden gerekli askerî eğitimini başarıyla tamamlayanlarla, dört yıldan fazla olmamak kaydıyla en az üç yıllık sözleşme yapılıyor. Müteakip sözleşmeler, bir yıldan az, üç yıldan fazla olmamak şartıyla azami yedi yıllık hizmet süresi sonuna kadar uzatılabiliyor. Seferberlik, savaş veya terörle mücadeleden kaynaklanan zorunlu hallerde ihtiyaç duyulanların sözleşme süreleri, talebe ve yaş haddine bakılmaksızın uzatılabiliyor. Sözleşmeli erbaş ve erler, sözleşme süreleri sona ermeden sözleşmelerini tek taraflı olarak feshedemiyor.

Sözleşmeli erbaş ve erler ile sözleşmeli er adayları, asker kişi sayılıyor. 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 4’üncü maddesinin birinci fıkrasının (c) bendi kapsamında sigortalı oluyorlar. Sözleşmeli er adayı, sözleşmeli er ve sözleşmeli onbaşı olarak istihdam edilenler için uzman onbaşılardan, sözleşmeli çavuş olarak istihdam edilenler için ise uzman çavuşların prime esas kazanç tutarları esas alınıyor. Sözleşmeli erbaş ve erlere, sözleşme tarihinden geçerli olarak, 15.330 gösterge rakamının memur aylık katsayısıyla çarpımı sonucu bulunacak tutarın hizmet yıllarına göre kanuna ekli (1) sayılı cetvelde belirlenen oran ile çarpımı sonucu bulunacak tutar üzerinden aylık ücret veriliyor. Sözleşmeli erbaş ve erlere ödenecek ücretten, damga vergisi dışında herhangi bir vergi kesilmiyor.

Kendi kusurları olmaksızın veya ilk sözleşmesini yahut müteakip sözleşme süresini bitirmesinden dolayı Türk Silahlı Kuvvetlerinden ayrılan sözleşmeli erbaş ve erlere, ayrıldıkları tarihteki 15.330 gösterge rakamının memur aylık katsayısıyla çarpımı sonucu bulunacak tutarın, bu kanuna ekli (2) sayılı cetvelde hizmet yıllarına göre belirlenen oran ile çarpımı sonucu bulunacak tutarda toplu ödeme yapılıyor. Bu ödemedен, damga vergisi hariç herhangi bir vergi kesilmiyor.

Sözleşmeli erbaş ve erler görevlerinden ayrıldıktan sonra talepleri halinde ilgili mevzuata göre kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilebiliyor. Bunlardan iş kanunlarına tabi olarak çalışanların emekli olmaları durumunda; ilgili mevzuata göre ödenecek emekli ikramiyesi, iş sonu tazminatı ve kıdem tazminatının hesabında, bu maddenin beşinci ve altıncı fıkralarına göre yapılan ödemede esas alınan hizmet süreleri dikkate alınmıyor.

348 <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6191.pdf>

Bedelli Askerlik

10/12/2014 tarihli ve 6582 sayılı Askerlik Kanunu ile Sözleşmeli Erbaş ve Er Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile 21/6/1927 tarihli ve 1111 sayılı Askerlik Kanununa aşağıdaki geçici madde eklendi. Bu düzenlemeye göre, her ne sebeple olursa olsun henüz fiilî askerlik hizmetine başlamamış ve 1 Ocak 1988 tarihinden (bu tarih dahil) önce doğan 1076 sayılı Yedek Subaylar ve Yedek Askeri Memurlar Kanunu ile 1111 sayılı Askerlik Kanununa tabi yükümlüler istekleri halinde, 18.000 Türk lirası veya Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası döviz satış kuruna göre ödeme tarihindeki karşılığı kadar konvertibl yabancı ülke parasını defaten ödemeleri şartıyla temel askerlik eğitimine tabi tutulmaksızın askerlik hizmetini yerine getirmiş sayılıyor. Her ne sebeple olursa olsun daha önce bedelli veya dövizli askerlik hizmeti kapsamından çıkarılanlardan yaş şartını taşıyanlar, istekleri halinde birinci fıkra hükümlerinden yararlanabiliyor. Bu uygulama kapsamında ödenecek paralar, Savunma Sanayii Destekleme Fonu adına T.C. Ziraat Bankası, T. Halk Bankası ve T. Vakıflar Bankasında açılacak hesaba yatırılıyor.

Bu madde hükümlerinden yararlanan yükümlüler hakkında saklı, yoklama kaçacağı ve bakayadan dolayı idari ve adli soruşturma ve kovuşturma yapılmıyor, başlatılmış olanlar sona erdiriliyor ve bu suçlara ilişkin kesinleşmiş idari para cezaları tahsil edilmiyor.

Türkiye’de Vicdani Ret

Askerlik ve savaş kahramanlığının erkeklik algısını ve erkeklik mitlerini kuran önemli bir mihenk taşı olduğu tartışmasızdır. Ancak her Türk’ün (burada kastedilen Türk erkeğidir) asker doğduğu ya da Türklerin asker bir millet olduğu savı tartışmaya açıktır. Osmanlı’da askerlik hizmeti zorunlu değildi ve düzenli ordu ancak 19. yüzyılın sonunda kurulmuştu. Ancak yine de, farklı sebeplerle askerlik hizmetinden kaçanların ve askerlik yapmayı reddedenlerin sayısının azımsanmayacak ölçüde olduğu tahmin edilmektedir. Örneğin, Birinci Dünya Savaşı sonunda Osmanlı İmparatorluğu ordusundan firar edenlerin sayısı 500.000’i bulmuştur. Orduya katılımın büyük ölçüde gönüllülük esasına dayalı olduğu Kuvay-ı Milliye kuvvetlerinde asker kaçaklarının sayısını İstiklal Mahkemelerinde görülen davalar ya da resmi olarak bildirilen kaçakların sayısından tahmin etmek mümkündür. Örneğin, İkinci İnönü Muharebesi’nde dört subay, 1.076 er, Kütahya-Eskişehir Savaşı’nda 30.700 kişi askerden kaçmıştır, bu sayı ölen ya da yaralanan asker sayısının üç katından fazladır. Sakarya Savaşı’nda 120.000 olan asker sayısının yaklaşık 10.000’i askerden kaçmıştır, Sakarya savaşının sonunda askerden kaçanların sayısının 48.335’e ulaştığı, bu sayının Kurtuluş Savaşı sonunda 300.000’i bulduğu tahmin edilmektedir.³⁴⁹

Askerlik hizmetinin zorunlu bir vatandaşlık hizmeti olarak kabul edildiği ve askeri kayıtların nispeten daha sağlıklı tutulduğu Cumhuriyet döneminde Askeri Ceza Kanunu’nun temel düzenlemelerinden birisi de asker kaçaklarına yönelik olarak hazırlanmıştır. 1930 tarihli 1632 sayılı Askeri Ceza Kanunu’nun (AsCK) Üçüncü Bap Dördüncü Fası’nda yer alan “Kendini askerliğe yaramayacak hale getirmek ve askerlikten kurtulmak için hile kullanmak” başlıklı maddesi (AsCK 79), “Başkasını askerliğe yaramayacak hale getirmek (AsCK 80)” ve “Askerlikten kurtulmak için hile yapmak (AsCK 81)” maddeleri askerden kaçma suçlarını düzenlenmektedir. 2012 yılında 4551 sayılı kanunla düzeltilen hali ile kanun askerlikten kaçmak için yardımcı olanlara da benzer

349 Çankaya, Ö. (2019). “Millî Mücadele Döneminde Asker Firarileri”. Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi. Yıl 15. Sayı 29. s. 175-203
http://www.ctad.hacettepe.edu.tr/15_29/07-cankaya.pdf

cezaların verilmesini öngörmektedir. Buna göre, ismini değiştirmek, başkasını kendi yerine tabip muayenesine veya askere göndermek, başkasının hüviyet cüzdanını veya askeri vesikasını kullanmak ya da kendine zarar vermek sureti ile askerlik hizmetinden kaçmak isteyenler için değişen oranlarda hapis cezası uygun görülmektedir.³⁵⁰ Askerden kaçmak için sahte nüfus belgesi kullananların, sonu gelmez eğitim hayatlarının, sahte öğrenci belgelerinin, parayla aldıkları çürük raporlarının ardına saklanan erkeklerin ya da işaret parmağını keserek silah kullanamayacak duruma gelenlerin hikâyeleri yaygın bir şekilde bilinmektedir. Ancak tüm bu “kaçaklık” hikâyelerinin düşünsel bir arka planı olduğunu ve askerlik hizmetinin ya da askerlik ideolojisinin toptan ve vicdana dayalı bir reddiyesi olduğunu söylemek mümkün değildir. Zira vicdani ret kavramı, askerlikten kaçmak ya da dolaylı yollardan askerlik hizmeti yükümlülüğünden kurtulmaktan ziyade askerlikle, militarist ideoloji ile bir yüzleşme ve karşı çıkıma gerektirmektedir.

Türkiye’de vicdani ret hareketinin tarihi 1980’li yılların sonuna kadar uzanır. 1989’da Tayfun Gönül ve Vedat Zencir askere gitmeyeceklerini kamuoyuna açıkladılar ve eski TCK 155. maddede düzenlenen “halkı askerlikten soğutmak” suçundan sivil mahkemede yargılandılar. Tayfun Gönül üç ay hapis cezası alırken, Vedat Zencir beraat etti. 1996 yılında İzmir Savaş Karşıtları Derneği Başkanı Osman Murat Ülke Askeri Ceza Kanunu’nun 58. maddesinde düzenlenen “milli mukavemeti kırma” suçundan askeri mahkemede yargılandı ve hapse mahkum oldu. 1990’lı yıllar boyunca aralarında vicdani retçiler, gazeteciler ve aktivistlerin de yer aldığı 217 kişi hakkında aynı maddeden suç duyurusu yapıldı ve büyük çoğunluğu askeri mahkemelerde yargılandı.³⁵¹ TCK 318’den ilk yargılanan ve hapis yatan kadın, henüz ismi TCK 155 iken Bilgesu Erenus’tur. Zuhale Olcay, Lale Mansur, Perihan Mağden, Bülent Ersoy gibi pek çok kadın TCK 318’den yargılanmıştır.

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 9. maddesine dayanarak, vicdani ret hakkını güvence altındaki din ve vicdan özgürlüğünün zorunlu bir parçası olarak kabul etmiştir. AİHM kararları da vicdani ret hakkını inanç ve düşünce özgürlüğünün bir parçası olarak yorumlamış ve Osman Murat Ülke’nin başvurusu üzerine Türkiye’nin tutumunu sadece inanç özgürlüğüne aykırı bulmamış, aynı zamanda AİHS Madde 3 ile düzenlenen “kötü muamele ve işkenceyi önleme” kararının ihlali olarak da değerlendirmiştir. Ancak AİHM’nin Türkiye’ye 2011 yılı sonuna dek ilgili düzenlemeleri yapması için süre vermesine rağmen, 47 üye ülkesi bulunan Avrupa Konseyi’nde sadece Türkiye ve Azerbaycan halen vicdani ret hakkını yasal bir hak olarak tanımamaktadır. 13 ülkede askerlik yapmak istemeyenler askerlikten muaf tutuluyor iken, 14 ülkede ise askerlik hizmetini yapmak isteyenler için değişen sürelerde kamu hizmeti şartı vardır.³⁵²

Ancak vicdani ret hakkı gelişmiş tüm demokrasilerde en doğal haklardan biri olarak tanınırken, Türkiye’de hak olarak düzenlenmediği gibi bir suç olarak da düzenlenmemiştir. Bu sebeple vicdani retçiler asker sayılmakta ve vicdani kanaatlerine uygun eylemleri başkaca askeri suç

350 Duran, G. Y. (2013). “Askeri Ceza Hukukunda Askerlikten Kurtulmak İçin Hile Yapmak Suçu*(Asck 81)”. Türkiye Barolar Birliği Dergisi (105), s. 321-378 <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-105-1264>

351 <https://web.archive.org/web/20160305173952/http://savaskarsitlari.org/arsiv.asp?arsivanaid=329&arsivtipid=2>

352 Dönemin Adalet Bakanı Sadullah Ergin ve Savunma Bakanı İsmet Yılmaz konu ile ilgili bir düzenleme için çalıştıklarını ve ivedilikle bir taslağı TBMM’ye getireceklerini ifade etmelerine rağmen, taslak hiçbir zaman meclis gündemine gelmemiştir. Konu ile ilgili örnek bir haber metni için bkz. <https://www.aksam.com.tr/guncel/vicdani-retcilere-2-yil-kamu-hizmeti--78909h/haber-78909>

tanımları altında (emre itaatsizlik, halkı askerlikten soğutmak, vb.) cezalandırılmaktadır. Bu cezaların dayanak noktası, 21 Haziran 1927 tarih ve 1111 sayılı Askerlik Kanunu’nda “Askerlik hizmeti Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı her erkek için zorunludur” ifadesi ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının “Politik Haklar ve Görevler” başlıklı 5. bölümünün 72. maddesinde ve mevcut askerlik kanununda askerliğin, kadınlar ve heteroseksüel olmayan veya engelli erkekler dışındaki erkekler için zorunlu bir “vatandaşlık görevi” olarak tanımlanmasıdır.

Türkiye’de askerlik konusunda eleştiri yapmanın ve muhalif görüşler beyan etmenin düşünce özgürlüğü kapsamında tanımlanmasında önemli engeller vardır. TCK 318. Md. “Halkı Askerlikten Soğutmak” adı altında bir suç tanımlıyor. Bu sebeple, Türkiye’de vicdani ret oldukça riskli bir seçim olarak yer almaktadır. Vicdani retçiler askerlik görevini yapmayı ret ediyor ama aynı zamanda sosyal yaşamda “yok” sayılıyor, bir tür “sivil ölüme” mahkum ediliyor denebilir. Örneğin çocuklarını okula kaydettiremiyor, sağlık hizmetlerinden yararlanamıyor, her tür vatandaşlık hakkından mahrum bırakılıyorlar. Türkiye’de vicdani ret askerlikten muaf olmak için bir neden olarak kabul edilmiyor. Askerlikten muaf olmak için, engelli (çürük) değilseniz, eşcinsel olduğunuzu ispatlamanız ve bir psikiyatri uzmanından “psikoseksüel bozukluk nedeni ile askerliğe elverişli değildir” raporu almanız gerekiyor.³⁵³ Önceleri bu muafiyeti almak için bir kişinin eşcinsel ilişki halinde iken çekilmiş fotoğraf ve videolarını kurula sunması ve eşcinsel olduğunu ispatlaması gerekiyorsa da bu uygulama artık tercih edilmiyor.

Vicdani ret hareketi militarizme, cinsiyetçilik ve heteroseksizme karşı bir hareket olarak ileri sürülen bir düşünce ve davranış olarak tanımlanmıştır ve bu sebeple vicdani ret hareketinin ön saflarında daha çok anti militarist, cinsiyetçilik karşıtı ve kuir hareketin isimleri yer almıştır. Ancak ilginçtir ki Türkiye’de muhafazakâr dindar gençlerin bir kısmı da dini sebeplerle vicdani ret olgusunu tartışmak için bir araya gelmektedir. 2012 yılında bianet’te yer alan bir habere göre, “3. Müslüman Öğrenciler Buluşması”nda bir araya gelen Özgür Açılım Platformu, Hür Beyan Hareketi, Umut Gençliği, Genç Öncüler, Felah Çağrısı ve Maveria Gençlik Hareketi vicdani ret konusunda ortak bir metin imzalayarak dini sebeplerle askerlik hizmetini kabul etmediklerini bildirmişlerdir.³⁵⁴ İslami çevrelerde zorunlu askerlik uzun zamandır tartışılan bir konu olsa da, yine dini sebeplerle “peygamber ocağı” olarak tanımladıkları askerlik hizmetini toptan reddetmek ve vicdani ret olgusunu etraflıca tartışmak konusunda çekinceleri olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Türkiye’de vicdani ret hareketi büyük ölçüde 1994’te kurulan (ve 2002’de feshedilen) İzmir Savaş Karşıtları Derneği ve daha sonraları 2013 yılında 90 aktivist tarafından kurulan Vicdani Ret Derneği tarafından temsil ediliyor görünmektedir. Vicdani Ret Derneği vicdani ret ile ilgili yasal danışmanlık ve bilgilendirme, kayıt tutma ve raporlama gibi çalışmalarla varlığını sürdürmektedir. 2020 yılı itibarıyla Vicdani Ret Derneği yolu ile askere gitmeyi reddettiğini ve vicdani retçi olduğunu kamuoyuna açıklayan 575 vicdani retçi bulunmaktadır.³⁵⁵

353 <https://www.kaosgl.org/haber/pembe-tezkere-surecim-selam-ben-escinselim>

354 <https://m.bianet.org/bianet/toplum/138052-musulman-ogrencilerden-vicdani-red-talebi>

355 <https://vicdaniret.org>

Askerlik ile İlgili Araştırmalar ve Veriler

2015 yılında, Türkiye Emekli Astsubaylar Derneği ve Türkiye Barolar Birliği’nin düzenlediği “TSK’da Mobbing ve İntihar Vakaları” başlıklı sempozyumun sonuç bildirgesine göre, “son 10 yılda kışlalarda 934 asker intihar etmiştir. Yine son 2,5 yıl içerisinde 29 astsubay intihar ederek hayatına son vermiştir. Asker intiharları, 2012 rakamlarına göre sivillerden 2,5 kat fazladır ve Milli Savunma Bakanlığı 2012 yılından bu yana resmi rakamları açıklamamaktadır. Mobbing mağduru askerlerin %42’si hakaretten, %30’u dayaktan, %28’i orantısız cezalardan, %24’ü sağlık hizmeti alamamaktan, %14’ü aşırı fiziksel aktiviteye zorlanmaktan, %14’ü tehdit edilmekten, %7’si rütbeli personelin şahsi işlerine koşturulmaktan, %7’si uykusuz bırakılmaktan şikâyetçidir.”³⁵⁶2017 yılında Savunma Bakanı Nurettin Canikli, bir soru önergesine verdiği yanıtta intihar vakalarının yüzbinde 18 oranına kadar (yaklaşık 100 kişi) düşürüldüğünü ifade etmiştir.³⁵⁷ Bireysel şikâyetler dışında, Türkiye’de silahlı kuvvetler bünyesinde işlenmiş suçlara, cinsel saldırı ve taciz davalarına, ruhsal ve bedensel rahatsızlıklara dair resmi bir istatistik kaydı ya da çalışmaya rastlanmamıştır.³⁵⁸

KONDA Toplum ve Silahlı Kuvvetler Araştırması bulgularına göre, toplumun dörtte üçü “Türkler asker millettir” iddiasına katılıyor ve yine bu inanç sahipleri ne parti tercihleriyle, ne yaşlarıyla, ne cinsiyetleriyle, ne gelirleriyle, ne de eğitimleriyle özel, kayda değer bir farklılık gösteriyor. Orduya güvendiğini söyleyenlerde de aynı karakteristik durum gözleniyor. Ama polise güven ve parlamentoya güven, siyasi kutuplaşma nedeniyle siyasi tercihlere göre radikal farklılıklar gösteriyor. Kısaca söylemek gerekirse, polise ve parlamentoya AKP seçmenleri güvenirken, CHP seçmenleri güvenmiyor, MHP seçmenleri ortada bir yerde tutum alıyor. Kürtler ve HDP seçmenleri ise hiçbirine güvenmiyor.³⁵⁹

Ancak Türklerin asker milleti olduğuna dair bu yaygın kanı ve orduya duyulan sonsuz güvenin pratikte karşılığı yoktur. Türk erkekleri için askerlik hizmetinden kaçmak neredeyse bir gelenek halini almıştır ve çok sayıda erkek farklı sebeplerle askerlik hizmetini yapmaktan kaçınmaktadır. 4 Haziran 2018 tarihinde dönemin başbakanı Binali Yıldırım’ın açıklaması şöyledir: “Şu anda yoklamaya tabi olan, yani askerlik çağı gelmiş olanların sayısı 585.210, yoklama kaçağı 570.422, bakaya 56.947, firari 5772. Askerliğini ertelemiş olanlar 2.930.279, bu öğrencilik dışında erteleyenler. Bir de öğrencilik nedeniyle ertelemiş olanlar var. Onlar da 1.885.438. Silah altında bulunan er sayısı da 360.869. Ve 2019’da planlanan silah altına alınacak sayı 345.933.Toplam 5.448.858 kişi var askerlikle ilişkisi devam eden.”³⁶⁰

2008 yılı için Milli Savunma Bakanı’nın yaptığı açıklamada, askerlik görevini yapması gereken 14 milyon 306 bin 525 erkek olduğu ve bunlardan çeşitli nedenlerle askerlik hizmetini ertelemiş olanlar ile yoklama kaçağı ve bakaya olarak arananların yükümlü sayısına oranının ise yüzde 7 olduğu ifade edilmiştir. Geri kalanlar içinde 1 milyon kişinin tecilli, yoklama kaçağı ve bakaya durumunda olduğu da açıklamada yer almıştır.³⁶¹

356 <https://www.barobirlik.org.tr/haberler/tsk-da-mobbing-ve-intihar-vakalari-ilk-kez-masaya-yatirildi-40653>

357 <https://www.cnnturk.com/turkiye/bakan-canikliden-tskda-intihar-oranlari-aciklamasi>

358 Türkiye’de askerlikle ilgili önemli çalışmalar için bkz: Mater, (1999); Selek, (2008); Değirmenci, (2014).

359 <https://bekiragirdir.com/asker-milletin-toplumsal-donusumu/>

360 <https://www.dunya.com/gundem/asker-adayi-55-milyon-kisi-var-tsknin-yillik-ihiyaci-346-bin-haberi-418102>

361 <https://www.memurlar.net/haber/111537/turkiye-de-kac-bin-asker-kacagi-var.html>

2.3. Hanede Erkeklik

Türkiye’de Hane Halkı ve Erkekler

*Türkiye’de hane halkı küçülüyor.*³⁶² Babalar çocukları ile yaşamıyor. Türkiye’de ortalama hane halkı büyüklüğü 3,4 kişi.

Türkiye’de tek çekirdek aileden oluşan hane halklarının oranı 2014 yılında yüzde 67,4 iken 2018’de yüzde 65,3’e geriledi.

Tek kişilik hane halklarının oranı ise 2018 yılında 16,1’e ulaştı. Bu oran, 2014’te yüzde 13,9 düzeyindeydi.

En az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan aile olarak tanımlanan geniş ailelerden oluşan hane halklarının oranı 2014 yılında yüzde 16,7 iken, 2018 yılında yüzde 15,8 olarak gerçekleşti.

Çekirdek aile bulunmayan ve birden fazla kişiden oluşan hane halklarının oranı ise yüzde 2,8’e yükseldi. Bu oran 2014’te yüzde 2,1 olarak belirlenmişti. Çekirdek aile, yalnızca eşlerden veya eşler ve çocuklarından veya tek ebeveyn ve en az bir çocuktan oluşan aileler olarak tanımlanıyor.

Türkiye’de 2018 yılında toplam hane halklarının yüzde 8,9’unu tek ebeveyn ve çocuklu hane halkları oluşturdu. Toplam hane halklarının yüzde 1,9’u baba ve çocuklardan, yüzde 7’si ise yalnızca anne ve çocuklardan oluşuyor.

Baba Olarak Erkekler

BM’nin 2016’da belirlediği Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri’nin beşincisi ücretsiz ev emeğinin eşit bir yaşamı imkansız kıldığını ve çözümün kamusal hizmetler, altyapı ve toplumsal koruma politikaları geliştirmek kadar erkeklerin de eşit sorumluluk alması ile mümkün olduğunu ifade eder. Buna ek olarak, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, ilgili ve eşitlikçi babalık pratiklerinin çocukların gelişiminde anahtar bir role sahip olduğunu tespit etmektedir.³⁶³ Eşitlikçi babalık modellerinin benimsenmesi ve erkeklerin çocuk bakımı ve ev içi sorumluluklara katılması yalnızca olumlu erkeklik temsillerini yaygınlaştırmakla kalmaz, aynı zamanda oğlan çocukları ve kız çocuklarının eşitlikçi ve güvenli bir ortamda yetişmesine olanak sağlar, kız çocuklarını güçlendirir ve destekler, erkeklerin ve oğlan çocuklarının şiddet ile olan ilişkisini dönüştürür, erkeklerin toplumsal cinsiyet algısını ve pratiklerini değiştirir.³⁶⁴

Avrupa Birliği üyesi ülkelerde gerçekleştirilen bir çalışmada, katılımcıların yüzde 44’ü kadınlar için en önemli rolün ev işleri ve ailesi ile ilgilenmek olduğunu, yüzde 43’ü erkekler için en önemli rolün para kazanmak olduğunu düşünmektedir.³⁶⁵ AB ülkelerinde çocuk bakımı ve ev işleri için kadınlar haftada 22 saat, erkekler ise 9 saat harcamaktadır. AB ülkelerinde çocuk bakımının

362 Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, *Türkiye Aile Yapısı İleri İstatistik Analizi*. (2018). <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1623>

363 Promundo ve MenCare. (2019). State of World Fathers. <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1611s>. 17

364 UNDAW. (2008). Women 2000 and Beyond: The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality 30 <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/820s>. 21

365 European Union. (2020). Striving for a Union of Equality The Gender Equality Strategy 2020-2025 <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1604>

yüzde 80’i resmi olmayan bakım görevlileri tarafından gerçekleştirilmektedir, bu görevlilerin yüzde 75’i kadındır, bu kadınların önemli bir çoğunluğunu göçmen kadınlar oluşturmaktadır.³⁶⁶

Promundo’nun gerçekleştirdiği IMAGES çalışması, farklı bölgelerde ve kültürlerde gerçekleştirilmiş olsa da, erkeklerin ev içi işbölümüne dair yaklaşımları ve davranışlarına dair birbirine yakın sonuçları işaret etmektedir. IMAGES raporlarında yer alan verilerin derlenmesi ile oluşturulan tabloda (Tablo 47) görüldüğü üzere,³⁶⁷ erkeklik ideolojisi coğrafi sınır, kültürel geçmiş, etnik köken, inanış ya da ekonomik gelişmişlik düzeyine bağlı olmaksızın küresel bir algıyı ve tutumu işaret etmektedir.

Tablo 47: Farklı ülkelerde erkeklerin ev içi sorumluluklara katılımı (%)

	Brezilya	Şili	Hırvatistan	Hindistan	Meksika	Ruanda
Kadınların en önemli görevi evin bakımı ve yemek pişirmektir	54	54	36	-	56	83
Bez değiştirmek, çocuklara banyo yaptırmak ve yedirmek annenin sorumluluğudur	10	46	29	86	26	61
Evle ilgili meselelerde son söz erkeğin olmalıdır	43	40	20	81	24	66
Kadınlar bazen dövülmeyi hak eder	-	-	12	65	-	21
Kadınlar ailesini bir arada tutmak için şiddete ses çıkarmamalı	4	-	6	68	-	54
Karım benden prezervatif kullanmamı istese çok kızarım	21	33	12	47	-	39
Hamilelikten korunmak kadının sorumluluğundadır	36	47	16	40	22	49
Çocukları yetiştirmede babanın katılımı önemlidir	-	98	-	-	-	-
Çiftler çocuk sahibi olmaya birlikte karar vermeli	-	98	-	-	-	-
Erkekler bir ya da daha fazla ev işinde eşit sorumluluk alıyor (erkeklerin yanıtı)	60	52	61	16	54	52
Erkekler bir ya da daha fazla ev işinde eşit sorumluluk alıyor (kadınların yanıtı)	26	35	47	18	47	23
Evdeki iş bölümünden memnunum (erkeklerin yanıtı)	90	94	93	98	94	-
Evdeki iş bölümünden memnunum (kadınların yanıtı)	80	80	80	97	88	-
Erkekler çocuk bakımında sorumluluk alıyor (erkeklerin yanıtı)	39	36	63	37	46	-
Erkekler çocuk bakımında sorumluluk alıyor (erkeklerin yanıtı)	10	10	17	18	31	-

Kaynak: Promund. (2016) “Evolving Men Initial Results from the International Men and Gender Equality Survey”

366 Age

367 Tablodaki veriler yüzdelerle temsil etmektedir.

Aynı çalışmadan derlenen diğer veriler erkeklerin ev içi sorumlulukları ile ilgili de benzer tutum ve algıları ortaya koymaktadır. Özellikle ev dışında yapılacak işler ya da teknik bilgi ve beceri gerektiren işlerin erkek sorumluluğunda olduğu, ev içi ya da bakım sorumluluklarının ise daha çok kadınların sorumluluğunda olduğu algısı yaygındır (Tablo 48).

Tablo 48: Erkeklerin ev içi sorumluluklara katılımı (%)

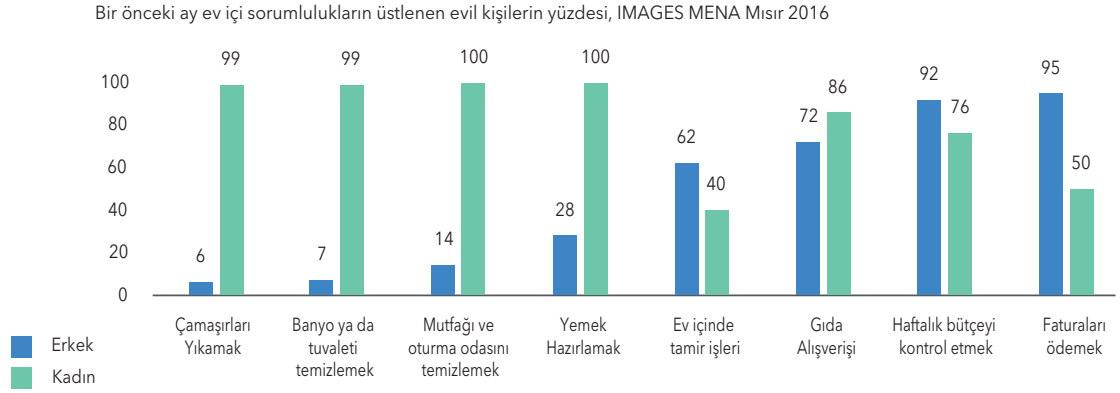
	Brezilya	Şili	Hırvatistan	Hindistan	Meksika	Ruanda
Evi tamir etmek	88	89	96	66	92	95
Faturaları ödemek	76	74	76	89	81	89
Alışveriş yapmak	69	65	74	39	56	63
Temizlik yapmak	49	36	43	7	42	33
Yemek yapmak	45	37	39	5	31	33
Banyoyu temizlemek	49	28	27	6	36	32
Çamaşır yıkamak	38	26	17	8	27	41
Bez değiştirmek (0-4 yaş)	52	39	52	19	35	-
Çocuğun yemeğini hazırlamak (0-4 yaş)	46	27	45	18	28	-
Çocukla oynamak (0-4 yaş)	83	70	76	46	64	-

Kaynak: Promundo. (2016) “Evolving Men Initial Results from the International Men and Gender Equality Survey”

IMAGES projesinin Ortadoğu ve Kuzey Afrika’yı kapsayan uygulaması göstermektedir ki Mısır’daki erkeklerin yalnızca yüzde 6’sı çamaşır yıkamakta, yüzde 7’si tuvalet ve banyoyu temizlemekte, yüzde 14’ü mutfak ve oturma odasını temizlemekte ve yüzde 28’si yemek yapmaktadır (Tablo 49). Çalışmaya katılan kadınların yüzde 100’ü bu işlerin tümünü yaptıklarını ifade etmişlerdir. Buna karşılık, ev tamirinde (erkekler yüzde 62 - kadınlar yüzde 40), haftalık bütçenin belirlenmesinde (erkekler yüzde 92 - kadınlar yüzde 76) ve faturaların ödenmesinde (erkeklerin yüzde 95 - kadınlar yüzde 50) açık bir şekilde erkekler sorumluluk üstleniyordu. Babaların sadece yüzde 8’i çocukların giysilerini ya da bezini değiştiriyor, yüzde 13’ü çocuğuna banyo yaptırıyorken, büyük bir çoğunluğu (yüzde 75) çocuğu ile olan ilişkisini oyun saatleri ile sınırlıyordu (Tablo 50). Fas’ta ve Filistin’de yapılan çalışmada erkeklerin ev içi sorumlulukları biraz daha fazla üstlendiği görülse de, sonuçlar büyük farklılıklar göstermiyordu. Lübnan’da gerçekleştirilen çalışmada ise erkeklerin büyük bir oranının ev işlerine katıldığı ifade edilmiştir (çamaşır yıkama yüzde 26, yemek yapma yüzde 64, tuvalet ve banyo temizliği yüzde 12, mutfak ve oturma odası temizliği yüzde 21).³⁶⁸ Tablo 47 ve 48’de IMAGES projesinden derlenen verilerle erkeklerin çocukların fiziksel bakımına ne ölçüde katıldığı görülmektedir.

368 Promundo ve UN Wwomen. (2017). Understanding Masculinities: Results From The International Men And Gender Equality Survey (Images) - Middle East And North Africa <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/810>

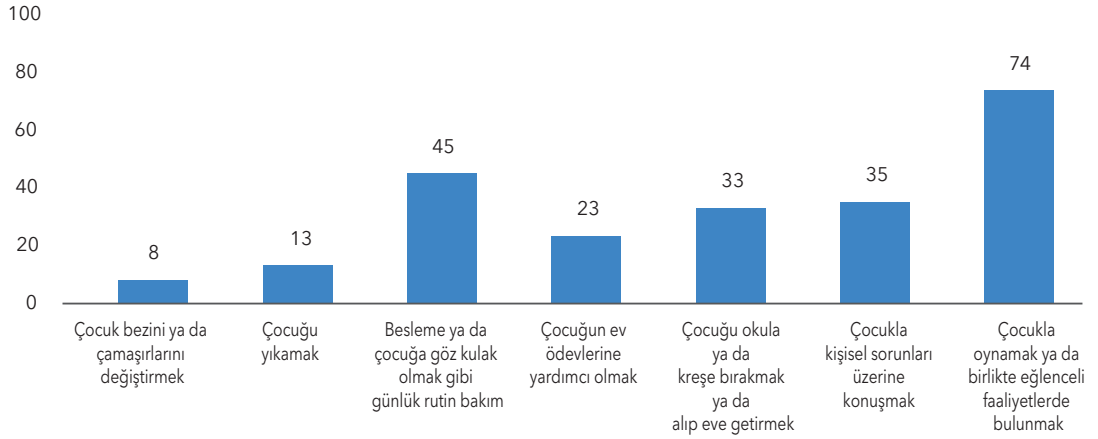
Tablo 49: Promundo ve UN Women’ın MENA raporuna göre Mısır’da ev içi sorumlulukların paylaşımı

Kaynak: Promundo ve UN Women. (2017). “Understanding Masculinities: Results From The International Men and Gender Equality Survey” (Images).

Tablo 50: Promundo ve UN Women’ın MENA raporuna göre Mısır’da erkeklerin çocuk bakımına katılımları

18 yaşından genç ve halen evde ailesi ile birlikte yaşayan çocuğunun bakımını üstlenen evl erkeklerin oranı

Kaynak: Promundo ve UN Women. (2017). “Understanding Masculinities: Results From The International Men and Gender Equality Survey” (Images)

MenCare’in 2019 yılında düzenlediği Kadınların Özgürlüğü Konferansı’nda (Women Deliver³⁶⁹ Conference) kadın ve erkeklerin eşit bir biçimde ev içi ve bakım sorumluluklarına katılması ve ilgili ve eşitlikçi ebeveynler olabilmeleri için hükümetlere beş alanda düzenleme yapmaları önerilmiştir. Bu alanlar şöyledir:

- 1- Tüm ebeveynler için eşit, tam ücretli ve devredilemez doğum izni,
- 2- Devlet destekli, yüksek kaliteli çocuk bakımı,
- 3- Erkekleri doğum öncesi tıbbi muayenelere, çocuk doğumuna ve doğum sonrası bakıma dahil edecek sağlık politikaları üretmek,
- 4- Kapsamlı iletişim kampanyaları ve formel eğitim temelli yaklaşımlar geliştirmek,
- 5- Ücretsiz ev emeğinin dağılımına dair düzenli veri akışının ve değerlendirilmesinin sağlanması.³⁷⁰

Benzer bir şekilde, Promundo da babalık rollerinin dönüşümü ve eşitlikçi baba temsillerinin ve pratiklerinin yaygınlaşması için beş temel öneriye ve bu beş temel öneri çerçevesinde bir dizi destekleyici yönetime vurgu yapıyor:

1- Kanun ve politikalarda değişiklik yapmak:

- a. İhtiyaç duyulan politika değişikliklerinin çerçevesini belirlemek
 - i. Toplumsal koruma (ihtiyaç sahipleri için parasal destek, sakatlık tazminatları, çocuk bakımı desteği ve gelir ve hizmet sağlayan kamusal programlar)
 - ii. Anayasal koruma ve gerekli mevzuatın hazırlanması,
 - iii. Çocuk bakımı politikalarının uyarlanması.

2- Toplumsal normları ve toplumsal cinsiyet rollerini daha eşitlikçi bir çizgide dönüştürmek:

- a. Dini, geleneksel ya da politik kanaat önderlerinden denetçi ve yönlendirici olarak destek alınması,
- b. Sağlık personelinin, babaları doğum öncesi ve sonrası bakıma dahil etmesi,
- c. Okulların oğlan çocuklarının toplumsal cinsiyet normlarına dair algılarını ve davranışlarını değiştirmesi,
- d. Herkese açık eğitim programları ve kampanyalar düzenlenmesi,
- e. Medya yolu ile olumlu erkeklik rol modellerinin yaygınlaştırılması.

3- Aileler için fiziksel ve ekonomik alanda daha güvenli alanlar tesis etmek:

- a. Mülteci ve göçe zorlanmış erkekler için eğitim ve beceri eğitimleri sağlamak,
- b. Travmatik deneyimler ve şiddet farkındalığına odaklanmak.

369 Women Deliver toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadının güçlendirilmesini hedefleyen küresel bir kadın örgütüdür.

370 <https://men-care.org/what-we-do/advocacy/the-mencare-commitment/>

4- Çiftlerin ve ebeveynlik sorumluluğu üstlenmiş yetişkinlerin birlikte çalışmasını sağlamak:

- a. Sağlık açısından faydalarını gözetmek,
 - i. Kadınların fiziksel ve mental sağlığı,
 - ii. Erkeklerin fiziksel ve mental sağlığı,
- b. Ekonomik faydalarına odaklanmak,
- c. İlişki memnuniyeti ve güvenlik meselelerine odaklanmak,
- d. Çocuklar açısından faydalarına odaklanmak.

5- Babaların bakım sorumluluklarını yeniden tanımlamak ve eyleme geçirmek:

- a. İlgili babalığın erkekler için faydalarını anlatmak,
- b. Bakım verme bilgisi, gerekli beceriler ve özgüven geliştirici çalışmalar yapmak,
- c. İlgili babalığı destekleyen yaşam deneyimleri ve nesiller arası babalık deneyimlerini ortaya çıkarmak.³⁷¹

Babalık rollerinin ve algılarının değişimi ve dönüşümü bir yandan toplumsal değerlerin, erkeklere ve babalara yönelik geleneksel beklentilerin dönüşümünü gerektirirken, diğer yandan da yasal düzenlemelerin ve yapısal dönüşümlerin de gerçekleştirilmesini zorunlu kılar. Promundo’nun yaptığı bir araştırma sonuçlarına göre, bazı ülkelerde yasalar geleneklerin dönüşmesini hızlandırırken, bazı ülkelerde ise gelenekler daha önplanda yer alır ve yasaların yürürlüğe konmasını ve uygulanmasını geciktirir. Araştırmada, babalıkla ilgili yasal düzenlemeler ve geleneksel algılayışlar bağlamında, Türkiye diğer ülkelere kıyasla, destekleyici yasalar bakımından ortalamaya yakın, destekleyici toplumsal normlar bakımından ise olumsuzaya yakın bir konumda bulunmaktadır.³⁷²

Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri’nde 70 milyona yakın baba bulunmaktadır ve yapılan araştırmalarda bu babaların yüzde 80’den fazlasının çocuk bakımı ve gelişimiyle ilgilendiği ancak yalnızca yarısının kendisini iyi bir baba olarak tanımladığı ifade edilmiştir. Babaların önemli bir kısmının iyi babalık pratiklerine dair bilgi ve deneyime ihtiyacı olduğu açıksa da, toplumsal roller ve sorumluluklar açısından hâlâ anneler birincil bakım veren olarak görülmektedir. Yasal ve kurumsal düzenlemeler bu kabule göre yapılmakta, çocuk bakımı ve sağlığına dair sağlık hizmetleri ve sosyal hizmetler anneleri temel alarak hazırlanmakta ve babaları hedef alan programların büyük çoğunluğu beyaz, orta sınıf, heteroseksüel, bedensel ve zihinsel engeli bulunmayan, eğitimli babalar için düzenlenmektedir.³⁷³ Ancak bazı ülkelerde özel risk gruplarındaki erkeklere yönelik programlar da mevcuttur. Uganda’da örneğin, HIV+ babalara yönelik babalık programları tasarlanıyorken, ABD ve İngiltere’de hapisteki babalara, Avustralya, ABD ve İngiltere’de genç yaşta baba olmuş erkeklere yönelik programlar düzenlenmektedir.³⁷⁴

371 Promundo ve MenCare. (2019). State of World Fathers. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1611> s. 25

372 Promundo ve MenCare. (2019). State of World Fathers. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1611>

373 APA. (2018). APA Guidelines for Psychological Practice with Men and Boys. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1585s>. 12

374 UNDAW. (2008). Women 2000 and Beyond: The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality 30 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/820s>. 21

Bu doğrultuda hazırlanan Promundo’nun The State of World Fathers (Dünyada Babaların Durumu) başlıklı bu araştırması dört farklı kaynaktan toplanan verilerle oluşturulmuştur (bu veri kaynakları ve indeksleri doğrudan erkeklik ya da babalıkla ilgili gösterge kaynakları olarak planlanmamışsa da, çalışmaların kapsamı ve sonuçları açısından erkeklik ve babalıkla ilgili değerli bilgiler sunmaktadır). Bunlardan ilki Promundo’nun Unilever Dove Men+Care ile ortaklaşa gerçekleştirdiği, yedi ülkede 25-45 yaş arası kadın ve erkekleri kapsayan “Helping Dads Care Research Project”tir. Bir başka kaynak çalışma, Kanada hükümetinin desteğiyle Bangladeş, Haiti, Nijerya ve Gana’da gerçekleştirilen SHOW (Strengthening Health Outcomes for Women and Children) projesidir. 482 katılımcı ile gerçekleştirilen proje, temel olarak ev içi sorumluluklar ve bakım sorumluluklarının erkekler ve kadınlar tarafından nasıl algılandığını, erkeklerdeki davranış ve tutum değişimlerini ve bu değişimlere dair algıları mercek altına almıştır. Promundo’nun babalık araştırması için başvurduğu bir başka kaynak ise Promundo ve “The International Center for Research on Women” tarafından tasarlanan ve 27 ülkede yürütülen IMAGES projesidir. IMAGES projesi erkeklerin ve kadınların toplumsal cinsiyet normlarına dair tavır ve pratiklerini, toplumsal cinsiyet eşitliğine dair algılarını, toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti ve ekonomik ve toplumsal eşitlik ilkelerinin yansımalarını odak noktası olarak belirlemiştir. IMAGES projesinden ilham alan ve projeden bağımsız olarak gerçekleştirilen çalışmalar 14 ülkede yinelenmiştir.³⁷⁵ Promundo’nun babalık projesi için faydaladığı son kaynak da OECD’nin hazırladığı SIGI endeksidir. OECD’nin Toplumsal Cinsiyet, Kurumlar ve Gelişme Veritabanı’nda yer alan verilerle oluşturulan Toplumsal Kurumlar ve Toplumsal Cinsiyet Endeksi (SIGI), diğer toplumsal cinsiyet endekslerinden farklı olarak sonuçlara değil, temel sebeplere odaklanır. Dört boyutta (ailede ayrımcılık, kısıtlanmış fiziksel bütünlük, üretici ve mali kaynaklara kısıtlı erişim, kısıtlanmış bireysel özgürlükler) ve 16 göstergede bir araya getirilmiş 27 değişkenden oluşan endeks, 180 ülkeyi de kendi içinde kategorilere ayırır ve kurumsal ve bireysel pratiklere göre ülke profilini oluşturur.³⁷⁶

Erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesine destek vermelerinin en temel yollarından birisi de, birer baba olarak doğum öncesinde, sırasında ve sonrasında bireysel sorumluluk üstlenmeleri, kadın ve çocuk sağlığı, çocuk bakımı ve ilgili ebeveynlik konusunda farkındalıklarını artırmalarıdır.

Sağlık kurumlarında doğum öncesi ve doğum sonrası süreçlere babaların katılımının daha sonraki yıllarda babaların çocuk bakımı sorumluluklarını üstlenmesinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Peru’da ve Meksika’da genç babalar doğum öncesi sağlık muayenelerine ve doğum operasyonuna katılırlar.³⁷⁷ ABD’de 1970’li yıllarda çocuğunun doğumuna katılan babaların oranı yüzde 27 iken 1990’lı yıllarda bu oran yüzde 85’e yükselmiştir. Bu yükselişin erkeklerin toplumsal cinsiyet ve babalık sorumluluklarına dair algılarındaki değişimle yakından ilişkili olduğu bulunmuştur. Erkeklik, babalık ve toplumsal cinsiyet algısının görece olarak daha geleneksel temellere oturduğu Honduras’ta eşi ile birlikte doğum muayenelerine katılan erkeklerin oranı ancak yüzde 5’tir. Brezilya’da sağlık bakanlığı talimatları gereği doğum sırasında kadınların bir

375 Promundo ve MenCare. (2019). State of World Fathers. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1611s>. 22

376 <https://www.genderindex.org/>

377 UNDAW. (2008). Women 2000 and Beyond: The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality 30 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/82022>.

refakatçi (çoğu durumda eşleri) bulundurma hakkı bulursa da, çoğunlukla hastane görevlileri tarafından bu haklarını kullanmalarına izin verilmez.³⁷⁸ Bu gibi durumları önlemek ve babaların da doğum öncesi ve sonrası süreçlere katılımını desteklemek için İngiltere, İskandinav ülkeleri ve Şili gibi bazı Latin Amerika ülkelerinde sağlık personeline, özellikle de ebelere babaların toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına katılımı odaklı toplumsal cinsiyet eğitimleri verilmektedir.³⁷⁹ MenCare’in Şili’deki çalışma ortağı olan CulturaSalud Şili hükümetine erkeklerin bakım rollerini üstlenmesi konusunda danışmanlık yapmaktadır. CulturaSalud özellikle sağlık çalışanlarını ve sağlık kuruluşlarını kapsayan bir çalışma ile erkekleri daha eşitlikçi ebeveynler ve partnerler olmaya teşvik etmeyi hedefleyen eğitim programları düzenlemektedir. Yeni babalar ve baba adayları için “Aktif Babalık” başlıklı bir kitapçık ile nüfusun yüzde 70’ine ulaşmaktadır.³⁸⁰ Şili’de 2001’de kadınların yüzde 20,5’i doğuma yanında refakatçi (çoğu durumda çocuğun babası) ile giriyorken, 2008’de bu oran yüzde 71’e kadar yükselmiştir. Bu değişimin en önemli sebebi sağlık personelinin ve sağlık kurumlarının babaların da doğuma refakat etmesini teşvik etmesidir.³⁸¹ Kırgızistan’da Aile Tıbbi Merkezi Ebelik Hazırlık Okulu’ndaki öğrenciler erkeklerin doğum hazırlıklarına ve doğum sonrası bakıma katılmasına özel yer ayıran bir toplumsal cinsiyete duyarlılık eğitimi alır.³⁸²

Tüm Avrupa ülkeleri 14 haftadan başlayan sürelerle doğum izni vermektedir ama çok azında babalar da doğum izninden faydalanabilir. Bulgaristan’da örneğin, 2009 yılında gerçekleştirilen bir düzenleme ile çocuk altı aylık olduktan sonra annenin de rızası ile babalar da çocuk izni alabilmektedir. Hırvatistan’da ise çocuğun doğumundan sonraki 9. haftadan başlayarak 6. aya kadar babalar da doğum izninden faydalanabilirler. Çek Cumhuriyeti, İtalya, Makedonya, Polonya, Portekiz gibi bazı ülkelerde sınırlı süre ve koşullarda babalar doğum izni alabilir. Aralarında Türkiye, İrlanda ve Slovenya’nın da bulunduğu bazı ülkelerde annenin doğum sırasında ölmesi durumunda baba doğum iznini devralabilir. Türkiye, Avrupa’da bu konuda düzenleme yapmayan tek ülkedir ve mevcut durumda kamu çalışanı babalar doğumu takiben beş gün, özel sektör çalışanı babalar 10 gün izin kullanabilmektedir. Bu konudaki örnek ülkelerden birisi olan İsviçre’de çalışan ebeveynler 18 ay ücretli doğum izni alabilmektedir. 2002 yılından itibaren, doğum izninin iki ayını yalnızca bir ebeveyn kullanabilmektedir ve çoğu durumda bu izni babalar kullanır. 2004 yılı itibarıyla doğum izninden faydalanan ebeveynlerin yüzde 43,2’si babalardır.³⁸³ Ancak yine 2004 yılında Avrupa ülkelerinde yapılan bir araştırmaya göre, babaların büyük çoğunluğu yasal hakları olduğunu bilseler bile babalık iznini kullanmayı tercih etmemektedir. Doğum izni kullanmak istemeyen babalar (yüzde 84), düşük doğum izni ödemesi (yüzde 42) ve kariyerlerinin etkileneceği korkusu (yüzde 31) ile bu izni kullanmak istemediklerini ve doğum izninin kadınlar için uygun olduğunu (yüzde 25) ifade etmişlerdir.³⁸⁴

378 Men’s Participation as Fathers in the Latin American and Caribbean Region. s. 38

379 UNDAW. (2008). Women 2000 and Beyond: The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality 30 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/82022>

380 Promundo ve MenCare. (2019). State of World Fathers. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/161152>

381 Promundo. (2014). What men have to do with it: Public Policies to Promote Gender Equality <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/819s>. 27

382 Promundo ve MenCare. (2019). State of World Fathers. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/161152> 51.

383 UNDAW. (2008). Women 2000 and Beyond: The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality 30 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/820> s. 26

384 age s. 27

Avrupa Parlamentosu, 1 Ağustos 2019’da, İş Yaşam Dengesi Yönergesi’nin³⁸⁵ tüm üye ülkelerde kanunlaşması yönünde oy kullandı. Yönerge, temel olarak, doğum izni, babalık izni ve bakım sorumluluklarını karşılamak için esnek çalışma saatleri talep etme hakkını düzenleme ve iyileştirmeyi hedefliyordu. Yönergeye göre, hastalık izni ücreti seviyesinde bir doğum izni ücreti ile birlikte ebeveynlerden birisine 10 günlük izin verilmesi, hükümet tarafından belirlenecek bir ücret karşılığı dört aylık doğum izni, her ebeveyne her yıl beş gün bakım izni ve bakım sorumluluklarını karşılamak için ebeveynin talebi doğrultusunda esnek çalışma saatleri getirilmesi karara bağlandı.³⁸⁶

Türkiye’de Babalık ve Erkeklik Araştırmaları

AÇEV’in Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri başlıklı raporunda, ilgili babalığı belirleyen temel ilkeler şöyle sıralanmaktadır.³⁸⁷ İlgili baba çocuğuyla iletişimde olur, ortak faaliyetlerde bulunur ve zamanı birlikte değerlendirir, çocuğuyla oyun oynar ve birlikte oyunları keşfeder, çocuğu ihtiyaç duyduğunda psikolojik, duygusal ve fiziksel olarak destekler, çocuğun bakımını sağlamak ve çocuk için gerekli kaynakları temin eder.

Çocukların bebeklik döneminden başlayarak babaları ile kurdukları sağlıklı iletişim yalnızca zihinsel gelişimi değil, aynı zamanda duygusal ve fiziksel gelişimi de destekler. AÇEV tarafından yürütülen Erkeklik ve Babalık Halleri araştırmasının sonuçlarına göre, Türkiye’deki babaların yüzde 35’i geleneklerine bağlı, otoriter, değişime kapalı ve çocukları ile mesafeli geleneksel babalık rolünü benimsiyor. Geleneksel erkeklik rollerini benimseyen ancak kız çocuklarıyla olan ilişkisinde geleneksel rolleri aşma yönünde bir isteği olan ve bunu gerçekleştirmeye çalışan “yeni geleneksel babaların” oranı ise yüzde 28’i bulmaktadır. Katılımcıların yüzde 23’ü geleneksel rolleri benimseyen ancak kendi tercihiyle ilgili babalık davranışları sergileyen “hevesli babalardan” oluşmaktadır. Geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini ve beklentilerini benimsemeyen ve geleneksel babalık pratiklerini reddeden, ancak bunu farklı sebeplerle kendi isteği dışında yapan “gayretli babaların” oranı yüzde 12’dir. Toplumsal cinsiyet eşitliğine inanan ve bu doğrultuda eşitlikçi bir tavır sergileyen, çocuk bakımını üstlenen ve kendini geliştirmek için çabalayan çizgi dışı babaların oranı ise yalnızca yüzde 0,9’dur³⁸⁸(Tablo 51).

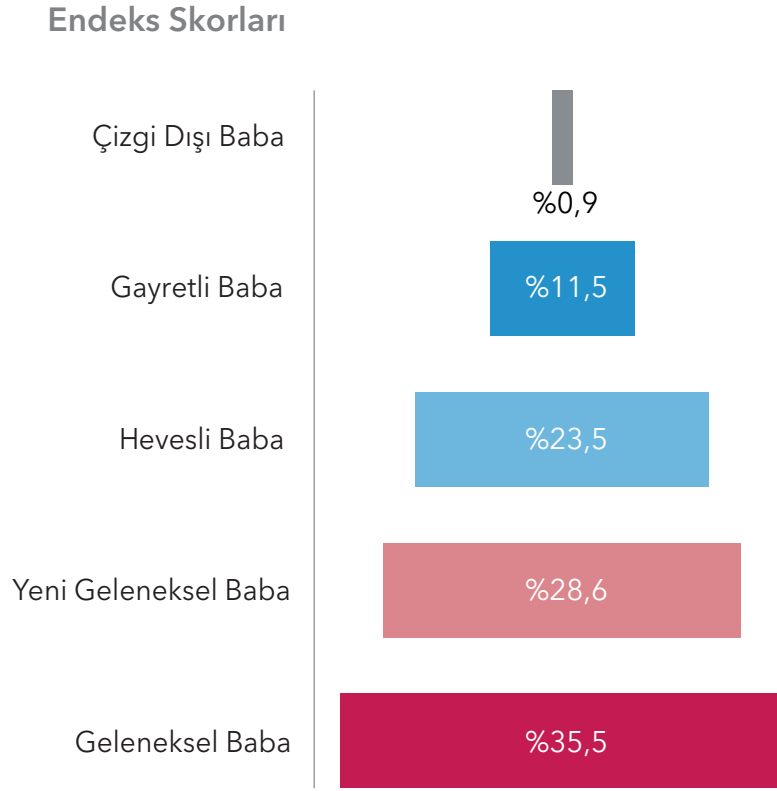
385 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32019L1158>

386 <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catid=89&furthernews=yes&langid=en&newsid=9438>

387 AÇEV. (2018). Erkeklik ve Babalık Halleri. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/804>

388 age

Tablo 51: AÇEV Araştırmasına Göre Farklı Babalık Türleri

Kaynak: AÇEV. (2018). Erkeklik ve Babalık Halleri. <https://www.acev.org/directory/erkeklik-ve-babalik-halleri> s.37

AÇEV’in Erkeklik ve Babalık Halleri³⁸⁹ araştırmasının bulgularına göre babalık, ataerkil erkekliği dönüştürmek ve ehlileştirmek için önemli bir fırsat yaratır. Türkiye’deki erkeklik algısı çoğu zaman olumsuz, ayrımcı ve eşitlik karşıtı bir söylemle yoğrulmuşken, babalık algısı çoğu zaman olumlu ve eşitlikçi bir imgeyle özdeşleştirilmektedir. Aynı çalışmaya göre, yıllar içinde başka faktörlerin de etkisiyle geleneksel erkeklik ve babalık rollerinin aşındığı, daha genç yaştaki babaların farklı babalık algılarının olduğu ve devraldıkları babalık rollerini dönüştürmeye daha istekli oldukları tespit edilmiştir. Giderek daha çok erkek, otoriter babalık figüründen uzaklaşıyor; evin reisinin erkek olmadığına inanıyor; erkeklik ve babalık sorumluluklarını yeniden tanımlamaya çalışıyor. Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili diğer sorunlarda olduğu gibi, babalık algısının inşasında da pratik, teorinin önünde gidiyor. Başka bir deyişle, bireylerin inançları, politik görüşleri, geleneksel kabulleri değişime direniyor olsa da, pratikteki davranışları ve tavırları daha esnek, daha eşitlikçi ve daha dönüşüme hazır oluyor. Erkeklik ve Babalık Halleri araştırması ayrıca babalığın erkekler için bir dönüm noktası; erkeklikleriyle hesaplaştıkları, erkekliklerini temize çektikleri, kötü alışkanlıkların terk edildiği bir dönem olduğunu gösteriyor.

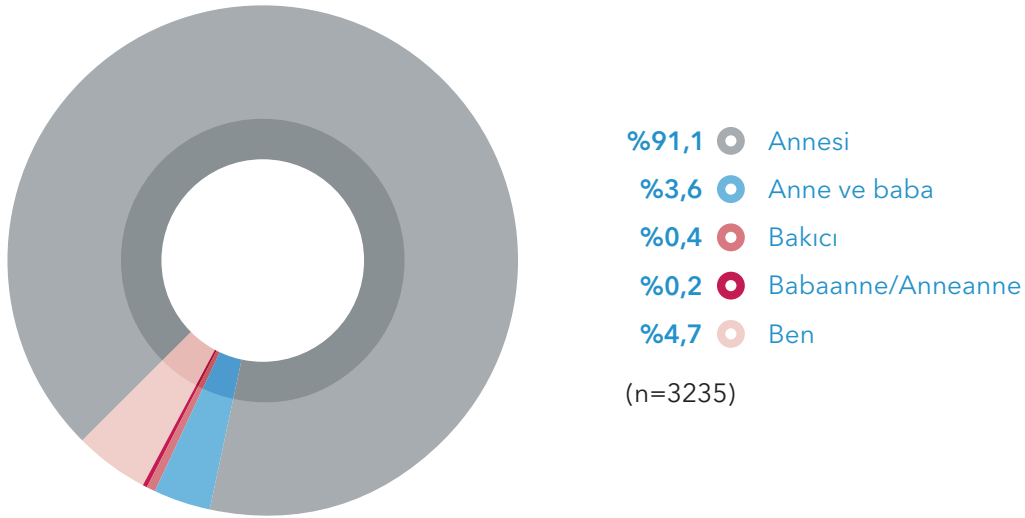
389 age

AÇEV’in Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri çalışmasının sonuçlarına göre Türkiye’de babalarla ilgili şunlar söylenebilir:

- Babaların büyük çoğunluğuna göre (yüzde 91) çocuğun bakımından birinci derecede sorumlu olan annedir (Tablo 52). “Hiçbir koşulda çocuğumun bakımını üstlenmezdim” diyen babaların oranı yüzde 41’dir.³⁹⁰

Tablo 52: Çocuğun bakımından kim sorumludur?

Çocuğunuzun bakımından birincil sorumlu kişi kimdir? (0-10 yaş)

Kaynak: AÇEV. (2017). Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri <https://www.acev.org/directory/turkiyede-ilgili-babalik-ve-belirleyicileri-ana-rapor/> s. 29

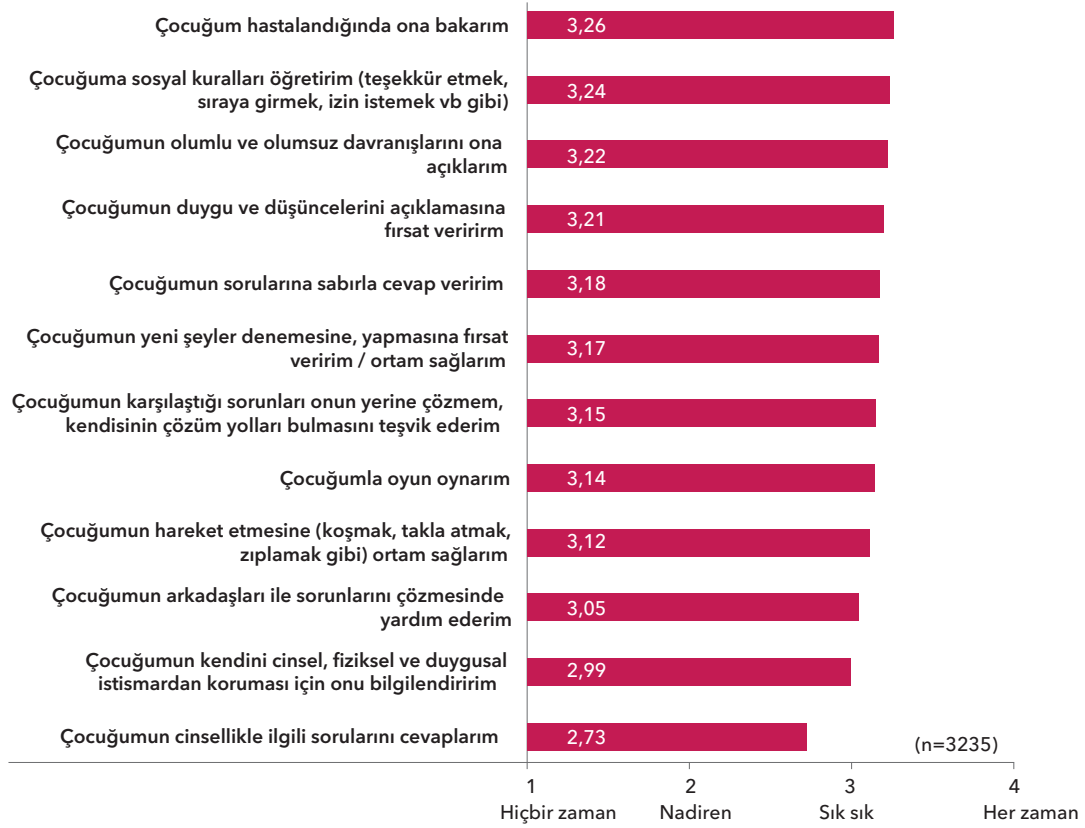
- Babaların neredeyse yarısı çocuklarının fiziksel bakımıyla ilgilenmiyor; yalnızca yüzde 51’i çocuğunu yatağına yatırıyor, yüzde 50’si çocuğunu tuvalete götürüyor, yüzde 47’si çocuğunun giyinmesine yardımcı oluyor, yüzde 42’si ise çocuğuna mama yediyor, yüzde 36’sı çocuğunun altını hiç değiştirmiyor, yüzde 35’i hiçbir zaman çocuğunun tırnaklarını kesmiyor.

390 AÇEV. (2017) Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/802><https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/802> s. 29

- Babaların çocuklarıyla en çok ilgilendiği konu sağlıkları. Babalar sıklıkla çocukları hastalandığında onlarla ilgilendiğini ifade ediyor (Tablo 53).

Tablo 53: Çocuğun gelişimine babaların katılımı

Çocuğunuzun gelişimi ve bakımıyla ilgili aşağıdaki işlerden hangilerini ne sıklıkta yaparsınız? (0-10 yaş)

Kaynak: AÇEV. (2017). Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri <https://www.acev.org/directory/turkiyede-ilgili-babalik-ve-belirleyicileri-ana-rapor/> s. 34

- Çocuğun eğitimiyle ilgili etkinliklere katılma ya da eğitimine destek olma konusunda da babalar geri planda kalıyor. Babalar çocukların okul etkinliklerine sıklıkla katılır ve onlara kitap okur (Tablo 54).

Tablo 54: Çocuğun eğitimiyle ilgilenme (7-10 yaş)

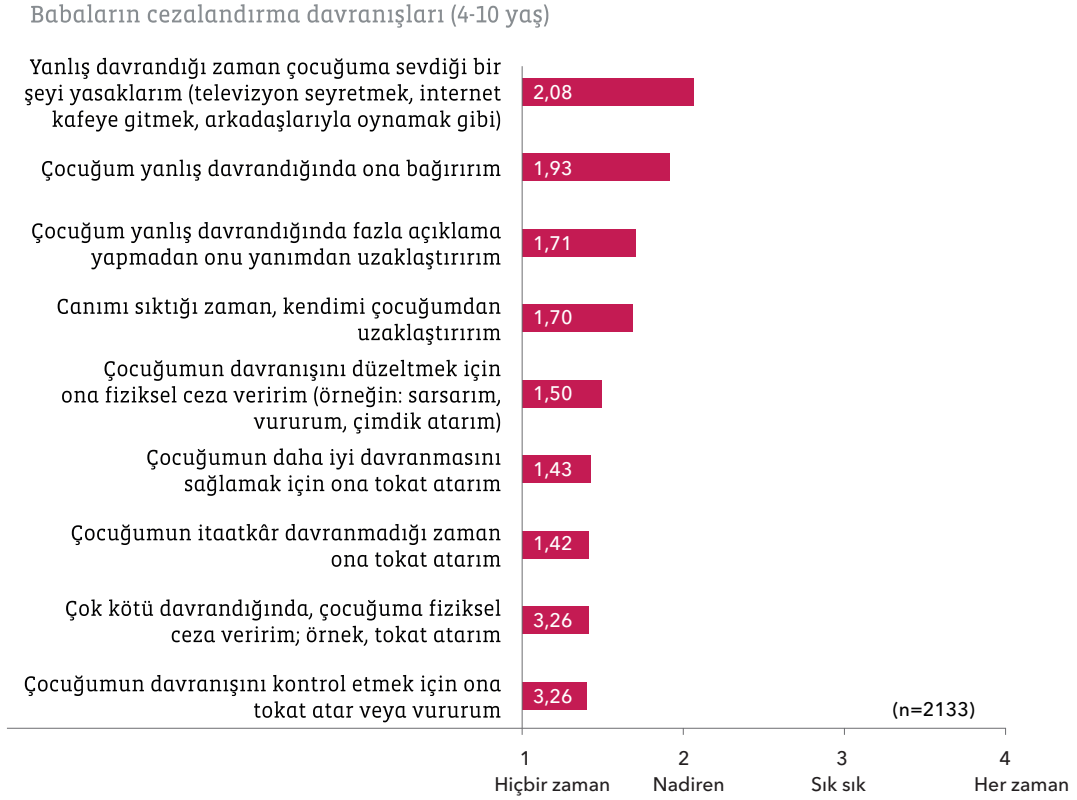
Çocuğun eğitimiyle ilgilenme (7-10 yaş)

Kaynak: AÇEV. (2017). Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri <https://www.acev.org/directory/turkiyede-ilgili-babalik-ve-belirleyicileri-ana-rapor/> s. 35

- Çocukların disiplini ve cezalandırılması çoğu zaman babaya düşmektedir. Çok farklı şekillerde uygulanan cezalar arasında ilk sırayı yasaklama alır, daha sonra sıra ile sözlü şiddet, uzaklaştırma ve fiziksel şiddet gelmektedir (Tablo 55).

Tablo 55: Babaların cezalandırma davranışları (4-10 yaş)

Kaynak: AÇEV. (2017). Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri <https://www.acev.org/directory/turkiyede-iligili-babalik-ve-belirleyicileri-ana-rapor/> s. 36

- Babalar çocuklarına karşı sevecen ve yakın olduklarını düşünüyor ama birlikte geçirdikleri zamanı çoğu zaman kalitesiz bir şekilde geçiriyor. Babalar çocukları ile en çok televizyon izliyor (bu oran küçük yaş gruplarında yüzde 78,5 ama daha büyük yaş gruplarında yüzde 86’ya kadar yükseliyor) (Tablo 56).

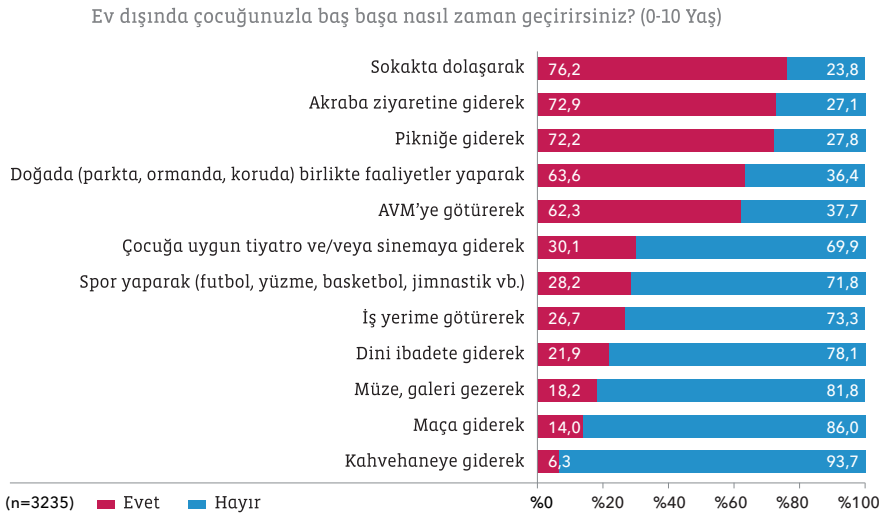
Tablo 56: Son bir ay içinde çocuğunuzla aşağıdakilerden hangilerini yaptınız? (0-10 yaş)

Kaynak: AÇEV. (2017). Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri <https://www.acev.org/directory/turkiyede-ilgili-babalik-ve-belirleyicileri-ana-rapor/> s. 41

- Babalar ev dışında da çocuklarına özel bir zaman ayırmıyor; babaların yüzde 76’sı çocuklarıyla sokakta dolaşiyor, yüzde 73’ü aile ziyaretine, yüzde 62’si alışveriş merkezlerine gidiyor (Tablo 57).

Tablo 57: Ev dışında çocuğunuzla baş başa nasıl zaman geçirirsiniz? (0-10 yaş)

Kaynak: AÇEV. (2017). Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri <https://www.acev.org/directory/turkiyede-ilgili-babalik-ve-belirleyicileri-ana-rapor/> s. 43

- Babalar çocuklarıyla konuşuyor ama çocuklarını dinlemiyor. Babaların yüzde 80’i çocuklarıyla çocuklarının duyguları hakkında konuştuğunu söylüyor ama büyük çoğunluğu sohbet etmek ile nasihat vermek arasındaki farkı ayırt edemiyor. Boratav, Fişek ve Ziya Eslen’in (2017) yaptığı araştırmaya göre, erkeklerin yüzde 85,9’u babalarının onlarla konuşup nasihat verdiğini söylemektedir (Tablo 58).

Tablo 58: Erkeklerin Babalarıyla İlgili Değerlendirmeleri	
	Geçerli yüzde
Babam benim verdiğim kararlara saygı gösterirdi	75,9
Babam beni sevdiğini gösterirdi	79,8
Babam beni şımartmamak için isteklerimi kulak arkası ederdi	42,9
Çocukluğumda babamdan korkardım	60,9
Babam bana hiçbir zaman aferin demedi	30,4
Babam benimle konuşur, bana nasihat verirdi	85,9
Babamı kırmamak için çok istemediğim şeylere katlanırdım	65,9
İfade edemesem/açıkça dile getiremesem de babama çok öfkeliyim	18,3
Babamın gözünde hiç büyümedim	50,8
Babam erkek çocuk olduğum için bana sert davranırdı	33,3
Babam bana kötü şeyler söyler, küfür eder, hakaret ederdi	20,9
Babam bana sert davrandığı zaman (ceza, azar, dayak) bunu benim iyiliğim için yaptığını bilirdim	52,7
TOPLAM	1758 kişi

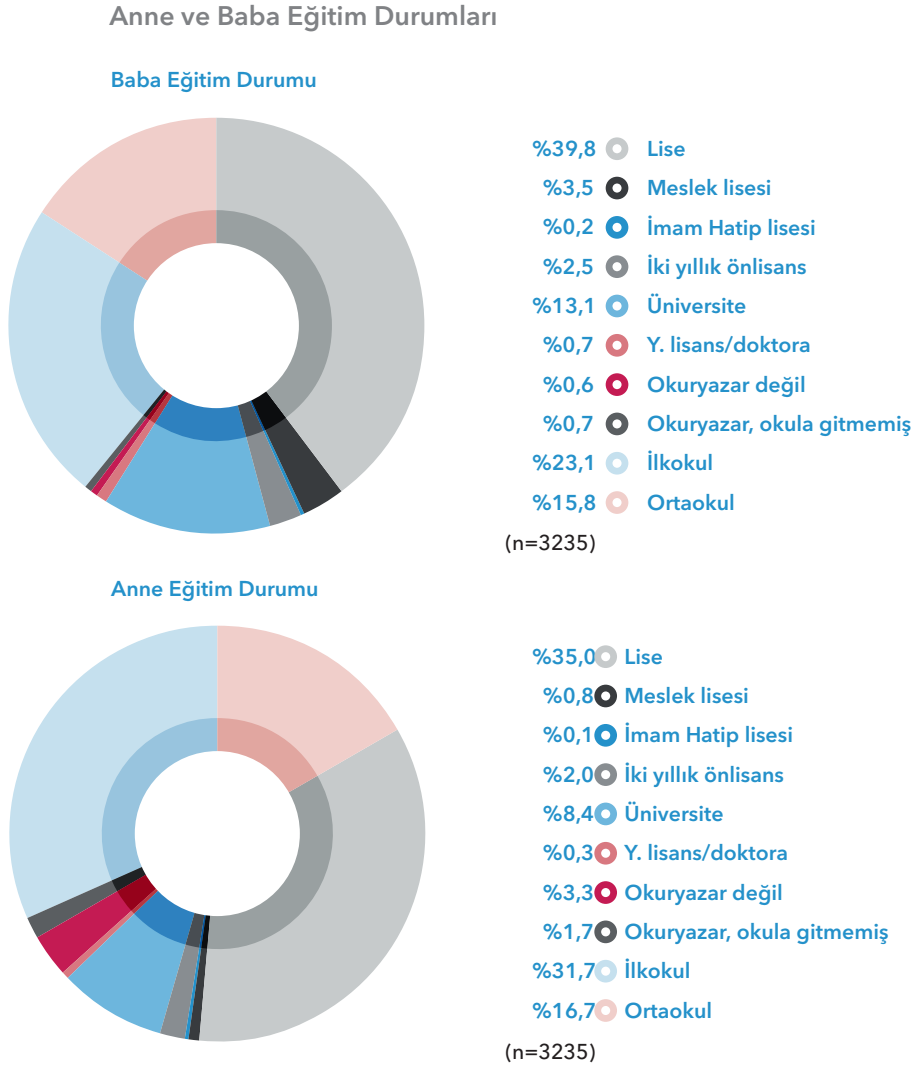
Kaynak: Boratav, Bolak, H., Okman, Fişek, G. ve Eslen, Ziya, H. (2017). Tablo 16. s. 305

- Babalar, hayatlarından memnun ve mutlu oldukları ölçüde çocuklarını mutlu edebiliyor. Hayatımdan memnunum diyenlerin oranı yüzde 86, bu babaların kendi babalık pratikleri ile olumlu algıları da aynı derecede yüksek (yüzde 94).

AÇEV’in İlgili Babalık ve Belirleyicileri çalışmasına katılan babaların yüzde 43,5’u lise, yüzde 23,1’i ilkokul, yüzde 15,8’i ortaokul mezunudur. Baba ve annelerin eğitim durumuna bakıldığında, aradaki fark çok belirgin olmasa da, babaların eğitim durumu her zaman daha yüksektir (Tablo 59). Ancak asıl fark istihdama dair verilerde ortaya çıkmaktadır. Babaların yüzde 70,7’si annelerin ise yüzde 13’ü ücretli bir işte çalışırken, babaların yüzde 26,4’ü annelerin yüzde 1,3’ü kendi hesabına çalışmaktadır. Babaların yüzde 2,9’u annelerin ise yüzde 85,7’si çalışmamaktadır (Tablo 60). Babaların sosyoekonomik durumu ve eğitim durumu yükseldikçe babalık deneyimleri ve algıları da aynı ölçüde olumlu yönde gelişmektedir.³⁹¹

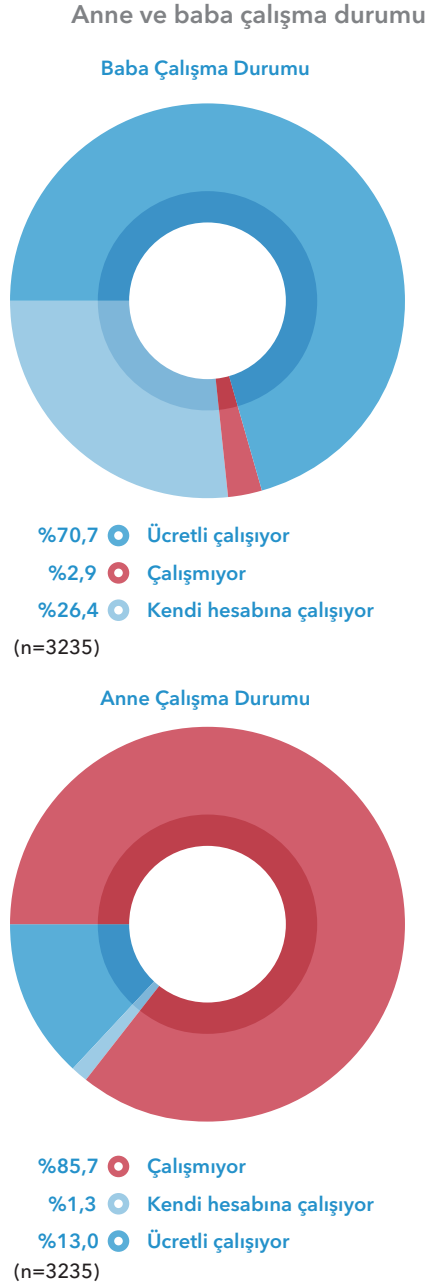
³⁹¹ AÇEV. (2017). Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/802s>. 52-53

Tablo 59: Anne ve babanın eğitim durumu

Kaynak: AÇEV. (2017). Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri <https://www.acev.org/directory/turkiyede-ilgili-babalik-ve-belirleyicileri-ana-rapor/> s. 52-53.

Tablo 60: Anne ve baba çalışma durumu

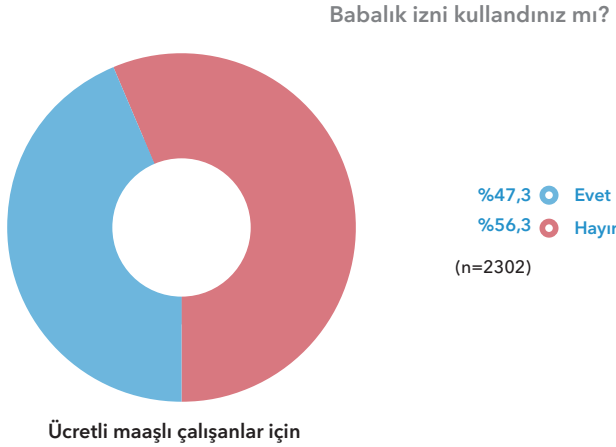
Kaynak: AÇEV. (2017). Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri <https://www.acev.org/directory/turkiyede-iligili-babalik-ve-belirleyicileri-ana-rapor/> s. 83

Benzer şekilde, annelerin sosyoekonomik durumu ve eğitim durumu iyileştikçe, babaların babalık deneyimlerinden memnuniyeti ve cezalandırma davranışları da aynı doğrultuda dönüşmektedir. Babaların yüzde 94’ü eşinin ihtiyaç duyduğunda yanında olduğu belirtiyor; eş desteği arttıkça babanın çocuklarla ilişkisi de düzelmektedir.³⁹²

Babalar, diğer erkeklik davranışları gibi, babalığı da sosyal çevrelerinden öğrenir; sosyal çevrenin desteği ve yönlendirmesiyle babalık deneyimlerini ve algısını dönüştürür. Ancak babanın ev dışında sosyalleşme süresi arttıkça, babalık davranışları da aynı ölçüde olumsuz etkilenmektedir. Babaların iş yaşamındaki sorunları ve kaygıları arttıkça babalık performansları da olumsuz etkilenir. Babaların yarıya yakını (yüzde 41) çalışma hayatı ile ilgili sıkıntılar ve maddi kaygılar yaşadıklarını bildirmektedir (Brezilya’da yüzde 34, Meksika’da yüzde 88, Şili’de yüzde 57, Hindistan’da yüzde 62, Hırvatistan’da yüzde 53).³⁹³ Türkiye’deki babalar, bir günün ortalama olarak 9 saat 20 dakikasını işyerinde, 2 saat 20 dakikasını ise çocuklarıyla ile geçirmektedir.³⁹⁴ Türkiye’de ücretli çalışanların haftalık ortalama çalışma saati 48, Avrupa ülkelerinde ortalama 37 saattir. Türkiye’de mavi ve beyaz yaka çalışanların yüzde 23,3’ü (OECD ortalaması yüzde 5,6) haftalık 60 saatten fazla çalışmaktadır.³⁹⁵

Babaların sadece yüzde 43,74’ü babalık iznini kullanmaktadır, babaların yüzde 28’i babalık izinlerinin olduğundan haberdar değiller, yüzde 23’ü çocuğuyla ilgilenecek birileri olduğunu için babalık izni almaya gerek duymuyor (Tablo 61).³⁹⁶

Tablo 61: Babalık izni kullanımı

Kaynak: AÇEV. (2017). Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri <https://www.acev.org/directory/turkiyede-ilgili-babalik-ve-belirleyicileri-ana-rapor/> s. 59

392 age s. 54

393 Promundo. (2016). Evolving Men Initial Results from the International Men and Gender Equality Survey <https://dspace.ceid.org/xmlui/handle/1/954s>. 18

394 AÇEV. (2017). Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri. <https://dspace.ceid.org/xmlui/handle/1/80257>

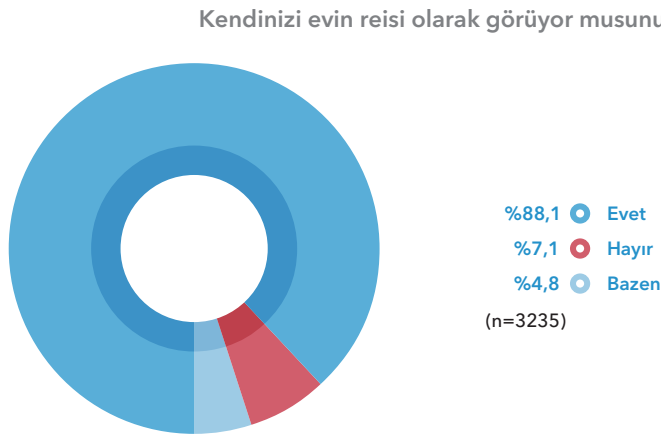
395 AÇEV. (2017). Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri. <https://dspace.ceid.org/xmlui/handle/1/80283>

396 age s. 59

Türkiye’deki babaların, çocuklarının cinsiyetiyle ilgili bir sorunu yok gibi görünmektedir; kız çocuğu ya da oğlan çocuğu tercihi ve algısı, en azından söylemsel düzeyde büyük farklılıklar göstermez. Ancak oğlan çocuklar bebekle oynayamaz diyenlerin oranı yüzde 31 ve baba kız çocuklarının altını değiştiremez diyenlerin oranı yüzde 34 iken, kız çocukları eğitimlerine devam etsin diyenlerin oranı yüzde 87, kız ve oğlan çocukları birlikte oynayabilir diyenlerin oranı yüzde 88’dir.³⁹⁷ AÇEV’in başka bir çalışmasında, ebeveynlerin kız ve oğlan çocuklarına dair basmakalıp yargıları farklı şekillerde algıladıkları ve ürettikleri görülmüştür. Çalışma sonuçlarına göre, annelere kıyasla babalar, çocukların toplumsal cinsiyet temsillerine dair daha gelenekçi ve katı yargılara sahiptir.³⁹⁸ Buna göre, her ne kadar eğitim, sosyalleşme ve fiziksel gelişim düzeylerinde görece bir dönüşüm olmuşsa da, Türkiye’deki babaların yaklaşık yüzde 35’i babalık davranışları ile ilgili cinsiyet kalıplarının dışına çıkmış sayılmaz.³⁹⁹

Babalık sorumlulukları dışında kadın ve erkek eşitliği ve rollerine bakıldığında ise, Türkiye’deki babalar büyük oranda, örtük ya da doğrudan, cinsiyetçi kalıpları benimsemiş görünmektedir. Babaların yüzde 88’i aile reisinin baba olduğunu düşünmektedir (Tablo 62). Kadınların gerektiğinde kocalarına karşı sessiz kalmaları gerektiğini düşünenlerin oranı yüzde 66; erkek gerektiğinde sözünü dinletebilmelidir diyenlerin oranı yüzde 65, kadınlar doğaları gereği daha güçsüz ve duygusaldır diyenlerin oranı yüzde 78’dir. Eşinin ve çocuklarının kendisinden çekindiğini söyleyen babaların oranı yüzde 43, eşine en az bir kez fiziksel şiddet uyguladığını söyleyen erkeklerin oranı yüzde 24’tür.⁴⁰⁰

Tablo 62: Evin reisi algısı

Kaynak: AÇEV. (2017). Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri <https://www.acev.org/directory/turkiyede-ilgili-babalik-ve-belirleyicileri-ana-rapor/> s. 62-65

397 AÇEV. (2017). Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri. <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/802>

398 AÇEV. (2018). Erkeklik ve Babalık Halleri. <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/804> .pdf s. 34-35

399 AÇEV. (2017). Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri. <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/802>

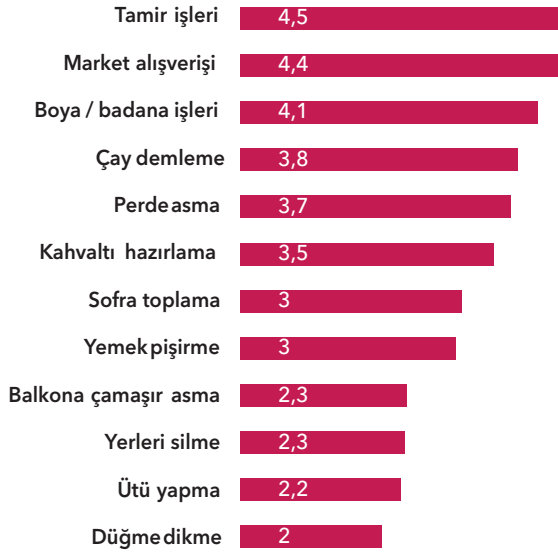
400 age s. 62-65

Ancak ekonomik koşullar söz konusu olduğunda, erkekler daha eşitlikçi görünmektedir. Kadınlar evin dışında ücretli bir işte çalışabilir diyenlerin oranı yüzde 75 iken, çocuklar annelerinin çalışmasından olumsuz etkilenir diyenlerin oranı yüzde 72’dir.⁴⁰¹ AÇEV’in 2018 yılında gerçekleştirdiği Erkeklik ve Babalık Halleri çalışmasında ise erkeklerin yüzde 66,3’ü eşinin daha fazla gelir elde etmesine olumlu bakmaktadır.⁴⁰²

Anneler çalıştıkça ve sosyal yaşama katıldıkça, babaların da ev içi sorumlulukları üstlenme oranı artmaktadır. Ancak babaların ev içi işbölümüne dair algıları babalık davranışlarını ve tavırlarını da doğrudan etkilemektedir. Babaların yüzde 40’ı haftada 1 kez, yüzde 24’ü her gün yiyecek alışverişi yapmaktadır. Katılımcıların yarısından fazlası hiç yemek yapmadığını ve ev temizlemediğini ifade etmiştir. Babaların dörtte üçünden fazlası cam silme, çamaşır yıkama, çamaşır asma gibi ev işlerini hiç yapmamıştır.⁴⁰³ Başka bir çalışmanın sonuçları da bu bulguları beslemektedir. Erkekler en çok tamir işleri, market alışverişi, boya badana işleri ve çay demleme gibi işleri üstlenirken düğme dikme, ütü yapma, yerleri silme ve balkona çamaşır asma gibi işleri pek sahiplenmemektedir⁴⁰⁴ (Tablo 63).

Tablo 63: Erkeklerin ev işlerine katılımı

Ev İşlerine Katılım

Kaynak: AÇEV. (2018). Erkeklik ve Babalık Halleri <http://www.acev.org/wp-content/uploads/2018/05/ErkeklikVeBabalikHalleri.pdf> s. 34-35ve s.37

401 age

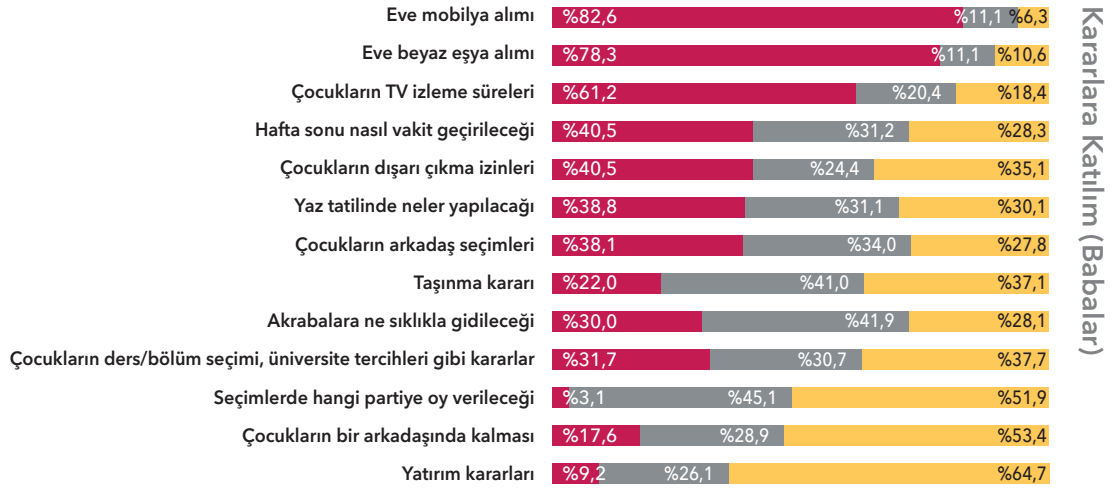
402 AÇEV. (2018). Erkeklik ve Babalık Halleri. <https://dspace.ceid.org/xmlui/handle/1/804> s. 34-35

403 AÇEV. (2017). Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri. <https://dspace.ceid.org/xmlui/handle/1/802>s. 67

404 AÇEV. (2018). Erkeklik ve Babalık Halleri. <https://dspace.ceid.org/xmlui/handle/1/804> i s 34-35; s. 37

Aile içinde alınan kararlar da toplumsal cinsiyet tutumlarına göre belirlenir. Babaların yüzde 82,6’sı eve mobilya alımına karar verenin kadın olduğunu ifade ederken, yüzde 64,7’si yatırım kararlarının erkekler tarafından alındığını söylemektedir. Yine babaların yüzde 40,5’i çocukların dışarı çıkma iznini kadının vereceğini söylerken, yüzde 53,4’ü çocukların bir arkadaşında kalmasının kararının erkeğe ait olduğuna inanmaktadır (Tablo 64).⁴⁰⁵

Tablo 64: Ev içi kararların alımında babaların rolü

Kaynak: AÇEV. (2018). Erkeklik ve Babalık Halleri <http://www.acev.org/wp-content/uploads/2018/05/ErkeklikVeBabalikHalleri.pdf> s. 35

Babalar, çocukla ilgili sorumluluklar söz konusu olduğunda da daha çok ev dışındaki faaliyetlerde kendilerini göstermektedir. Babalar çoğunlukla çocukların okul gösterisini izleme, okula götürüp getirme, parka götürme ve oğullarının cinsellikle ilgili sorularını cevaplama sorumluluğunu üstlenirken, kız çocuğunu yıkama, alt değiştirme, çocuğun mamasını hazırlayıp yedirme ve kız çocuklarının cinsellikle ilgili sorularını cevaplama sorumluluğunun annede olduğunu düşünmektedir.⁴⁰⁶

Erkeklerin babalık algıları ve davranışlarını belirleyen başka bir etken de kendi babaları ile olan ilişkileridir. Erkekler, babalık rollerini ve sorumluluklarını çoğunlukla babalarından öğrenirler. Birçok çalışma, babaları ev işlerinde eşit derecede sorumluluk alan oğlan çocuklarının ileri yaşlarda da ev işlerine eşit derecede katıldığını göstermektedir.⁴⁰⁷ Brezilya’da yapılan bir çalışma eşitlikçi ebeveyn rol modelleri ile yetişmiş genç erkeklerin kendi ilişkilerinde de eşitlikçi ve şiddetten uzak bir model oluşturduğunu ileri sürmektedir.⁴⁰⁸ Türkiye’de yapılan bir çalışmada ise

405 age s. 35

406 age s. 38

407 Promundo. (2016). Evolving Men Initial Results from the International Men and Gender Equality Survey <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/954>

408 MenEngage. (2011). Engaging Men and Boys to Reduce and Prevent Gender-Based Violence <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1598s.29>

erkeklerin yüzde 44’ü babalığı kendi kendine öğrendiği söylerken, yüzde 38’i babalık tavır ve davranışları için kendi babalarını örnek aldıklarını ifade etmişlerdir. Bazı babaların (yüzde 27) ebeveynlik için benimsedikleri rol modeli kendi anneleridir.⁴⁰⁹

Babasıyla iletişim kurabilen erkek oranının yüzde 20’yi geçmediği ifade edilmiştir. Erkeklerin bir bölümü erken çocukluk ya da ergenlik döneminde babalarıyla yakın bir ilişki kurabilmişken, bir kısmı ancak askerlik çağında babalarıyla yakın bir ilişki içinde olabildiklerini ifade etmişlerdir. Erkeklerin yüzde 38,5’i babasının onu askere gittikten sonra ciddiye aldığını dile getirmiştir. Erkekler babalarıyla en çok maddi konuları (yüzde 50,3), sorunlar ve dertleri (yüzde 54,5) kardeşlerle ilgili sorunları (yüzde 51,6) konuştuklarını söylemişlerdir. Yaşam deneyimleri ile ilgili ve özellikle de cinsellikle ilgili baba-oğul arasında hemen hiç iletişim kurulmamaktadır. Erkeklerin babalarıyla hiç konuşmadığı konular arasında ilk sırada “kız muhabbeti” (yüzde 80) ve cinsellik (yüzde 90,6) gelmektedir⁴¹⁰ (Tablo 65).

409 AÇEV. (2017). Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/802>s. 72

410 Boratav, Bolak, H., Okman, Fişek, G. ve Eslen, Ziya, H. (2018). Erkekliğin Türkiye Halleri. Bilgi Üniversitesi Yayınları

Tablo 65: Katılımcıların Geçmişte Babalarıyla Konuştukları Konular		
	Sayı	Geçerli yüzde
Okulla ilgili konular		
Hiç konuşmazdık	598	33,5
Bazen konuşurduk	884	49,6
Hep konuşurduk	301	16,9
Toplam	1.783	100,0
Maddi konular		
Hiç konuşmazdık	473	26,3
Bazen konuşurduk	904	50,3
Hep konuşurduk	421	23,4
Toplam	1.798	100,0
Sorunlar/Dertler		
Hiç konuşmazdık	485	27,0
Bazen konuşurduk	980	54,5
Hep konuşurduk	333	18,5
Toplam	1.798	100,0
Kız muhabbeti		
Hiç konuşmazdık	1.436	80,0
Bazen konuşurduk	276	15,4
Hep konuşurduk	83	4,6
Toplam	1.795	100,0
Cinsellik		
Hiç konuşmazdık	1.613	90,6
Bazen konuşurduk	135	7,6
Hep konuşurduk	32	1,8
Toplam	1780	100,0
Arkadaşlarla ilgili meseleler		
Hiç konuşmazdık	791	44,1
Bazen konuşurduk	827	46,1
Hep konuşurduk	174	9,7
Toplam	1.792	100,0
Kardeşlerle ilgili sorunlar		
Hiç konuşmazdık	493	27,9
Bazen konuşurduk	910	51,6
Hep konuşurduk	362	20,5
Toplam	1.765	100,0
Annemle ilgili sorunlar		
Hiç konuşmazdık	682	38,1
Bazen konuşurduk	840	47,0
Hep konuşurduk	267	14,9
Toplam	1.789	100,0

Kaynak: Boratav, Bolak, H., Okman, Fişek, G. ve Eslen, Ziya, H. (2017). Tablo 18. s. 309

Bazı erkekler babalarıyla yaşadıkları kötü deneyimlerin kendi babalık davranışlarını ve performanslarını biçimlendirdiğini düşünüyor. Bazıları da çocuklarına karşı sevgi dolu, ilgili ya da bazen tavizkâr tutumlarının kökeninin kendi babalarıyla yaşadıkları olumsuz deneyimlerin bir sonucu olduğunu ifade ediyor.⁴¹¹ Erkeklerin önemli bir kısmı da babalarından korktuklarını, beledikleri sevgi ve takdiri göremediklerini belirtiyor (Tablo 58).

Babalık rolü ile ilgili davranış ve değerlerle ilgili araştırmanın bulgularına bakılırsa, babalık rolünün, çoğunlukla, duygulardan ve birlikte güzel şeyleri paylaşmış olmaktan çok otorite, itaat ve disiplin üzerine kurulu bir ilişki olarak yaşanmasının hiç de az olmadığı görülür. Erkeklerin en az yüzde 60’ı babalarından korktuklarını ve yüzde 18’i de babalarına öfkeli olduklarını belirtir. Erkeklerin yüzde 50,8’i babasının gözünde hiç büyümediğinden şikayetçi iken yüzde 65,9’u babasını kırmamak için istemediği şeylere katlandığını ifade etmiştir. Erkeklerin yüzde 52,7’si “Babam bana sert davrandığı zaman (ceza, azar, dayak) bunu benim iyiliğim için yaptığını bilirdim” seçeneğini işaretlemiştir (Tablo 66). Erkeklerin babaları tarafından takdir edilme ve ciddiye alınma beklentileri önemli ölçüde askerlik yapınca, para kazanınca ya da okulunu bitirince gerçekleşiyor (Tablo 67). Bu olgu erkek olmanın süre giden bir ispatlama ve kendini kabul ettirme mücadelesi olarak yaşandığını gösteriyor.

Tablo 66: Erkeklerin Babalarıyla İlgili İfadeleri

	Geçerli yüzde
Babam benim verdiğim kararlara saygı gösterirdi	75,9
Babam beni sevdiğini gösterirdi	79,8
Babam beni şımartmamak için isteklerimi kulak arkası ederdi	42,9
Çocukluğumda babamdan korkardım	60,9
Babam bana hiçbir zaman aferin demedi	30,4
Babam benimle konuşur bana nasihat verirdi	85,9
Babamı kırmamak için çok istemediğim şeylere katlanırdım	65,9
İfade edemesem/açıkça dile getiremesem de babama çok öfkeliyim	18,3
Babamın gözünde hiç büyümedim	50,8
Babam erkek çocuk olduğum için bana sert davranırdı	33,3
Babam bana kötü şeyler söyler, küfür eder, hakaret ederdi	20,9
Babam bana sert davrandığı zaman (ceza, azar, dayak) bunu benim iyiliğim için yaptığını bilirdim	52,7
TOPLAM	1.758 kişi

Kaynak: Boratav, Fişek, Eslen ziya, 2017; Tablo 16, s. 305

411 AÇEV. (2017). Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/802> / s. 70-71

Tablo 67: “Babanız sizi ne zaman ciddiye almaya başladı?” sorusuna verilen yanıtların dağılımı

	Sayı	GeçerliYüzde
Askerliğimi yapınca	696	38,5
Okulumu bitirince	416	23,0
Para kazanmaya başlayınca	257	14,2
Evlenince	184	10,2
Ben de baba olunca	49	2,7
Hep dinlerdi	85	4,7
Hâlâ dinlemiyor/Hiçbir zaman dinlemedi	80	4,4
Cevap yok	43	2,4
Toplam	1810	100,0

Kaynak: Boratav, Bolak, H., Okman, Fişek, G. ve Eslen, Ziya, H.(2017). Tablo 17. s. 308

Erkekler ve Ev İşleri Sorumlulukları

Erkekler işte çalışıyor ve ev işleri yapmıyor.

TÜİK zaman kullanım verileri 2006 yılı ile 2014-2015 yılları verilerini karşılaştırmalı veriyor. Bu verilere göre erkeğin dışarda çalışması ve kadınların ev işi yapmasına dayalı işbölümü çok fazla değişmiyor.

TÜİK zaman kullanım verilerine göre, erkekler günün 4,5 saatini istihdamla, bir saatini hanehalkı ve aile bakımı ile; kadınlar günün 1,15 saatini istihdamla ve 4,5 saatini hanehalkı ve aile bakımı işleriyle geçiriyor (Tablo 68).

Tablo 68: Ailede faaliyet türüne, cinsiyete göre kişi başına ortalama faaliyet süresi, 2006, 2014-2015 [15+ yaş]

Faaliyet adı	Toplam		Erkek		Kadın	
	2006	2014-15	2006	2014-15	2006	2014-15
Yıl	2006	2014-15	2006	2014-15	2006	2014-15
Toplam	24.00	24.00	24.00	24.00	24.00	24.00
Yemek ve diğer kişisel bakım	02.42	02.46	02.45	02.48	02.38	02.44
İstihdam(1)	02.47	02.48	04.27	04.24	01.08	01.16
Eğitim	00.22	00.26	00.24	00.25	00.20	00.27
Hanehalkı ve aile bakımı	03.05	02.45	00.51	00.53	05.17	04.35
Gönüllü işler ve toplantılar	00.46	00.46	00.37	00.37	00.54	00.55
Sosyal yaşam ve eğlence	01.54	01.54	01.50	01.49	01.57	01.58
Spor ve doğa sporları	00.07	00.09	00.10	00.13	00.04	00.05
Hobiler ve oyunlar	00.15	00.17	00.25	00.27	00.05	00.08
TV izleme, radyo ve müzik dinleme, vb.	02.14	02.18	02.20	02.21	02.07	02.15
Ulaşım ve belirlenmemiş zaman kullanımı	01.18	01.04	01.43	01.22	00.55	00.46
Uyku	08.32	08.41	08.27	08.36	08.36	08.46
TÜİK, Zaman Kullanım Araştırması, 2006. 2014-2015						

Kaynak: <https://www.tuik.gov.tr/media/microdata/pdf/zaman-kullanimi-arastirmasi.pdf>

Erkekler ev işleri içinde çocuk bakımı, ev temizliği gibi işleri çoğunlukla hiç yapmıyor. Evin bo-
yanması ve tamiri ile fatura ödenmesi gibi işleri de sınırlı ölçüde yapıyorlar. Ev işlerinin kimin ta-
rafından yapıldığına ilişkin veriler çok keskin bir cinsiyetçi ayrımın geçerli olduğunu gösteriyor.
Kadınlar çalışsa da bu keskin iş bölümü devam ediyor (Tablo 69).

Tablo 69: Ev işlerine katılım: Katılımcıların sıralanan ev işlerine verdikleri ‘Hiçbir zaman’ yanıtlarının dağılımı

Ev işi	N	Sayı	Yüzde
Çocuğun altını değiştirmek	1477	1.308	88,6
Çamaşır asmak	1981	1.655	83,5
Yer süpürmek	1980	1499	75,7
Çocuğu/çocukları uyutmak	1482	1.083	73,1
Gece ağladığında çocuğa bakmak	1481	1.010	68,2
Yemek yapmak	1977	1.309	66,2
Çocuğun/çocukların ödevlerine yardımcı olmak	1448	933	64,4
Tül asmak	1979	1.215	61,4
Lavabo tıkanınca açmak	1982	586	29,6
Ufak tefek elektrik işleri yapmak, priz değiştirmek, vb.	1967	287	14,6

Kaynak: Boratav, Bolak, H., Okman, Fişek, G. ve Eslen, Ziya, H. (2017). Tablo 30. s. 323.

KONDA araştırmasına göre gıda alışverişi erkekler tarafından bir ölçüde paylaşılıyor ancak temizlik işleri çalışsa da kadınların yaptığı bir iş olmaya devam ediyor (Tablo 70, 71).

Tablo 70: Evin gıda alışverişini yaparım

	Erkek	Kadın	Ev kadını
Hiçbir zaman	10	6	5
Nadiren	11	9	8
Bazen	26	16	13
Sık sık	33	29	28
Her zaman	20	40	47

Kaynak: KONDA. (Kasım 2019). s. 42

Tablo 71: Evde temizlik yaparım

	Erkek	Kadın	Ev kadını
Hiçbir zaman	40	3	3
Nadiren	22	4	2
Bazen	21	8	4
Sık sık	11	28	23
Her zaman	6	57	69

Kaynak: KONDA. (Kasım 2019). s. 43

Türkiye’de Erkekler ve Çocuk Bakımı

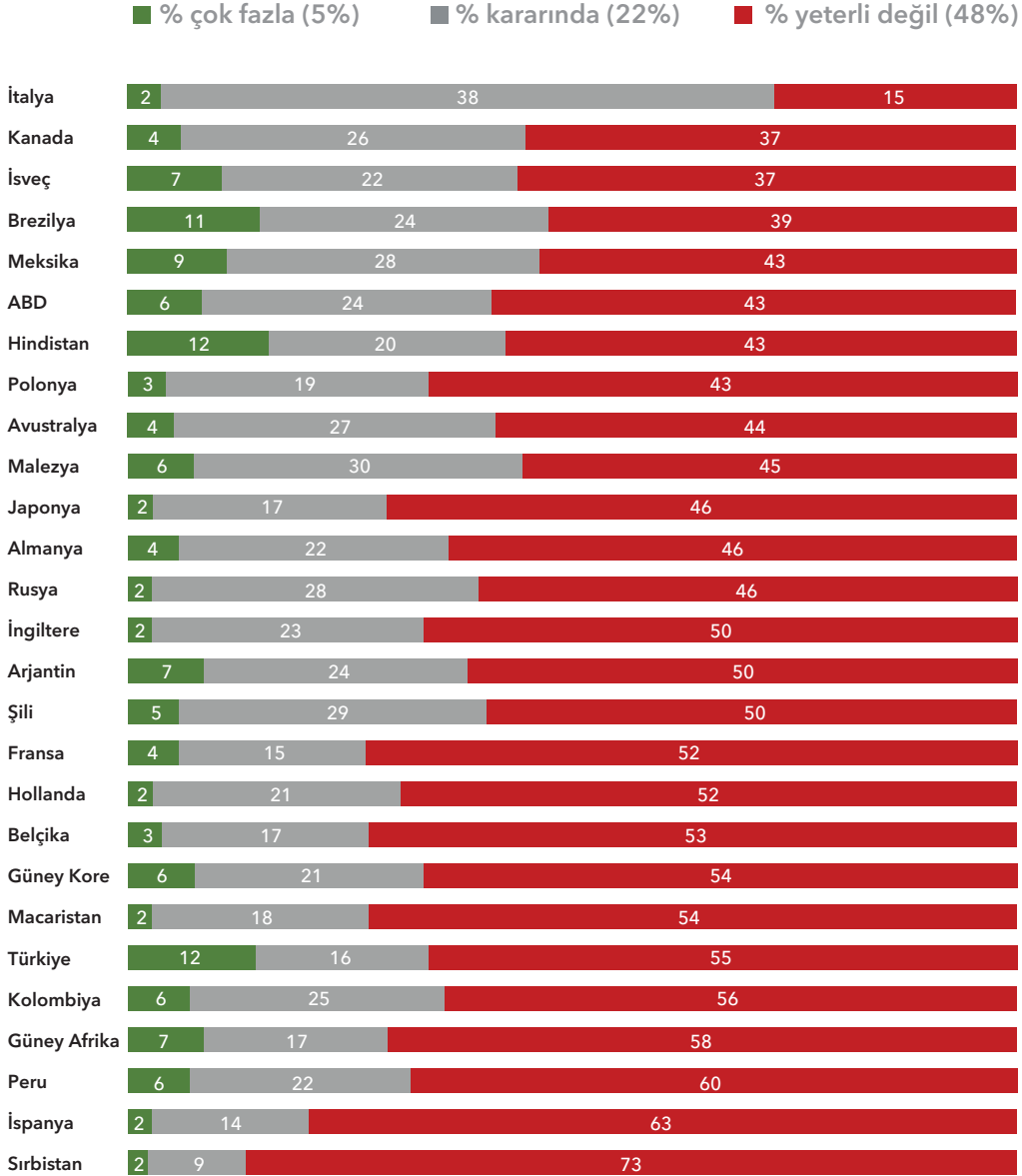
IPSOS’un Türkiye dahil 28 ülkede yapılan Ipsos Global Advisor Araştırması’nda ve Türkiye özelinde yapılan Türkiye Barometresi Araştırması’nda⁴¹² katılımcıların neredeyse yarısı evde kadınların ve erkeklerin eşit haklara sahip olması için yeterli çalışmaların yapılmadığı kanısında (Tablo 72). Kadir Has Üniversitesi, Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması 2019 verileri de⁴¹³ benzer olgulara işaret ediyor. Bu araştırmaya göre Türkiye’de erkeklerin ev işlerine katkısı yüzde 10’un altında (Tablo 73). Aynı araştırmaya göre erkeklerin eğitim düzeyi arttıkça bu durum çok değişmiyor (Tablo 74). Babaların çocuk bakımına katkıları ise çok sınırlı ve sadece belli konularla ilgili (Tablo 75). Ama farklı yaş gruplarına göre çocuklarının bakımına daha fazla katılmak isteyen erkeklerin oranı da az değil. Bu da erkeklerin farklı yaşam koşullarında çocuklarıyla daha çok duygusal ilişki içeren bir ilişki istediklerini gösteriyor (Tablo 76).

412 IPSOS, Dünyada ve Türkiye’de Kadın - Erkek Eşitliği Konusundaki Tutumlar Araştırması, 8 Mart 2019, <https://www.ipsos.com/tr-tr/dunyada-ve-turkiyede-kadin-erkek-esitligi-konusundaki-tutumlar-arastirdik>

413 Kadir Has Üniversitesi, Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması 2019, #Ttckaa20 , <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/324>

Tablo 72: Babalar evde çocuk bakımına ne kadar katılıyor?

Soru: Evde çocuklara bakmak..
Ülkenizde bu konuda erkek ve kadının eşit haklara sahip olması için çok fazla şey yapıldığını mı, kararında aksiyon alındığını mı yoksa yeterli şeylerin yapılmadığını mı düşünüyorsunuz?

Kaynak: IPSOS <https://www.ipsos.com/tr-tr/dunyada-ve-turkiyede-kadin-erkek-esitligi-konusundaki-tutumlar-arastirdik>

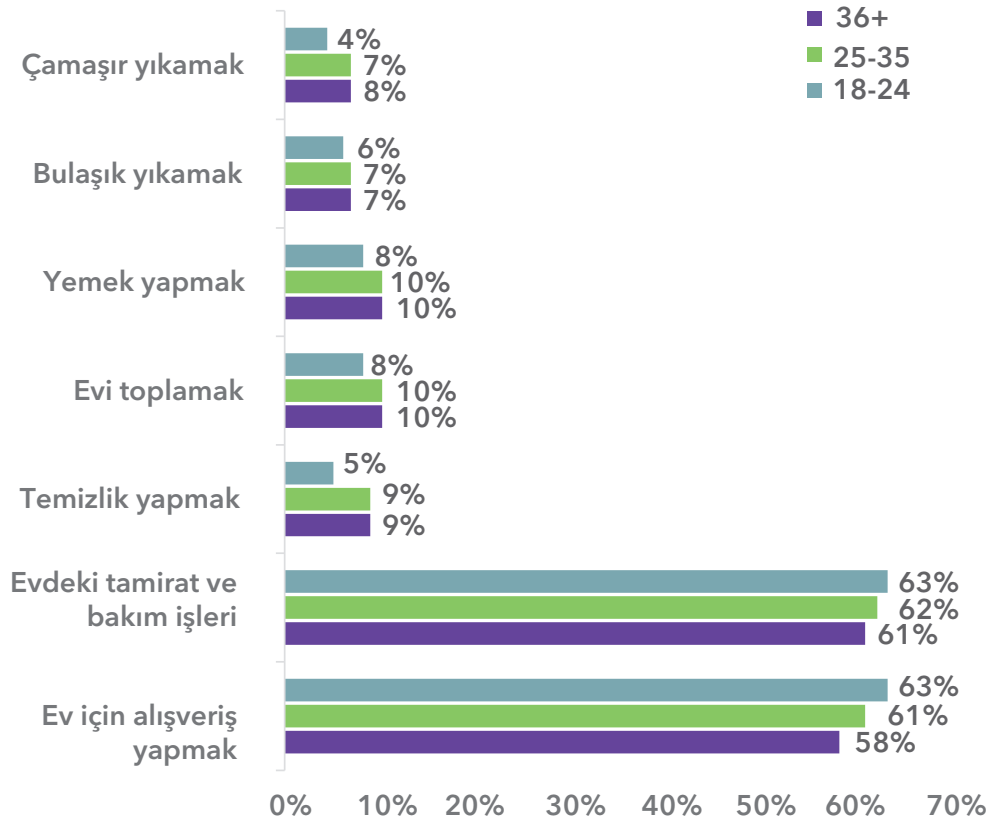
Tablo 73: Yaşa göre erkeklerin ev işlerine katılımı

Erkeklerin Ev İşlerine Katkısı (Düzenli Yapılanlar)

Eğitim düzeyine göre-5 yıl toplam

Kadınlar: : Eşiniz ev işlerine ne kadar katkı sağlamaktadır.

Erkekler: Siz ev işlerine ne kadar katkı sağlamaktasınız.

Kaynak: Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması. (2020). Kadir Has Üniversitesi. s. 14
<https://www.khas.edu.tr/uploads/pdf-doc-vb/toplumsal-cinsiyet-ve-kadin-algisi-arastirmasi-2019-sonuclari-2.pdf>

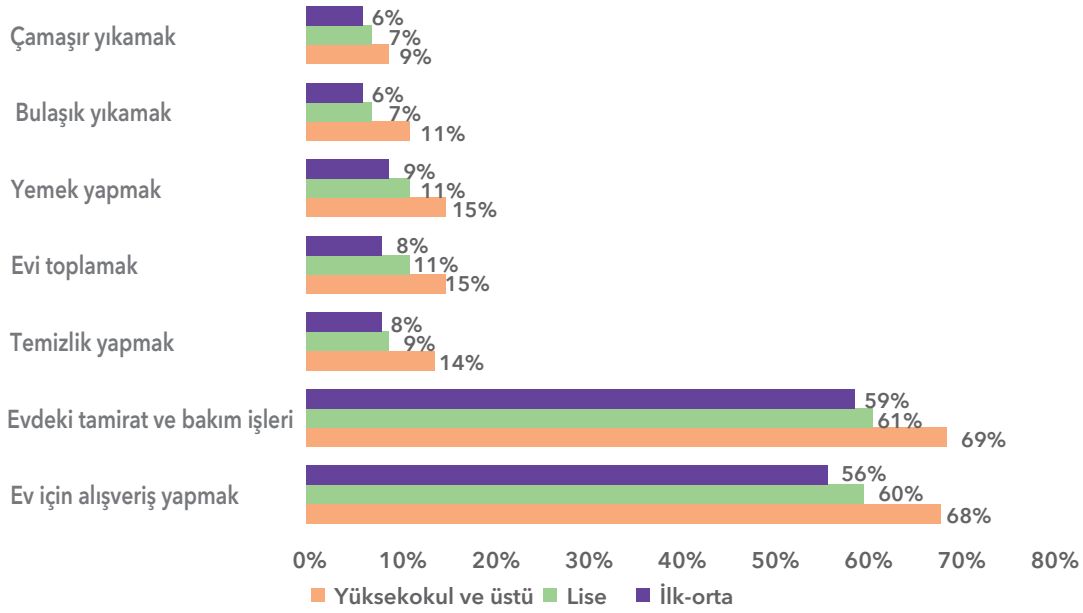
Tablo 74: Eğitim düzeyine göre erkeklerin ev işlerine katkısı

Erkeklerin Ev İşlerine Katkısı (Düzenli Yapılanlar)

Eğitim düzeyine göre-5 yıl toplam

Kadınlar: : Eşiniz ev işlerine ne kadar katkı sağlamaktadır.

Erkekler: Siz ev işlerine ne kadar katkı sağlamaktasınız.

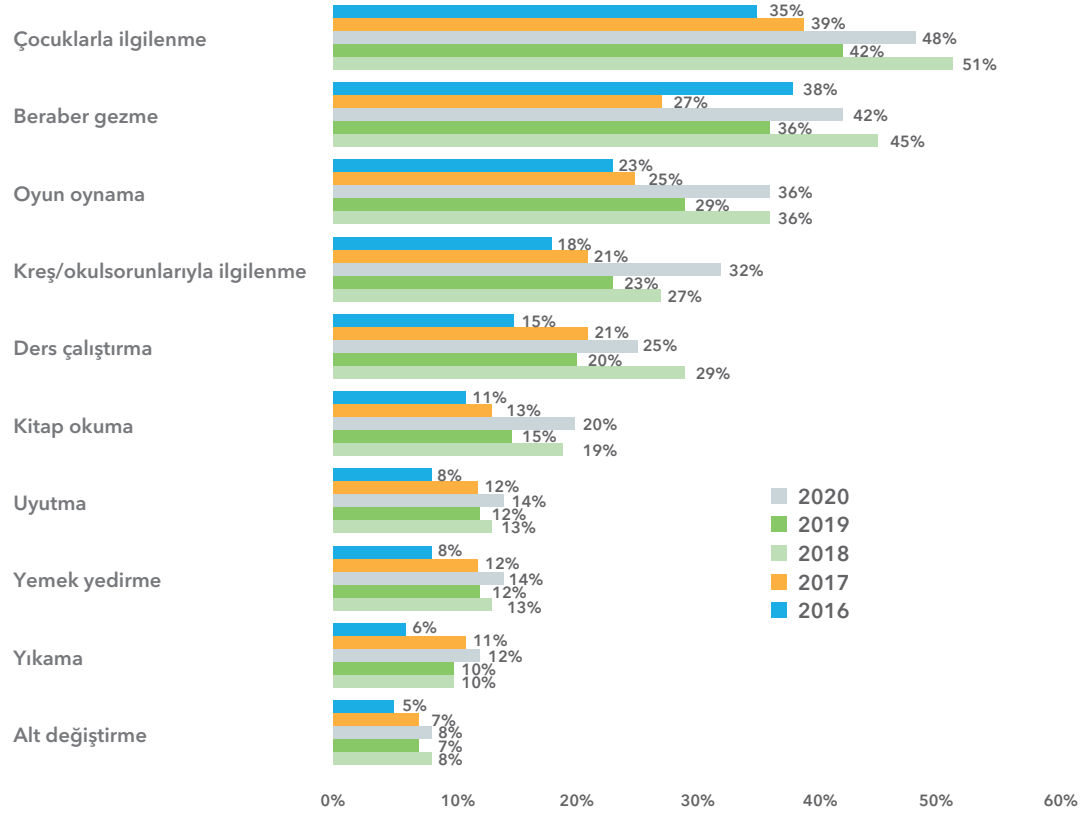

Kaynak: Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması. (2020). Kadir Has Üniversitesi. 16, <https://www.khas.edu.tr/uploads/pdf-doc-vb/toplumsal-cinsiyet-ve-kadin-algisi-arastirmasi-2019-sonuclari-2.pdf>

Tablo 75: Babaların çocuk bakımına katkısı

Babaların Çocuk Bakımına Katkısı (Düzenli yapılanlar)

Kadınlara: Eşiniz çocukların bakımına ne kadar katkı sağlamaktadır
Erkeklerle: Siz çocukların bakımına ne kadar katkı sağlamaktasınız.

Kaynak: Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması. (2020). Kadir Has Üniversitesi. s. 17

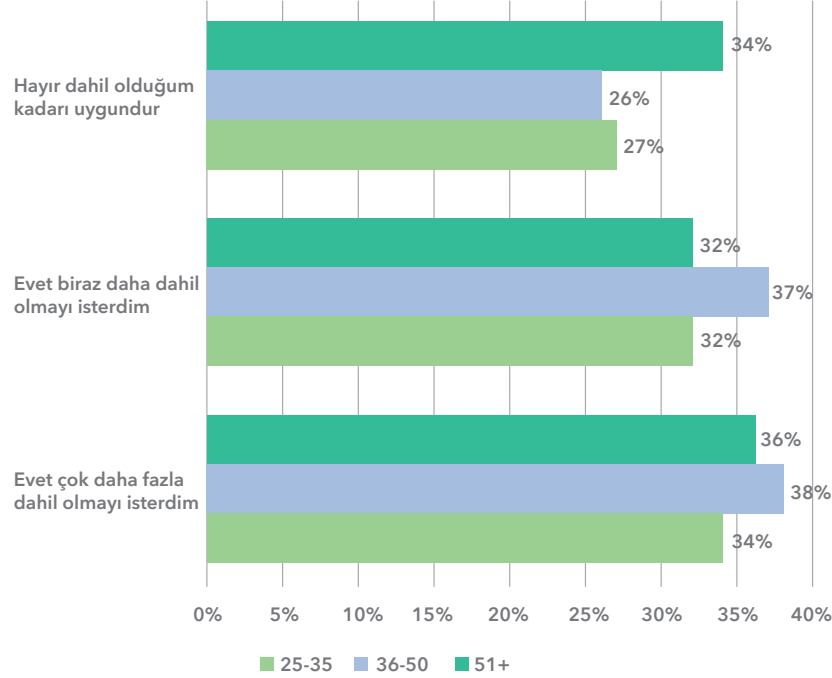
Tablo 76: Çocukların günlük bakımı

Çocukların Günlük Bakımı

Ebeveyn yaşına göre-5yıl toplam

Babalar

Çocuğunuzun günlük bakıma bu söylediklerinizin ötesinde daha fazla dahil olmak ister miydiniz?

Kaynak: Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması. (2020). Kadir Has Üniversitesi. s. 20

Erkeklerin ev işi yapma oranlarıyla ilgili başka bir araştırma da çok benzer veriler sunuyor.⁴¹⁴

Zeynep Gülöz Bakır, Gülşah Dark Kahyaoğlu, Rümeyşa Çamdereli’nin 2019 yılında yaptığı: “Kadınların Gözünden Türkiye: Siyaset, Ekonomi ve Toplumsal Meseleler” başlıklı PODEM araştırması verilerine göre, araştırmaya katılan kadınların ancak 1/3’ü eşlerinin ev işlerine yardımcı olduğunu belirtiyor (Tablo 77).

Tablo 77: PODEM araştırmasına göre erkeklerin ev işlerine katılımları

	Ben	Yarı yarıya	Eşim
Tamir işleri	15,8%	11,8%	72,4%
Çöpleri dökme/dışarı çıkarma	40,0%	24,0%	36,0%
Seyahat organizasyonu yapma	29,3%	40,6%	30,1%
Market alış veriş	27,2%	45,1%	27,7%
Çay demleme	64,8%	28,4%	6,7%
Çamaşır asma	86,3%	9,2%	4,5%
Ütü yapma	85,4%	10,2%	4,4%
Yazlık/kışık çıkarma	84,5%	11,1%	4,4%
Etrafı toplama	77,4%	18,6%	4,0%
Çamaşır makinesi yerleştirme/çalıştırma	86,0%	10,2%	3,9%
Bulaşık makinesi yerleştirme	84,1%	12,1%	3,8%
Düğme dilme	90,1%	6,2%	3,7%
Kahvaltı hazırlama	78,8%	17,7%	3,4%
Yerleri silme	87,8%	8,9%	3,3%
Yemek pişirme	83,3%	13,6%	3,1%

Kaynak: <http://podem.org.tr/researches/kadinlarin-gozunden-turkiye-siyaset-ekonomi-ve-toplumsal-meseleler-2/>

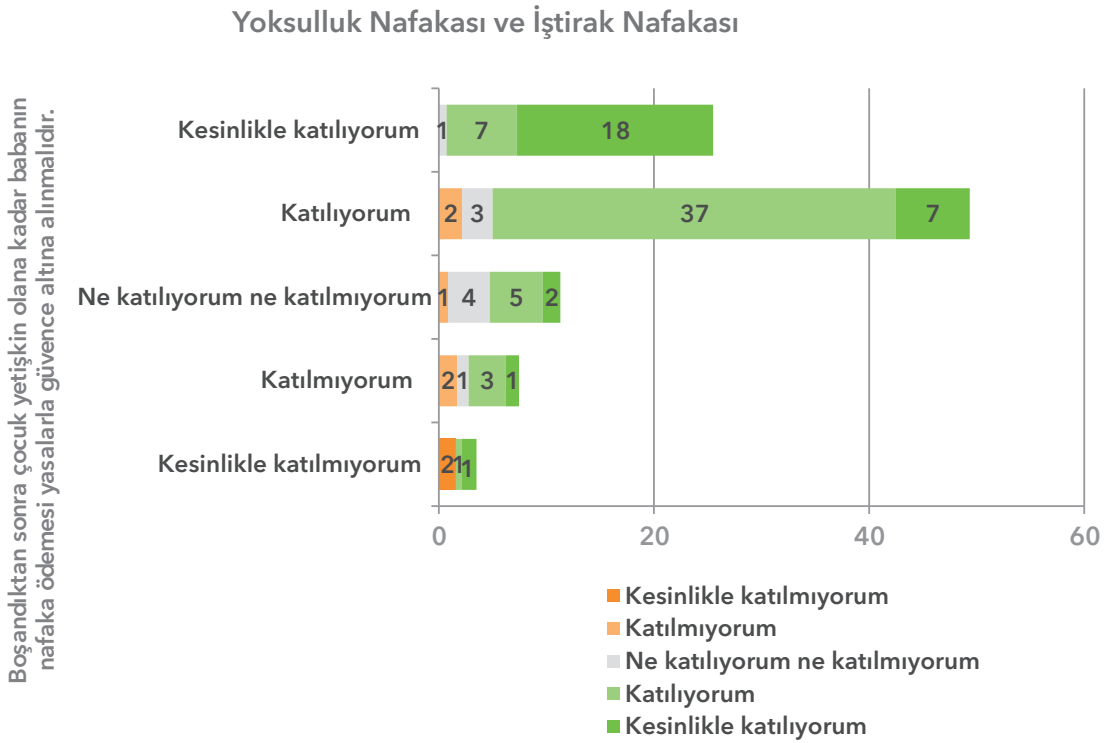
414 Gülöz, Bakır, Z., Dark. veKahyaoğlu, Çamdereli, R. (2019). Kadınların Gözünden Türkiye: Siyaset, Ekonomi ve Toplumsal Meseleler. PODEM-Kamusal Politika ve Demokrasi Çalışmaları <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/873>

Erkek Sorumluluğu Olarak Nafaka

Boşanma ve nafaka ödenmesi gerekçesi çoğunlukla cinsiyete dayalı şiddet.

Türkiye’de babaların boşandıktan sonra nafaka verme sorumluluğunun devamı konusunda geniş bir görüş birliği var. Nafaka vermenin yasalarla zorunlu kılınması da uygun bulunuyor (Tablo 78). Ama uygulamada gerçeklik oldukça farklı.

Tablo 78: Yoksulluk nafakası ve iştirak nafakası

Kaynak: KONDA. (Mart 2020). Yoksulluk Nafakası Dosyası. <https://konda.com.tr/tr/rapor/nafaka-dosyasi/> s. 15

Kadın Dayanışma Vakfı tarafından yapılan Yoksulluk Nafakası Araştırması'na göre⁴¹⁵ boşanma ve nafaka ödenmesini talep ederek açılan davalarda cinsiyete dayalı şiddet yaygın bir gerekçe olarak gösteriliyor. Veriler, kadının eğitim durumu düştükçe kadına yönelik şiddetin artış gösterdiğini ortaya koyuyor. Söz konusu şiddet iddialarının yüzde 75,7'si psikolojik şiddet, yüzde 47,1'i ekonomik şiddet, yüzde 52,1'i fiziksel şiddet, yüzde 15,7'si ise cinsel şiddet. Araştırma kapsamında 11 farklı ilde aile/asliye hukuk mahkemelerince görülmüş 140 (boşanma davası ile

415 Akçabay, C. F. (2019). Yoksulluk Nafakası İncelemesi (sosyo-hukuki bir inceleme), Yayına hazırlayan: Karabacak, H. Kadın Dayanışma Vakfı. Ankara. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/426>

beraber ya da boşanma davası sonrası açılan) nafaka davası ile yardım nafakası dosyası incelenerek yoksulluk nafakası konusunda veriler saptanmıştır. Toplam dosya sayısının yüzde 76,4'ünü kadınların, yüzde 16,4'ünü ise erkeklerin açtığı davalar oluşturmaktadır. Davalara taraf kadınlar dava edilen erkeklere göre daha eğitimsiz, daha az çalışıyor ve yüzde 45'inin herhangi bir geliri yok. Kadınların yüzde 2,1'i okuma yazma bilmezken, yüzde 15,7'si ilkokul, yüzde 3,6'sı ortaokul, yüzde 16,4'ü lise, yüzde 20'si üniversite, yüzde 1,4'ü yüksek lisans mezunudur. Herhangi bir mesleği olmayan kadınların oranı yüzde 26,4, erkeklerinki ise sadece yüzde 0,7'dir. İşsiz kadınlar yüzde 22,9 oranındayken işsiz erkekler yüzde 5,7 oranındadır. Kendi işinin sahibi olan kadınların oranı yüzde 0,7; kendi işinin sahibi olan erkeklerin oranı ise yüzde 6,4'tür.⁴¹⁶

Asgari ücret altında çalışan kadınlar yüzde 7,9; asgari ücretle çalışan kadınlar yüzde 15,7; asgari ücretin üzerinde çalışan kadınlar ise yüzde 12,1 oranındadır. Erkeklerin gelir düzeyleri ise kadınların gelir düzeyine oranla önemli ölçüde yüksektir. Herhangi bir geliri olmayan erkeklerin oranı sadece yüzde 5 iken, düzenli gelire sahip olmayan erkeklerin oranı yüzde 7,9; asgari ücret altında çalışan erkeklerin oranı ise yüzde 2,9'dur. Erkeklerin yüzde 65,7'si asgari ücret ve üzeri ücrete çalışmaktadır. Asgari ücretle çalışan erkeklerin oranı yüzde 21,4; asgari ücret üstü çalışan erkeklerin oranı ise yüzde 44,3'tür.

Velayet çoğunlukla kadınlara veriliyor.

İncelenen dava dosyalarında müşterek çocukların velayetini büyük oranda kadınlar talep etmiştir. Müşterek çocukların velayeti yüzde 79 oranında kadınlara verilirken erkeklere ise sadece yüzde 7 oranında velayet verilmiştir. Kadınların yüzde 86'sı nafaka talep etmiştir, bunların yüzde 70'i yoksulluk nafakasıdır. Müşterek çocuklar için talep edilen iştirak nafakasının oranı yüzde 61'dir. Dava sürerken müşterek çocuklar için talep edilen tedbir nafakası oranı yüzde 44 olup, eşler için talep edilen tedbir nafakası oranı ise yüzde 46'dır. Talep edilen nafakaların yüzde 1,6'si ise yardım nafakasıdır.

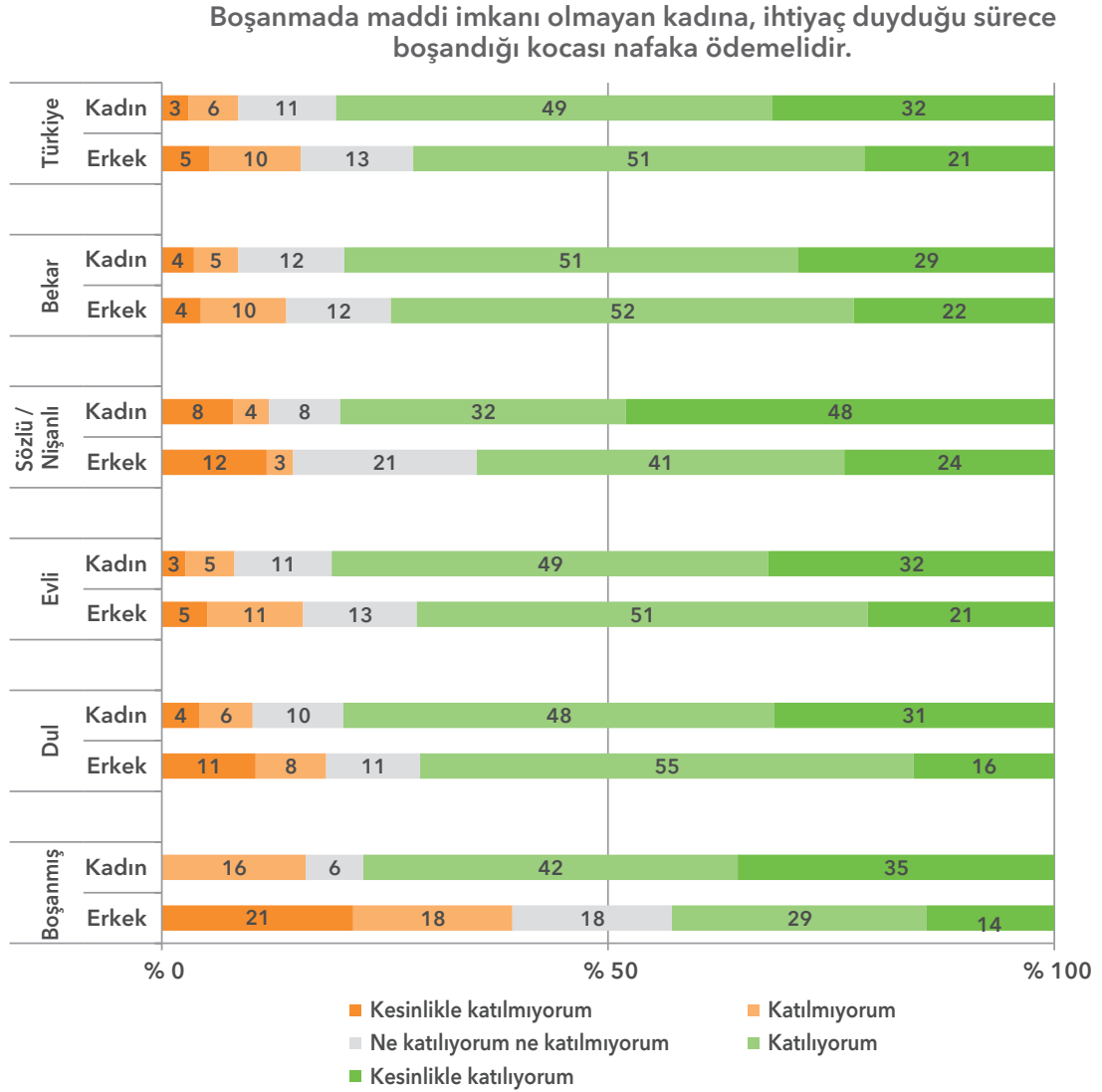
Nafaka taleplerinin kabul edilme oranları: İştirak nafakaları için yüzde 70, yoksulluk için yüzde 49'dur. Mahkemeler, nafaka taleplerinin yüzde 8'ini tam olarak kabul ederken, yüzde 8'ini reddetmiş, yüzde 85'ini ise kısmen kabul etmiştir. Mahkemeler tarafından en yüksek oranda kabul edilen nafaka türü yüzde 70 ile müşterek çocuklara bağlanan iştirak nafakasıdır. Nafaka meblağlarının sadece yüzde 2'si 2000 TL'nin üstünde, yüzde 66'sı 500 TL'nin altındadır.

Nafakaların yarısı ödenmemiş.

Yapılan incelemelerde tespit edilen en önemli sorun ise nafaka ödemelerine ilişkindir. Mahkemeler tarafından hükmedilen nafakaların yüzde 20,7'sini nafaka yükümlüleri tarafından ödenirken, söz konusu nafakaların yüzde 0,7'si kısmen ödenmiş, yüzde 50,7'si ise ödenmemiştir. Nafakaların ödenmemesinin nedeni yüzde 40 oranında nafaka yükümlülerinin nafaka ödemek istememeleridir. Nafaka yükümlülerinin yüzde 0,7'sininin olmamasını, yüzde 2,9'unun ise gelirin olmamasını gerekçe göstererek nafaka ödemedikleri beyan edilmiştir. Ödenmeyen nafakalar için yüzde 44,3 oranında icra yoluna başvurulmuş, yüzde 22,1'inde tamamen, yüzde

416 Akçabay, C. F. (2019). Yoksulluk Nafakası İncelemesi (sosyo-hukuki bir inceleme), Yayına hazırlayan: Karabacak, H. Kadın Dayanışma Vakfı. Ankara. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/426>

Tablo 80: Boşanmada maddi imkanı olmayan kadına, ihtiyaç duyduğu sürece boşandığı kocası nafaka ödemelidir.

Kaynak: KONDA. (Mart 2020). Yoksulluk Nafakası Dosyası <https://konda.com.tr/tr/rapor/nafaka-dosyasi/> s. 17

Yıllar içinde nafaka talepleri kısmen de olsa azalma eğilimine girmiştir.

Dosyaların tamamına yakınında şiddet iddiası bulunmakla birlikte, bazı dosyalarda çocuk yaşta erken ve zorla evlendirme olgularına da rastlanmıştır. Kadınların yüzde 82,9'u şiddet gördükleri için boşanma davası açtıklarını söylemişlerdir. Psikolojik şiddet iddiası içeren dava dosyalarında

yüzde 87, ekonomik şiddet iddiası içeren dava dosyalarında yüzde 89, fiziksel şiddet iddiası içeren dava dosyalarında ise yüzde 86 oranında nafaka talebine rastlanmaktadır.

Nafaka talebini belirleyen diğer ölçütler incelendiğinde ortaya çıkan tablo şöyledir: Müşterek çocukların varlığı dosyalarda nafaka talep oranını artırırken, kadınların eğitim ve gelir düzeyi arttıkça yahut erkeğin belli bir mesleğinin ve işinin bulunmaması halinde nafaka talep oranı azalmaktadır. Erkeğin gelir düzeyindeki artış ise hükmedilen nafaka meblağlarında belirgin bir artışa neden olmamaktadır.

Dosyalardaki yüzde 82,9 oranındaki şiddet iddialarına ve öldürmeye teşebbüsten cinsel istismara kadar çeşitli suç iddialarına rağmen dava dosyalarının yalnızca yüzde 21,4’ünde boşanma konusu olaylara ilişkin ceza soruşturması yahut kovuşturması mevcuttur. Boşanma davasının görüldüğü aile/asliye hukuk mahkemeleri tarafından şiddet iddialarına ilişkin yapılmış herhangi bir suç duyurusuna ise rastlanılmamıştır.

2.4. Egemen Erkeklik ve Değişim

Demografik Veriler Ne Söylüyor?

Yukarıda özetlediğimiz demografik veriler ve araştırma sonuçlarına göre Türkiye’de kadınlar ve erkekler birçok açıdan birbirinden çok farklı hayatlar yaşıyor. Evlilik, boşanma, dul olarak yaşama, çocuk bakım sorumluluğunu üstlenme, sağlıklı olma/hissetme vb. konularda erkekler kadınlara göre daha avantajlı durumda. Erkekler daha geç evlenip, eşleri çalışsa dahi ev işine ve çocuk bakımına çok zaman harcamıyor. Böylece evliliğin avantajlarından daha çok yararlanıyorlar.

Erkekler kadınlara göre daha uzun ve daha kaliteli eğitim alıyor ve birkaç kat daha fazla istihdam ve mülk edinme fırsatına sahip oldukları için gelir ve servet edinme konusunda kadınlardan daha üstün durumdalar.

İnsanların gündelik pratiklerine baktığımızda erkekler kamusal hayata katılımdan dinin hayatlarındaki etkisine, boş zaman değerlendirme ve kültürel faaliyetlere katılıma kadar hayatın neredeyse her alanında kadınlardan daha avantajlı ve toplumsal fırsatlardan daha öncelikle yararlanıyorlar.

Elbette kadınların daha genç evlenmeleri ve dul kaldıktan sonra evlenme olasılıklarının daha düşük olması toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanıyor ve kadınlar erkeklere kıyasla daha uzun yaşıyor, ama iki cinsiyet arasındaki farklar toplumsal konumlanmaya göre şekilleniyor. Örneğin, erkeklerin kültürel etkinliklere daha fazla katılmaları daha çok gelir, zaman, toplumsal meşruluk ve serbestlik sahibi olmalarından kaynaklanıyor ve bu güç kaynaklarına sahip oldukça toplumsal güçleri daha da artırıyor.

Kadınlara erkekler arasında toplumsal cinsiyet rollerindeki farklılıklar Türkiye’de en belirgin şekilde çalışıp çalışmamakta ortaya çıkıyor. Türkiye’de halen kadınların yüzde 22’si, erkekler ise yüzde 62’si çalışıyor. Kadınların yarısından fazlası ev kadını. Çalışma yaşamına katılım aynı zamanda zaman kullanımlarını ve kamusal hayata ne derece dahil olduklarını büyük oranda etkiliyor. Kadınlar günlerinin önemli bölümünü ev işlerine ve buna bağlı olarak yemeğe ve

alışverişe ayırırken, erkekler yoğun olarak çalışıyor ve ev işi neredeyse hiç yapmıyor. Ayrıca kadınlar, önemli bir kısmının ev kadını olmasının da etkisiyle, okul arkadaşları veya iş arkadaşları gibi farklı gruplarla erkekler kadar sosyalleşmiyor. Daha az spor yapıyor, kültürel etkinliklere çok daha az katılıyorlar.

Kadınlar daha dindarlar, daha sık ibadet ediyorlar ve daha muhafazakâr değerlere sahipler. Gıda alışverişi hayatlarında daha önemli yer tutsa da genel olarak tüketim alışkanlıkları, sosyal medya üyeliği, geleneksel medyaya ilgi açısından erkeklerin gerisindedir.

Kadınlar daha özgürlükçü

Bütün bu farklara rağmen benzer demografik özelliklere sahip olan kadın ve erkekleri karşılaştırdığımızda kadınların bireysel özgürlükler bağlamında erkekler göre daha özgürlükçü olduğu ortaya çıkıyor. Kırsalda yaşayan kadınlar kırsaldaki erkekler, orta yaş kadınlar orta yaş erkekler, bekâr kadınlar⁴¹⁷ bekâr erkekler kıyasla kadının rolü, farklı kimliklere açık olmak gibi konularda daha özgürlükçüler. Bu fark üniversite mezunlarında çok daha belirgin ve üniversite mezunu kadınlar en özgürlükçü olan küme olarak ortaya çıkıyor.

KONDA tarafından 2008 ve 2018 yılında yapılan Hayat Tarzları Araştırması’nın bulgularının karşılaştırılması toplumsal cinsiyet açısından Türkiye toplumundaki değişimler ve değişmeyenler hakkında bize bazı bilgiler sunuyor:

- 1-2 kişilik hane sayısı yüzde 15’den yüzde 20 düzeyine çıkarken geniş aile oranı azalıyor. Bu azalma Türkiye’de aile yapısında önemli değişikliklerin bir göstergesi olarak yorumlanabilir.
- 10 yıl içinde kadınların yüzde 44’ünün sosyal medya kullanır hale gelmesi dönüşümün hızı konusunda ipucu veriyor. Kadınlar daha fazla çalışmaya başlarken, erkekler daha fazla ev işiyle uğraşmaya başlamış. Gençler daha geç evleniyor. Cinsel yönelimlere karşı anlayış az da olsa artmış.

KONDA’nın saptamasına göre erkeklik ve kadınlık rollerini, algılarını değiştiren en önemli faktör çalışıp çalışmamak. Bu değişim cinslerin kamusal hayata dahil olup olmamalarını belirliyor. Ayrıca metropolleşme, sosyal medyanın yaygınlaşması gibi dinamikler de çalışmasalar bile kadınların kamusal hayata gittikçe daha fazla dahil olmalarını kolaylaştırıyor.

Erkek egemen toplum nasıl tanımlanabilir?

Erkeklerin cinsler arası eşitliğin gerçekleşmesini hangi koşullarda isteyecekleri ve bu amaca yönelik çabalara ne ölçüde aktif destek vereceklerini saptamaya çalışıyoruz. Bu soruların yanıtlarını öngörebilmemiz için cinsler arası eşitsizlikleri yaratan, sürdüren ve değişmesine karşı direnen faktörleri gözden geçirmemiz gerekir. Bunun için de erkek egemen toplum dediğimiz yapının kurucu ilişkileri ve yapılarına bakmamız gerekir.

Erkek egemen toplumun temel özelliklerini şöyle özetleyebiliriz:

417 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/919>

- Erkek egemen toplumların temeli eril değerlerin üstünlüğüdür: Güçlü, akıllı, duygularını kontrol edebilen, yönetme ve çıkarlarına göre karar verme becerisi olan, risk alabilen, fiziki acılara dayanıklı, bilimsel çalışma yapmaya yatkın, savaşçı ve koruyucu bir insan olmak üstün değerlere sahip olmak anlamındadır. Bu değerlere de kadınların değil erkeklerin sahip olması beklenir.
- Erkek egemen modern toplumlar kapitalist bir ekonominin piyasa ilişkileri içinde işçi veya patron olarak erkek emeğine, sermayesine ve yönetimine dayanır.
- Modern ulus devletlerin temel kurumu olan vatandaş orduları modeli her erkek yurttaşı zorunlu olarak asker yaparak, bir kışla eğitiminden geçirerek “koruyucu asker-kahraman ya da şehit” ya da itaat edilecek komutan/devlet adam olarak merkezine oturtur.
- “Modern aile” erkeğin geçimini sağladığı ve yönettiği bir yapıdır, kadının karşılıksız ev içi emek sağlayıcı olarak erkeğe itaatine ve bağımlılığına dayanır.
- Yasalarla korunan erkek ayrıcalıkları (evlilikte üstünlük, boşandıktan sonra sadece nafaka ile sorumlu olma, soyadını karısına verme ayrıcalığı, velayeti babaya, çocuk bakımını anneye bırakma, vb.) hukuki durumun devamlılığına dayanır.
- Yasal açıdan artık aile reisi olmasa da erkeğin çocuğuna kimliğini ve soyadını veren yasalarla korunan nesep belirleme üstünlüğü temel alınır.
- Tek tanrılı dinlerin din adamı olarak (papazlar ya da imamlarca) erkekler tarafından yönetilmesi; dinlerin kadın doğurganlığının ve cinselliğinin erkeklerce denetimine yönelik kurum ve pratikleri desteklemeleri beklenir.
- Egemen heteroseksist (sadece iki karşıt dışlayıcı cins olduğuna inanmak) kültür homofobiktir, cinsel yönelimlerin ve dişil cinselliğin aşağılanarak dışlanmasına dayalı cinsel ahlak anlayışına dayanır.
- Erkeklerin cinsel özgürlüğünün dokunulmazlığı, erkek çokeşliliğinin cezasızlığı temeldir.
- Erkek saldırganlığının ve kadınların şiddet yoluyla itaate zorlanmasının erkek hormonları yüzünden olduğu iddia edilerek eril şiddet, “biyoloji gereği” ortaya çıkan bir kötülük olarak gösterilerek(testosteron ideolojisi) olağanlaştırılır.
- Para ile kadın bedenini/cinselliğini satın alma (kadın ticareti-fuhuş) bir “doğal durum” olarak görülür ve “fuhuşla mücadele”de kadın satın alan erkek suçlu tutulmaz.
- Egemen erkeklik değerlerine karşı ve mesafeli olan farklı erkekler sessizliğe ve dışlanmaya terk edilir.
- Erkek egemenliğiyle işbirliği yapan kadınlar ödüllendirilir ve sessiz kalarak eril otoriteyi sarsmayan erkekler gücün/iktidarın paylaşımından pay alır.
- Erkek egemen toplumda şiddet eril kültür içine gömülüdür ve bunun erkek egemenliğini besleyen ana damar olduğunu söyleyebiliriz. Erkek egemen toplumlarda eril şiddetin farklı bağlamlarda “toplumsal zorunluluk” olarak tanımlandığını ve erkeklerin kişisel tercihlerinin ve özelemlerinin peşinde koşarlarken, “kaçınılmaz” ve hatta “gerekli” olduğu düşünülen şiddet ve saldırganlık içeren davranışları içselleştirdiklerini görürüz. Birçok toplumda şiddet kullanan erkeklere bakıldığında görünürde ailesini geçindirmeye çalışan, karısının namusunu koruyan, çocukları kötü yola düşmesin diye onları eğitmeye ve disiplin vermeye çalışan bir baba görürüz. Dahası, erkek şiddeti ailesinin geçimini sağlamanın

bir erkeklik görevi olduğu bilinciyle para kazanmaya çalışan erkeğin giriştiği “mücadele”-yi kazanması için kaçınılmazdır; ya da devletini düşmanlara karşı korumak için savaşması, ölmeyi ve öldürmeyi göze alması istenen askerin “kahramanlığı”dır (Sancar, 2013, s. 219).

- Toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin faileri erkekler olduğu halde çözüm sağlayacak olanların kadınlar olarak kabul edilmesi bir çelişkidir. Sorunun nedeni olan erkeklerin çözüm süreçlerindeki görünmezliği erkek egemen iktidar ilişkilerinin önemli bir göstergesidir.

Erkek Egemen Topluluklar Değişiyor mu?

Bugün yaşadığımız toplumlarda erkek üstünlüğüne ve egemenliğine dayalı modernitenin, yani ulus devletin, zorunlu askerliğe dayalı erkek vatandaş orduları modelinin, erkek merkezli ailenin, erkek kas gücüne dayalı endüstriyel fabrika üretiminin değişmekte olduğunu görüyoruz. Öyleyse erkek üstünlüğünü oluşturan kurum ve pratiklerde meydana gelen değişim ve dönüşümlere kısaca bakalım:

- Erkeklerin aile reisi olarak sahip oldukları otorite aşınıyor, sürdürülemez hale geliyor. Ailede otorite kaybı yaşayan erkekler şiddet kullanarak konumlarını sürdürmeye ve kadınlara ve çocuklara boyun eğdirmeye çalışıyor. Ama bu durum daha büyük krizlere yol açıyor.
- Erkeklerin aile geçimini sağlayabilmeleri için gerekli tam gün ve güvenceli istihdam olanakları giderek azalıyor. Giderek artan sayıda aile çalışan ve ev içi sorumlulukları da eşit paylaşan karı kocadan oluşuyor.
- Diğer yandan erkeklerin geçim sorumluluğunu kadınlarla paylaşmalarının getireceği değişimler erkekleri korkutuyor; “erkeklik krizi” olarak tanımlanan dönüşümler meydana geliyor.
- Erkeklerin kadınlar karşısındaki cinsel üstünlükleri giderek olanaksız hale geliyor, çünkü kadınlar cinsellikle ilgili konularda giderek daha bilgili, deneyimli hale geliyor. Ucuz ve kolay doğum kontrol yöntemlerine ulaşım, tüp bebek, sperm bankası, vb. tıbbi gelişmeler kadınların kendi doğurganlıkları üzerindeki denetim olanaklarını artırıyor.
- Ulus devletlerin erkek vatandaşların zorunlu askerliğine dayalı ulusal ordular modeli giderek artan ölçüde kullanılamaz hale geliyor; profesyonel, paralı ordular bunun yerine geçiyor. Altsınıf erkekler dışındaki erkekler askerlik yapmıyor ve kışla eğitiminden geçmiyor. Erkeklerin kışlalarda kitlesel erkeklik eğitiminden geçmemesi klasik erkekliği ve militarizmi aşındırıyor. Ama öte yandan modern paralı/profesyonel ordular sınıfsal temeli farklı yeni militarizm türleri ile farklı erkekleri kuşatıyor.
- Erkekliğin sarsılmaz kalesi olan tek tanrılı dinler hukuk, siyaset ve üretim alanlarından geri çekildikçe eril ahlak anlayışı giderek artan ölçüde kadın bedeninin denetimi ve cinsel ahlak üzerine yoğunlaşıyor. Bu durum dindar kadınların itirazını artırıyor. Dindar kadınların cinsler arası eşitlik ve eşitlikçi dini yorumları önemli hale geliyor.
- Heteroseksüel erkekliğin meşruluğu aşınıyor; LGBTİ+ hareketi güçlenerek homofobi ve heteroseksizm eleştirisi görünür hale geliyor.
- Egemen babalık normu değişiyor. Para kazandığı için geçimi sağlayan ama çocuğuna

duygusal olarak uzak, mesafeli bir otorite figürü olarak baba modeli anlam yitiriyor. Çocuklarıyla duygusal ilişkiler ve birlikte yaşama/deneyimleme arzusu taşıyan yeni babalık modeli popülerleşiyor.

- Değişen istihdam koşulları değişen aile ve değişen erkeklik formları oluşturuyor. Neoliberal esnek istihdam modellerinin egemenliği erkekler için tam gün ve güvenceli istihdam olanaklarını sınırlandırdıkça erkek parasına ve erkek geçim sağlama sorumluluğuna dayalı istihdam kalıpları aşınıyor.
- Güvencesiz erkek emeği ve artan erkek işsizliği, artan kadın istihdamı ile dengelendiği ölçüde daha eşitlikçi toplumsal ilişki modelleri ortaya çıkıyor. Ama kadınların istihdamı aile geçimini dengeleyecek oranda artmıyorsa bu gerilim erkekleri şiddete ya da farklı (yasadışı, enformel, çift vardiyalı, vb.) para kazanma yollarına itiyor.
- Kadın hakları mücadelesi erkek ayrıcalıklarının yasaların gücüne bağlayan kuralları değiştiriyor; yasalar değişiyor ve daha eşitlikçi yasalar uygulamaya konuluyor. Örneğin aile içinde kadınlara ve erkeklere eşit haklar anayasal ve yasal garantilere kavuşuyor.
- Kızların erken yaşta veya zorla evlendirilmeleri ulusal kalkınmayı ve modern toplum olmayı engelleyen, ülkeyi dünya karşısında “geri” duruma düşüren bir kötülük olarak tanımlanmaya başlanıyor; çözümler aranıyor; eylem planları yapılıyor.
- Bütün bu gelişmeler karşısında korku ve tedirginlik duyan erkekler tepkisel davranışlara destek veriyor. Kadın haklarına karşı, kadın düşmanı siyasi çıkışlar kamuoyunda görünür hale geliyor.
- Artan erkek şiddeti, terk edilen, reddedilen, itaat edilmeyen erkeğin şiddeti, kadınların gücü arttıkça artıyor. Ama aynı oranda toplumun genel sorunu haline geliyor. Ancak hâlâ kadına yönelik şiddet/aile içi şiddet olarak adlandırılıyor. “Fail erkek” sorumlu konumda tanımlanmıyor.
- Erkek şiddetinin cezasız kaldığına dair kanaat güçleniyor ama diğer yandan erkek şiddetine karşı duyarlılık ve takip artıyor. Erkek şiddeti giderek daha az gizli kalabiliyor.
- “Sokakta adalet ve ahlak kurucu güç” olarak yeni eril şiddet tarzları geliyor. “Öfkeli erkek” sokakta suçluları cezalandırıyor. Linç girişimleri, nefret suçlarının artışı, yabancı düşmanlığı, “uygunsuz kadınları” cezalandırma sıklığı, taciz ve tecavüz suçlarındaki artış, vb. gözleniyor.

Türkiye’de Egemen Erkeklik Davranış ve Değerleri Ne Kadar Benimseniyor?

Erkeklikle ilgili yapılan araştırmalar erkeklerden beklenen ve erkeklerce benimsenen, doğru erkeklik davranış ve değerleri olarak kabul edilen değer ve davranışların neler olduğunu saptamaya çalışıyor. Bu konularda güvenilir verilere sahip az sayıdaki araştırma bize bu konuda yol gösteriyor.

Erkek olmak, öncelikle ailedeki kadınlar üzerindeki denetim gücü demek. Bunun en önemli göstergesi ise erkeklerin, kadınların yapacakları şeylere önceden izin verip vermeme erkini ellerinde tutmaya çalışmaları. Boratav, Fişek, Eslen Ziya’nın *Erkekliğin Türkiye Halleri* araştırmasına göre eşinin çalışmasına, ev yaşamı sekteye uğrar diye karşı çıkan erkeklerin oranı yüzde 27 (Tablo 81). Eşinin hastaneye, alışverişe, sinemaya, kendi ailesini ziyarete gitmek için bile izin

istememesi gerektiğini düşünen erkeklerin oranı en az yüzde 50 (Tablo 82 ve 83).

Tablo 81: “Eşiniz neden çalışamaz?” sorusuna verilen cevapların dağılımı

Sayı (n=1550)		Yüzde
Maddi sıkıntı çekmiyoruz	678	33,9
Evdeki sorumluluklarını sekteye uğratar	537	26,9
Çocuklar ihmal edilir	282	14,1
Yaşlılıktan dolayı	61	3,05
Kendi parasını kazanırsa evde huzursuzluk çekeriz	47	2,35
Kadının yeri evidir	33	1,65
Kültürümüz gereği	13	0,65
Zaten emekli	6	0,3
Hasta olduğu için	5	0,25
İş olmadığı için	1	0,05

(Not: Birden fazla yanıt verilebiliyor.)

Kaynak: Boratav, Bolak, H.,Okman, Fişek, G. ve Eslen, Ziya, H. (2017). Tablo 26

Tablo 82: Eşin gitmek için her zaman izin aldığı durumlar

Aktivite	N	Sayı	Geçerli yüzde
Başka köye/şehre giderken	1970	1.394	70,8
Hastaneye giderken	1971	989	50,2
Alışverişe/çarşıya giderken	1969	943	47,9
Sinemaya/tiyatroya giderken	1663	917	55,1
Kendi ailesini ziyarete giderken	1951	902	46,2
Sizin ailenizi ziyarete giderken	1966	743	37,8
Gündüz komşu/arkadaş ziyaretine giderken	1981	659	33,3

Kaynak: Boratav, Bolak, H.,Okman, Fişek, G. ve Eslen, Ziya, H. (2017). Tablo 30

Tablo 83: Eşin gitmek için izin aldığı durumlara verilen yanıt ortalamaları

	Hiç		Bazen		Her zaman		Toplam	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Gündüz komşu/arkadaş ziyaretine giderken	610	30,8	712	35,9	659	33,3	1.981	100,0
Sizin ailenizi ziyarete giderken	550	28,0	673	34,2	743	37,8	1.966	100,0
Alışverişe/çarşıya giderken	381	19,3	645	32,8	943	47,9	1.969	100,0
Sinemaya/tiyatroya giderken	360	21,6	386	23,2	917	55,1	1.663	100,0
Başka köye/şehre giderken	168	8,5	408	20,7	1394	70,8	1.970	100,0
Hastaneye giderken	427	21,7	555	28,2	989	50,2	1.971	100,0
Kendi ailesini ziyarete giderken	403	20,7	646	33,1	902	46,2	1.951	100,0

Kaynak: Boratav, Bolak, H., Okman, Fişek, G. ve Eslen, Ziya, H. (2017). Tablo 31. s. 330-331

Egemen erkeklik değerleriyle ilgili bir başka konu ise, erkeklerin ne yaptıklarında ya da neyi başardıklarında kendilerini erkek olarak hissettikleri ya da çevrelerince erkek olarak kabul edildikleri. Bu konuda askerliğini tamamlamış olmak, sünnet olmak ya da cinsel ilişki yaşamak gibi popüler erkeklik hallerinin benimsendiğini görüyoruz, ama erkeklerin yüzde 38’i de hiçbir şey yapmadan erkek olduğunu hissediyor (Tablo 84). Bu egemen erkeklik davranışlarının hangisinin daha öne çıktığı ise sosyoekonomik duruma göre (sınıfsal aidiyet) belirleniyor. Üstün sınıf erkekler cinselliği önemserken alt sınıf erkekler dini ritüellere katılmış olmayı daha çok önemsiyor (Tablo 85).

Tablo 84: Erkek olduğunuzu ilk ne zaman hissettiniz?

	Sayı	Geçerli yüzde
Sünnet olduğumda	412	20,60
Askerlikte	299	14,95
İlk cinsel tecrübemde	257	12,85
Babam beni takdir ettiğinde	25	1,25
İlk maaşımı aldığım da	46	2,30
İlk kez birini dövdüğümde	7	0,35
Annem söylerdi	8	0,40
Çocuğum olduğunda	51	2,55
İlk âşık olduğumda	54	2,70
Hep hissetmişimdir	769	38,45
Ergenlik çağında	45	2,25
Okulumu bitirince	2	0,10
Evlenince	7	0,35
Yurtdışına gittiğim de	1	0,05
Babam ölünce	1	0,05
Cevap yok	16	0,80
Toplam	2.000	100

Kaynak: Boratav, Bolak, H., Okman, Fişek, G. ve Eslen, Ziya, H. (2017) Tablo 47

Tablo 85: Erkek olmak açısından en önemli bulunan aktivitenin katılımcının (sosyoekonomik durum) SED'ine göre dağılımı

	Toplam	Alt		Orta		Üst	
		Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*
Cinsel ilişki yaşamış olmak	662	315	28,5	236	37,5	111	41,7
Camiye gitmiş olmak	518	385	34,8	107	17,0	26	9,8
Maç seyretmek	301	122	11,0	125	19,9	54	20,3
Araba kullanabilmek	150	60	5,4	60	9,5	30	11,3
Kahveye gitmek	78	57	5,2	14	2,2	7	2,6
Meyhaneye gitmek	77	56	5,1	18	2,9	3	1,1
Kavgaya etmek	32	22	2,0	7	1,1	3	1,1
Çapkınlık yapmak	31	9	0,8	17	2,7	5	1,9
Cevap yok	151	79	7,1	45	7,2	27	10,2

Not: * ile verilen yüzdeler, bu cevabı veren katılımcıların kendi SED grupları içindeki yüzdeleridir

Kaynak: Boratav, Bolak, H., Okman, Fişek, G. ve Eslen, Ziya, H. (2017). Tablo 49

Tablo 86: Erkeklikle ilgili ifadelere ne kadar katılıyorlar?

İfade	Katılmıyorum		Katılıyorum		Toplam
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
Öyle günler oluyor ki, erkek olarak taşıdığım sorumluluklar ağır geliyor	1.057	55,3	856	44,7	1,913
Para kazanmayınca, erkek olduğuma pişman oluyorum	1.295	67,7	618	32,3	1,913
Evle ilgili bazı meseleleri eşim bana sormadan halletsin istiyorum	934	49	972	51,0	1,906
Duygulandığımda uluorta ağlamaktan çekinmem	1.469	77,0	439	23,0	1,908
Kadınlar iş dünyasında erkeklerin yerini işgal etmeye başladı. Bu nedenle erkekler iş bulamayabiliyor.	1.046	55,1	854	44,9	1,900

Kaynak: Boratav, Bolak, H., Okman, Fişek, G. ve Eslen, Ziya, H. (2017). Tablo 53. s. 354

Dindar erkeklerin yarısından fazlası ilk cinsel ilişkilerini genelevde yaşamalarını günah olarak kabul etmiyor (yüzde 57,8). Dindar olmayan erkeklerin ilk cinsel ilişkilerinin genelevde ya da kendi kız arkadaşı ile olması da önemli oranda meşru (yüzde 34) bir gerçeklik. Yani dindar olup olmamak erkeklerin cinsellikle ilgili değer ve davranışlarını çok kökten değiştirmiyor (Tablo 87).

Tablo 87: Katılımcıların kendilerini ne kadar dindar gördükleri ile ilk cinsel deneyimi yaşadıkları kişi arasındaki ilişki

Kendinizi ne kadar dindar olarak görüyorsunuz?		İlk cinsel deneyiminizi kiminle yaşadınız?					Toplam
		Genelev/ Hayat kadını	Kız arkadaşım/ sevgilim	Eşim	Diğer	Cevap yok	
Çok dindar	Sayı	93	47	116	4	119	379
	%	24,5	12,4	30,6	1,1	31,4	100,0
Biraz dindar	Sayı	417	260	233	25	317	1252
	%	33,3	20,8	18,6	2,0	25,3	100,0
Pek dindar değil	Sayı	55	42	35	9	44	185
	%	29,7	22,7	18,9	4,9	23,8	100,0
Hiç dindar değil	Sayı	22	22	6	4	10	64
	%	34,4	34,4	9,4	6,2	15,6	100,0
Toplam	Sayı	587	371	390	42	490	1880
	%	31,2	19,7	20,7	2,2	26,1	100,0

Kaynak: Boratav, Bolak, H., Okman, Fişek, G. ve Eslen, Ziya, H. (2017). Tablo 51

UN Women tarafından SAM Araştırma şirketine yaptırılan Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklere İlişkin Erkek Algısı⁴¹⁸ araştırmasında araştırmaya katılan erkeklerin kendilerini erkek olarak hissetmeleri benzer biçimde tanımlanmış. Katılımcılar askerlik yapmak (yüzde 16), baba olmak (yüzde 14), sünnet olmak (yüzde 13), evlenmek (yüzde 12), iş hayatına atılmak (yüzde 12), sevgilinin olması (yüzde 10) ve kendi parasını kazanmak (yüzde 9) yanıtlarını vermiş (Tablo 88).

Tablo 88: Ne zaman erkek olduğunuzu hissettiniz?

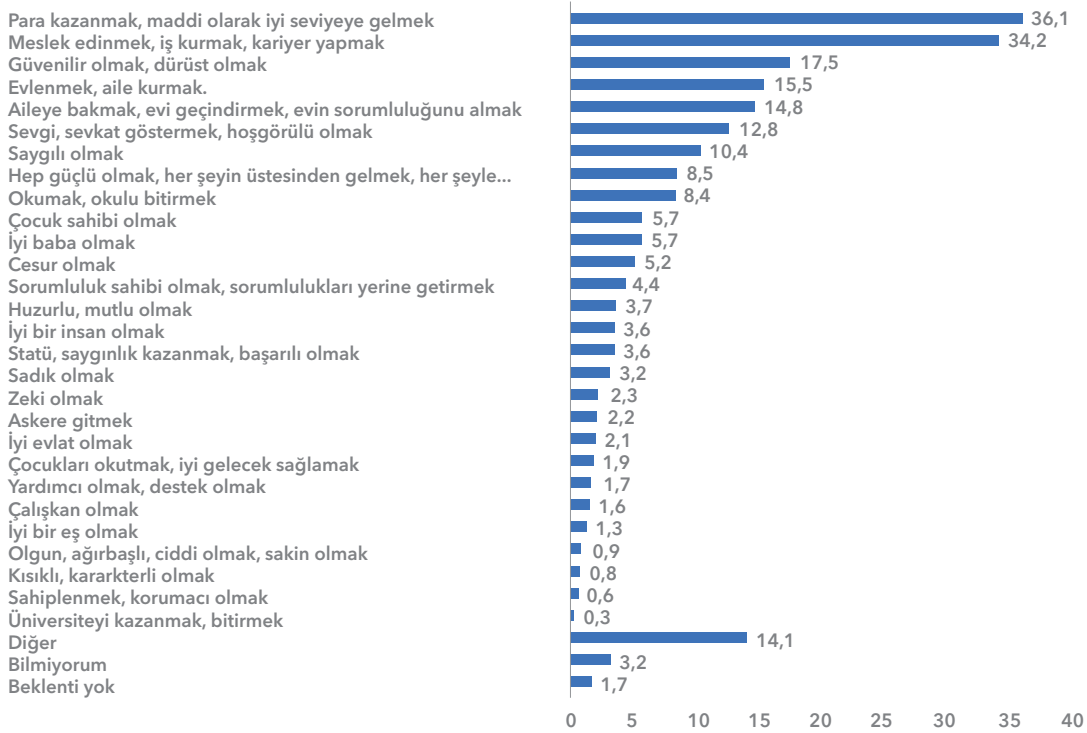

Kaynak: SAM. CEYZE Raporu. Grafik 60. s. 178

418 SAM, 2019, Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklere İlişkin Erkek Algısı, UNWomen tarafından SAM araştırma şirketi yaptırılan Araştırma Raporu (20 Kasım 2019), taslak metin, yakında basılacak.

Erkeklerden beklenen davranışların ne olduğu sorulduğunda, katılımcılar, insanların onlardan bir erkek olarak bekledikleri şeyler arasında para kazanmak ve meslek edinmeyi en başa koymuşlardır (sırasıyla yüzde 36 ve yüzde 34). Bunun yanı sıra güvenilir olmak (yüzde 17,5), evlenmek (yüzde 15,5) ve aileye bakmak (yüzde 15) insanların erkeklerden öncelikli beklenen davranışları olarak belirtilmiştir (Tablo 89).

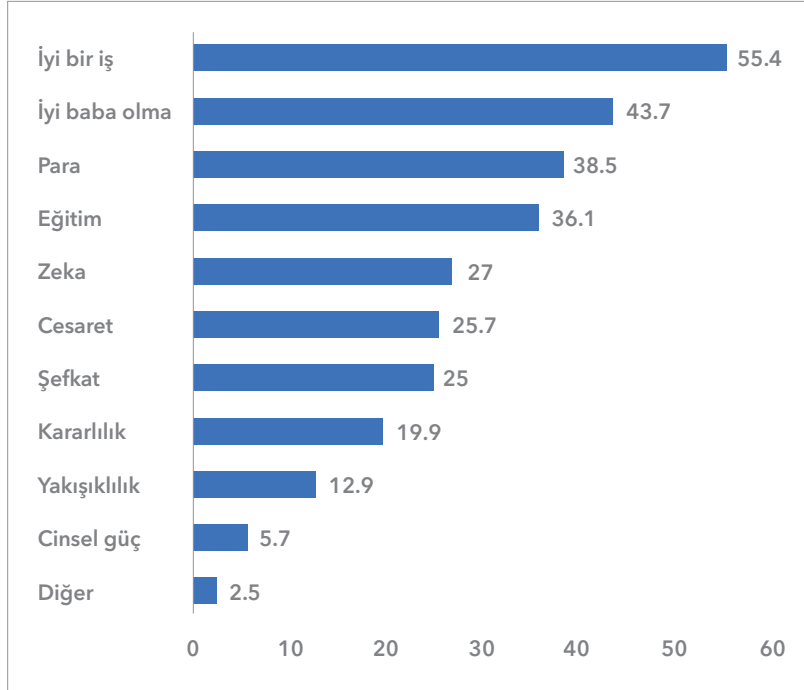
Tablo 89: Erkeklerden beklenenler

Kaynak: SAM. CEYZE Raporu. Grafik 61. s. 179

Toplumun ve yakın çevrenin erkeklerden beklentileri konusunda erkeklerin algıları önemli noktalara işaret etmektedir. Erkeğin iyi bir işinin olması en sık belirtilen özelliktir (yüzde 55). İyi bir baba olmak (yüzde 44), paralı olmak (yüzde 38,5) ve eğitilmiş olmak (yüzde 36) da sık belirtilen özelliklerdir (Tablo 90). Bu veri erkeklerin aile geçindirmek ve babalık sorumluluklarının onların hayatında önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

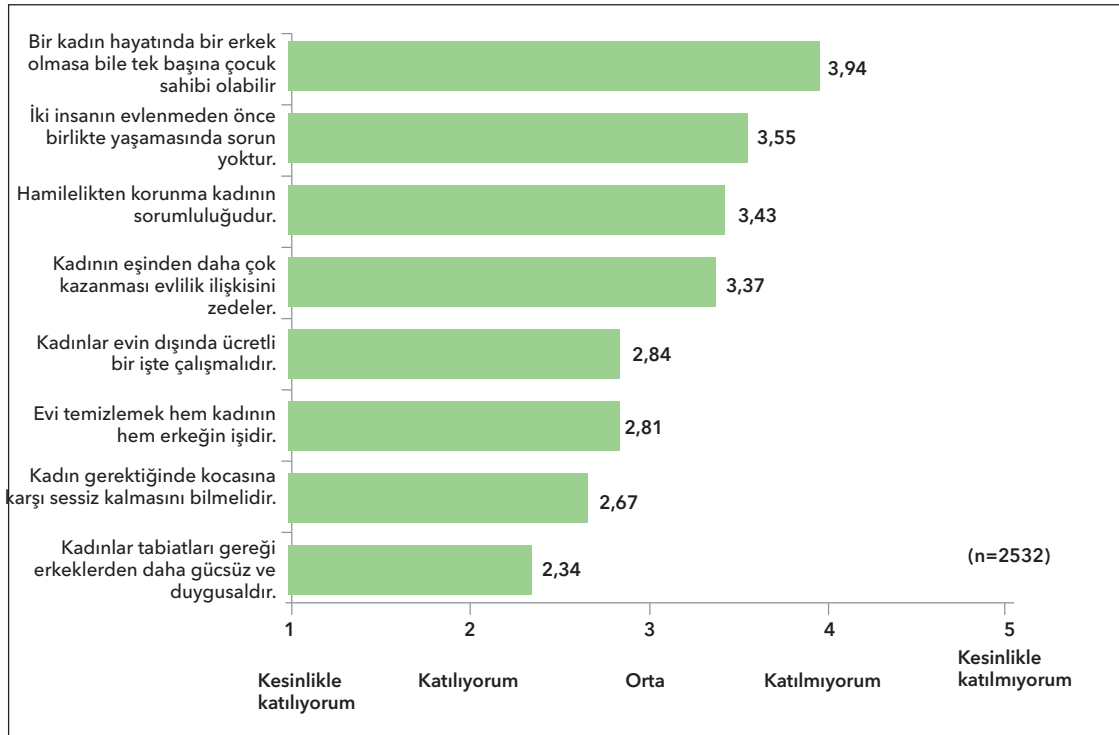
Tablo 90: Erkeğin en önemli özellikleri

Kaynak: SAM. CEYZE Raporu. Grafik 62. s. 180

Araştırmaya katılan kişilerin toplumsal cinsiyet eşitliği ve egemen erkeklik değerlerini ne ölçüde benimsediklerini anlamak için katılımcılara toplumsal cinsiyet ve erkeklik temalı bir dizi önerme okunmuş, bunlara ne ölçüde katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Görüşülen kişilerin en yüksek düzeyde katıldıkları iki önerme şöyledir: “Kadınlar tabiatları gereği erkeklerden daha güçsüz ve duygusaldır” ve “Kadın gerektiğinde kocasına karşı sessiz kalmayı bilmelidir.” Öte yandan, bir kadının tek başına çocuk sahibi olup onu büyütmesi en şiddetle karşı çıkılan önerme olmuştur (ort: 4 üzerinden 3,94). İki insanın evlenmeden birlikte yaşaması da benzer biçimde katılımcıların çoğunluğu tarafından kabul görmemektedir (Tablo 91). Bu veriler toplumsal cinsiyet konusunda ne ölçüde asimetric değerlerin yaygın olarak benimsendiğini bize göstermektedir.

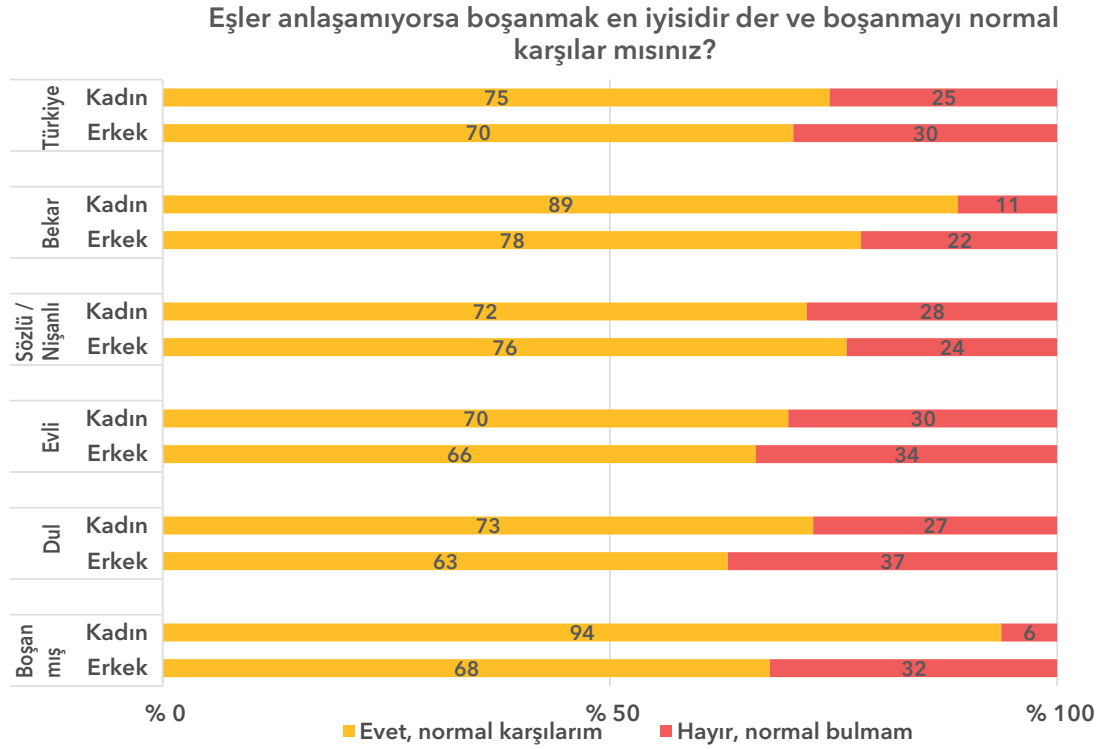
Tablo 91: Toplumsal cinsiyet/erkeklik algıları

Kaynak: SAM. CEYZE Raporu. Grafik 64. s. 181

KONDA'nın nafaka araştırmasında ilginç bir veri olarak, erkeklerin önemli bir kesiminin kadınlara oranla boşanmaya daha fazla karşı oldukları görülüyor. Özellikle boşanmış kadınların boşanmayı yüzde 94 oranında normal görmesi ama boşanmış erkeklerin ancak yüzde 68 oranında boşanmayı normal görmesi erkeklerin evli kalma konusundaki tercihlerini gösteriyor (Tablo 92).

Tablo 92: Erkeklerin ve kadınların boşanma konusundaki görüşleri

Kaynak: KONDA. (Mart 2020). Yoksulluk Nafakası Dosyası. <https://konda.com.tr/tr/rapor/nafaka-dosyasi/> s. 15

KONDA’nın Toplumsal Cinsiyet Algıları 2018 araştırması “erkek adam ağlamaz” önermesine katılanların oranının 2015’den 2018’e doğru düştüğünü ve artık bu konudaki erkeklik algısının önemini yitirmekte olduğunu bize gösteriyor (Tablo 93).

Tablo 93: “Erkek adam ağlamaz” değerini benimseyenler 2015 ve 2018 (%)

2015 (%)	Erkek	Kadın	Ev kadını
Kesinlikle yanlış	33	37	31
Yanlış	36	39	41
Ne doğru ne yanlış	12	10	12
Doğru	13	10	11
Kesinlikle doğru	7	5	5

2018 (%)	Erkek	Kadın	Ev kadını
Kesinlikle yanlış	21	24	19
Yanlış	42	48	48
Ne doğru ne yanlış	13	12	12
Doğru	18	12	16
Kesinlikle doğru	7	4	5

Kaynak: KONDA. (2018). Toplumsal Cinsiyet Algıları. s. 40

2.5. LGBTİ+ Hakları ve Homofobi

Türkiye’de eşcinselliği ya da trans kimlikleri yasadışı kabul eden bir yasal düzenleme hiç varolmamıştır. Ancak özellikle kamu sektöründe çalışan LGBTİ+’ların genel ahlaka aykırılık iddiası ve Devlet Memurları Kanunu’nun 125. maddesinde “yüz kızartıcı ve utanç verici hareketlerde bulunmayı” yasaklayan maddesi ile mesleklerinden uzaklaştırıldığı ya da yıldırıldığı ve nefret suçlarına maruz aldığı belirlenmiştir.⁴¹⁹ Kaos GL Derneği ve Kadir Has Üniversitesi’nin birlikte yürüttüğü bir çalışmanın 2019 yılı raporu özellikle kamuda ve özelde çalışan LGBTİ+’lara karşı yapılan ayrımcılıkları göz önüne sermektedir. 1000 kişinin (228 kamu, 772 özel sektör) katıldığı çalışmada, katılımcıların ortalama yüzde 86’sı (kamu yüzde 90, özel sektör yüzde 82) ön lisans, lisans ya da lisansüstü eğitim derecesine sahiptir ve örneklemin her cinsel kimliği ve cinsel yönelimi kapsadığı görülmektedir. Çalışmada, kamudaki katılımcıların yüzde 4,4’ü ve özel sektördeki katılımcıların yüzde 17,4’ü cinsiyet kimliği ve cinsiyet yöneliminin açık olduğunu beyan etmiştir. Kamuda çalışan katılımcıların yüzde 67’si, özel sektörde çalışan katılımcıların sadece yüzde 5,2’si işyerinde ayrımcılığa ve nefret suçlarına maruz kaldığını bildirmiştir. Çalıştığı kamu kurumunda ayrımcılığı önlemeye yönelik düzenleme ve uygulamalar olduğunu söyleyen katılımcıların oranı yüzde 3,5; düzenlemelerin olduğunu ama uygulanmadığını söyleyenlerin oranı yüzde 12,3’tür. Özel sektörde ise uluslararası şirketlerde çalışanların yüzde 20’si, ulusal şirketlerde çalışanların yüzde 8’i ayrımcılığı önleyecek düzenleme ve uygulamaların olduğunu ifade

419 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1631>

etmiştir. Kamudaki katılımcıların sadece yüzde 11,84’ü, özel sektörde çalışanların yüzde 7,4’ü cinsel yönelime dayalı bir ayrımcılığa maruz kaldığını ifade ederken, kamuda çalışanların yüzde 61,41’i, özel sektörde çalışanların yüzde 42,3’ü cinsel kimliği ve cinsel yönelimi işyerinde bilinmediği/fark edilmediği için ayrımcılığa maruz kalmadığını söylemektedir.^{420 421}

Kaos GL’nin 2019 yılında LGBTİ+’lara karşı hak ihlallerini konu aldığı çalışmasına göre, “LGBTİ+ bireylere yönelik nefret cinayetlerine ilişkin bir yasal düzenleme veya koruma ve önleme politikası halen mevcut değildir.”⁴²² Nefret suçlarına, cinayetlere ve hak ihlallerine dair veriler ancak kişisel bildirim yolu ile elde edildiği için sağlıklı bir veri derlemesi de mümkün görünmemektedir. Ancak Kaos GL raporunda ihlal, saldırı ve ayrımcılık vakalarında yıllar içinde görülen artış dikkat çekicidir. Uluslararası Af Örgütü’nün LGBTİ+’lara karşı hak ihlalleri ve ayrımcılığı konu alan raporunda ise, Türkiye’nin cinsel yönelime dair ayrımcılık sözleşmelerini imzalamadığı, var olan yasal düzenlemeleri ayrımcılığa uğrayanlar lehine işletmediği ve ayrımcılığı körükleyecek ifadeleri ve yapısal mekanizmaları sistemli bir şekilde desteklediği sonucuna varılmıştır. Rapora göre, Türkiye’deki LGBTİ+’lar polis şiddetine ve keyfi cezalara maruz kalıyor, askerliğe alım ve askerlik hizmeti sırasında ayrımcılığa uğruyor ve nefret suçlarına maruz bırakılıyor; barınma, istihdam, sağlık, örgütlenme, gösteri düzenleme ve eğitim gibi temel insan haklarından sistemli ve yapısal bir şekilde mahrum bırakılıyor ve ayrımcılığa karşı kolluk ve yasama kurumları tarafından dikkate alınmıyor, korunmuyor ve ayrımcılığa maruz kalıyor.⁴²³ ILGA’nın LGBTİ+ hakları ve ayrımcılığı önlemede yasal ve yapısal düzenlemeleri dikkate alarak hazırladığı Rainbow Index (Gökkuşluğu Endeksi) sonuçlarına göre, Türkiye Avrupa ülkeleri arasında Azerbaycan’dan sonra yüzde 4 ile sondan ikinci sırada yer almaktadır. Aynı endekse göre 1. sırada yüzde 89 ile Malta yer almaktadır. ILGA ayrıca Türkiye’nin puanınının 2015’ten bu yana düşüşte olduğunu, bunun temel sebebinin örgütlenme ve gösteri haklarının kısıtlanması ve yasaklanması olduğunu vurgulamıştır.⁴²⁴

KONDA’nın 2012 yılında yaptığı Ayıp, Günah ve Suç Algı Tanımları araştırmasının sonuçlarına göre,⁴²⁵ Türkiye’de yaşayan insanların yüzde 32’si eşcinselliğe en ağır cezanın verilmesini isterken, yüzde 22’si eşcinsellerin hapis cezası almaları gerektiğini, yüzde 29’u toplum dışında tedavi görmeleri gerektiğini, yüzde 6,2’si para cezası verilmesi gerektiğini, yüzde 11,2’si ise eşcinselliğin suç olmaması gerektiğini düşünmektedir (Tablo 95). Metropollere gidildikçe eşcinselliğin cezalandırılmasını isteyenlerin oranı artmaktadır. Eşcinsel komşunun yaptığı yemeği yemeyeceğini söyleyenlerin oranı yüzde 28,6 (2017’de yüzde 21’e düştü), teşekkür ederek yiyeceğini söyleyenlerin yüzde 41,2’dir. (2017’de yüzde 51’e yükseldi). Zorunda kalsalar eşcinsel bir belediye başkanı seçeceklerini söyleyenlerin oranı yüzde 11,3’tür (2017’de yüzde 21’e yükseldi)⁴²⁶ (Tablo 96).

420 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1150>

421 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1147>

422 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1062>

423 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1631>

424 <https://www.ilga-europe.org/rainboweurope/2020>

425 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/918>

426 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/918>

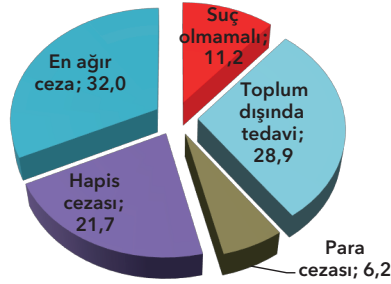
Tablo 94: Eşcinsellerle ilgili ayrımcı tutumların farklı ülkelerde benimsenme düzeyi (%)

	Brezilya	Şili	Hırvatistan	Hindistan	Meksika
Etrafımda eşcinsellerin olmasından rahatsız oluyorum	21	55	63	89	-
Çocuğum eşcinsel olsa çok utanırdım	43	44	63	92	-
Asla bir eşcinsel arkadaşım olamaz	-	46	31	-	29
Homofobiyi sorgulayan bir kampanyaya denk geldim	10	18	38	15	24

Kaynak: Promundo. (2016). “Evolving Men Initial Results from the International Men and Gender Equality Survey”

Tablo 95: Eşcinsellik suç olmalı mı? Cezası ne olsun?

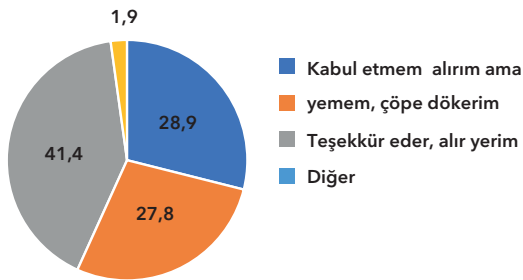
Eşcinsellik suç olmalı mı? Cezası ne olsun?

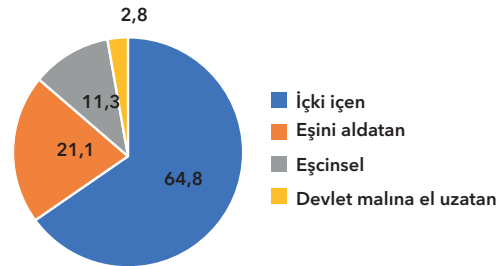
Kaynak: KONDA. (2012). Ayıp, Günah Suç Algı Tanımları

Tablo 96: Cinsel yönelimlerle ilgili ayrımcı kanaatler (%)

Eşcinsel komşunuz aşure getirirse ne yaparsınız?

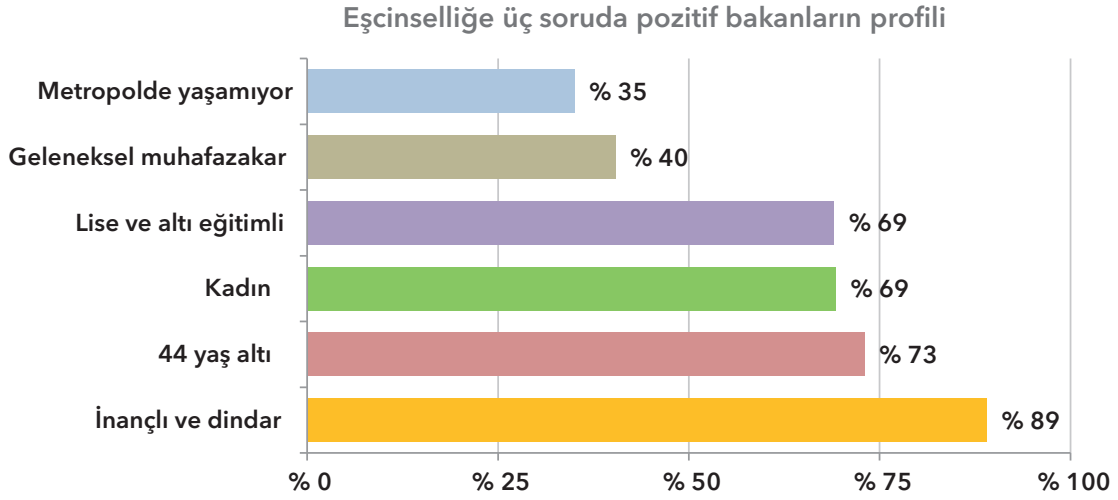
Zorunda kalsanız hangisini belediye başkanı seçersiniz?

Kaynak: KONDA. (2012). Ayıp, Günah, Suç Algı Tanımları

KONDA’nın yapmış olduğu 2012 tarihli araştırmada, eşcinselliğe tüm sorularda olumlu oy verenlerin demografik bilgileri ise oldukça ilginçtir. Tüm katılımcıların yüzde 2,3’ünü oluşturan ve eşcinsellikle sorunu olmayanlar kendilerini inançlı, dindar ve muhafazakâr olarak tanımlıyor; çoğunluğu kadın, genç, lise altı eğitim düzeyine sahip kişilerden oluşuyor (Tablo 97). Bu durumda, yaygın önyargının tersine Türkiye’de yaşayan muhafazakâr altsinifların eşcinsellikle büyük bir sorunlarının olmadığı söylenebilir. Kaos GL, Uluslararası Af Örgütü, ILGA ve KONDA’nın verileri göz önüne alındığında, LGBTİ+ hakları konusunda Türkiye’de yaşayan geleneksel altsinifların devletin yasal ve yapısal düzenlemelerinden daha ilerici ve eşitlikçi olduğu (ama yine de AB ortalamasının çok gerisinde olduğu) ortaya çıkmaktadır.

Tablo 97: Eşcinselliğe üç soruda pozitif bakanların profili

Kaynak: KONDA. (2012). Ayıp, Günah Suç Algı Tanımları

2.6. Türkiye’de Erkek Hakları Hareketi

Türkiye’de örgütlü ve düşünsel bir altyapısı olan bir erkek hakları hareketinden bahsedemsek de, son yıllarda sayıları giderek artan cinsiyetçi erkek gruplarına rastlamak mümkündür. Özellikle son 20 yılda görünürlüğü ve gücü artan kadın hareketi, kadın hareketinin yasal ve toplumsal kazanımları ve yükselen muhafazakârlık Türkiye’deki erkeklerin bir bölümünün kendini tehdit altında hissetmesine, iktidarlarını yitirmenin yarattığı hayal kırıklığını kadınlara yönelik öfke ve şiddete dönüştürmelerine ve ayrıcalıklarının yitirmenin getirdiği şaşkınlıkla kendilerini mağdur ilan etmelerine yol açmıştır. Dünyanın diğer ülkelerinde olduğu gibi, Türkiye’de de cinsiyetçi erkek hakları hareketleri daha çok babalık, nafaka ve kadın beyanına dayalı “mağduriyet” üzerinden sürdürülüyor olsa da, daha çok tepkisel, cılız ve amaçsız bir hareket görünümü çizmektedir. Bu oluşumların bir araya geldiği facebook gruplarındaki katılımcı profiline bakıldığında, daha çok sağ muhafazakâr erkeklerin oluşturduğu birliktelikler gibi görünüyorsa da, kendilerine *solmaskülinist* adını veren (ve şimdilerde esamesi okunmayan) solcu erkek gruplar ya da *Evrin Ağacı* gibi internet sitelerinde yer alan erkek haklarını savunan yazılara bakıldığında

cinsiyetçi erkeklik hareketinin Türkiye özelinde sadece sağ muhafazakârlıkla ilişkilendirilemeyeceği görülmektedir. Ancak her ne kadar dağınık ve cılız görünüyorsa da, Türkiye’de erkek haklarını savunan gruplar zamanı geldiğinde özellikle sağ medya tarafından gündeme getirilmekte ve kullanışlı bir politik araç olarak görülmektedir. Bu sebeple, Türkiye’de erkek haklarını savunan grupların dikkatle izlenmesi ve bu alanda çalışmalar yapılması gerektiği aşikârdır.

Türkiye’de profeminist ve eşitlikçi aktivist grupların sayıca ve etkice azlığının karşısında erkek haklarını savunduğunu ileri süren oluşumların sayıca çokluğu dikkat çekicidir. Ancak erkek haklarını savunduğunu söyleyen ve cinsiyetçi bakış açısını benimseyen birçok oluşum kısa süreli ve dönemsel faaliyet göstermektedir: Kağıt üzerinde yirmiye yakın dernek ve oluşum olduğu halde, bu oluşumların ancak birkaçı ciddiye alınır bir etkiye sahiptir ve toplantılar, faaliyetler ve kampanyalarla adını duyurabilmektedir. Daha çok muhafazakâr sağ grupların bir araya geldiği bu dernek ve oluşumlar arasında dikkat çeken birkaç tanesi şöyle sıralanabilir: Aile Akademisi,⁴²⁷ Türkiye Aile Meclisi, Boşanmış Mağdur Babalar Derneği, Aile Hakları, Aile Platformu,⁴²⁸ Çocuk Hakları Grubu, Babasız Bırakılan Çocuklar Derneği,⁴²⁹ Baba-Der,⁴³⁰ Boşanmış Ebeveynler ve Çocukları Derneği, Boşanmış İnsanlar Platformu, Boşanmanın Fer’i Sonuçları ve Çocuk Hakları Derneği, Çocuksuz Bırakılan Babalar ve Çocuk Hakları Derneği,⁴³¹ Dağılmış Aileler ve Çocukları Derneği, Mağdur Çocuklar ve Baba Hakları Derneği, Süresiz Nafaka Platformu ve Nafaka Mağdurları Hukuki Mücadele Grubu.

Bu grupların yanı sıra son yıllarda özellikle ABD’deki cinsiyetçi INCELL ya da Redpill ağlarını takip eden, internet forumlarında ve web sitelerinde aktif olarak faaliyet gösteren ve genç erkekler arasında oldukça yaygın bir etkiye sahip web siteleri de vardır.⁴³² Türkiye’de de bu kaynakların takip edildiğini görüyoruz.⁴³³

Ayrıca belirtmek gerekir ki Türkiye’de mevcut durumda hâlâ erkekleri koruyan birçok yasa, hukuki düzenleme ve uygulama vardır. Örneğin;

- Erken yaşta ve zorla evlenmeler hâlâ yaygın ve cezasız kalıyor,
- Boşanan, çocukların velayeti ve bakımını anneye bırakmış babaların ödemesi gereken nafakaları sınırlandırma, zorlaştırma ve kadınların bu konudaki taleplerini karşılıksız bırakma eğilimi var,
- Boşanmış erkeklerin babalık haklarının güçlendirilmesi talep ediliyor (çocuğa anne bakıyor, nafaka hakkı sınırlandırılıyor, babanın çocuğu görme hakkı genişletiliyor),

427 <http://aileakademisi.org/>

428 <http://turkiyeaileplatformu.com/>

429 <https://www.babac-der.org.tr/>

430 <http://babader.org/>

431 <http://www.cocukhaklari.org.tr/>

432 Bu web sitelerinin bilinenlerinden bazıları şunlardır: <http://erkekadam.org/>, <https://alfaloji.org/>, <https://www.reddit.com/r/turkincel/>, <http://www.feminizmnedir.com/> ve <https://kirmizihap.net/>

433 Türkiye’deki İncel grupları üzerine yapılan birkaç örnek çalışma için bkz. Elgün, A. “Erkek Evreninde Erkeklik Biçimlerinin Temsili: www.erkekadam.org Üzerine Nitel Bir Analiz”. Journal of Erciyes Communication.; Aslantürk, G. ve Turgut, H. “8284 Vakası: Ekşi Sözlük’te Cinsiyetçi Kamusalığın Yeniden Üretilmesi”. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İletişim Fakültesi.; Dondurucu, Z. B. “Yeni Medyada Cinsel Kimlik Temelli Nefret Söylemi: İnci Sözlük Örneği”. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi.

- 6284 Aileyi Koruma Yasası çerçevesinde şiddet uygulayan erkeklerin evden uzaklaştırılmasına dair hükümler gevşetilmeye çalışılıyor ve İstanbul Sözleşmesi’nin iptal edilmesi isteniyor.
- Heteronormativite (kadın-erkek ikili karşıtlığına dayalı cinsiyet rejimi) güçsüzleştiği iddiası ile LGBTİ+ haklarına karşı direnç gösteriliyor,
- Homofobi, cinsiyetçilik, yabancı düşmanlığı ve ırkçılık geniş erkek kitlelerinde taraftar buluyor.

2.7. Erkeklik Üzerine Akademik Araştırmaların Gelişimi

Eleştirel erkeklik çalışmalarına dair akademik çalışmaların tarihi 1930’lu yıllarda gerçekleştirilen travma çalışmalarına kadar uzanır, ancak özellikle 1970’li yıllardan başlayarak erkeklere ve erkekliklere odaklanan feminist çalışmalar giderek ivme kazanmıştır. Bugün erkeklik çalışmaları hem çalışma alanı çeşitliliği hem de nicelik açısından araştırmacılar için zengin bir kaynak sunmaktadır.

Eleştirel erkeklik çalışmaları dünya çapında birçok ulusal ve uluslararası örgüt, kadın örgütleri, üniversitelerde toplumsal cinsiyet ve kadın çalışmaları merkezlerinde yürütülmektedir. Sadece eleştirel erkeklik çalışmaları yürütmek üzere üniversitelerde ve enstitülerde kurulmuş olan merkezler vardır.⁴³⁴ Üniversitelerde yer alan merkezler dışında çalışma ağları ve sivil örgütler şeklinde çalışmalarını yürüten merkezler de mevcuttur.⁴³⁵ Eleştirel erkeklik çalışmaları alanında hazırlanan bilimsel çalışmaları yayınlayan akademik dergiler de giderek artmaktadır.⁴³⁶

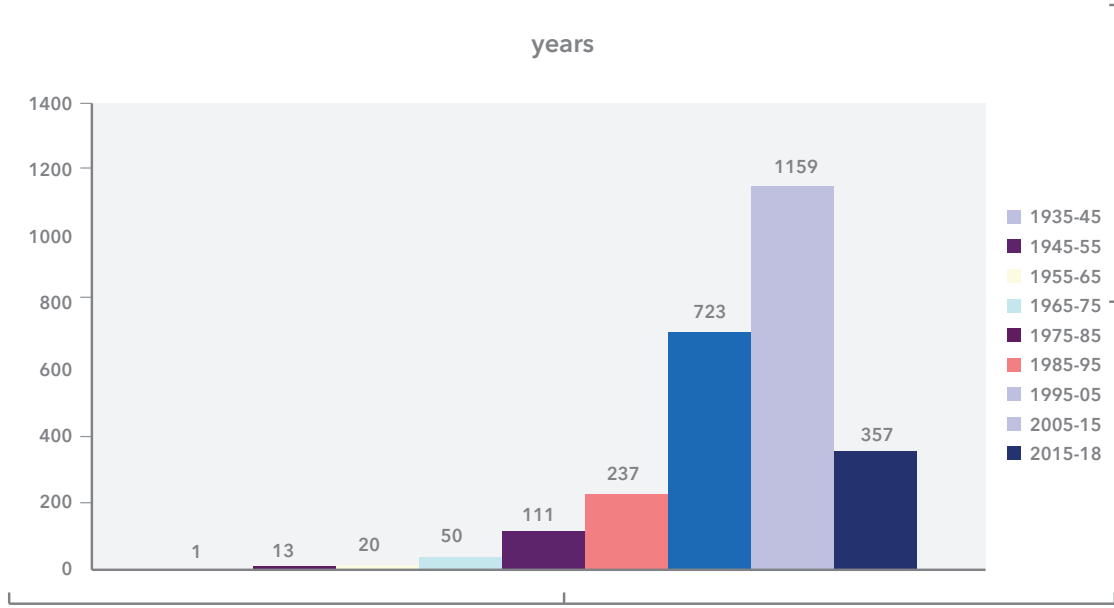
Proquest tabanında yapılan bir araştırmada, başlığında ataerki ve erkeklik kelimeleri yer alan, 1935-2018 yılları arasında üretilmiş ve İngilizce yazılmış lisansüstü tezlerin sayısı 2393’tür. Tablo 98’de görüldüğü üzere 1970’li yıllarda artışa geçen çalışma sayısı 2005-2015 yılları arasında en yüksek seviyesini görmüştür. 2015-2018 yılları arasındaki üç senelik çalışma sayıları göz önüne alındığında erkeklik çalışmaları alanında yapılan lisansüstü tezlerin sayısının aynı hızda artacağı düşünülebilir.

434 Söz konusu birimlerin önde gelen örnekleri için bkz: Bradford University (İngiltere), The University Of Manchester (İngiltere), Nottingham Trent University (İngiltere), Linköping University (İsveç), Örebro University (İsveç), Karlstad University (İsveç), The University Of Wollongong (Avustralya), Suny, The Center For The Study Of Men And Masculinities (ABD), The University Of Massachusetts At Amherst (ABD), Western Illinois University (ABD), Aalborg University (Danimarka), University Of South Africa (Güney Afrika), York University, Masculinities Network (M-Net) (Kanada).

435 Söz konusu örgütlerin önde gelen örnekleri için bkz: Political Masculinities Network Landau University (Almanya), Eleştirel Erkeklik İncelemeleri İnisiyatifi (Türkiye), Society for the Psychological Study of Men and Masculinities (APA Division 51) (ABD), National Organization for Men Against Sexism (ABD), The American Men’s Studies Association (ABD), Women and Men as Allies (ABD), Centar E8 (Sırbistan), The Center for Men and Masculinities Studies (Bangladeş), MenEngage, Promundo, White Ribbon, XY Online, The Mankind Project, EuroProFem, MascNet.

436 Örnek olarak bkz: American Journal of Men’s Health, Boyhood Studies: An Interdisciplinary Journal, The Journal of Black Masculinity, Journal of Men’s Health, Journal of Men’s Health And Gender, The Journal of Men’s Studies, Masculinities & Social Change, Masculinities: A Journal of Identity & Culture, Men And Masculinities, Norma: The International Journal for Masculinity Studies, Psychology of Men And Masculinity, Spectrum: A Journal on Black Men, Thymos: Journal of Boyhood Studies, Journal of Bodies, Sexualities, And Masculinities, World Journal of Men’s Health.

Tablo 98: Proquest veri tabanından derlediğimiz verilerle lisansüstü çalışmaların yıllara göre dağılımı (sadece İngilizce yayınlar dikkate alınmıştır)

Kaynak: Proquest veri tabanı <https://www.proquest.com/>

Proquest veritabanı üzerinden ulaşılan lisansüstü çalışmaların alanlara göre dağılımında en yüksek değere sahip 10 bilimsel çalışma alanı Tablo 99’da görülmektedir. Erkeklik çalışmalarının ilk örneklerinin verildiği psikoloji ve sosyoloji alanları listede daha gerilerde yer alırken, ilk sıralarda kadın çalışmaları ve toplumsal cinsiyet, edebiyat ve iletişim çalışmaları yer almaktadır. Hukuk, tıp, siyaset bilimi, sosyal hizmetler gibi bilimsel disiplinler görece daha az çalışmalarla listenin sonlarında yer almaktadır.

Tablo 99: Proquest veri tabanından derlediğimiz verilerle lisansüstü çalışmaların alanlara göre dağılımında en yüksek değere sahip 10 bilimsel çalışma alanı (sadece İngilizce yayınlar dikkate alınmıştır)

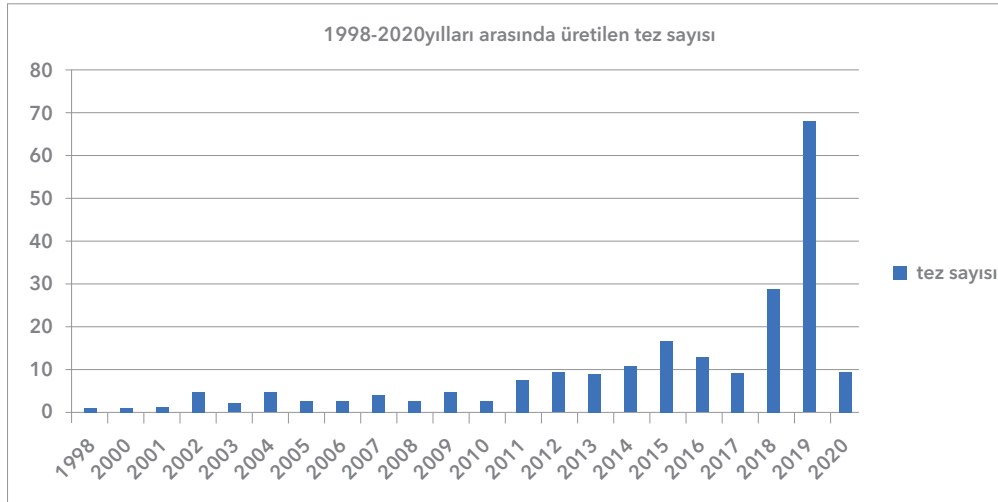
Çalışma Alanı	Lisansüstü Tez Sayısı
Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet	828
Edebiyat	544
Psikoloji	290
İletişim Çalışmaları	224
Tarih	216
Sosyoloji	176
Kültürel Antropoloji	141
Sosyal Yapı	98
Suç Bilimi (Kriminoloji)	55

Kaynak: Proquest veri tabanı <https://www.proquest.com/>

Türkiye’de erkeklikler üzerine araştırmalar son yıllarda ciddi bir artış göstermiştir. Türkiye’de eleştirel erkeklik çalışmalarının köşe taşları, Deniz Kandiyoti’nin “ataerkil pazarlık” kavramını Raewynn Connell’in hegemonik erkeklik tartışmasını derinleştirerek tartıştığı 1988 tarihli makalesi,⁴³⁷ Toplum ve Bilim dergisinin 2004 tarihli erkeklik temalı 101. sayısı ve Serpil Sançar’ın 2009 yılında basılan *Erkeklik İmkansız İktidar: Ailede, Piyasada, Sokakta Erkeklik* isimli kitabıdır. Son on yılda sayısı giderek artan lisansüstü çalışmalar, yurtiçi ve yurtdışındaki akademik dergilerde basılan sayısı yüzleri bulan makaleler sosyoloji, psikoloji ve siyaset bilimi gibi alanların yanı sıra edebiyat, sinema, popüler kültür, spor gibi alanlarda da erkekliğin tezahürlerini tartışmaktadır. Ancak bunca çalışmaya rağmen ulusal çapta nicel ve nitel verilerle yapılmış araştırma sayısı ne yazık ki hâlâ yetersizdir ve birçok alanda erkeklik çalışmalarının yaygınlaşması ve derinleşmesine ihtiyaç vardır.

Proquest veri tabanında gerçekleştirdiğimiz tarama çalışmasının bir benzerini YÖK lisansüstü tez veri tabanında gerçekleştirdik ve Tablo 100’deki verilere ulaştık. 1998-2020 yılları arasında, tezin başlığında erkek, erkeklik ve ataerki kelimelerinin yer aldığı ve özet metnin incelenmesi sonucu erkeklik çalışmalarına dahil edilebileceği düşünülen yüksek lisans ve doktora tezleri ele alındı. Haziran ayı itibarı ile 1998-2000 yılları arasında eleştirel erkeklik perspektifini odağına alan toplam 223 lisansüstü tez çalışması gerçekleştirilmişti, bu çalışmaların 188 tanesi yüksek lisans tezi, 45 tanesi doktora teziydi. Tezlerin yıllara göre dağılımı Tablo 100’de verilmiştir. Bu tabloya göre, erkeklik çalışmaları alanındaki tez sayısı 2010 yılından itibaren gözle görülür şekilde artmış, 2019 yılında 68 tez çalışması ile zirveye çıkmıştır.

Tablo 100: YÖK veri tabanına göre 1998-2020 yılları arasında erkeklik araştırmalarının artan sayısı

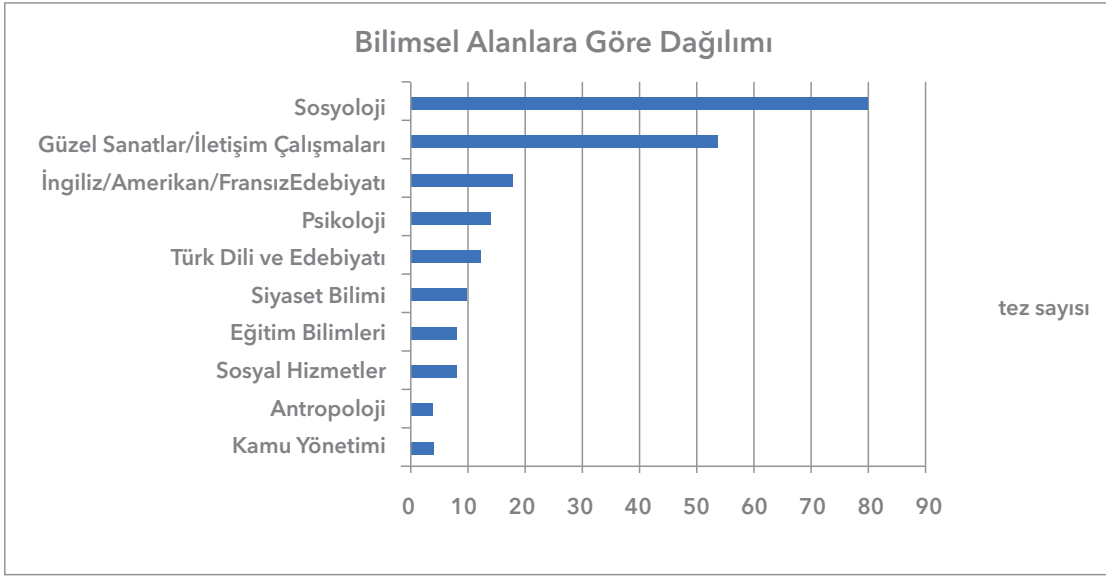

Kaynak: YÖK veri tabanı <https://www.yok.gov.tr/>

437 Kandiyoti, D. (1988). "Bargaining with patriarchy". İçinde Gender and Society, vol. 2, no. 3, special issue to honor Jessie Bernard

Yapılan tez çalışmalarının bilimsel alanlara göre dağılımında en çok çalışma yapılan 10 alana bakıldığında, yurtdışındaki alanlardan çok farklı bir dizilim ortaya çıkmaktadır. Tablo 101’e göre, Türkiye’de erkeklik çalışmaları büyük ölçüde sosyologlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Reklamcılık, televizyon ve sinemada erkeklik çalışmalarını Batı edebiyatları çalışmaları izlemektedir. Siyaset bilimi, eğitim bilimleri ve kamu yönetimi gibi alanlar listenin alt sıralarında yer alırken, hukuk alanında bir çalışma bulunmaktadır, tıp alanında ise hiç çalışma yoktur.

Tablo 101: YÖK veri tabanında yer alan erkeklik araştırmalarının konularına/alanlarına göre dağılımı

Kaynak: YÖK veri tabanı <https://www.yok.gov.tr/>

Tablo 102’de Türkiye’de lisans ve lisansüstü seviyede açılmış eleştirel erkeklik çalışmaları derslerine ilişkin oluşturduğumuz liste görülmektedir. Ders listesi Bilhan Gözcü ve Tebessüm Yılmaz’ın hazırlamış olduğu çalışma güncellenerek elde edilmiştir.⁴³⁸ Burada listelenen derslerin bir kısmı artık açılmamaktadır; bir kısmı ise düzensiz aralıklarla açılmaktadır. Burada listelenen derslerin dışında kadın çalışmaları anabilim dalları, sosyal bilimler enstitüsü ve fakültelere bağlı bölümlerin müfredatlarında yer alan eleştirel erkeklik çalışmaları dersleri uzman akademik personel eksikliği ya da diğer sebeplerden açılmamaktadır.

438 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1630>

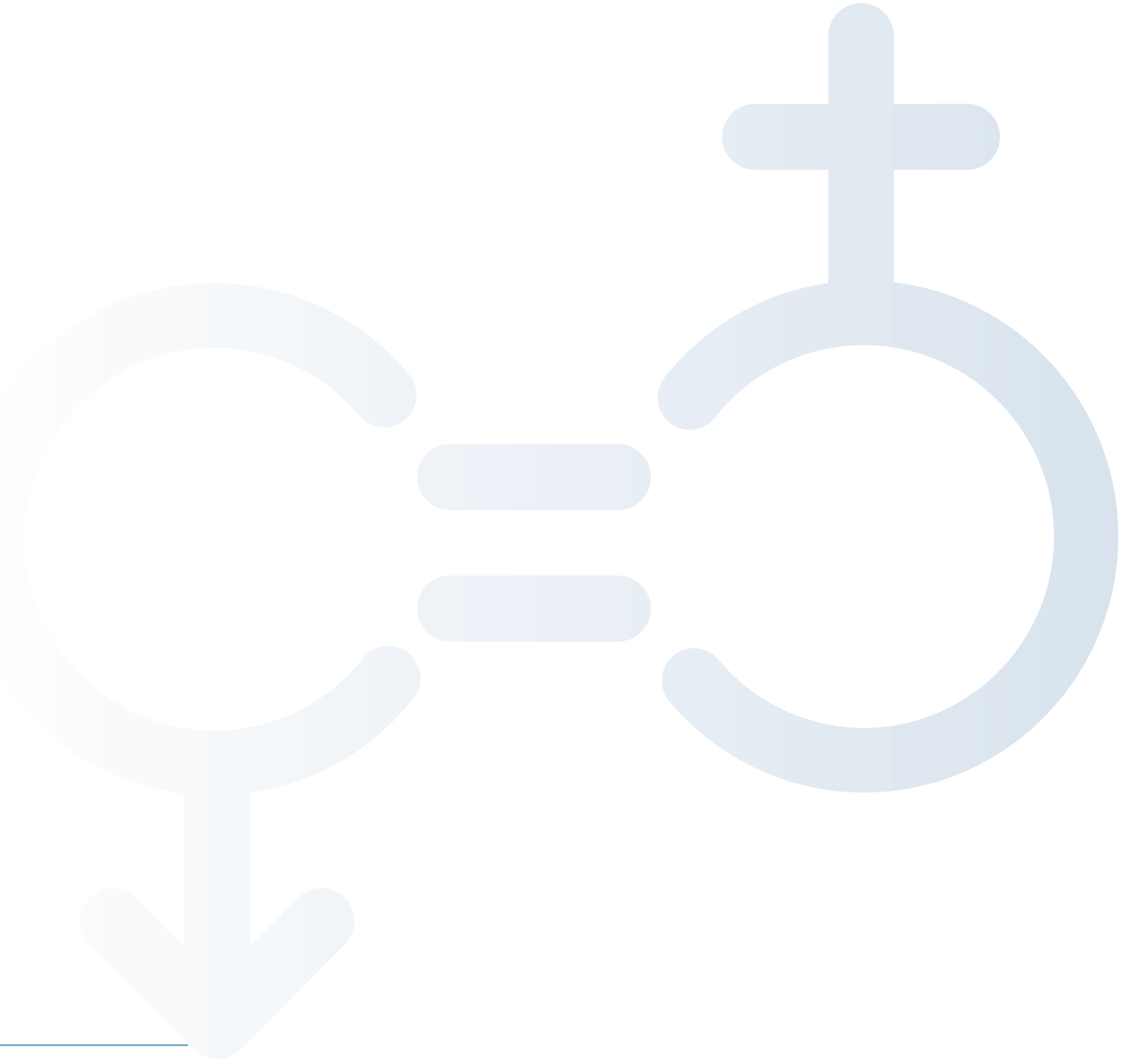
Tablo 102: Türkiye’de son yıllarda lisans ve lisans üstü düzeyde açılmış erkeklik çalışmaları dersleri

Dersin Adı	Öğretim Üyesi	Kurum	Seviye
Literature and Masculinities	Murat Göç	Pamukkale Üniversitesi İngiliz Dili ve Edeb.	Doktora
Erkeklik Bağlamında Toplumsal Cinsiyet ve Ayrımcılık	Esmâ Durugönül	Akdeniz Üniversitesi Sosyoloji	Doktora
Erkeklik Çalışmaları	Aslıhan Ogün Boyacıoğlu	Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji YL	Yüksek Lisans
Eleştirel Erkeklik Çalışmaları ve Medya	Aslıhan Doğan Topçu	Mersin Üniversitesi Kadın Çalışmaları ABD	Yüksek Lisans
Erkeklik Çalışmaları	Serpil Sancar	Ankara Üniversitesi Kadın Çalışmaları ABD	Yüksek Lisans
Sinema ve Erkeklik	Nejat Ulusay	Ankara Üniversitesi Radyo Televizyon Sinema YL	Yüksek Lisans
Erkekler ve Erkeklikler Sosyolojisinde Eleştirel Tartışmalar	Mehmet Bozok	Maltepe Üniversitesi Sosyoloji YL	Yüksek Lisans
Toplumsal Cinsiyet, Sinemada Babalık ve Erkeklik	Murat İri	İstanbul Üniversitesi Kadın Çalışmaları ABD	Yüksek Lisans
Toplumsal Cinsiyet, Değişen Erkeklik İmgesi ve Ataerkillik Okumaları	Gönül Demez	Akdeniz Üniversitesi Kadın Çalışmaları ABD	Yüksek Lisans
Erkeklik Çalışmaları	Aslı Elgün	Ege Üniversitesi İletişim Fak. YL	Yüksek Lisans
Cultures of Masculinity	Emek Çaylı Rahte	Hacettepe Üniversitesi Kültürel Çalışmalar YL	Yüksek Lisans
Women, Men, Gendered Identities and Love		Galatasaray Üniversitesi Turkey Studies	Yüksek Lisans
Gender Myths Cultural Theories on Men and Women		Sabancı University Humanities Faculty	Lisans
Modern Masculinities		Koc University Gender Studies Certificate Program	Lisans
Ataerkil Söylem	Özge Can	Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fak. Felsefe	Lisans
Felsefe ve Erkeklik	Özlem Duva Kaya	Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fak. Felsefe	Lisans
Erkeklik Çalışmaları	İlkay Özkuralpli	Arel Üniversitesi Edebiyat Fak. Sosyoloji	Lisans
Erkekler ve Erkeklikler Sosyolojisi	Mehmet Bozok	Maltepe Üniversitesi Edebiyat Fak. Sosyoloji	Lisans
Male Subjectivities in the Cinema of Turkey	Tolga Yalur	Boğaziçi Üniversitesi Edebiyat Fak. Sosyoloji	Lisans
Men, Masculinities, Sexualities	Cenk Özbay	Boğaziçi Üniversitesi Edebiyat Fak. Sosyoloji	Lisans

Tüm bu verilerin ışığında akademide erkeklik çalışmaları ile ilgili şu tespitlerde bulunmak mümkündür:

- Her ne kadar son yıllarda erkeklik çalışmalarında nicel bir artış gözleniyor olsa da, çalışmalar birkaç bilimsel disipline sıkışmış görünmektedir ve birçoğu konu ve içerik olarak birbirinin tekrarıdır. Bu tezlerde kuramsal çerçevenin oluşturulması, sahadaki verilerin toplanması ve yorumlanması aşamalarında ciddi sorunlar mevcuttur. Sosyoloji alanında yapılan çalışmalar her ne kadar sayıca çok görünse de, çalışmaların yaklaşık dörtte biri edebiyat sosyolojisi alanında gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle sahadaki somut verilere dayalı, kuramsal çerçevesi güncel literatürü yansıtan ve akademik literatüre katkı yapabilecek çalışmalara ihtiyaç vardır.
- Tablo 102’de yer alan lisans ve lisansüstü derslerin önemli bir bölümü 2014-2016 yılları arasında açılmıştır. Son yıllarda akademide yaşanan nitelik sorunu doğrudan erkeklik çalışmaları alanına da yansımıştır. Özellikle kadın çalışmaları anabilim dallarında ders veren nitelikli akademik personelin bir kısmı KHK’larla görevden uzaklaştırılmış, bir kısmı emekli olmuş, bir kısmı ise kendi istekleriyle ders vermekten vazgeçmişlerdir. Açılan dersler belli başlı birkaç merkez üniversitede yoğunlaşmıştır. Taşra üniversitelerinde süregelen akademik muhafazakârlık yeni çalışma alanlarının açılmasının ve desteklenmesinin önünde önemli bir engeldir.
- Lisansüstü öğrencilerinin nitelikleri ve tercihleri de büyük ölçüde belirleyicidir. Lisansüstü tez sahibi araştırmacıların isimlerine bakarak yaptığımız bir cinsiyet karşılaştırmasında, erkeklik konusunda çalışan kadın araştırmacıların sayısının erkek araştırmacı sayısından beş kat daha fazla olduğunu gördük. Erkeklik çalışmaları alanında lisansüstü çalışma yapan araştırmacıların yüzde 80’inin yüksek lisanslarını bu alanda yaptığı, doktora seviyesinde ise aynı alanda araştırmalarına devam etmediği görülüyor. Bu tercihin birkaç sebebi vardır. İlk olarak, doktora seviyesinde danışmanlık yapacak ve lisansüstü öğrencileri yönlendirecek alanında uzman akademisyen sayısı çok azdır. Lisansüstü araştırmacılar, doktora seviyesinde danışmanlarının yönlendirmesi ve kariyer kaygıları ile daha yerleşik disiplinlerde kalmayı ve sonraki yıllarda sorun yaşamayacakları alanlarda çalışmayı tercih etmektedir. Bir başka sebep ise, Türkçeye çevrilmiş kitap ve makale sayısının azlığıdır. Erkeklik çalışmaları alanının başucu kitabı sayılabilecek Raewyn Connell’in Erkeklikler kitabının ancak 2019 yılında çevrildiği düşünülürse bu alanda çeviri çalışmalarına ne kadar büyük bir ihtiyaç olduğu daha iyi anlaşılacaktır.
- Ancak özellikle toplumsal cinsiyet çalışmaları alanında, özel üniversiteler ve STK’ların da yukarıda saydığımız sorunlardan azade olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu sebeple, eleştirel erkeklik çalışmaları ve kuir çalışmaları gibi yeni ve statükoyu dönüştürmeyi amaçlayan disiplinlerin gelişimi için devlet kurumları ve üniversiteleri dışında sivil bir alan oluşturması kaçınılmaz görünmektedir. Kaos GL’nin yayınladığı akademik süreli yayın Kaos Q ve Eleştirel Erkeklik İncelemeleri İnisiyatifi’nin (EEİİ) yayınladığı Masculinities Journal gibi bağımsız, kendi kendini fonlayan ve kurumsal hiyerarşiyi reddeden çalışmaların örnek alınarak çoğaltılmasının önemli ve gerekli olduğunu düşünüyoruz. Bu bağlamda, EEİİ’nin *Masculinities Journal* dışında son yedi yılda düzenlediği bir düzine atölye⁴³⁹, üniversite ve üniversite dışında düzenlediği ya da katılımcısı olduğu paneller, iki saygın ve kapsamlı uluslararası sempozyum, inisiyatif üyelerinin konuk editörlüğünü yürüttüğü akademik dergiler gibi çalışmaların altını çizdiği ve özel üniversiteler, bağımsız akademik ağlar ve STK’lar tarafından kulak verilmesi gereken önemli bir ders vardır.

439 Bu atölyelerden sonuncusu, Özyeğin Üniversitesi ev sahipliğinde düzenlenmiş ve erkeklik çalışmaları alanında lisansüstü çalışmalar yapan genç araştırmacılar ile konunun uzmanlarını bir araya getirerek çalışmalarıyla geribildirim almalarını sağlamıştır.

VI. ÖNERİLER VE SONUÇ

Erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesine katılımlarını sağlamak, sadece kadınların meselesi olarak görülen sorunları daha geniş bir bakış açısı ile çözmeye ve mesuliyeti paylaşmaya yardımcı olabilir. Ama erkekleri toplumsal cinsiyet eşitliği için mücadele eder hale getirmek için önce bu dönüşümün yararlarını görmeleri ve bu dönüşümü nasıl sağlayabileceklerine dair somut öngörülerini olmalıdır.

Erkekler, erken çocukluk döneminden itibaren geleneksel erkeklik değerlerine uyma ve yeniden üretme konusunda ağır bir baskı altındalar ve geleneksel erkeklik rollerinin dışına çıkmak isteseler ve toplumsal cinsiyet eşitliğine katkıda bulunmak isteseler bile aile, sosyal çevre, eğitim sistemi, işyeri, medya ve devlet kurumları erkeklerin belirli roller ve sorumluluklar içine sıkışıp kalması yönünde düzenlemeler yapar ve bu düzenlemeleri dayatır. Aynı şekilde, erkekler tüm bu toplumsal ve kurumsal yapılar içinde olumlu ve eşitlikçi rol modeller bulmakta zorlanır ve verili roller ve modellerle yetinmek zorunda kalırlar.

Erkeklerin büyük bir bölümü, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin onlara sağladığı konfor alanından, ayrıcalıklardan ve iktidardan paylarını alır ve bu konforu ve ayrıcalıkları paylaşmak ve iktidarı kaybetmek istemez. Geleneksel toplumsal yapı içerisinde ekonomik, politik ya da toplumsal iktidardan uzak bırakılmış ve güçsüzleştirilmiş olsalar bile, birçok erkek toplumsal cinsiyet eşitliğini ataerkinin vaat ettiği iktidarla kendisini ilişkilendirebilmenin ve bu iktidarı ortaga olabilmeyen önünde bir engel olarak görür.⁴⁴⁰

Erkekler Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Neden Desteklesin?

“Kadınların ve LGBTİ+’ların erkeklerle eşit yasal ve toplumsal haklara sahip olması erkeklerin yaşam koşullarını olumsuz etkiler mi?” sorusuna yanıt vermek önemlidir. Kadınların ve LGBTİ+’ların eşit ve özgür olmasının erkekleri de özgürleştireceği, ekonomik, toplumsal ve ruhsal olarak erkeklerin üzerindeki baskıları azaltacağı gerçeği görünür kılınmalıdır. American Psychology Association-APA ve MenEngage çalışmaları gösteriyor ki, toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde kurulmuş ilişkiler içinde erkekler kendilerini daha mutlu ve tamamlanmış hissediyor. Partnerleri, çocukları, iş arkadaşları, sosyalleşme grupları içindeki diğer erkek, kadın ve LGBTİ+’larla eşit ilişkiler kuran erkekler fiziksel ve ruhsal açıdan daha sağlıklı, ekonomik ve toplumsal açıdan daha rahat koşullarda yaşıyor.

Erkeklerde davranış değişikliği yaratmak için olumlu rol modellerini öne çıkarmak gerekir. Erkekler genellikle en çok diğer erkekleri dinliyor, davranış değişikliğini diğer erkeklerle olan etkileşimleri belirliyor ve diğer erkeklerin de yaşamını etkileyecek kararları alabiliyor.⁴⁴¹ Bu sebeple olumlu rol modellerinin, kanaat önderlerinin, dini ya da politik liderlerin erkeklerin toplumsal cinsiyet algısının değişmesinde ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin önlenmesinde önemli bir rolü oluyor. Örneğin, Avustralya’nın New South Wales şehrinde il yönetimi, 21-29 yaş

440 EIGE. (2012). The Involvement of Men in Gender Equality Initiatives in the European Union <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/813s>. 46

441 APA. (2018). APA Guidelines for Psychological Practice with Men and Boys. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1585s>. 6

arası erkekleri hedefleyen, toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti önlemeye yönelik bir kampanya tanıtımında tanınmış erkek sporcuları kullanarak başarılı olmuştur. Brezilya’da düzenlenen Hora H kampanyasında ülkenin önde gelen rap şarkıcıları toplumsal cinsiyet eşitliği için rol modelleri olarak sunulmuşlardır.⁴⁴² İngiliz tenis oyuncusu Andy Murray, İngiliz oyuncu Benedict Cumberbatch, Amerikalı müzisyen Eddie Vedder, Amerikalı basketbol oyuncusu Stephen Curry, Amerika Birleşik Devletleri’nin eski başkanlarından Jimmy Carter ve Barack Obama toplumsal cinsiyet eşitliği kampanyalarına açık destek vermiş ve erkekleri bu kampanyalara katılmaya çağırmışlardır.⁴⁴³ HeforShe uluslararası ve ulusal kampanyalarını özellikle genç erkek ve kadınlar üzerinde etki yaratabilecek genç kanaat önderlerini, ünlü yazar, sporcu, oyuncu ve müzisyenlerle duyurarak genç kitlelere daha hızlı ve etkin bir şekilde ulaşmayı amaçlamaktadır.⁴⁴⁴

Dini önderler de erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına katılmasında etkili olabilir. Sri Lanka’da, MenCare kampanyası kapsamında 30 dini topluluk ve cemaat lideri, babaları nasıl ilgili, şiddet karşıtı ve eşitlikçi ebeveynler olmaya ikna edecekleri konusunda bir eğitime katılmışlardır. Bangladeş, Haiti, Nijerya ve Gana’da gerçekleştirilen SHOW projesi kapsamında Hristiyan rahipler ve Hindu din önderleri, kadın ve çocuk sağlığını koruma, cinsel sağlık ve üreme sağlığı ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularında eğitim almışlar ve bu eğitimleri cemaatlerindeki erkeklere aktarmışlardır.⁴⁴⁵

Erkeklerle iletişimde onların kazanımlarına odaklanmak anlamlıdır. Kadınlarla ve diğer erkeklerle çatışmalı ve şiddete dayalı bir ilişki yaşamaya alışmış erkeklerin yitirebilecekleri şeyler konusunda bilgilendirilmeleri gerekir. Erkeklerin ailede, işyerinde ve sosyalleşme gruplarında (özellikle diğer erkeklerden görmeye) ihtiyaç duydukları duygusal desteği ancak eşit ve özgür ilişkiler içinde geliştirebilecekleri vurgulanmalıdır. Başkaları ile eşit ve şiddetsiz ilişkiler kurmanın getirdiği tamamlanmışlık ve duygusal gelişim hissini önemi görünür kılınmalıdır. Erkekler diğer erkekler, kadınlar ve LGBTİ+’larla eşit ilişkiler kurduklarında daha mutlu, huzurlu ve güvenli bir hayat kurma şansını yakalayacaklarını anlamalıdır. İktidar, rekabet, tahakküm kurma ve boyun eğ(dir)me ekseninde gelişmiş geleneksel erkeklik değerlerinin yerine, daha eşitlikçi ve rekabetten arındırılmış ilişkilerin koyulması öncelikle erkekleri özgürleştirecektir.

Geleneksel erkeklik rolleri kolayca hastalık ve sakatlık getiriyor. Geleneksel erkeklik değerlerinin zorladığı yaşam tarzı ve beslenme alışkanlıkları, sigara, içki ve madde bağımlılığı, avlanma, hızlı araba kullanma, tehlikeli doğa sporları gibi sebeplerle erkeklerin yaşadığı sağlık sorunları, kazalar ve yaralanmaların sayısının azaltılması da erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğine katılması için bir motivasyon kaynağı olabiliyor. Erkeklerle yönelik hazırlanmış sağlık odaklı koruma ve eğitim programlarının sayısı giderek artıyor. Özellikle cinsel sağlık, cinsel yolla bulaşan hastalıklar, üreme sağlığı, çocuk sağlığı ve babalık konularını içeren çok sayıda program ve kampanya düzenleniyor. İzleme çalışmaları, bu program ve kampanyaların erkeklerde davranış değişikliği yaratıp yaratmadığı konusunda çelişkili sonuçlar veriyor olsa da, erkeklerde beden

442 UNDAW. (2008). Women 2000 and Beyond: The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality 30 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/820> s. 14

443 <https://www.globalcitizen.org/en/content/famous-men-gender-equality-2018/>

444 <https://www.heforshe.org/en>

445 Promundo ve MenCare. (2019). State of World Fathers. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1611> s. 51

algısı, şiddet, özellikle de cinsel şiddet, eşitlik algısı konusunda önceki kuşaklara göre önemli değişimler gözleniyor.

Geleneksel Erkekliğin Dönüşümü Kime Yarar?

Geleneksel erkeklik değerlerinin dönüşümü ve gücü elinde tutan erkeklerin sorgulanması, iktidarın dışladığı ve güçsüzleştirdiği diğer erkekler (altsınıftan erkekler, etnik ya da ırk kökeni farklı erkekler, anaakım kültürün marjinalleştirdiği erkekler, eşcinsel erkekler, trans erkekler, mülteci veya göçmen erkekler) tarafından desteklenebilir ve anaakım erkeklik kültürünün değişimi için bir fırsat olarak görülebilir.⁴⁴⁶

Bunun yanı sıra egemen erkeklik ve ataerkil sistemin önemli bir payandası ve yeniden üretim alanı olarak kapitalist üretim ilişkilerinin “karın tokluğuna çalışmaya” mahkum ettiği erkekler, mevcut erkek egemen piyasa ilişkilerinin dönüştürülerek daha eşitlikçi ve özgürleştirici üretim ilişkilerinin inşa edilmesi ve böylelikle geleneksel erkeklik değerlerinin erkeklere yüklediği sorumlulukların hafifletilmesinden⁴⁴⁷ çok yararlı çıkabilir.

Erkek şiddetinin azaltılması bazı erkeklerin ideolojik ve kültürel olarak zaten hedefi olabilir. Bazı erkekler politik görüşleri ya da kişisel ahlak anlayışları sebebi ile eşitlik, adalet ve azınlık hakları konusunda daha duyarlı olabiliyor. Bu erkeklertoplumsal cinsiyet eşitliğine dair sorunları daha geniş bir perspektifte bir adalet ve eşitlik projesini gerçekleştirmek için bir fırsat olarak görebilir. Bu tür erkekler fiziksel şiddetin, silahlı şiddetin ve cinsel şiddetin azaltılması için kolaylıkla seferber olabilir.

Erkek şiddetine sessiz ya da işbirlikçi erkeklerin bu tutumlarını değiştirmesi mümkündür.

Geleneksel erkeklik değerlerini, eril şiddeti, cinsel taciz ve saldırıları desteklemeyen ama açık olarak da karşısında durmayan erkekler, toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesine katılarak kendileriyle şiddet faili erkekler arasında bir çizgi çekebilir. Bu değişim olumlu sonuçlar yaratarak bir erkeğin duygusal desteklerini artırabilir. Kanada’da “The Family Violence Prevention Fund” tarafından 2007 yılında yapılan bir çalışmada, erkeklerin yüzde %57’sinin ev içi şiddeti ve cinsel saldırıyı önlemek için bir şey yapabileceklerine inandıkları, yüzde 73’ünün gençler arasında sağlıklı, saygı dolu ve şiddetsiz ilişkilerin kurulabileceğine inandıkları, yüzde 70’inin çocuklarla sağlıklı ve şiddetsiz ilişkiler kurma konusunda konuşmaya istekli oldukları kaydedilmiştir⁴⁴⁸

Erkeklerin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Savunmaları İçin Politika Önerileri

Aşağıdaki tabloda, Barker ve ekibinin yaptığı çalışmayı biraz daha genişleterek ve geliştirerek, erkeklerin ve oğlan çocuklarının toplumsal cinsiyet eşitliğine katılımını sağlamada olası politika geliştirme alanlarını ve seçeneklerini şöyle sıraladık.

446 EIGE. (2012). The Involvement of Men in Gender Equality Initiatives in the European Union <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/813> s. 39

447 age s.36

448 MenEngage. (2011). Engaging Men and Boys to Reduce and Prevent Gender-Based Violence <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1598> s. 9

Politika Geliştirme Alanı	Program ve politika seçenekleri
Eğitim Sektörü	<ul style="list-style-type: none">Eğitim müfredatının toplumsal cinsiyet basmakalıp yargılarından arındırılmasıOkul içi ve çevresinin fiziksel ve cinsel saldırıdan ve tacizden arındırılmasıOğlan çocuklarının ihtiyaçlarının ve karşılaşılabileceği zorlukların öngörülmesi, akran zorbalığının, cinsel yönelim ve cinsel kimlik farkındalığının ve ihtiyaçlarının doğru tesis edilmesi, oğlan çocuklarının toplumsal cinsiyet eşitliği bilincini kazanması
Kamu Güvenliği	<ul style="list-style-type: none">Daha fazla sayıda kadının emniyet güçleri ve silahlı kuvvetlerde görev almasının teşvik edilmesiEmniyet güçlerinin ve silahlı kuvvetlerin toplumsal cinsiyet politikaları ve insan hakları konusunda eğitilmesiEmniyet güçleri ve silahlı kuvvetlerin toplumsal cinsiyet temelli şiddetin önlenmesinde mevcut yasal düzenlemelere uymalarının sağlanması, aksi takdirde yasal sorumlu sayılmaları
Sağlık Sektörü	<ul style="list-style-type: none">Sağlık hizmeti verenlerin, kadın, erkek, ve LGBTİ+ bireylerin özel ihtiyaçlarına karşı duyarlı olacak ve karşılayacak şekilde eğitilmesiErkeklerin, bedensel ve ruhsal sağlık şikâyetleri söz konusu olduğunda sağlık yardımı alma konusunda teşvik edilmesi, özellikle koruyucu sağlık hizmetleri ve cinsel sağlık alanlarında erkeklere yönelik programlar hazırlanmasıErkeklerin alkol, uyuşturucu ve sigara alışkanlıklarını azaltmak, alkol ve uyuşturucu nedeniyle oluşan kazalara ve şiddet vakalarına karşı özel önlemler geliştirmek
İnsan Hakları	<ul style="list-style-type: none">Ayrımcı ve küçük düşürücü toplumsal cinsiyet temsillerinin medya yoluyla yayılmasını engellemek için gerekli düzenlemeleri yapmakEşcinsel çiftlerin kanun önünde eşit haklara sahip olması için gerekli yasal düzenlemeleri yapmak
Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı ve Haklar	<ul style="list-style-type: none">Cinsel yollarla bulaşan hastalıklar, özellikle de HIV testlerinin ve tedavi politikalarının toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde herkes için erişilebilir olmasını sağlamakUlusal üreme politikalarını kadınlar kadar erkeklerin de rol ve sorumluluklarını vurgulayacak şekilde düzenlemekÇocuk yaşta ve zorla evliliklerin önlenmesi için gerekli çalışmaları yapmak, erkeklerin bu çalışmalara destek vermesini sağlamakCinsel sağlık eğitimini eğitim müfredatının bir parçası haline getirmek
Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi ve Zararın Hafifletilmesinde Yerel Yönetimlerin Rolü ve Sorumlulukları	<ul style="list-style-type: none">Yerel yönetimler düzeyinde kadına yönelik şiddetin önlenmesi için gerekli yasal ve kurumsal düzenlemelerin yapılması, bu düzenlemelerde ve uygulamasında erkeklerin aktif görev almasının sağlanmasıYerel yönetimlerin kapasitelerinin geliştirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliği birimlerinin erkekler, kadınlar ve tüm cinsel kimlikler ve cinsel yönelimleri de kapsayacak şekilde genişletilmesiYerel yönetimlerin, medya ve tanıtım araçları aracılığıyla toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik farkındalığı artırması, erkeklere yönelik olarak şiddet, cinsel sağlık ve babalık eğitimlerini de kapsayacak şekilde eğitim programları düzenlemesi

Ekonomik Destek ve İşyerinde Toplumsal Cinsiyet	<ul style="list-style-type: none">■ Yoksullukla mücadele politikalarının özellikle göçmen ve bekâr babaları da içine alacak şekilde genişletilmesi■ İşverenlerin toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, toplumsal cinsiyet temelli şiddet ve ataerkil anlayış konularında farkındalığını yükseltmek, yasal düzenlemeler ve sorumluluklarıyla ilgili bilgilendirmek ve toplumsal cinsiyet eşitliğini bir kurumsal politika haline getirmek■ Kadınların ve LGBTİ+ bireylerin işgücüne ve karar mekanizmalarına katılımını artırarak işyerinde toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak, erkeklerin karşı karşıya kaldığı ekonomik ve toplumsal beklentileri ve baskıları azaltmak■ İşyerlerinde cinsel tacizi ve cinsel şiddeti önlemeyi bir kurumsal politika haline getirmek, bunun için komisyonlar kurmak
Babaların Ebeveniylik ve Bakım Sorumluluklarını Üstlenmesi	<ul style="list-style-type: none">■ Babaların doğum iznine ayrılması ve bakım sorumluluklarını üstlenmesi için yasal ve kurumsal düzenlemeleri yapmak■ Boşanma davalarında, babanın da ortak velayet ve sorumluluk sahibi olmasını yaygınlaştıracak yasal düzenleme ve uygulamaları teşvik etmek■ Doğum öncesi ve doğum sonrası bakımda kadınlara destek olması için erkeklerin eğitilmesi, teşvik edilmesi ve yönlendirilmesini sağlamak■ Çocukların okul içi ve okul dışı eğitimlerinde babaların aktif sorumluluk üstlenmesi için gerekli düzenlemeleri yapmak, olumlu uygulamaları tanıtarak yaygınlaştırmak

Erkeklerin Gönüllü Dönüşümünü Amaçlamak Hayati Önem Taşır

Erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına gönüllü katılımları programların başarısı açısından hayati önem taşır. Birleşik Krallık ve İrlanda’da yürütülen bir şiddet önleme programının sonuçları erkeklerin yüzde 65’inin ilk oturuma katılmadığını, yüzde 33’ünün ancak bir iki oturuma katıldığını ve programa katılması beklenen erkeklerin yalnızca yüzde 33’ünün programın ikinci aşamasına geçebildiğini göstermiştir.⁴⁴⁹ 2004 yılında Avrupa Konseyi tarafından düzenlenen bir uzmanlar toplantısında, erkek faillelere yönelik olarak düzenlenen değişim programlarının önleyici katkısı vurgulanmıştır, fakat erkeklerin gönüllü davranış değişikliğinin ancak düzenli katılım sağlanabilen, farklı eğitim yöntemlerinin kullanıldığı, uzun vadeli tasarlanmış programlar dahilinde; erkeklerin kendi davranışlarını ve sonuçlarını diğer erkeklerle paylaşabildiği bir ortamda mümkün olabileceğinin altı çizilmiştir.⁴⁵⁰ Bu doğrultuda hazırlanmış programlara katılan erkeklerin ve oğlan çocuklarının cinsiyet temelli şiddete karşı olumlu ve kalıcı bir değişim gösterdiği görülmüştür. Cinsel saldırı ve cinsel şiddete karşı okul çağındaki oğlan çocuklarına ve üniversite öğrencisi genç erkeklere yönelik düzenlenen bir eğitim sonrasında, eğitime katılanların cinsel saldırıya karşı algılarının ve farkındalıklarının değiştiği ve cinsel saldırı kurbanları ile daha güçlü bir empati duygusu geliştirdikleri kaydedilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri’nde yürütülen Safe Dates (Güvenli Buluşmalar) başlıklı programa katılanlar arasında psikolojik şiddet uygulamada yüzde 25, fiziksel ve cinsel şiddet uygulamada yüzde 60 azalma olduğu görülmüştür. Güney Afrika’da yürütülen Men as Partners başlıklı projede, atölye çalışmalarına katılan erkeklerle yapılan bir çalışmada, katılımcıların eşlerini dövmeyi ya da seks işçilerine tecavüz etmeyi daha az oranlarda kabul edilebilir görmeye başladıkları saptanmış. Amerika Birleşik Devletleri’nde yürütülen Mentors in Violence Prevention (Şiddetin Önlenmesinde Akıl Hocaları) başlıklı program kadına yönelik şiddetle hangi yöntemlerle mücadele edileceği konusunda

449 UNDAW (2008). Women 2000 and Beyond: The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality 30 https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/820_s11.

450 age s12

erkekleri eğitir ve şiddetin önlenmesi, şiddet sırasında ve sonrasında şiddet mağduruna destek verilmesi ve şiddetin tekrarlanmaması için gerekli tedbirlerin alınması konusunda olumlu örnekler sunarak destekler.⁴⁵¹

Bütün bu öneri ve deneyimler bize, erkekler toplumsal cinsiyet eşitliğini isteyip kendileri için anlamlı ve gerekli olduğuna inanmadan gerçek bir eşitlikten bahsetmenin mümkün olmadığını gösteriyor.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması İçin Kadınların Erkeklerden Beklentileri Nelerdir?

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin hayata geçirilmesi için erkeklerin yaygın ve güçlü destekler oluşturmaları gerektiğini kadınlar da giderek artan ölçüde kavramaktadır. Diğer yandan da açıktır ki bu alanda kadınların ve erkeklerin birlikte, yan yana çalışmaları pürüzsüz gerçekleşecek bir çaba olmayacaktır. Ama bir yandan da, bu raporda bir kısmını okuduğunuz üzere büyük adımlar atılmakta ve çok aşamalar katedilmektedir. Bu nedenle geleceğe iyimser bakarak çözümün parçası olmaya çalışmak gerekir.

Rapor çalışmasını, kadınların erkeklerden beklentilerine yönelik sevimli bir çalışmadan alıntılar yaparak bitirelim. York Üniversitesi’nde bir öğrenci tarafından hazırlanan ve çok sayıda uluslararası paylaşıma neden olan görüşlerden bir kısa özeti size sunalım. Bu sözler erkeklere yönelik öneriler içeriyor ve kadınlarla birlikte eşit bir dünyada yaşamak isteyen erkeklere şöyle sesleniyor:⁴⁵²

- *Ev işlerinin yüzde 50’sini (veya daha fazlasını) siz yapın. Ev işlerinin size düşen kısmını, her zaman, kendi iradenizle, üşengeçlik yapmadan, sizden istenmeden, bahane bulmadan yapmalısınız. Bilin ki bizim evcil alışkanlıklarımız ve karşılıklı ödenmeyen ev emeğine dair içselleştirilmiş fikirlerimiz büyük ölçüde cinsiyetçidir ve erkeklerin çıkarınadır; öyleyse buna karşı savaşmanın sizin için bir sorumluluk olduğunu kabul edin.*
- *Yakın ilişkilerinizde ve arkadaşlıklarınızda yüzde 50 (veya daha fazla) duygusal destek verin. Kadınların duygusal emek konusunda orantısızca sorumluluk sahibi olduğunu ve bunun onları sevdikleri şeylere ayıracak zaman ve enerjiden mahrum bıraktığını unutmayın.*
- *Kadınlara alan açın... Birçok kadın gezerken -özellikle de geceleri veya yalnızken- kendilerini güvensiz hisseder. Kadınların kamusal alanda maruz kaldığı cinsel saldırı ve tacizleri göz önünde bulundurduğunuzda bunun makul bir duygu olduğunu anlayacaksınız. Örneğin karanlık bir sokakta bir kadınla yolun aynı tarafındaysanız yolun karşısına geçin ki takip edildiğini düşünmesin. Toplu taşıma araçlarında, metroda ayakta dururken biraz mesafe koyun aranızda. Koltukta otururken bacaklarınızı ağa gibi yaymayın, yayılmayın, toparlanıp oturun.*

451 UNDAW. (2008). Women 2000 and Beyond: The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality 30 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/820> s. 12

452 Yazı York Üniversitesi doktora öğrencisi Pamele Clark tarafından yapılan bir çalışmadan alınmıştır. Metin için bkz. <http://esitlikadaletkadin.org/feminizm-yolunda-erkeklerin-atmasi-gereken-pratik-adimlar/> Metni alıntılaman için bkz. <https://parsomenfan-zin.com/2019/12/17/feminizm-yolunda-erkeklerin-atmasi-gereken-pratik-adimlar/>

- ...Ama bir erkek olarak cinsiyetçiliğe engel olabileceğiniz alanlara iyice yerleşin. Cinsiyetçi yorumlar, şakalar yapan erkeklere karşı çıkın. Bir kadını rahatsız olduğu bir erkeğe maruz kalırken görürseniz dostane bir şekilde ona o adamdan kurtulması için yardımcı olun.
- Kendinizi cinsel rıza hakkında eğitin ve cinsel ilişkilerinizde açık ve net bir rıza iletişimi kurduğunuzdan emin olun.
- İsim politikası konusunda ilerici olun.
- Parterinizle beraber evlilik gibi bir kuruma dahil olmayı düşündüyseniz, ikiniz de soyadlarınızı koruyun. Eğer aranızda ortak soyad kullanma yönünde bir tercih oluştuysa, sizin de [erkeğin] eşinizin soyadını alabileceğinizi unutmayın.
- Çocuğunuz varsa, ebeveynlik sorumluluklarını eşit olarak yüklenin. Çocuklarınız küçükken evde kalma ve bakımlarını üstlenme konusunda istekli olun. Bakım sorumluluklarının en az yüzde 50’sini üstlenin. Bu oranı, çocuklarınızla “oyun vakti” konusunda da koruyun.
- Toplumsal cinsiyet rejiminin yüklediği roller konusunda uyanık olun ve bu rollere karşı çıkın. Örneğin, eşli bir buluşmada kadınlar mutfak işi yapıp erkekler muhabbet ediyorsa dinamikleri değiştirin ve erkekleri de iş yapmaya yönlitin.
- Toplumsal cinsiyete bağlı dolaylı veya doğrudan güç eşitsizliği konusunda duyarlı olun. “Fit-rat” olarak kanıksanmış olan ve ırk, sınıf, toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim, yaş, vesaireye dayandırılan güç dengesizliklerinin farkında olun. Bunlardan faydalanarak ayrıcalıklı bir konuma geldiğinizde kendinizi eğitin ve daha adil paylaşımlara yönelin. Diyelim ki ev içi birlikteliğinizde eve daha çok gelir getiren sizsiniz, bunun cinsiyetçi ücret politikasından kaynaklandığının farkında olun, ev içi kaynaklarınızı ve ev işlerini eşit olarak bölüşün ki eşinizin ekonomik özerkliği artsın.
- Kadınlarla olan romantik ve cinsel ilişkilerinizde dürüstlüğün ve saygının hakim olmasını sağlayın.
- Online cinsiyetçilikle karşılaştığınızda vurdumduymaz olmayın. İnternet ortamında, bilhassa sosyal medya platformlarında cinsiyetçi şeyler söyleyen ya da paylaşımlara itiraz edin.
- Kadınları gözetlemeyin, süzmeyin, onlar hakkında yorum yapmayın (yani, çenenizi tutun, yorumunuzu kendinize saklayın).
- Bir kadını çekici bulabilecek olmanıza rağmen, fark etmek ile rahatsız etmek arasında bir çizgi vardır. Yorumlarınızı, bakışlarınızı fark eden kadının rahatsız olabileceğini unutmayın.
- Erkek arkadaşlarınıza karşı dürüst olun (“sürekli onaylayan ya da sessiz kalan kanki, kardo, kardeşim” olmayın).
- Bir erkek arkadaşınız cinsiyetçi şeyler yapıyorsa (sorumluluklarını üstlenmeyen sorumsuz bir babaysa, kadınları aşağılıyorsa, partneriyle ortak bütçelerini gizlice harcıyorsa, vs.) dürüst olun ve onu uyarın.

- Kendi cinsiyetçi fikir ve davranışlarınızın farkında olmak yetmez, onları değiştirmek için harekete geçin.
- Kadın arkadaşlarınız, dostlarınız olsun. Kadın arkadaşınız yoksa, neden hiç olmadığını düşünün ve arkadaş edinin. Bu ilişkilerin sahici ve anlamlı olmasına dikkat edin. Birbirimizi ne kadar düşünsürsek, ne kadar irtibatlı olursak, eşitlikçi bir toplum yaratma şansımız o kadar artar.
- Kadın akıl hocaları/liderler edinin.
- Kendinize bir akıl hocası/çalışacak bir sivil toplum kuruluşu arıyorsanız, bunun kadınlarca idare edilen bir yapı olmasını tercih edin. Kadının otorite olduğu bir konumda çalışmanın size öğreteceği şeyler olacaktır.
- Romantik bir ilişkide özel günler ve etkinlikler konusunda sorumlu olun. Çocuklarınızın doğum günlerini, yıldönümlerinizi, önemli etkinlikleri siz de hatırlayın. Kutlama yapmak, telefon görüşmelerini üstlenmek, bayram ziyaretlerini organize etmek gibi konularda bütün angaryayı partnerinize yüklemeyin. Onlar sizin de aileniz, dolayısıyla onları hatırlamak, arayıp sormak sizin de sorumluluğunuz.
- Kadınların giyimi konusunda ahlak zabıtalığı yapmayın.
- Kadınlar küçüklüklerinden itibaren belirli güzellik normlarının baskısı altında kalıyor. Onlara bu normlara uymadıklarını söylemeyin, buna dair davranışlarda bulunmayın, onları bu kriterlere uymaya zorlamayın.
- Kadınların kendi bedenlerinin nasıl görüneceğine ilişkin seçimlerine burnunuzu sokmayın. Sizi ilgilendirmez.
- Geceleyin ve güvensiz durumlarda yalnız yürümek zorunda kalacak kadın arkadaşlara eşlik etmeyi önerin.
- Başka erkeklerle diyaloglarınıza feminizmi de dahil edin.
- Babanız ev içi emeğin yüzde 50’sini karşılamıyorsa ona bunu yapması gerektiğini hatırlatın. Bir arkadaşınız kız arkadaşını aldatıyorsa veya hakkında ileri geri konuşuyorsa ona ilişkisinde uyması gereken saygı kurallarını hatırlatın. Sizden küçük erkeklerle, kardeşlerinizle, oğullarıyla bu konularda konuşun.
- Alkol veya uyuşturucu alınca kadınlara uygunsuz davranıyorsanız, alkol veya uyuşturucu almayın.
- Fiziksel ve duygusal anlamda kapladığınız alanın farkında olun, ihtiyacınızdan fazla alan kaplamayın. Konuşmalarda, sohbetlerde, ilişkilerinizde “hava sahanızı” ya da “karasularınızı” adil kullanın. Her şeyi en çok siz biliyormuş gibi davranmayın çünkü öyle değil. Her konuda “açıklama” yapmayın.
- Erkekliğinizin kazanılmamış bir ayrıcalık olduğunu ve sizin ondan vazgeçmeniz gerektiğini, kadınların bunun üstesinden gelmek için çaba sarf etmek zorunda olmadıklarını kabul edin.

VII.GÖSTERGELER

TCE VE ERKEKLİK ALANINDA HAK TEMELLİ İZLEME GÖSTERGELERİ

Konu	Gösterge	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
Askerlik	A.1. Vicdani retçi sayısı	Vicdani Ret Derneği	İdari kayıt veri inceleme/analiz	Yıllık
Babalık	B.1. Çocuklarının bakımını üstlenen babaların oranı -çocuklarla ilgilenme -beraber gezme -oyun oynama -kreş/okul sorunlarıyla ilgilenme -ders çalıştırma -kitap okuma -uyutma -yemek yedirme -yıkama -alt değiştirme	Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması	Anket	Yıllık
	B.2. Cinsiyete göre çocuklarını cezalandıran ebeveynlerin oranı -odaya kapatma -oyun oynamasına izin vermeme -harçlığını kesme -TV izlemesine izin vermeme -azarlama -bir süre konuşmama -bir süre istediklerini almama -arkadaşları ile görüştürmeme -dövme -tokat atma -interneti yasaklama -cep telefonunu yasaklama -diğer	AÇSHB Türkiye Aile Yapısı Araştırması	Hanehalkı Araştırması	Araştırma Periyodu

Konu	Gösterge	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
Babalık	B.3. Cinsiyete göre ev içi iş bölümüne katılanların oranı -yemek yapma -günlük yiyecek-içecek alışverişi -aylık faturaların ödenmesi -küçük bakım onarım tamir -evin badanası boyası -ütü -çamaşır (çamaşır makinesini kullanmak dâhil) -bulaşık (bulaşık makinesini kullanmak dâhil) -basit dikiş, düğme dikme -akşamları çay servisi -sofranin kurulup kaldırılması -evin günlük toplanması ve temizlenmesi -evin haftalık aylık temizliği	AÇSHB Türkiye Aile Yapısı Araştırması	Hanehalkı Araştırması	Araştırma Periyodu
	B.4. Erkek çocuk tercih oranı	Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA)	Hanehalkı Araştırması	Araştırma Periyodu
Erkeklik algısı	C. Cinsiyete göre erkeklerin üstünlüğünü onaylayanların dağılımı C.1. “Kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olması demokrasinin temel özelliklerinden birisidir.” C.2. “Genelde erkekler kadınlardan daha iyi siyasi lider oluyorlar.” C.3. “Üniversite eğitimi, kız çocuktan çok erkek çocuk için önemlidir.” C.4. “Ülkede, eğer insanlar iş bulamıyorsa, çalışmak kadınlardan çok erkeklerin hakkıdır.” C.5. “Genel olarak, erkekler kadınlardan daha iyi şirket yöneticisi oluyor.” C.6. “Erkeğin karısını dövmesi bazen gerekir.”	Dünya Değerler Araştırması	Hanehalkı Araştırması	Araştırma Periyodu

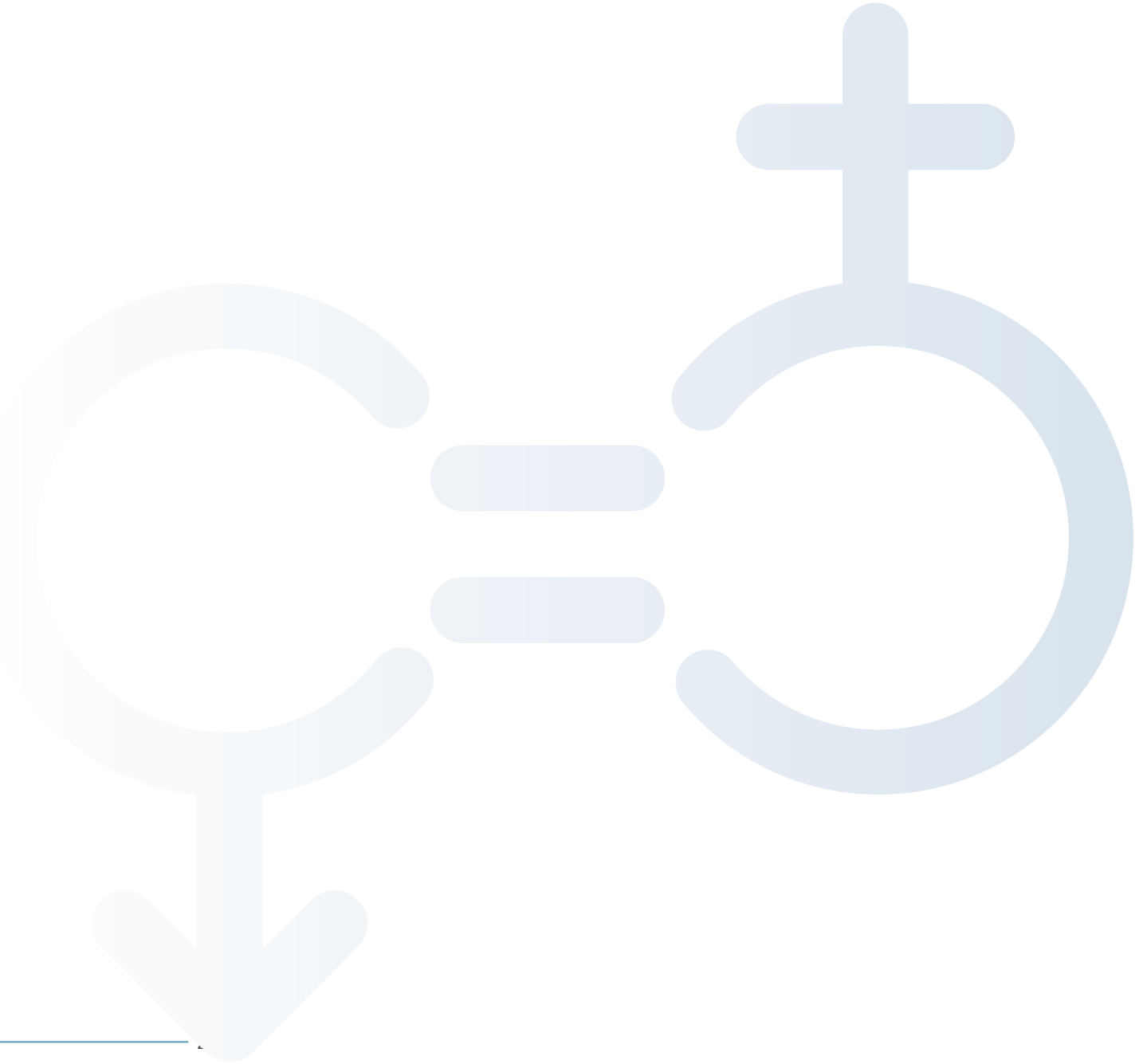
Konu	Gösterge	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
Demografik	D.1. Sosyal güvence durumuna göre çalışan erkeklerin oranı	TÜİK İşgücü İstatistikleri	Hanehalkı İşgücü Araştırmaları	Yıllık
	D.2. Eğitim durumuna göre erkeklerin istihdam oranı	TÜİK İşgücü İstatistikleri	Hanehalkı İşgücü Araştırmaları	Yıllık
	D.3. Erkeklerin istihdam oranı (yaş gruplarına göre)	TÜİK İşgücü İstatistikleri	Hanehalkı İşgücü Araştırmaları	Yıllık
	D.4. İşsiz olan erkeklerin oranı (yaş gruplarına göre)	TÜİK İşgücü İstatistikleri	Hanehalkı İşgücü Araştırmaları	Yıllık
	D.5. Ne eğitimde ne istihdamda olan erkeklerin oranı (yaş gruplarına göre)	TÜİK İşgücü İstatistikleri	Hanehalkı İşgücü Araştırmaları	Yıllık
	D.6. Hiç evlenmemiş erkeklerin oranı (yaş gruplarına göre)	TÜİK Evlenme ve Boşanma İstatistikleri	İdari kayıt veri inceleme/analiz	Yıllık
	D.7. Evli erkeklerin oranı (yaş gruplarına göre)	TÜİK Evlenme ve Boşanma İstatistikleri	İdari kayıt veri inceleme/analiz	Yıllık
	D.8. Boşanmış erkeklerin oranı (yaş gruplarına göre)	TÜİK Evlenme ve Boşanma İstatistikleri	İdari kayıt veri inceleme/analiz	Yıllık
	D.9. Eşi ölmüş erkeklerin oranı (yaş gruplarına göre)	TÜİK Evlenme ve Boşanma İstatistikleri	İdari kayıt veri inceleme/analiz	Yıllık
	D.10. Çocuğuyla beraber yalnız yaşayan erkeklerin oranı	TÜİK Evlenme ve Boşanma İstatistikleri	İdari kayıt veri inceleme/analiz	Yıllık
	D.11. Erkekler için yoksulluk oranı	TÜİK	Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması	Yıllık

Konu	Gösterge	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
Demografik	D.12. Sosyal güvence durumuna göre çalışan erkeklerin oranı	TÜİK İşgücü İstatistikleri	Hanehalkı İşgücü Araştırmaları	Yıllık
	D.13. Eğitim durumuna göre erkeklerin istihdam oranı	TÜİK İşgücü İstatistikleri	Hanehalkı İşgücü Araştırmaları	Yıllık
	D.14. Erkeklerin istihdam oranı (yaş gruplarına göre)	TÜİK İşgücü İstatistikleri	Hanehalkı İşgücü Araştırmaları	Yıllık
	D.15. İşsiz olan erkeklerin oranı (yaş gruplarına göre)	TÜİK İşgücü İstatistikleri	Hanehalkı İşgücü Araştırmaları	Yıllık
	D.16. Ne eğitimde ne istihdamda olan erkeklerin oranı (yaş gruplarına göre)	TÜİK İşgücü İstatistikleri	Hanehalkı İşgücü Araştırmaları	Yıllık
	D.17. Hiç evlenmemiş erkeklerin oranı (yaş gruplarına göre)	TÜİK Evlenme ve Boşanma İstatistikleri	İdari kayıt veri inceleme/analiz	Yıllık
	D.18. Evli erkeklerin oranı (yaş gruplarına göre)	TÜİK Evlenme ve Boşanma İstatistikleri	İdari kayıt veri inceleme/analiz	Yıllık
	D.19. Boşanmış erkeklerin oranı (yaş gruplarına göre)	TÜİK Evlenme ve Boşanma İstatistikleri	İdari kayıt veri inceleme/analiz	Yıllık
	D.20. Eşi ölmüş erkeklerin oranı (yaş gruplarına göre)	TÜİK Evlenme ve Boşanma İstatistikleri	İdari kayıt veri inceleme/analiz	Yıllık
	D.21. Cinsiyete göre tek ebeveynli hanelerin dağılımı	TÜİK Evlenme ve Boşanma İstatistikleri	İdari kayıt veri inceleme/analiz	Yıllık
	D.22. Erkekler için yoksulluk oranı	TÜİK	Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması	Yıllık

Konu	Gösterge	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
Hanede İş Bölümü	E.1. Erkeklerin ev içi işlerde geçirdiği süre	TÜİK Zaman Kullanımı Araştırması	Hanehalkı araştırması	Araştırma Periyodu
	E.2. Çocukken evde babası ev işi yapan erkeklerin sayısı	AÇEV Babalık Araştırması	Anket	Araştırma Periyodu
	E.3. Cinsiyete göre hanede karar alıcı olma oranı -ev seçimi -ev düzeni -çocuklarla ilgili konular -akraba ilişkileri -komşularla ilişkiler	AÇSHB Türkiye Aile Yapısı Araştırması	Hanehalkı Araştırması	Araştırma Periyodu
Şiddet	F.1. Şiddet faili erkeklerin çalışma statüsüne göre oranı	Kadına Yönelik Aile içi Şiddet Araştırması	Hanehalkı araştırması	Araştırma Periyodu
	F.2. Şiddet faili erkeklerin eğitim düzeylerine göre yüzdesi (eğitim yok, ilkokul, ortaokul, lise, lisans ve lisansüstü ayrımında)	Kadına Yönelik Aile içi Şiddet Araştırması	Hanehalkı araştırması	Araştırma Periyodu
	F.3. Şiddet uygulayan erkeklerin kötü alışkanlıkları -alkol kullanma -sarhoş olma -kumar oynama -uyuşturucu kullanma -başka erkeklerle kavga etme -eşini aldatma	Kadına Yönelik Aile içi Şiddet Araştırması	Hanehalkı araştırması	Araştırma Periyodu

Konu	Gösterge	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
Askerlik	A.1. Silah altında asker sayısı	Türk Silahlı Kuvvetleri	İdari kayıt veri inceleme/analiz	Yıllık
	A.2. Silah altında cinsiyete göre subay sayısı	Türk Silahlı Kuvvetleri	İdari kayıt veri inceleme/analiz	Yıllık
	A.3. Zorunlu askerlik görevi yapan erkek sayısı	Türk Silahlı Kuvvetleri	İdari kayıt veri inceleme/analiz	Yıllık
	A.4. Askere gitmemiş bakaya sayısı	Türk Silahlı Kuvvetleri	İdari kayıt veri inceleme/analiz	Yıllık
	A.5. Asker kaçığı sayısı	Türk Silahlı Kuvvetleri	İdari kayıt veri inceleme/analiz	Yıllık
	A.6. Bedelli askerlik yapanların sayısı	Türk Silahlı Kuvvetleri	İdari kayıt veri inceleme/analiz	Yıllık
	A.7. Sözleşmeli er ve erbaş sayısı	Türk Silahlı Kuvvetleri	İdari kayıt veri inceleme/analiz	Yıllık
	A.8. Askerdeyken görevi sırasında ölenlerin (şehit) sayısı	Türk Silahlı Kuvvetleri	İdari kayıt veri inceleme/analiz	Yıllık
	A.9. Vicdani ret için başvuran ve yargılanıp ceza alan sayısı (verisi talep edilen)	Vicdani Ret Derneği	Veri talebi	Yıllık
	A.10. Askerde intihar edenlerin sayısı	Türk Silahlı Kuvvetleri	Hedef gruba yönelik araştırma	Araştırma Periyodu
	A.11. Travma sonrası stres bozukluğu raporu alan asker sayısı	Türk Silahlı Kuvvetleri	Hedef gruba yönelik araştırma	Araştırma Periyodu
	A.12. TSK içinde cinsel taciz ve cinsel saldırı vaka sayısı	Türk Silahlı Kuvvetleri	Hedef gruba yönelik araştırma	Araştırma Periyodu
Babalık	B.1. Babalık izni kullanma oranı	TÜİK AÇSHB	Veri talebi	Yıllık
Şiddet	C.1. Kadınlara yönelik şiddet suçundan ceza almış erkek oranı	Adalet Bakanlığı	Veri talebi	Yıllık
	C.2. Silah ruhsatı sahibi erkeklerin oranı	EGM, Umut Vakfı	Veri talebi	Yıllık
	C.3. 6284 Sayılı Yasa gereği hakkında uzaklaştırma kararı alınan erkek sayısı	Adalet Bakanlığı	Veri talebi	Yıllık
	C.4. Çocukluğunda diğer erkeklerden şiddet gören erkeklerin oranı		Hedef gruba yönelik araştırma	Araştırma Periyodu

Konu	Gösterge	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
Şiddet	C.5. Çocukluğunda babasından şiddet gören erkeklerin oranı		Hedef gruba yönelik araştırma	Araştırma Periyodu
	C.6. Homofobik davranışların onaylanması		Hedef gruba yönelik araştırma	Araştırma Periyodu
Demografik	D.1. Engelli /iş göremez durumda olan erkek oranı	TÜİK AÇSHB	Veri talebi	Yıllık
	D.2. Nafaka ödeyen erkek oranı ve ortalama nafaka miktarı		Hedef gruba yönelik araştırma	Araştırma Periyodu
	D.3. Kendi bakımını üstlenemeyen ve huzurevinde kalan erkek sayısı	TÜİK AÇSHB	Veri talebi	Yıllık

KAYNAKÇA

Türkiye’de erkeklik çalışmalarına dair ilk kaynakça çalışması Bilhan Gözcü tarafından 2013 yılında yapılmıştır. Gözcü’nün kaynakçası Türkiye’de yayınlanmış makale ve kitaplar ile o tarihe kadar tamamlanmış lisansüstü tezleri kapsıyordu. Gözcü’nün hazırlamış olduğu kaynakçanın kapsamını genişleten ve güncelleyen Şenol Topçu Milli Kütüphane’nin “Sürelî Yayınlar Bibliyografyası”, ULAKBİM’de yer alan “Sosyal Bilimler Veri Tabanı”, YÖK’ün “Tez Merkezi”, JSTOR gibi kimi yabancı veri tabanlarını anahtar kelimeler ile tarayarak Toplum ve Bilim dergisinin 145. sayısı için yeni bir kaynakça hazırladı. Bu raporun kaynakçasını hazırlarken her iki kaynakça çalışmasından da geniş ölçüde yararlandık ve yeni güncel eklemeler yaparak kaynakçaya daha önceki kaynakçalarda yer almayan uluslararası raporları ekledik.

AKADEMİK KAYNAKLAR

KİTAPLAR

- Akaltun, A. (Yay. haz.). (2015). Erkekler. Notabene Yayınları, Ankara.
- Akgül, Ç. (2011). Militarizmin Cinsiyetçi Suretleri: Devlet, Ordu ve Toplumsal Cinsiyet. Dipnot Yayınları, Ankara.
- Aktaş, F. O. (2014). Being a Conscientious Objector In Turkey: Challenging Hegemonic Masculinity in a Militaristic Nation-State, Lambert Publishing, Saarbrücken.
- Akyüz, S. (2003). Etekli İktidar: Erkek Hakları Kitabı. Alfa Yayınları, İstanbul.
- Altınay, A. G. (2004). The Myth of the Military Nation: Militarism, Gender, and Education in Turkey. Palgrave Macmillan. New York
- Altınay, A. G. (Der.). (2004). Vatan, Millet, Kadınlar. İletişim Yayınları.
- Arslan, U. T.. (2005). Bu Kabuslar Neden Cemil? Yeşilçam’da Erkeklik ve Mazlumluk. Metis Yayınları, İstanbul.
- Aslıhan B. Ö. (2020). Bebekten Katile Erkeklik. Nika Yayınevi.
- Atay, T. (2012). Çin İşçi Japon İşçi: Cinsiyet ve Cinsellik Üzerine Antropolojik Değıniler. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Aytaç, A. M. (2007). Ailenin Serencamı: Türkiye’de Modern Aile Fikrinin Oluşması. Dipnot Yayınları.
- Yarar, B. (Der.). Şiddetin Cinsiyetli Yüzleri. (2015). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Baird, V. (2004). Cinsel Çeşitlilik: Yönelimler, Politikalar, Haklar ve İhlaller. Metis Yayınları, İstanbul.
- Berghan, S. (2007). Lubunya: Transeksüel Kimlik ve Beden. Metis Yayınları, İstanbul.
- Bhasin, K. (2003). Ataerkil Sistem: Erkeklerin Dünyasında Yaşamak. KADAV Yayını, İstanbul.
- Bly, R. (2002). Sert Erkek Güçlü Erkek. Gendaş Kültür Yayını, İstanbul.
- Boratav, Borak, H. ve diğerleri. (2017). Erkekliğin Türkiye Halleri. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bourdieu, P. (2015). Eril Tahakküm. Bağlam Yayıncılık.
- Bozok, M. (2011). Soru ve Cevaplar Erkeklikler. Sosyal Kalkınma ve Cinsiyet Eşitliği Politikaları Merkezi Derneği, İstanbul.
- Bribiescas, R. G. (2010). Erkekler. Doruk Yayınları.
- Bröckling, U. (2001). Disiplin: Askeri İtaat Üretiminin Sosyolojisi ve Tarihi. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Castells, M. (1997). The Power of Identity. Blackwell.
- Cohen, D. (1995). Erkek Olmak. Alan Yayıncılık. İstanbul.
- Connell, R. W. (2019). Erkeklikler. Çev. Nagihan Konukçu. Phoenix Yayınevi.
- Connell, R.W. Hearn, J. ve Kimmel, M. S. (Eds.) (2005). Handbook of Studies on Men & Masculinities, Sage Publications.
- Connell, R.W. (1998). Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum, Kişi ve Cinsel Politika. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Conor O’Dwyer. (2013). “Gay Rights And Political Homophobia İn Postcommunist Europe: Is There An EU Effect?” İçinde (Eds.) Meredith L. Weiss ve Michael J. Bosia. Global Homophobia: States, Movements, And The Politics Of Oppression.103-126. University of Illinois Press.
- Çeki, M (der.). (2012). Bilinen Sır Sosyalist Erkekler. Akademi Yayınları.
- Çekirge, P. (1999). Yalnızlık Adasının Erkekleri: Psikososyal Açıdan Eşcinsellik. Arma Eğitim Gereçleri Yayıncılık.
- Çelik, G. (2017). Öldüren Erkek(lik)ler: Eşine Şiddet Uygulamış Cezaevindeki Erkekler. Nota Bene Yayınları.
- Çelik, G. (2017). Öldüren Erkeklikler: Eşine Şiddet Uygulamış Cezaevindeki Erkekler. Nota Bene Yayınları.

- Çınar, Ö. H. ve Üsterci, C. (Der.). (2008). Çarklardaki Kum: Düşünsel Kaynaklar ve Deneyimler. İletişim Yayınları. İstanbul.
- Johnson, D. K. (2013). "America's Cold War Empire: Exporting The Lavender Scare". İçinde (Eds.) M. L. Weiss ve M. J. Bosia. Global Homophobia: States, Movements, and the Politics of Oppression. 55-74. University of Illinois Press.
- Davies, S. P. (2010). Eşcinsel Sineması Tarihi: Sinemada Görünür Olmak. Kalkedon Yayıncılık, İstanbul.
- Demez, G. (2005). Kabadayıdan Sanal Delikanlıya: Değişen Erkeklik İmgesi. Babil Yayınları.
- Demren, Ç. (2014). Kahvehane Erkekliği: Ankara’da Bir Gecekondu Mahallesi Örneği. Gece Kitaplığı, Ankara.
- Dorff, E. N., Novak, D. and Mackler, A. L. (2008). "Homosexuality: A Case Study In Jewish Ethics". İçinde Journal of the Society of Christian Ethics. 28(1). 225-235. Philosophy Documentation Center.
- Enloe, C. (2006). Manevralar. İletişim Yayınları,.
- Enloe, C. (1990). Muzlar, Plajlar ve Askeri Üsler. (Çev. Ece Aydın) Çitlembik Yayınları.
- Erdoğan, İ. (Ed.). (2011). Medyada Hegemonik Erkek(lik) ve Temsil. Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- Ergun, Z. (2009). Erkeğin Yittiği Yerde: 21. Yüzyıl Türk Romanında Toplumsal ve Siyasal Arayışlar (2000-2006). Everest Yayınları, İstanbul.
- Giddens, A. (1994). Mahremiyetin Dönüşümü. Ayrıntı Yayınları.
- Ghiglieri, M. P. (2002). Erkeğin Karanlık Yüzü. Phoenix Yayınevi. Ankara.
- Goldberg, H. (2010) Erkek Olmanın Tehlikeleri. Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Göç, M. (2020). Amerikan Edebiyatında Erkekler ve Erkeklikler. Palet.
- Gökpınar, B. (2018). Osmanlı Yazınında Erkeklikler Kurgusu. Bilge Kültür Sanat.
- Günay Erkol, Ç. (2019). Yaralı Erkeklikler-12 Mart Romanlarında Yalnızlık Yabancılaşma ve Öfke. Ayizi Kitap.
- Günay Erkol, Ç. (2016). Broken Masculinities: Solitude, Alienation, and Frustration in Turkish Literature After 1970. Central European University Press, Budapest, NY.
- Aras, G. (Yay. haz.). (2012). Trans Erkek: Kadından Erkeğe Transeksüellerin Deneyimleri. Pembe Hayat LGBT Dayanışma Derneği.
- Aras, G. (2015). Öteki Erkekler. Sel Yayıncılık, İstanbul.

- Gür, M. (2019). Türk Romanında Erkeklik ve Milliyetçilik. Kesit Yayınları.
- Hocaoğlu, M. (2002). Eşcinsel Erkekler: Yirmi Beş Tanıklık. Metis Yayınları, İstanbul.
- hooks, b. (2018). Değişme İsteği: Erkekler, Erkeklik ve Sevgi. BGST Yayınları.
- Hearn, J. (1998). The Violence of Men: How Men Talk about and How Agencies Respond to Men’s Violence to Women. Sage Publication.
- Hobson, B. ve Morgan, D. (2002). “Introduction”. İçinde (Ed.) Barbara Hobson. Making Men into Fathers: Men, Masculinities and the Social Politics of Fatherhood. Cambridge University Press.
- İri, M. (2016). Türk Sineması’nda Erkeklik Performansları. Derin Yayınları.
- Kandiyoti, D. (1997). Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler. Metis Yayınları, İstanbul.
- Kaoma, K. (2013). “The Marriage Of Convenience. The U.S. Christian Right, African Christianity, And Postcolonial Politics Of Sexual Identity”. İçinde (Eds.) Meredith L. Weiss ve Michael J. Bosia. Global Homophobia: States, Movements, and the Politics of Oppression. (s. 75-102). University of Illinois Press, Urbana, Chicago ve Springfield.
- Karakaş, B ve Çakır, B. (2013). Erkeklik Ofsayta Düşünce: Futbol, Eşcinsellik ve Halil İbrahim Dinçdağ’ın Hikayesi. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kimmel, M. S. (Ed.). (2004). The Gendered Society Reader. Oxford University Press.
- Kudat, A. (2007). Al Kocayı Vur Sopayı: Sevenler Arasında Şiddet. Doğan Kitap, İstanbul.
- Kudat, A. (2006). Satılık Erkeklik: Tarihten Günümüze Erkek Cinselliğinin İstismarı. Doğan Kitap, İstanbul.
- Kuruoğlu, H. (Ed.). (2009). Erkek Kimliğinin Değişme(meyen) Halleri. Beta Yayınları, İstanbul.
- Lloyd, G. (1996). Erkek Akıl: Batı Felsefesinde ‘Erkek’ ve ‘Kadın’. Ayrıntı Yayınları, İstanbul:
- Mater, N. (1998). Mehmedin Kitabı: Güneydoğu’da Savaşmış Askerler Anlatıyor. Metis Yayınları, İstanbul.
- Mutluer, N. (Der.). (2008). Cinsiyet Halleri: Türkiye’de Toplumsal Cinsiyetin Kesişim Sınırları. Varlık Yayınları, İstanbul.
- Münkl, H. (2010). Yeni Savaşlar. (Çev. Zehra Aksu Yılmaz). İletişim Yayınları.
- Onaran, O. ve diğerleri. (1998). Eskişehir’de Erkek Rol ve Tutumlarına İlişkin Alan Araştırması. Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi, Eskişehir.
- Öncül, İ. (2016). Adalet Kısacında Erkeklik. ODTÜ Yayıncılık, Ankara.

- Öner, A. (2015). Beyaz Yakalı Eşcinseller: İşyerinde Cinsel Yönelim Ayrımcılığı ve Mücadele Stratejileri. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Özarıslan, O. (2016). Hovarda Alemi: Taşrada Eğlence ve Erkeklik. İletişim Yayınları.
- Çınar, Ö. H. ve Üsterci, C. (Der.), Çarklardaki Kum: Vicdani Ret. İletişim Yayınları .
- Özgür, Ö. (2018). Türk Sinemasında Baba Temsili. Palet Yayınları.
- Öztan, G. G. (2014). Türkiye’de Militarizm: Zihniyet, Pratik, Propaganda. Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Özyeğın, G. (2015). New Desires, New Selves: Sex, Love, and Piety among Turkish Youth. NYU Press.
- Paterman, C. (2017). Cinsel Sözleşme. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Pollack, W. (2002). Harbi Delikanlılar: Oğullarımızı Delikanlılık Efsanesinden Nasıl Koruruz? Klan Yayınları.
- Real, T. (2004). Erkekler Ağlamaz. Kuraldışı Yayınevi, İstanbul.
- Ruspini, E. (2011). “And Yet Something Is on the Move: Education for New Forms of Masculinity and Paternity in Italy”. İçinde (Ed.) Elisabetta Ruspini. Men And Masculinities Around The World: Transforming Men’s Practices. Palgrave Macmillan.
- Salzman, M. ve diğeri. (2006). Erkeklerin Geleceği: Metroseksüellikten Überseksüelliğe. Media Cat Kitapları.
- Sancar, S. (2009). Erkeklik: İmkânsız İktidar: Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler. Metis Yayınları, İstanbul.
- Sancar, S. (2012). Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet Kadınlar Aile Kurar. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Saraçgil, A. (2005). Bukalemun Erkek: Osmanlı İmparatorluğu’nda ve Türkiye Cumhuriyeti’nde Ataerkil Yapılar ve Modern Edebiyat. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Savaş, Ö. (2020). Tanzimat Dönemi Türk Romanında Ataerkillik ve Eril Söylem. Grafiker Yayınları.
- Schmitt, A. ve Jehoeda S. (1995). Müslüman Toplumlarda Erkekler Arası Cinsellik ve Erotizm. Kavram Yayınları.
- Scully, D. (1994). Cinsel Şiddeti Anlamak: Tutuklu Tecavüzcü Erkekler Üzerine Bir İnceleme. Metis Yayınları, İstanbul.
- Segal, L. (1992). Ağır Çekim: Değişen Erkeklikler Değişen Erkekler. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

- Selek, P. (2008). Sürüne Sürüne Erkek Olmak. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Değirmencioğlu, S. M. (Der.). (2014). Öl Dediler Öldüm: Türkiye’de Şehitlik Mitleri. İletişim Yayıncılık.
- Sünbuloğlu, N. Y. (Der.). (2013). Erkek Millet Asker Millet: Türkiye’de Militarizm, Milliyetçilik, Erkek(lik)ler. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Şen, S. (2005). Cumhuriyet Kültürünün Oluşum Sürecinde Bir İdeolojik Aygıt Olarak Silahlı Kuvvetler ve Modernizm. Nokta Yayınları.
- Therborn, G. (2004). Between Sex and Power. Routledge.
- Thoma, D. (2011). Babalar: Modern Bir Kahramanlık Hikayesi. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Türk, H. B. (2013). Hayali Kahramanlar Hakiki Erkekler: Çizgi Roman ve Fotoromanda Erkeklik Temsilleri Üzerine Denemeler. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Walby, S. (2016). Patriyarki Kuramı. Dipnot Yayınları, Ankara.
- Yamak Ateş, S. (2012). Asker Evlatlar Yetiştirmek: II. Meşrutiyet Döneminde Beden Terbiyesi, Askerî Talim ve Paramiliter Gençlik Örgütleri. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yücel, E. (2013). Güç İlişkileri Açısından Delikanlılık. Doğu Kitabevi.
- Yücel, V. (2014). Kahramanın Yolculuğu: Mitik Erkeklik ve Suç Draması. Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Zeybekoğlu, Ö. (2013). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Erkeklik Olgusu. Akademik Kitaplar, Ankara.

ARAŞTIRMA PROJELERİ

- Boratav Bolak, H. ve diğerleri. (2011). Erkekliğin Toplumsal ve Gelişimsel İnşası. TÜBİTAK. Sosyal ve Beşeri Bilimler Projeleri SOBAG Proje 109K092.
- Cindoğlu, D. (2015). Yeni Sermaye ve Muhafazakarlık: Gündelik Hayat Sosyolojisi Perspektifinden Anadolu Kaplanları. TÜBİTAK. Sosyal ve Beşeri Bilimler Projeleri SOBAG Proje 113K520.
- Sancar, S. (2007). Demokrasi Kültürünün Cinsiyet Boyutu: Modern Erkeklik ve Cinsiyet Farkları. Ankara Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri. (proje no. 20050908012). www.bap.ankara.edu.tr
- Sancar, S. (2005). Hane ve Piyasa Ekseninde Erkeklik. TÜBİTAK. Sosyal ve Beşeri Bilimler Projeleri SOBAG Proje SBB-3040.

TEZLER

Doktora tezleri

- Açıksöz, S. C. (2011). *Sacrificial Limbs of Sovereignty: Disabled Veterans, Masculinity, and Nationalist Politics in Turkey*. University of Texas.
- Akçay, S. (2016). *Ruh sağlığı ve erkeklik: Hegemonik erkeklik bağlamında ruhsal hastalığı olan erkeklerin yaşam deneyimlerini anlamak*. Hacettepe Üniversitesi.
- Akdoğan Özge, G. (2014). *Popüler Türkiye sinemasında gülünçleştirilen erkeklik*. Ankara Teknik Üniversitesi.
- Aktaş, F. O. (2018). *Osmanlı’daki ve Japonya’daki Modernleşme Projelerinde Erkeklik İnşası*. İstanbul Üniversitesi.
- Akyüz, S. (2012). *Political manhood in 2000’s Turkey: Representations of different masculinities in politics*. İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi.
- Bilgin, E. (2004). *An analysis of Turkish modernity through discourses of masculinities*. ODTÜ.
- Bozok, M. (2013). *Constructing local masculinities: A case study from Trabzon, Turkey*. ODTÜ.
- Braaten, S. (2004). *Contested masculinity: Sexuality, love and resistance among young male leftist in Istanbul*. Oslo University Faculty of Social Sciences Department for Sociology and Social Geography.
- Çakmak, V. M. (2016). *Examining honor culture in Turkey: honor, manhood, & man-to-man response to insult*. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Çetin, Ç. (2013). *Why have there been no men artists? Analyzing awareness of masculinities through the artworks of “men” artists post 1990 in Turkey*. Sabancı Üniversitesi.
- Demren, Ç. (2007). *Kahvehane erkekliği: Ankara’da bir gecekondu mahallesi örneği*. Hacettepe Üniversitesi.
- Dural, H. P. (2019). *Erkekliğin mekansallığı: Ev içleri ve kamusal alanda erkekler*. Ege Üniversitesi.
- Erbuğ, E. (2019). *Esnek çalışma ve erkek kimliğinin yeniden inşası: Türkiye’de home-ofis çalışan erkekler*. Hacettepe Üniversitesi.
- Erim, F. (2019). *Bekâr Odaları’nda Kalan Erkeklerin Deneyimlerinin Eleştirel Sosyal Hizmet Bakış Açısıyla Değerlendirilmesi: İzmir- Basmane Örneği*. Hacettepe Üniversitesi.
- Gökpınar, B. (2016). *17-18-19. yüzyıl Osmanlı yazınında erkek-lik (ler) kurgusu*. Bilkent İhsan Doğramacı Üniversitesi.

- Günay Erkol, Ç. (2008). Cold War Masculinities in Turkish Literature: A Survey of March 12 Novels. Faculteit der Letteren, Leiden University.
- Gür, M. (2018). Türk Romanında Erkeklik ve Milliyetçilik (1908-1923). Nevşehir Hacı Bektaş Üniversitesi.
- Hacisoftaoğlu, İ. (2012). Güreşte erkeklığın inşası. Hacettepe Üniversitesi.
- Kancı, T. (2007). Imagining the Turkish men and women: Nationalism, modernism and militarism in primary school textbooks, 1928-2000. Sabancı Üniversitesi.
- Kılıçarslan, C. (2003). Religion and manliness in the pragmatic ideology of Hollywood. Hacettepe Üniversitesi.
- Koçer, Z. (2012). 1960'lar ve 1970'lerde Yılmaz Güney'in yıldız imgesindeki erkeklik kurulumları. İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi.
- Özbay, C. (2010). Retailed Lives: Governing Gender and Work in Globalizing Istanbul. University of Southern California.
- Özgür, Ö. (2017). Türk Sinemasında Baba Temsili. Anadolu Üniversitesi.
- Öztürk, A. B. (2014). Erkeklik ve kadına yönelik aile içi şiddet: Eşine şiddet uygulayan erkekler. Hacettepe Üniversitesi.
- Remington, P. (1998). Father and son relationships in the post World War II Western film. Ege Üniversitesi.
- Sarı, M. (2016). 2000'ler bağımsız Türk sinemasında omega erkekler: Kurbanlık ve failliğin yeniden inşası. İstanbul Üniversitesi.
- Sünbuloğlu, N. Y. (2019). Politics of rehabilitation of the disabled veterans of the Kurdish conflict: militarism, the body and masculinity in Turkey. University of Sussex.
- Şahin, B. (2019). Türkiye'de Erkeklığın Toplumsal İnşasının Tam (Uzun) Dönem ve Kısa Dönem Askerlik Yükümlülüğü Bağlamında Değerlendirilmesi. Mersin Üniversitesi.
- Şahin, M. (2016). Toplumsal cinsiyet hareketliliğinde erkeklığın dönüşümü: Eğitim, kültür ve etkileşim. Ankara Üniversitesi.
- Türkoğlu, B. (2019). Precarious Manhood In Turkey: Earned, Lost, And Threatened Status Of Manhood. ODTU.
- Yücel, B. V. (2012). 2000'lerde erkeklığın kamera-politik inşası: Kurgusal suç kahramanlığı sentezi, kimlik ve söylemi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Yüksel, E. (2013). 2000'ler Türkiye sinemasında erkeklik krizi ve erkek kimliğinin inşası. Ankara Üniversitesi.

Yüksek lisans tezleri

- Açıl, E. (2019). Erkek Sosyal Hizmet Uzmanlarının Erkeklik Algısı Üzerine Bir İnceleme. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Akbaş, E. (2012). Türkiye’de sosyal medyada futbol taraftarlarının erkeklik söylemleri. İstanbul Bilgi Üniversitesi. 2012.
- Akgül, E. (2018). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Erkeklik İnşası: Ezidi Kast Sisteminde Erkeklik. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Akgül, Ç. (2010). Cinsiyet ve militarizm. Ankara Üniversitesi.
- Akın, D. (2009). Bargaining with Heteronormativity: Elaborations of Transsexual Experiences in Turkey. University of Bergen.
- Akis, Y. (2006). Profeminist men: Disguised allies of feminism in the academia. ODTÜ. 2006.
- Akkoç, H. B. (2020). Boşanma, Erkeklik Krizi ve Babalık. Hacettepe Üniversitesi.
- Aktaş, F. O. (2010). Türkiye’de erkekliğin kurgulanışında askerliğin yeri. İstanbul Üniversitesi.
- Akyüz, S. (2005). Erken Cumhuriyet Döneminde erkek imgesinin kurgulanışı: Akbaba dergisi örneğinden bir karikatür incelemesi. Hacettepe Üniversitesi.
- Alacaoğlu, İ. (2013). Eşcinsel edebiyatta erkeklik kurguları. Ege Üniversitesi.
- Alkum, Ö. (2018). Bir ‘ideal’ Erkeklik Biçimi Olarak Hegemonik Erkeklik Bağlamında Mekânsal Davranış: Erkek Kahvehaneleri - Batman Örneği. Mersin Üniversitesi.
- Altundaş, E. (2015). Erkekliğin inşa edildiği bir alan olarak motosiklet kulüpleri: Toplumsal cinsiyet kodlarına ve kimlik inşasına ilişkin nitel bir çalışma. Kocaeli Üniversitesi.
- Arslan, A D. (2016). Murathan Mungan’ın öykülerinde hegemonik erkeklik: İfşa ve darbe. Boğaziçi Üniversitesi.
- Avnos, E. (2018). Günümün Türk Dizilerinde Hegemonik Erkeklik Temsili: Diriliş ‘Ertuğrul’, Söz, Eşkiya Dünyaya Hükümdar Olmaz Dizilerinin Analizi. Arel Üniversitesi.
- Aydaş, Ç. (2017). Geylelerin Hegemonik Erkeklik Söylemi ile Baş Etme Stratejileri: Çorum İli Örneği. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Aygül, Z. (2013). Türkiyeli erkeklerin karşılıklı gündelik konuşmalarında ‘erkek olmak’ üzerine anlam kuruşlarının incelenmesi. İstanbul Üniversitesi.
- Az, E. İ. (2014). Military masculinities in the making: Professional military education in contemporary Turkey. Sabancı Üniversitesi.
- Barutçu, A. (2013). Türkiye’de erkeklik inşasının bedensel ve toplumsal aşamaları. Ankara Üniversitesi.

- Başaran, O. (2007). Militarized medical discourse on homosexuality and hegemonic masculinity in Turkey. Boğaziçi Üniversitesi.
- Berksü, H. (2000). Symbolic masculine and feminine identities in Turkish Grand National Assembly. ODTÜ.
- Biricik, A. (2006). Diagnosis...Extremely Homosexual: (Re)Constructing Hegemonic Masculinity Through Militarized Medical Discourse in Turkey. Central European University.
- Birtek, B. F. (2007). Toplumsal cinsiyet açısından sosyal değişimlerin Türk sinemasında erkek kimliklerine yansımaları: Koca rolü (1980-2000 yılları arası). Marmara Üniversitesi.
- Boggs, C. (2002). Overview of Globalization and New Militarizm. New Political Science., 24/1.
- Bozok, M. (2005). Erkekliğin sosyokültürel inşası: Ankara Tepecik Mahallesi örneği. Hacettepe Üniversitesi.
- Budak, R. (2019). Trans Bireylerin Zorunlu Kadınlık ve Erkeklik Deneyimleri ve Kimlik İnşa Süreçleri. Mersin Üniversitesi.
- Çakır, C. (2015). Hegemonik erkekliğin yeniden üretildiği bir alan olarak spor medyası: Spor haberlerinde erkeklik söylemleri üzerine bir inceleme. Selçuk Üniversitesi.
- Çakmak, M. N. (2016). Futbolda erkeklik ve şiddet: Nefer taraftar grubu örneği, Anadolu Üniversitesi.
- Çelik, İ. (2009). The effects of culturally constructed gender roles on individuals: The case of masculinity in the plays of Arthur Miller, Tennessee Williams, and Sam Shepard. Fatih Üniversitesi.
- Çolak, Ö. (2009). Eşcinsellere yönelik nefret suçları ve toplumun bu suçlar kapsamında faile ve mağdura yönelik tutumları. İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü.
- Demirbaş, H. B. (2019). Yatılı Liselerde Eğitim Almış Erkeklerin Erkeklik İnşaları ve Yatılı Liselerin Toplumsal Cinsiyet Rejimi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Demirel, R. (2019). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Erkeklerin Boşanma Deneyimlerine İlişkin Nitel Bir Araştırma. Selçuk Üniversitesi.
- Demirtaş, H. (2014). Türk sinemasında 1960-1980 yılları arasında çizgi roman uyarlaması fantastik filmlerde erkek kahraman temsili. Anadolu Üniversitesi.
- Demren, Ç. (2001). Ataerkillik ve erkeklik biçimlerinin karşılıklı ilişkileri ve etkileşimleri. Hacettepe Üniversitesi..
- Doğan, E. (2019). Türkiye’de Milliyetçilik ve Militarizmin Erkeklik İnşasındaki Yeri. Mersin Üniversitesi.
- Doğan, S. (2018). Erkeklik Rollerini Kabullenmenin ve Erkekliğe Yönelik Tehdit Algısının Üniversite Öğrencilerinin Flört Şiddetine Yönelik Tutumları ile İlişkisi. Gaziantep Üniversitesi.

- Doğaner, S. K. (2018) 2000 Sonrası Türkiye Sinemasında Militarizmin İnşası ve Erkeklik Temsilleri. Ankara Üniversitesi.
- Doruk, Ş. (2019). Narsist bir sunum biçimi olarak erkeklik: Sosyal medyada çıplak beden. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Düzcan, E. (2011). Kolektif bellekte zorunlu askerliğin meşruiyeti ve dönüşümü. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Erdoğan, D. (2018). Ankara pavyon kültüründe erkekliklerin inşası. Hacettepe Üniversitesi.
- Erol, M. (2003). İktidar, teknoloji ve maskülinite. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Ertan C. (2009). Türkiye’de erkeklik imgesi ve eşcinsel kimliği. Akdeniz Üniversitesi.
- Evans, C. (1997). Turkish fathers attitudes to and involvement their fathering role. Boğaziçi Üniversitesi.
- Eyişleyen, N. (2010). Representations of masculinity in the post-1990s popular Turkish cinema. Bahçeşehir Üniversitesi.
- Farımaz, P. (2006). The Reconstruction of ‘hegemonic masculinity’: An analysis through Erkekçe, 1981-1990. Boğaziçi Üniversitesi.
- Fidan, M. (2016). Vicdani redde yönelik tutumlar, sosyal baskınlık yönelimi, erkeklik ideolojisi ve insan hakları arasındaki ilişkiler. Ankara Üniversitesi.
- Gökcan, E. K. (2019). Avrupa’ya Göç Sonrası Türkiye Kökenli Erkeklerin Erkeklik Pratikleri: İngiltere Örneği. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Güler, E. (2014). Masculinities in Early Turkish Republican novels (1924-1951). İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Gülpınar, T. (2012). Şehitliğin inşası ve imhası: Turan Emeksiz örneği. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Işık, S. (2013). The changing masculinity identity: Changes in upper-middle class former Islamist men after February 28. İstanbul Şehir Üniversitesi.
- Kalkın, B. (2011). Yeni Türkiye sinemasında kenar mahalle ve erkeklik. Hacettepe Üniversitesi.
- Kara, A. (2016). Hegemonik erkeklik ve eşcinselliğe yönelik tutumlar (Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma). Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Karatop, İ. T. (2011). New Muslim Male Subjectivities: Masculinities in the “Hizmet” Movement. Sabancı Üniversitesi.
- Kesikli, E. (2013). Militarism in turkey and conscientious objection as an antimilitarist act of civil disobedience. Sabancı Üniversitesi.

- Kılıç, S. (2019). Hegemonik Erkeklik Bağlamında Cinsiyetçi Meslek Seçimi: Erkek Okul Öncesi Öğretmenlerin Görüşleri. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Kılıçbay, B.B. (1919). Popüler Türk sinemasında erkekliğin sunumu: Cüneyt Arkin örneği. Ankara Üniversitesi.
- Koruyucu, R. A. (2017). Construction of trans masculinities: Experiences of trans men, lawyers and psychiatrists in Turkey. Sabancı Üniversitesi.
- Kundakçı, F. S. (2007). İktidar, ataerkillik ve erkeklik: Ankara örneğinde erkek akademisyenler üzerine bir çalışma. Hacettepe Üniversitesi.
- Mermertaş, B. (2015). Siyasal alanda erkekliğin inşası: Kürt siyasi hareketinde cinsiyetin yeniden konumlanması. Mardin Artuklu Üniversitesi.
- Ok, S. (2011). Erkeklik krizi ve işsizlik. Ankara Üniversitesi.
- Özarslan, O. (2015). Masculinities at night in the provinces. Boğaziçi Üniversitesi.
- Özbay, C. (2005). Virilities for rent: Navigating masculinity, sexuality, and class in İstanbul. Boğaziçi Üniversitesi.
- Özküraplı, İ. (2012). Male as the victim of rape: An ontology of rape out of the ethical critique of power. İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Öztemir, N. (2012). La représentation du masculin dans le cinéma populaire Turc actuel. Galatasaray Üniversitesi.
- Öztürk, A. (2011). Bir erkeklik alt alanı olarak eşcinsel erkeklik alanı. Akdeniz Üniversitesi.
- Özver, N. (2015). Denizci askerlerde askerliğe bakış ve erkeklik. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Renkmen, M. S. (2019). Evlilik programlarında hegemonik erkekliğin inşası, temsili ve ataerkil söylem. Ankara Üniversitesi.
- Saeidzadeh, Z. (2018). The Legality of Sex Change Surgery and Construction of Transsexual Identity in Contemporary Iran. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Lund Üniversitesi.
- Sağlam, M. (2004). Orhan Pamuk’un romanlarında erkeğin iktidarı. İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi.
- Samurçay, C. (2002). Dreaming of liberation: Codes of masculinity in some upper middle class literati male texts. Boğaziçi Üniversitesi.
- Sancar, F. (2016). Toplumsal cinsiyet çalışmalarına erkek katılımı: Bir sosyal medya platformu olarak erkek muhabbeti. Yaşar Üniversitesi.
- Sayılan, G. (2013). Conscientious objection in Turkey: A study of social representations. ODTÜ.

- Seven, R. (2016). Melankoli ve Erkek Dindarlığı. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Sever, M. (2002). Toplumsal-kültürel bağlamda babalık kurgu ve pratiklerinin çocuk eğitime etkileri: Üç kuşak babalar üzerine karşılaştırmalı bir araştırma. Ankara Üniversitesi.
- Sezgin, N. (2006). Bir popüler kültür örneği olarak Kurtlar Vadisi Dizisinde erkek kimliğinin sunumu. Maltepe Üniversitesi.
- Şora, Ç. (2011). Özne ve iktidar ilişkileri bağlamında toplumsal cinsiyetin inşası. Hacettepe Üniversitesi.
- Taş, B. (2007). Men celebrating masculinity: Bears: just as regular guys. İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Taşıtman, A. (2014). Terbiye edilen bedenler, tecrübe edilen erkeklik: Sünnet ritüeli. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Tecik, Z. (2012). Fatherhood experiences of lower-middle class men: The case of Eskisehir. ODTÜ.
- Timuroğlu Bozkurt, S. (2006). Esat Mahmut Karakurt’un roman(s)larında erkek kahramanlar. İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi.
- Tok, H. (2009). Bir eylem ve toplumsal hareket yöntemi olarak anti militarizm ve vicdani red. Ege Üniversitesi.
- Topçu, Ş. (2012). 1980 sonrası Türk öyküsünde erkek ve erkeklik olgusu. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Türkoğlu, B. (2013). Violence as a way of reconstructing manhood: The role of threatened manhood and masculine ideology on violence against women. ODTÜ.
- Uçan, G. (2006). Kurtlar Vadisi dizisinde milliyetçi ideoloji ve milli kimliğin inşası. Ege Üniversitesi.
- Umut, M. (2007). Representations of masculinities in the post-1960s Turkish cinema. Sabancı Üniversitesi, 2007.
- Utanır, A. (2012). İhsan Oktay Anar’ın romanlarında erkekler ve erkeklik imgesi. Gaziantep Üniversitesi.
- Uysal Kaba, G. (2015). La transformation de l’identité masculine en Turquie : Les nouvelles masculinités. Galatasaray Üniversitesi.
- Üstünel, A. Ö. (2010). The construction of masculine self among youth in Turkey. Boğaziçi Üniversitesi.
- Yardımcı, F. (2007). Modern Türk şiirinde baba. Sakarya Üniversitesi.
- Yürek, N. (2018). Türkçe Ders Kitaplarında Hegemonik Erkeklik. Mersin Üniversitesi.

MAKALELER

- Açıksöz, S. C. (2015). In Vitro Nationalism: Masculinity, Disability, and Assisted Reproduction in War-Torn Turkey. İçinde Gül Özyeğin (Ed.), Gender and Sexuality in Muslim Culture. Routledge.
- Akis, Y. (2007). Erkeklik Çalışmaları Feminizmden Ayrı Tutulabilir mi?. Kaos GL, 32.
- Akyüz, S. ve Burcu D. (2017). “Erkeğin Yol Hali: “Sarı Mercedes” ve “Otobüs” Filmlerinde Erkeklik Kurguları”. Fe Dergisi, 9(1).
- Akyüz, S. (2015). Erken Cumhuriyet Dönemi Erkeklik Kurgusu: Akbaba Dergisi Üzerinden Karikatür İncelemesi. İçinde Şahinde Yavuz (Ed.), Toplumsal Cinsiyet ve Medya Temsilleri. Heyamola Yayınları, İstanbul.
- Alemdaroğlu, A. ve Neslihan D.. (2004). Biz Türk Erkeklerini Böyle Bilmezdik!: Mynet’te Erkeklik Halleri. Toplum ve Bilim,101.
- Altınay, A G. (2008). Künye Bellemeyen Kezbanlar: Kadın Redçiler Neyi Reddediyorlar?. İçinde Özgür Heval Çınar ve Coşkun Üsterci (Yay. haz), Çarklardaki Kum: Düşünsel Kaynaklar ve Deneyimler.. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Altınay, A G. (2006). Militarizmden Miligösteri’ye Türkiye’deki Anti-Militarizmin Yeni Yüzleri. Birikim,207.
- Arıkan, A. (2011). Erkek Cinselliğinin Bilinmezliği: Bilinmeyen Numaralar Reklamları ve Bilin(e)meyen Erkek(lik)ler”. İçinde İlker Erdoğan (Ed.), Medyada Hegemonik Erkek(lik) ve Temsil. Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- Arıkan, G. (1997). Ataerkillik Kavramıyla İlgili Sosyolojik Tartışmalar. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 14(1-2).
- Arslan, T. (2004). ‘Onu Kaybettin Tahsin Hem de Yıllar Önce’: Yeşilçam’ın Erkekleri Ne İstiyor?. Toplum ve Bilim,101.
- Atay, T. (2004). ‘Erkeklik’ en çok erkeği ezer!. Toplum ve Bilim, Güz 101,(s. 11-30).
- Atuk, T. (2019). Comrades-in-[Each Other’s]-Arms: Homosociality, Masculinity and Effeminacy in the Turkish Army. Men and Masculinities. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1097184X19866874>
- Avcı, M. (2018). Osmanlı Hukukunda Livatanın Cezası. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 26(2), (15-45). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/535901>
- Barutçu, A. (2015). ‘Ucundan Azıcık’la Atılan Sağlam Temel: Türkiye’de Sünnet Ritüeli ve Erkeklik İlişkisi. Masculinities: A Journal of Identity and Culture, 3.
- Barutçu, A. (2015). Bir Erkeklik Stratejisi: Özel Alanda Eril Suskunluk. Fe Dergi, 7.(1).

- Barutçu, A. (2019). Savaş Kahramanı Bir Vicdani Retçi: Savaş Vadisi (Hacksaw Ridge) Filminde Çatışan Erkeklikler. Ankara Üniversitesi İlef Dergisi, 6.
- Beşpınar, F. U. (2015). Between Ideals and Enactments: Experience of “New Fatherhood” among Middle Class Men in Turkey. İçinde Gül Özyeğin (Ed.), Gender and Sexuality in Muslim Culture. Routledge.
- Bıçakçı, H. (2013). Erkekliğin bilimsel olmayan ispatı. Birikim, 294.
- Biricik, A. (2008). ‘Erkek Adam’ Ezberini Bozmak Üzerine: Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Sisteminin Resmi Söylem Üzerinden Kurgulanması. İçinde Nil Mutluer (Der.), Cinsiyet Halleri: Türkiye’de Toplumsal Cinsiyetin Kesişim Sınırları. Varlık Yayınları, İstanbul.
- Bohnsack, R. (2001). Male Honour: Towards an Understanding of the Construction of Gender Relations Among Youths of Turkish Origin. İçinde Bettina Baron ve Helga Kotthoff (Eds), Gender in Interaction: Perspectives on Femininity and Masculinity in Ethnography and Discourse. John Benjamins Publishing.
- Bolak Boratav, Hale ve diğerleri. (2014). Unpacking Masculinities in the Context of Social Change: Internal Complexities of the Identities of Married Men in Turkey. Journal of Men and Masculinities, 17(3).
- Bora, T. ve Tol, U. (2009). Siyasal Düşünce ve Erkek Dili: Erkeklik Yoklaması. İçinde Tanıl Bora ve Murat Gültekingil (Ed.), Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce / Dönemler ve Zihniyetler. 9. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bora, T. (2007). Erkeklik ve Futbol. Kaos GL. 32.
- Bradburn, N. M. Achievement and father dominance in Turkey. The Journal of Abnormal and Social Psychology. 67(5).
- Bulgu, N. (1999, Güz). Amatör Futbolcularda Toplumsal Cinsiyet. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi.
- Şenol Cantek, F. ve Cantek, L. (2009). Siyasi Muhalefetin Bir Biçimi Olarak Tahkir: Erken Cumhuriyet Dönemi Politik Mizahında Kadınlık Halleri ve Kadınsı Erkekler. Toplum ve Bilim, 116.
- Cengiz, K. ve diğerleri. (2004). Hegemonik Erkekliğin Peşinden. Toplum ve Bilim, 101.
- Çabuklu, Y. (2007). Babalık. İçinde Toplumsal Kurgular ve Cinsiyetçilik. Everest Yayınları, İstanbul.
- Çakırlar, C. (2012). Troubled Objects of Militarism, Masculinity and Nationalism: Art in Turkey. Christian Christensen ve Miyase Christensen (Eds), Understanding Media and Culture in Turkey: Histories, Structures, Voices. Routledge, London.

- Çiçekoğlu F. (2019). The Secular Army or the New Ottoman Fantasy? Negotiating Hegemonic Masculinity in the Image of İstanbul. İçinde Feride Çiçekoğlu ve Ömer Turan (Eds.), The Dubious Case of a Failed Coup. Palgrave Macmillan.
- Çubuk, D. ve Candansayar, S. (2010). Tıp ve Homofobi. İçinde Ali Erol ve Nevin Öztop (Haz.), Homofobi Kimin Meselesi: Anti-Homofobi Kitabı 2. Kaos GL Yayını, Ankara.
- Delice, S. (2015). The Janissaries and Their Bedfellows: Masculinity and Male Friendship in Eighteenth-Century Ottoman İstanbul. İçinde Gül Özyeğin (Ed.), Gender and Sexuality in Muslim Culture. Routledge.
- Demez, G. (2004). Yeni Türk Erkeği Nerede ve Nasıl Yetiştiriyor. İçinde Nurçay Türkoğlu (Der.), Kültürel Üretim Alanları:Renkli Atlas. Babil Yayınları, İstanbul.
- Demirel, T. (2002). Türk Silahlı Kuvvetlerinin Toplumsal Meşruiyeti Üzerine. Toplum ve Bilim, 93.
- Demren, Ç. (2003). Erkeklik, Ataerkillik ve İktidar İlişkileri. İçinde Ayşe Akın (Ed.), Toplumsal Cinsiyet, Sağlık ve Kadın. Hacettepe Üniversitesi Yayinevi, Ankara.
- Demren, Çağdaş. (2005). Hegemonik Erkeklik: Erkeklik Kavramlarına Antropolojik Bakış. İçinde Belkis Kümbetoğlu ve Hande Birkalan Gedik (Der.), Gelenekten Geleceğe Antropoloji. Epsilon, İstanbul.
- Dindar, C. (2004). 'Babamın Sazının Önünde Oynadım, Başkasının Değil': Toplumumuzdaki Erkeklik Kimliği Üzerine Sosyopsikolojik Bir İnceleme. Toplum ve Bilim.101.
- Doğan, S. (2007). Erkeklik Bir Tabudur. Kaos GL. 32.
- Doğuoğlu, N. (2013). Popüler kültür ve büyümeyen erkekler. Birikim.,294.
- Drescher, Jack. (2015). Out of DSM: Depathologizing Homosexuality. Behav Sci (Basel). 5(4). (s. 565-575) <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/pmc4695779>
- Durakbaşa, A. (1998). Cumhuriyet Döneminde Modern Kadın ve Erkek Kimliklerinin Oluşumu: Kemalist Kadın Kimliği ve Münevver Erkekler. İçinde Ayşe Bertkay Hacimirzaoğlu (Ed.), 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler. Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Duva Kaya, Ö. (2014). Ontolojik Bir Problem Olarak Erkeklik: Antikiteden Moderniteye Aklın Eril Karakteri. Possible, Sayı: 5.
- Erhart, İtir ve Eslen Ziya, H. (2017). Bozkırdaki Çiçekler: Cumhuriyet Erkekliğinin Krizi. Kadın Araştırmaları Dergisi, 14.
- Erol, M. ve Özbay, C. (2017). No Andropause For Gay Men? The Body, Aging And Sexuality in Turkey. Journal Of Gender Studies.
- Fabian T. (2020). Turkish Oil Wrestling and the Western Gaze: Hegemonic Heteronormativity, Islamic Body Culture, and Folk Wrestling Masculinities. İçinde Rory Magrath Jamie Cleland, Eric Anderson (Eds.), The Palgrave Handbook of Masculinity and Sport. Palgrave Macmillan.

- Gedik, E., Çakır, H. ve Coşkun, A. (2020). Bir İnşaa Süreci Olarak Erkeklik: Yozgat Örneği. Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 6(1).
- Girard, F. (2005). Negotiating Sexual Rights and Sexual Orientation at the UN. https://www.sxpolitics.org/frontlines/book/pdf/capitulo9_united_nations.pdf
- Göç, M. (2013). Kötü Tanrılar, Yitik Oğullar ve Hayalet Gemiler: Deniz Anlatılarında Erkeklik ve Varoluş Sıkıntıları. IV. Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi Kongresi Kitabı, Kırkkale.
- Göç, M. (2019). Homophobia and Queer Movement: A Political History of Subversion and Oppression. İçinde Armağan Öztürk ve Murat Satıcı.(Eds.), Living Together Discourses on Citizenship in Turkey. Nomos. (s. 163-182).
- Göksel, İ. (2006). Virginité and Masculinity. İçinde Adam Jones (Der.), Men of the Global South: A Reader, Zed Book.
- Gön, A. (2019). Tepenin Ardı Homososyallik, Aile ve Erkeklik. sinecine: Sinema Araştırmaları Dergisi. 5(1).
- Göncü, T. (2017). Türkiye’de Erkek Hemşire Olmak: Avantajlar ve Dezavantajlar. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 72.
- Göregenli, M. (2011). Heteroseksizm, Homofobi ve Nefret Suçları: Sosyal Psikolojik Yaklaşım. Cogito, 65-66.
- Günay Erkol, Ç. (2019). Insidious Trauma and Traumatized Masculinities in Orhan Pamuk’s The Red-Haired Woman. İçinde Feride Çiçekoğlu ve ÖmerTuran. (Der.), The Dubious Case of a Failed Coup. Palgrave Macmillan.
- Günay Erkol, Ç. (2006, Ocak-Haziran). 12 Mart Romanlarında Erkeklik ve Muhafazakârlık: Büyük Gözaltı ve Gençliğim Eyvah. Pasaj, 3.
- Günay Erkol, Ç. (2008). 12 Mart’ta Aşkın Sağı Solu: Yarın Yarın ve Sancı’da Eril Bakış. Feminist Yaklaşımlar, 5.
- Günay Erkol, Ç. (2009, Kasım). Cinsiyet Sarhoşluğu: Bir Düşün Gecesinde Askerlik ve Erkeklik. Kritik, 4.
- Günay Erkol, Ç. (2007). The Quixotic Death: Sacrifice and Masculinity in Melih Cevdet Anday’s The Diary of Jesus. Journal of Turkish Literature, 4.
- Günay Erkol, Ç. (2009). Yeni Tarihselcilik, Eski Romanlar: 12 Mart Romanlarını Yeniden Okumak. Journal of Turkish Studies: Festschrift in Honor of Walter Andrews, 341.
- Hacısöftaoğlu, İ. ve Koca, C. (2011). Spor Medyasında Hegemonik Erkekliğin (Yeniden) Üretimi: ‘Delikanlı Gibi Yaşayın, Delikanlı Gibi Oynayın’. İçinde İlker Erdoğan (Ed.), Medyada Hegemonik Erkek(lik) ve Temsil. .Kalkedon Yayınları, İstanbul:

- Hearn, J. (2004). From hegemonic masculinity to hegemony of men. *Feminist Theory*, 5 (1), (s.49-72).
- Hünler, O. S. (2018). Erkekliğin İmkânsız Kaslarla İmtihanı. İçinde Aksu Bora ve Kadir Kede (Der.), *Ütopya, İletişim Yayınları*, İstanbul.
- Kandiyoti, D. (1988). Bargaining with Patriarchy. *Gender & Society*, 2 (3).
- Kandiyoti, D. (1994). “Türk toplumunda erkek egemenliğinin çözümlenmesine yönelik notlar” ; “Erkeklik paradoksları: Ayrımcılığın yaşandığı toplumlar üzerine bazı düşünceler”, İçinde Aksu Bora vd (Çev.) *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar*. Metis Yayınları. 169-80 ve 181-201.
- Kayıran, Y. (2004). Türk Şiirinde Erkek İmgesi. *Toplum ve Bilim*, 101..
- Kaufman, M. (2001). The construction of masculinity and the triad of men’s violence. İçinde M.S. Kimmel, ve M.A. Messner (Eds.) *Men’s Lives*, Allyn and Bacon.
- Kimmel, M. S. (2002). The Birth of Self-Made Man. İçinde Rachel Adams, ve David Savran (Eds.), *The Masculinity Studies Reader*. Blackwell. 135-52.
- Kimmel, M. S. ve Messner, M. A. (Eds.) (2001). Introduction. İçinde *Men’s Lives*. Allyn and Bacon.
- Kimmel, M. S. (2005). Globalization and its mal(e)contents. İçinde R. W. Connell, J. Hearn ve M. Kimmel (Eds.), *Handbook of Studies on Men & Masculinities*. Sage Publication.
- Koca, C. ve Nefise B. (2005). Spor ve Toplumsal Cinsiyet: Genel Bir Bakış. *Toplum ve Bilim*, 103.
- Kudret, C. (1960). Babalar ve Çocuklar. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 109.
- Kula, O. B.. (2007). Oya Baydar Romanında Erk ve Erklilik Sorunsalı. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 20.
- Kurt, B. (2007). “ans Erkeği “Bozar” mı? Sinop’ta Köçeklik Geleneğine Kısa Bir Bakış. *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*, 3.
- Kuru, S. S. (2011). Yaşanan, Söylenen ve Yazılan: Erkekler Arasında Tutkusal İlişkiler. *Cogito*, 65-66.
- Küçük Durur, E. ve Tahir, Ş. (2020). Erkek Kimliğinin Kurucu Ögesi “Babalık”: Trans Erkeklerde Babalık İddiası. *Atatürk Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*.
- Külebi, A.. (1982). Etnosantrizm Açısından Türkiye’de Erkeklik Kavramı. *İletişim*, 4 .
- Maral, E. (2004). İktidar, Erkeklik ve Teknoloji. *Toplum ve Bilim*, (101).
- Mutluer, N. (2012). Construction of ‘Other’ Men’s Militarism and Masculinities in Transnational Space.. Jeff Hearn ve Alp Biricik (Der.), *GEXcel Work in Progress Report Volume XVI*.

- Mutluer, N. (2011). Disposable Masculinities in Istanbul. Ronald L. Jackson ve Murali Balaji (Der.), Global Masculinities and Manhood. University of Illinois Press.
- Mutluer, N. (2009). Erkekliğin Sınırlarını Anlamaya Kendimizden Başlamak. Varlık, (1221 .
- Nagel, J. (2000). Erkeklik ve Milliyetçilik: Ulusun İnşasında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik. İçinde Ayşe Gül Altınay (Der.), Vatan, Millet, Kadınlar. (çev. Aksu Bora), İletişim Yayınları, (s. 65-102). İstanbul
- Nealy, E. C. (2015). Gerçek Erkek Ayağa Kalkabilir mi Lütfen: Trans Erkeklerin Cinsiyetlendirilmiş Performansı. Masculinities: A Journal of Identity and Culture, 3.
- Nükhet, S. (2000). Gender Construction and Nationalist Discourse: Dethroning the Father in the Early Turkish Novel. Feride Acar ve Ayşe Güneş Ayata (Eds.), İçinde Gender and Identity Construction: Women of Central Asia, the Caucasus and Turkey. Boston, Brill.
- Okman Fişek, G. (2012). Baba İşlevleri, Babalık Hâlleri: Araştırmaların Düşündürdükleri. İçinde M. Işıl Tüzün (Der.), Baba İşlevi. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Onur, H. ve Koyuncu, B. (2004). ‘Hegemonik’ Erkekliğin Görünmeyen Yüzü: Sosyalizasyon Sürecinde Erkeklik Oluşumları ve Krizleri Üzerine Düşünceler. Toplum ve Bilim, 101.
- Öğüt, Hande. (2009). Erkek Olmak: Büyük İmkânsızlık. Varlık, 1221.
- Özarıslan, O. (2016, Ağustos-Eylül). İki Cami Arasında Beynamaz: Taşra Muhafazakârlığı. Birikim, (328-329).
- Özbay, Ce.ve Baliç, İ. (2004). Erkekliğin Ev Halleri. Toplum ve Bilim, 101.
- Özbay, C. ve Soybakış, O. (Spring 2020). Political Masculinities: Gender, Power, and Change in Turkey. Social Politics: International Studies in Gender, State & Society, 27(1).
- Özbay, Cenk. (2016). Cinsiyet ve Vasfı: Erkeklik ve Liderlik. Müge Leyla Yıldız (Der.), Liderlik Çalışmaları. Beta Yayınları, İstanbul.
- Özbay, C. (2016). Inarticulate, Self-Vigilant and Egotistical: Masculinity in Turkish Drawn Stories. İçinde Cenk Özbay, Maral Erol, Aysecan Terzioğlu ve Z. Umut Turem (Der.), The Making Of Neoliberal Turkey. Routledge, London .
- Özbay, C. (2015). Men Are Less Manly, Women Are More Feminine: The Shopping Mall as a Site for Gender Crisis in Istanbul. İçinde Gül Özyeğin (Ed.), Gender and Sexuality in Muslim Culture. Routledge.
- Özbay, C. (2011). Neoliberal Erkekliğin Sosyolojisine Doğru: RentBoy’lar Örneği. İçinde Cenk Özbay vd. (Haz.), Neoliberalizm ve Mahremiyet. Metis Yayınları, İstanbul.
- Özbay, C. (2010). Neoliberalizm ve Erkekliğin Halleri. İçinde Armağan Öztürk (Der.), Yeni Sağ, Yeni Sol. Phoenix Yayınları, Ankara .

- Özbay, C. (2010). Nocturnal Queers: Rent Boys’ Masculinity in Istanbul. *İçinde Sexualities*, 13(5).
- Özbay, C. (2015). Straight’ Rent Boys and Gays Who Sell Sex in Istanbul. *İçinde Peter Aggleton ve Richard Parker (Eds.), Men Who Sell Sex: Global Perspectives*. Routledge.
- Özbay, C. (2015 Mart). Türkiye’de Erkeklik ve İktidar. *Evrensel Kültür*, 279.
- Özbay, C. (2009). Türkiye’de Hegemonik Erkekliği Aramak. *Doğu Batı*, 63.
- Özdemir, O. (2009). Tecavüzü Hegemonik Erkeklik Zemininden Kavramak. *Fe Dergi*, 2 (2)..
- Özenen, F. (2009). Babayı Öldürmek ve Yaratıcılık. *Psikanaliz Yazıları*, 18.
- Özkazanç, A. ve Yetiş E. Ö. (2016). Erkeklik ve Kadına Şiddet Sorunu: Eleştirel Bir Literatür Değerlendirmesi. *Fe Dergi*, 8(2).
- Parman, T. (2001). Babalar, Mahrem Yabancılar. *Psikanaliz Yazıları*, 3.
- Petzen, J. ve Ezber, G. (2004). Kim Üstte? Alman ve Türk Erkeklikleri Almanya’da İşbaşında. *Toplum ve Bilim*, 101.
- Polat, N. (2008). Cinsiyet ve Mekân: Erkek Kahveleri. *Toplum ve Bilim*, 112.
- Pratt, N. (2007). The Queen Boat Case in Egypt: Sexuality, National Security and State Sovereignty *Review of International Studies* 33, (s. 129-144) https://warwick.ac.uk/fac/soc/pais/people/pratt/publications/published_article.pdf
- Pulerwitz, J. ve Barker G. (2008, Nisan) Measuring Attitudes toward Gender Norms among Young Men in Brazil. *Men and Masculinities*, 10(3), (s. 322-338).
- Russo, F. (2017). Where Transgender Is No Longer a Diagnosis. <https://www.scientificamerican.com/article/where-transgender-is-no-longer-a-diagnosis/>
- Sakallı, N. ve Türkoğlu B. (2019). To be Or Not to be “Man”: Masculinity/Manhood Studies from Social Psychological Perspective: Turkish Psychological Articles. *Türk Psikoloji Yazıları*, 22(44).
- Salman, E. (2013). Atılğan’ın Romanlarında Mazi ile Münasebetler. *Suret*, 2.
- Sancar, S. (2010). Egemen Erkeklik Karşısında Farklı Erkeklikler. *İçinde Umut Güner ve Semih Varol (Yay. haz.), Orada Kimse Var mı? Kaos GL Yayını, Ankara*.
- Sancar, S. (2011). Erkeklik. *İçinde Yıldız Ecevit ve Nadide Karkiner (Der.), Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları. Anadolu Üniversitesi Yayınları*.
- Sancar, S. (2009). Gücün imgesi kas olursa: Erkekliğin biyo-iktidar olarak kuruluşu. *Arredamento Mimarlık Dergisi*, 11.
- Sancar, S. (2004). Otoriter Türk Modernleşmesinin Cinsiyet Rejimi. *Doğu Batı*, 29.

- Sancar, S. (2008). Vicdani Red ve Eril Şiddet. İçinde Özgür Heval Çınar ve Coşkun Üsterci (Yay. haz), Çarklardaki Kum: Düşünsel Kaynaklar ve Deneyimler. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Saraç, L. ve Ebem Rahim, Z. (2009). Sporda Homofobi: Erkek ve Kadın Üniversite Öğrencilerinin Eşcinsel Sporculara Karşı Tutumlarının Karşılaştırılması. Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 20(3).
- Sarıtaş, E. (2013, Mart). Cinsel Şiddet Davaları ve Kurbanın Konumu. Felsefe Yazın, 9.
- Saydam, B. (2013). Korku(t) Ata. Suret, 2-.
- Sayılan, G. (2019). Representations of Military Service in Contemporary Turkey: A Social Psychological Study. Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 6.
- Scheibelhofer, P. (2009). Intersectionality and Critical Scholarship on Migrant Men and Masculinities: The Case of Turkish Migrant in German and Austria. İçinde Alp Biricik and Jeff Hearn (Eds.), GEXcel Work in Progress Report, Volume VI.
- Selek, P. (2009). Erkeklik Sınavı Hiç Bitmiyor.. Varlık, 1221.
- Sünbülüoğlu, N. Y. (2009). Normatif Erkekliğin Kurucusu Olarak Askerlik. Birikim, 240.
- Şahin, H. (2018). Buket Uzuner’in Toprak Romanında Hegemonik Erkeklik Algısının Yansıması ve Değişme Doğru. Turkish Studies, 13(5).
- Şahinde, Y. (2014). İktidar Olma Sürecinde Erkeklerin Erkeklikle İmtihani. Milli Folklor, 14(104).
- Şimşek, L. (2006). Televizyon Anlatılarında Erkeklik İdeali Olarak Kahraman: Yeni Erkeklerin Eski Hâlleri. Pasaj, 3.
- Tapıncı, H. (1992). Masculinity, femininity, and Turkish make homosexuality. İçinde Ken Plummer (Ed.), Modern homosexualities. Routledge, London.
- Topçu, Ş. (2016, İlkbahar). Babalık ve Babalığın Reddi Bağlamında Murathan Mungan’ın “Yaz Gibisi Var mı?” Öyküsü. Öykülem, 4.
- Topçu, Ş. (2015, Yaz). Erkeklik Parodisi Bağlamında Murat Uyraklı’nın “Kuş Yuvası” Öyküsü. Öykülem, 1.
- Topçu, Ş. (2015, Sonbahar). Otoriter Erkeklik Bağlamında Emrah Serbes’in “Kimi Sevsem Çıkmazı” Öyküsü. Öykülem, 2.
- Toplum ve Bilim, (2004, Güz). Erkeklik özel sayısı, 101.
- Tuksal, H. Ş. (2004). İslamcı Erkekliğin İnşası: Geleneksel Rollerin İhyası. Toplum ve Bilim, 101.
- Türk, H. B. (2015). Bir Erkeklik Mücadelesi Olarak Savaş. İçinde Ayşe Devrim Başterzi ve A. Tamer Aker (Eds.), Barış Kitabı: Bireyden Topluma Savaşın ve Barışın Ruh Hali. Türkiye Psikiyatri Derneği Yayınları, Ankara.

- Türk, H. B. (2008). Eril Tahakkümü Yeniden Düşünmek: Erkeklik Çalışmaları İçin Bir İmkân Olarak Pierre Bourdieu. *Toplum ve Bilim*, 112.
- Türker, Y. (2004). Erk ile erkek. *Toplum ve Bilim*, 101.
- Türkoğlu, B. (2013). Fay Hattında Erkeklikler: Çalışma ve İşsizlik Ekseninde Erkeğe Bakış. *Mülkiye Dergisi*, 37(4)
- Ulusay, N. (2004). Günümüz Türk Sinemasında “Erkek Filmleri”nin Yükselişi ve Erkeklik Krizi”, *Toplum ve Bilim*, 101.
- Utanır Karaduman, A. (2020). İhsan Oktay Anar’ın Romanlarında Erkekler ve Erkeklikler. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 19(2)
- Ülgen, E. (1995). Ahmet Midhat Efendi’de Askerlik Fikri ve “Gönüllü” Romanı. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 521.
- Villafana Poo, L. (2012). Hapiste Hayatta Kalma Stratejisi Olarak Yaratıcı Süreç. İçinde M. Işıl Tüzün (Der.), *Baba İşlevi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Yavuz, Ş. (2015). Ataerkil Egemen Erkeklik Değerlerinin Üretiminde Kadınların Rolü: Trabzon Örneği. *Fe Dergi*, 7(1).
- Yavuz, Ş. (2015). Erkekliğin Tutkulu Hali: Tofaş Modifiye Gençliği. *Masculinities: A Journal of Identity and Culture*, 4.
- Yumul, A. (1999). Scenes of Masculinity From Turkey. *Zeitschrift für Türkeistudien*, 1.
- Yürek, N. ve Balcı Karaboğa, F . (2018). Türkçe Ders Kitaplarında Hegemonik Erkeklik. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(3).

ULUSAL RAPORLAR, ARAŞTIRMALAR

- AÇEV. (2017). Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/802>
- AÇEV. (2018). Erkeklik ve Babalık Halleri.
- <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/804>
- Bolak Boratav, H., Okman Fişek G. ve Eslen Ziya, H. (2018). Erkekliğin Türkiye Halleri, Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- GREVIO. (2016). Questionnaire on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention). <https://rm.coe.int/16805c95b0>
- GREVIO. (2018). Grevio’s Baseline Evaluation Report, Turkey <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1135>

- HÜNEE (2015). Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. Elma Teknik Basım Matbaacılık, Ankara: <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/135>
- Kadir Has Üniversitesi (2020). Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Ve Kadın Algısı Araştırması 2020, #ttckaa20, <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/324>
- SAM. (2019). Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklere İlişkin Erkek Algısı. UNDP tarafından yaptırılan erkeklik algısı araştırması, yayınlanmamış araştırma raporu.
- Taştan, C. ve Küçüker Yıldız, A. (2019). Dünyada ve Türkiye’de Kadın Cinayetleri 2016-2017-2018 Verileri ve Analizler. Polis Akademisi Yayınları. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1622>

ULUSLARARASI RAPORLAR

- American Psychological Association- APA. (2018). APA Guidelines for Psychological Practice with Men and Boys. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1585>
- Barker, Gary ve Fabio Verani. (2008). Men’s Participation as Fathers in the Latin American and Caribbean Region. Promundo and Save the Children.
- Bekker, S. (2018). An EU Governance Mix of Rights and Advice: The Case of Gender Equality and Employment. <https://ecpr.eu/Events/PaperDetails.aspx?PaperID=38946&EventID=124>
- Burri, S. ve Prechal, S. (2008). EU (European Commission) Gender Equality Law. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/c7a08f35-e9e8-47f8-8c8b-b8375646d22c>
- EIGE. (2012). The Involvement of Men in Gender Equality Initiatives in the European Union. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/813>
- EIGE. (2013). Men and Gender Equality: An Online Report. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/803>
- EIGE. (2020). Beijing + 25: the fifth review of the implementation of the Beijing Platform for Action in the EU Member States. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/545>
- European Commission. (2018). Gender equality law in Europe: How are EU rules transposed into national law in 2018? <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/538>
- European Union. (2008). Statement on Human Rights, Sexual Orientation and Gender Identity. <https://www.refworld.org/cgi-bin/txis/vtx/rwmain?docid=49997ae312>
- European Union. (2018) European Network of Legal Experts in Gender Equality and Non-discrimination Country Report: Gender Equality. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1619>

- European Union. (2020). Striving for a Union of Equality: The Gender Equality Strategy 2020-2025 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1604>
- Family Violence Prevention Fund. (2007). Coaching Boys into Men: What You Can Do.
- Barker, G. Ricardo C. ve Nascimento M. (2007). Engaging Men and Boys in Changing Gender-based Inequity in Health: Evidence from Programme Interventions WHO ve Instituto Promundo.
- Barker, G., Nascimento M. ve Marcondes W. (2002). Guy-to-Guy Project: Engaging Young Men in Violence Prevention and in Sexual and Reproductive Health. Instituto Promundo.
- ICRW ve Promundo. (2012). Bridges to Adulthood. Understanding the Lifelong Influence of Men’s Childhood Experiences of Violence.
- International Commission of Jurists- ICJ. (2009). Sexual Orientation, Gender Identity and International Human Rights Law. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1594>
- Instituto Promundo ve ICRW. (2014). What Men Have To Do With It: Public Policies to Promote Gender Equality. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/819>
- Instituto Promundo ve ICRW. (2012). Men who Care: A Multi-Country Qualitative Study of Men in Non-Traditional Caregiving Roles.
- Interagency Gender Working Group. (2004). Reaching men to improve reproductive health for all. USAID.
- International HIV/AIDS Alliance. (2003). Working with Men, Responding to AIDS: A Case Study Collection.
- IRCW ve Instituto Promundo. (2011). Evolving Men: Initial Results from the International Men and Gender Equality Survey. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/954>
- IRCW ve Instituto Promundo. (2007). Engaging Men and Boys to Achieve Gender Equality: How Can We Build on What We Have Learned?
- Joint United Nations Programme on HIV/AIDS (UNAIDS). (2000). Objectives and Ideas for Action: Men Make a Difference: 2000 World AIDS Campaign.
- Kato-Wallace, J., Barker, G., Eads, M. ve Levtoy R. (2014). Global Pathways to Men’s Caregiving: Mixed Methods Findings from the International Men and Gender Equality Survey and The Men Who Care Study, Global Public Health: An International Journal for Research. Policy and Practice, 9(6).
- MenEngage. (2011). Engaging Men and Boys to Reduce and Prevent Gender-Based Violence <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1598>
- MenEngage (2018). Briefing Note: Engaging Men And Boys And Transforming Masculinities For The Realization Of CEDAW’s Mandates <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1599>

- Open University ve Promundo. (2017). Young Men, Masculinity and Wellbeing.
- OSCE, UNFPA ve Promundo. (2018). A Men’s Perspective on Gender Equality in Kosovo: Main Findings from the International Men and Gender Equality Survey (IMAGES). <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/792>
- Oxfam. (1999). Working Lives, Men and Development. Seminars. Oxfam Working Papers
- Promundo ve Kering Foundation. (2020). Staying-at-Home with our Sons: Fostering Healthy Masculinity in Challenging Times.
- Promundo ve Oak Foundation. (2018). Masculine Norms and Violence: Making the Connections.
- Promundo, Oxfam, Sonke, MenEngage. (2019). State of the World’s Fathers Unlocking the Power of Men’s Care. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1611>
- Promundo. (2018). Getting Men to Care: Social Norms and Men’s Participation in Unpaid Care Work.
- Promundo. (2020). Masculinities and Preventing Violent Extremism: Making the Connections.
- Promundo.(2014). What Men Have To Do With Public Policies to Promote Gender Equality. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/819>
- Promundo ve UN Wwomen. (2017). Understanding Masculinities: Results From The International Men and Gender Equality Survey (Images) – Middle East And North Africa. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/810>
- Promundo ve UN Women. (2018). Understanding the Business Case for Gender Equality in the Workplace.
- Promundo ve WHO. (2007). Engaging Men and Boys in Changing Gender-Based Inequity in Health. https://www.who.int/gender/documents/Engaging_men_boys.pdf s16 s191
- UNFPA. (2018). Masculinity Today: Men’s Attitudes to Gender Stereotypes and Violence Against Women.
- United Nations, DAW. (2008). Women 2000 and Beyond: The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/820>
- United Nations. (2006). Ending Violence against Women: From Words to Action. Study of the Secretary-General.
- United Nations. (2003). Thematic issue before the Commission: The role of men and boys in achieving gender equality: report of the Secretary-General. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/818>

- UN Human Rights Council. (2006). NGO Joint Statement on Sexual Orientation, Gender Identity & Human Rights. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1608>
- UNFE. (2017). International Human Rights Law and Sexual Orientation & Gender Identity. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1605>
- United Nation. (2000). General comment no. 14, The right to the highest attainable standard of health. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1612>
- U.S. Commission on Civil Rights. (2013). Sexual Assault in The Military. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1586>
- United Nations. (1989). General comments adopted by the Human Rights Committee under article 40, paragraph 4 of the International Covenant on Civil and Political Rights.. <https://digitallibrary.un.org/record/84170>
- United Nations. (2004). The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/817>
- United Nations Committee Against Torture (CAT). (2008). General Comment No. 2: Implementation of Article 2 by States Parties, CAT/C/GC/2. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1606>
- White Ribbon. (2011). Engaging Men and Boys to Reduce and Prevent Gender-Based Violence.
- White Ribbon.(2007). The White Ribbon Campaign: men working to end men’s violence against women.
- The World Bank. (2006). The Other Half of Gender: Men’s Issues in Development.
- The World Bank. (2013). Engaging Men and Boys in Advancing Women’s Agency: Where We Stand and New Directions. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1616>
- Zabcı, .. Ç. Yeni Savaşların Gizli Yüzü: Özel Askeri Şirketler. TASAM. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1588>

EK: Erkeklik ile ilgili Türkiye’deki Mevcut Göstergeler Verileri

Erkeklik ile ilgili Türkiye’deki mevcut göstergeler verileri-						
Konu	Gösterge	Veri Kaynağı	Kadın	Erkek	Toplam	
Hanede iş bölümü	B.2. Erkeklerin ev içi işlerde geçirdiği süre	TÜİK Zaman Kullanımı Araştırması (2015)	1 saat	4,5 saat		
	B.3. Cinsiyete göre ev içi iş bölümüne katılanların oranı:					
	Yemek yapma		%91,2	%8,8	%96,9	
	Günlük yiyecek-içecek alışverişi		%54,5	%45,5	%96,8	
	Aylık faturaların ödenmesi		%22,3	%77,7	%95,1	
	Küçük bakım onarım tamir		%11,1	%88,9	%80,6	
	Evin badanası boyası		%19,6	%80,4	%49,0	
	Ütü		%89,7	%10,3	%89,6	
	Çamaşır (çamaşır makinesini kullanmak dâhil)	TÜİK Aile Yapısı Araştırması (2016)	%91,3	%8,8	%97,0	
	Bulaşık (bulaşık makinesini kullanmak dâhil)		%90,8	%9,2	%97,5	
	Basit dikiş, düğme dikme		%92,4	%7,6	%93,7	
	Akşamları çay servisi		%89,3	%10,7	%97,8	
	Sofranın kurulup kaldırılması		%89,9	%10,1	%98,0	
	Evin günlük toplanması ve temizlenmesi		%91,3	%8,7	%97,1	
Evin haftalık aylık temizliği		%92,0	%8,0	%90,9		
Babalık	B.5. Erkeklerin kendi babalarıyla duygusal ilişki kurabilme oranı					
	Babasıyla iletişim kurabilen erkeklerin oranı	Boratav, Bolak, H., Okman, Fişek, G. ve Eslen, Ziya, H. (2017)		%20.		
	Babalarından korkan erkeklerin oranı.			%60		
	Babasına öfke duyan erkeklerin oranı.			%18		
Erkeklik algısı	E.3. Cinsiyete göre hanede karar alıcı olma oranı					
	Ev seçimi		%34,8	%65,2	%100	
	Ev düzeni		%77,7	%22,3	%100	
	Çocuklarla ilgili konular		%43,5	%56,5	%100	
	Alışveriş	TÜİK Aile Yapısı Araştırması (2016)	%58	%42	%100	
Akraba ilişkileri		%38,9	%61,1	%100		
Komşularla ilişkiler		%55,1	%44,9	%100		
Tatil ve eğlence		%29,4	%70,6	%100		

Erkeklik ile ilgili Türkiye’deki mevcut göstere verileri- devam					
Konu	Gösterge	Veri Kaynağı	Kadın	Erkek	Toplam
Şiddet	F.1. Şiddet faili erkeklerin çalışma statüsüne göre oranı	HÜNEE (2015)		%36,9	
	Çalışıyor		%38,9		
Şiddet	Çalışmıyor			%43,3	
	F.2. Şiddet faili erkeklerin eğitim düzeylerine göre yüzdesi	HÜNEE (2015)		%40,9	
	Eğitimi yok		%35,8		
	İlkokul		%29,8		
	Ortaokul		%20,5		
	Lise				
Lisans ve lisansüstü					
Şiddet	F.3. Şiddet (fiziksel) uygulayan erkeklerin kötü alışkanlıkları	HÜNEE (2015)		%6	
	alkol kullanma (hemen her gün)		%2		
	kumar oynama (her gün)		%0,5		
	uyuşturucu kullanma (her gün)		%18		
	başka erkeklerle kavga etme		%20		
	eşini aldatma				
Şiddet	F.4. Şiddet faili erkeklerin mağdur ile yakınlığı	HÜNEE (2015)		%64	
	eş ya da partner		%32		
	bir aile üyesi erkek				
Şiddet	F.5. şiddet faili erkeklerin yaşı	HÜNEE (2015)		%31	
	26-35 yaş arasında		%75		
	35 yaşın üzerinde		%2		
	25 yaşın altında				
Erkeklik algısı	Cinsiyete göre erkeklerin üstünlüğünü onaylayanların dağılımı		%9,4	%9,7	%9,5
	“Kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olması demokrasinin temel özelliklerinden birisidir”		%45,8	%61,2	%53,5
	“Genelde erkekler kadınlardan daha iyi siyasi lider oluyorlar”		%30,0	%35,3	%32,7
	“Üniversite eğitimi, kız çocuktan çok erkek çocuk için önemlidir”	UNDP, 2020, Toplumsal Cinsiyet Normları İndeksi (GSNI)	%46,6	%57,8	%52,2
	“Ülkede, eğer insanlar iş bulamıyorsa, çalışmak kadınlardan çok erkeklerin hakkıdır”		%41,6	%55,3	%48,4
	“Genel olarak, erkekler kadınlardan daha iyi şirket yöneticisi oluyor”		%5,0	%3,2	%4,1
	“Erkeğin karsını dövmesi bazen gerekir”				

Erkeklik ile ilgili Türkiye’deki mevcut göstere verileri- devam					
Konu	Gösterge	Veri Kaynağı	Kadın	Erkek	Toplam
	Cinsiyete göre çocuklarını cezalandıran ebeveynlerin oranı		%9,5	%8,1	%8,9
	Odaya kapatma		%38,1	%40,2	%39,0
	Oyun oynamasına izin vermeme		%13,3	%15,3	%14,2
	Harçlığını kesme		%40,5	%41,2	%40,8
	TV izlemesine izin vermeme		%76,2	%67,8	%72,6
	Azarlama		%26,4	%17,4	%22,5
Babalık	Bir süre konuşmama	TÜİK Aile Yapısı Araştırması (2016)	%36,6	%31,6	%34,4
	Bir süre istediklerini almama		%16,0	%12,2	%14,3
	Arkadaşları ile görüştürmeme		%25,6	%14,3	%20,7
	Dövme		%37,5	%26,2	%32,6
	Tokat atma		%47,3	%50,5	%48,7
	İnterneti yasaklama		%30,0	%30,8	%30,3
	Cep telefonunu yasaklama		%0,2	%0,5	%0,3
	Diğer				
	Babaların çocuk bakımına ayırdıkları süre				
	Çocuklarla ilgilenme			%51	
	Berber gezme			%45	
	Oyun oynama			%36	
	Kreş/okul sorunlarıyla ilgilenme			%27	
Babalık	Ders çalıştırma	Kadir Has Üniversitesi Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması. (2020).		%29	
	Kitap okuma			%19	
	Uyutma			%13	
	Yemek yedirme			%13	
	Yıkama			%10	
	Alt değiştirme			%8	

Erkeklik ile ilgili Türkiye'deki mevcut göstere verileri- devam					
Konu	Gösterge	Veri Kaynağı	Kadın	Erkek	Toplam
Demografik	D.3. Erkeklerin istihdam oranı (yaş gruplarına göre)				
	15 yaş+	TÜİK İlgücü İstatistikleri 2019		%72	
	15-24 yaş			%55,9	
	25 yaş+			%75,9	
Demografik	D.4. İşsiz olan erkeklerin oranı				
	Tarım dışı	TÜİK İlgücü İstatistikleri 2019		%13,9	
	Geniş tanımlı			%12,4	
Demografik	D.5. Cinsiyete göre ne eğitimde ne istihdamda olan genç nüfusun sayısı ve oranı				
	15-19 yaş	TÜİK İlgücü İstatistikleri 2019	%21,9	%14,5	%18,1
	20-24 yaş		%46,5	%22,7	%34,7
Demografik	D.10. Cinsiyete göre tek ebeveynli hanelerin dağılımı	TÜİK ADNKS	%78,2	%21,8	%8,9

“Bu yayın Avrupa Birliği’nin maddi desteği ile hazırlanmıştır. İçerik tamamıyla Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği’nin (CEİD) sorumluluğu altındadır ve Avrupa Birliği’nin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.”

CEİD ADRES

Yıldızevler Mahallesi
721. Sokak, No: 4/9
Çankaya/Ankara - Türkiye
Tel: 0 312 440 04 84
www.ceid.org.tr
www.ceidizler.ceid.org.tr

ISBN: 978-625-7666-12-1